

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Ar rokraksta tiesībām

Iveta Gudakovska

**MŪSDIENU PUSAUDŽU LASIŠANAS INTERESES
KĀ PERSONĪBAS ATTĪSTĪBU ROSINOŠS
FAKTORS**

(Pedagoģijas teorija un vēsture)

Promocijas darbs

Zinātniskā vadītāja Dr. habil. paed., prof. **Ausma Špona**

RĪGA 1997

SATURS

Ievads.....	3
1. Interesešu jēdziena būtība, interesešu tipoloģijas un interesēšanās procesa teorētiskās nostādnes.....	8
2. Lasišana personības attīstības procesā:	
2.1. Lasišana kā pasaules garīgo vērtību apguves avots	22
2.2. Lasišanas loma pusaudžu informācijas apguves sistēmā	32
3. Pusaudžu lasišanas motīvi un lasišanas interesešu raksturojums.....	61
4. Pusaudžu lasišanas rosinātāji un bibliotēkas iespējas lasišanas interesešu rosināšanā:	
4.1. Pusaudžu lasišanas rosinātāju loks un to ietekme uz interesešu attīstību	92
4.2. Lasišanas interesešu rosināšanas pedagoģiskie nosacījumi un to izmantošanas iespējas bērnu bibliotēku darbā.....	107
Nobeigums	128
Literatūras saraksts	133
Pielikumi	142

IEVADS

Lasišanas interesēm ir īpaša vieta cilvēka interešu sistēmā, personības individuālo un emocionālo potenciālu atjaunošanā, pasaules uzskata, pārliecības nostiprināšanā un personības individuālās savdabības attīstībā.

Socioloģiskajos, psiholoģiskajos, pedagoģiskajos un bibliotēkzinātnes pētījumos lasišanas intereses galvenokārt tiek iekļautas plašākā jēdzienā "lasītāju intereses". Taču lasītāju intereses pēc sava satura un rakstura ir tikpat daudzveidīgas, cik daudzveidīgi ir cilvēki - lasītāji un šo interešu priekšmeti.

No lasišanas interešu satura, rakstura un attīstības līmeņa lielā mērā ir atkarīga jaunās paaudzes iepazīšanās ar cilvēces pieredzi. To nav iespējams realizēt bez personības pašdarbības, bez vēlēšanās gūt estētisku baudījumu, bez aktīvas tiekšanās vairāk uzzināt, dziļāk saprast, pārdzīvot un novērtēt. Interese ne tikai ierosina un pamudina uz darbību, bet ir arī darbības pavadonis noteiktā laika posmā un nodrošina optimālus rezultātus. Interese nosaka personīgo vērtību radīšanu un ir viens no efektīvākajiem rosinātājiem sabiedrisko vērtību apguvē. Izglītots kultūras cilvēks ir mūsdienu sabiedrības noteicošā vērtība.

20. gadsimta beigās noris daudz pārmaiņu zinātnē, sabiedrībā, apkārtējā vidē un katrā cilvēkā. Moderno tehnoloģiju attīstības rezultātā strauji pieaug informatīvo avotu skaits, kas būtiski ietekmē interesi par lasīšanu. Novērojama lasišanas samazināšanās, jo to kompensē citu informācijas avotu nodrošinājums. Līdz ar to skolotāju, vecāku, bibliotekāru un visu, kuru darbs orientēts uz jaunās paaudzes audzināšanu, uzdevums kļūst īpaši nozīmīgs. Informācijas plūsma šķirojama pēc satura objektivitātes, izglītojošās un estētiskās vērtības. Skolēnu lasišanas kultūras ietvaros rosināmas lasišanas intereses kā personības vispārējās kultūras attīstītāju. Šīs problēmas noteica temata "Mūsdienu pusaudžu lasišanas intereses kā personības attīstību rosinošs faktors" **izvēli un aktualitāti.**

Pētījuma objekts. 10 līdz 13 gadu vecu skolēnu lasīšanas process.

Pētījuma priekšmets. Pusaudžu lasīšanas intereses kā personības attīstību rosinošs faktors.

Pētījuma mērķis. Noskaidrot un izvērtēt 10 - 13 gadu vecu skolēnu lasīšanas intereses kā personības garīgo vērtību veidošanās līdzekli, bibliotēku pedagoģisko darbību kā lasītāju informacionālo vajadzību apmierināšanas avotu un modelēt pedagoģiski psiholoģiskos līdzekļus pusaudžu lasīšanas interešu rosināšanai un attīstīšanai.

Hipotēze. Pusaudžu lasīšanas intereses veidojas veiksmīgāk, ja:

- 1) pusaudži viņu vajadzībām atbilstošu informāciju apgūst lasot;
- 2) bibliotekāru un pusaudzi vieno lasīšanas intereses veidojoša mijiedarbība;
- 3) bibliotēkas piedāvā pusaudžu lasīšanas intereses attīstošu darbības programmu un pusaudzis to pieņem.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) analizējot psiholoģisko un pedagoģisko literatūru, noskaidrot lasīšanas interešu būtību un izpratni personības attīstības procesā;
- 2) izanalizēt skolēnu lasīšanas interešu struktūru un to sakarību ar izziņas interesēm;
- 3) izvērtēt grāmatas lomu mūsdienu pusaudžu dzīvē, attieksmi pret lasīšanu un lasīšanas saturu,
- 4) izanalizēt skolas un bērnu bibliotēku vietu informācijas avotu un literatūras saņemšanas sistēmā, raksturot skolēnu attieksmi pret bibliotēku un bibliotekāru.

Pētījuma teorētisko pamatu veido teorētiskās atziņas par intereses kā personības attieksmi, kuru nosaka objekta nozīmīgums un emocionālā pievilcība, un kā personības aktivitātes un izziņas darbības ierosinātāju (L.Vigotskis, S.Rubinšteins, B.Teplovs, A.Zaporožecs, A.Kovaļevs, G.Ščukina); pusaudžu zinātkāri kā interešu veidošanās pamatu (L.Božoviča, G.Ščukina, N.Morozova); A.Kovaļeva interešu sistematizācija pēc satura un interešu

virzības; J.Arāja idejas par interesēšanās procesu kā aktivāko interešu daļu; I.Plotnieka domas par interešu rašanās atbilstību pusaudžu vajadzībām.

Hipotēzes pārbaudei un izvirzīto uzdevumu veikšanai izmantotās **pētījuma metodes:**

- 1) problēmas teorētiskā risinājuma meklējumos analizēta pedagoģiskā, psiholoģiskā, metodiskā literatūra un avoti, citu pētījumu pieredze;
- 2) pētījuma empīriskās metodes: skolēnu anketēšana; iegūtos datus precizēja sarunas ar aptaujātajiem, skolotājiem un bibliotekāriem; kā papildmetodes izmantotas novērošana un bibliotekāro dokumentu izpēte;
- 3) eksperiments - pēc noteiktas programmas bērnu bibliotēkās organizētas nodarbības un to pedagoģiskā analīze.

Pētniecības bāze. Pētnieciskais darbs noritējis vairākos posmos.

Meklēti, apkopoti un analizēti dažādās pasaules valstīs publicētie pētījumu rezultāti par skolēnu lasīšanas interesēm un paradumiem, to ietekmējošiem faktoriem, lasīšanas veicināšanas pasākumiem utml. (1993.-1996.).

Izstrādāta aptaujas anketa un 1994./95.m.g. veikta latviešu plūsmas skolu 5.-7.klašu skolēnu aptauja. No 600 aptaujātajiem datorapstrādei derīgas izrādījās 440 (265 meiteņu un 175 zēnu) no Rīgas (233), Rīgas raj. (31), Bauskas (96), Daugavpils (21), Jelgavas (13), Balviem (23), Kuldīgas (9), Saldus raj. (14) aizpildītās anketas.

Aptaujāto kontingents:

vecums	meitenes	zēni	kopā	
10	35	20	55	
11	99	61	160	
12	83	62	145	
13	48	32	80	
kopā	265	175	440	

1995./96. m.g. organizētas nodarbības Rīgas pilsētas bērnu bibliotēkās un veikta iegūto datu analīze un apkopojums.

Datu bāze aptaujas anketu ierakstam veidota, izmantojot datu bāzu vadības sistēmu Fox PRO (2.6 versija), apstrādē - Fox Pro programmēšanas valoda un Excel 5.0. Apstrāde veikta uz personālā datora PC 486 Dx ar jaudu 40 hz.

Pētījuma novitāte un teorētiskā nozīme.

Pirmo reizi veikti pētījumi skolās ar latviešu mācību valodu un atspoguļota 10 līdz 13 gadu vecu skolēnu informatīvā uzvedība. Raksturota lasīšana kā nepieciešamība apgūt zināšanas, sekmējot pašizziņu un izraisot emocionālu pārdzīvojumu.

Izvērtēta mūsdienu skolēnu lasīšanas intereses personības veidošanās procesā, to saistība ar citām skolēnu interesēm jaunos sociāli vēsturiskos apstākļos Latvijā.

Šādā kontekstā raksturoti skolēnu izmantotie informācijas avoti, novērtēta ģimenes, skolas un bibliotēkas loma informācijas avotu izvēlē un skolēnu lasīšanas kultūras veidošanās procesā. Teorētisko atziņu un praktiskās pieredzes studiju rezultātā atklāti lasīšanu rosinošie faktori un to efektivitāte.

Praktiskā nozīme. Atspoguļojot lasīšanas intereses kā personības kultūras rādītāju, uzsvērta lasīšanu ietekmējošo institūciju mērķtiecīga mijiedarbība, nepieciešamība pilnveidot, attīstīt un realizēt šīs iedarbības metodes reālajā dzīvē. Doti ieteikumi lasīšanas interešu rosināšanai bibliotekārajā darbā.

Pētījuma aprobācija.

Pētījuma mērķi iezīmē publikācija: Kādam lasītājam mēs strādājam? // Nota Bene.-1993.-Nr 2.-40.lpp.

Par pētījuma rezultātiem referēts:

Latvijas Universitātes 53. un 54. Zinātnisko konferenču Bibliotēkzinātnes sekciju sēdēs 1994.g. un 1995.g.,

LU Pedagoģijas un psiholoģijas katedras doktorandu lasījumos 1994.g.,

9. Eiropas Lasīšanas konferencē "Literacy and Democracy" 1995.g. jūlijā Budapeštā,

Tartu Universitātes rīkotajā konferencē "Developing Personality in changing world" 1995.g. novembrī Tartu.

Iegūtās atziņas izmantotas LU Bibliotēkzinātnes un informācijas studiju programmuursos "Bērnu bibliotēkārā apkalpošana" un "Skolu bibliotēku funkcijas", kā arī semināros un tikšanās reizēs ar Latvijas bibliotekāriem.

Darba struktūra. Promocijas darbs strukturēts šādi: ievads, četras nodaļas, nobeigums, literatūras saraksts, pielikumi.

1. INTEREŠU JĒDZIENA BŪTĪBA, INTEREŠU TIPOLOĢIJAS UN INTERESĒŠANĀS PROCESA TEORĒTISKĀS NOSTĀDNES

Personības sabiedriskās aktivitātes pieaugums, sociāli aktīvas pozīcijas veidošanās saistās ar personīgo un sabiedrisko vajadzību, interešu un vērtību orientāciju atbilstību.

Cilvēka sociālās darbības raksturu ietekmē divi savstarpēji saistīti lielumi: patstāvīgais un mainīgais. Patstāvīgo veido relatīvi patstāvīgi sociālie apstākļi, kuros cilvēks dzīvo (viņa vieta sabiedrisko attiecību sistēmā, piederība attiecīgai sociālai grupai, nodarbošanās, noturīgās personīgās īpašības). Mainīgie lielumi ir specifiskas īpatnības, raksturīgas konkrētam individam, kas izveidojušās konkrētas sociālas darbības, rakstura un situācijas rezultātā.

Analizējot personības uzvedības regulācijas fenomenu, V.Jadovs un viņa līdzstrādnieki izteica pieņēmumu, ka cilvēka sociālā ievirze un vērtību orientācija atrodas noteiktā hierarhijā un kopā veido savdabīgu dispozīciju sistēmu, kuru var raksturot sekojoši.

Pirmais - zemākais - līmenis ir elementāri fiksētas, neapzinātas nostādnes, kas veidojas vitālu vajadzību un vienkāršu situāciju rezultātā.

Otro līmeni veido sociāli fiksētas vai sociālu sistēmu nostādnes, kuras sastāv no 3 pamatkomponentiem: emocionālā (vai vērtējuma), kognitīvā (izziņas) un rīcības (darbības gatavības aspekts). Tā veidojošie faktori no vienas puses ir sociālās vajadzības, kas saistītas ar indivīda iekļaušanos noteiktās kontaktgrupās, no otras puses - atbilstošas sociālas situācijas.

Trešais līmenis - personības vērtību orientācija, kas atšķiras no sociālajām nostādnēm ar dispozīcijas objekta vispārinājuma līmeni.

Ceturtais līmenis - vispārīgo, dominējošo personības interešu virzība noteiktā sociālās aktivitātes sfērā.

Starp 3. un 4. līmeņiem robeža nav krasa, bet interešu virzība nozīmē personības subjektīvu ieinteresētību dažādās darbības jomās, organizē to orientāciju sistēmu sociālajā realitātē. Tādējādi vērtību orientācija kopā ar vispārīgo **personības interešu virzību** regulē personības sociālo uzvedību (100, 5.-19.).

"Ja cilvēka fiziskā pasaule pakļauta kustības likumam, tad garīgā ne mazāk pakļauta interešu likumam. Uz zemes interese ir visvarens burvis." (86, 34.).

"Intereses" jēdziens aplūkojams dialektiski, t.i. jānoskaidro, kādos apstākļos un kādā interese attīstības posmā izpaužas viena vai otra tās puse, īpašība un kas šajos posmos ir kopīgs, kas - atšķirīgs. Tādā izpratnē visiem interešu izpausmes veidiem un attīstības posmiem ir raksturīgas 3 galvenās iezīmes:

- 1) pozitīvas emocijas,
- 2) šo emociju saistība ar izziņas darbību, t.i. izziņas prieks,
- 3) vēlēšanās, tieksme darboties, t.i. motīvs, ko rada pati darbība neatkarīgi no citiem rosinātājiem (piem., tādi kā pienākums vai nepieciešamība). Citi rosinātāji var palīdzēt radīt un nostiprināt interesi, taču paši par sevi neietekmē tās būtību (102, 5.).

Ir veikti daudzi un nopietni pedagoģiski un psiholoģiski pētījumi par dažādiem interešu aspektiem. Tomēr joprojām pētnieki sniedz atšķirīgus interešu jēdziena definējumus, parasti akcentējot kādu vienu interešu aspektu.

Psihologi L.Vigotskis, S.Rubinšteins, B.Teplovs, A.Zaporožecs un citi interese raksturo kā **personības virzību uz noteiktu objektu**, kas rada vēlēšanos pievērst uzmanību šim priekšmetam, neizlaist to no sava redzesloka (110, 629.).

Interese ir sarežģīta personības virzības īpašība, tomēr nekādā ziņā nav identificējama ar to. Interese nav identificējama arī ar uzmanību, jo cilvēkam bieži nākas pievērst uzmanību kādai darbībai aiz nepieciešamības, nevis interesei dēļ (30, 207.-208.; 90, 201.; 84,13.).

Psihologs A.Kovaļevs definē interese kā specifisku personības attieksmi pret objektu, ko nosaka šī **objekta nozīmīgums dzīvē un emocionālā pievilcība** (12, 82.).

Arī citi psihologi (G.Fortunatovs, A. Petrovskis, V.Kuzina u.c.) vajadzības atzīst par svarīgu interešu un cilvēka aktīvas darbības ierosmes avotu.

Tomēr nevar likt vienlīdzības zīmi starp vajadzību un interešu jēdzieniem. Interesi var ierosināt nevis vajadzība vai pienākums, bet gan emocionālie faktori.

"Interese var veidoties stihiski un neapzināti, atbilstoši objekta emocionālajai pievilcībai, un tikai pēc tam seko objekta nozīmīguma apzināšanās" (12, 82.).

Interesu sarežģīto struktūru L.Vigotska skolniece psiholoģe G.Ščukina raksturo:

- kā cilvēka psihisko procesu atlases virzību uz apkārtējās pasaules objektiem un parādībām;

- kā personības tendenci, tieksmi, vajadzību darboties tieši attiecīgajā parādību jomā, tieši attiecīgajā darbības veidā, kas rada apmierinājumu;

- kā varenu personības aktivitātes ierosinātāju, kura ietekmē visi psihiskie procesi noris intensīvi un saspringti, bet darbība kļūst aizraujoša un produktīva;

- kā īpašu izvēles attieksmi pret apkārtējo pasauli, tās defektiem, parādībām un procesiem (118, 6.).

Izmantojot G.Ščukinas viedokli, skolēnu interešu veidošanās problēmas pētījis J. Arājs (2, 111.).

Intereses nav autonoma, norobežota parādība. Tās ietekmē un nosaka sociālā vide, ģimene, mācību un audzinošā iedarbība skolā un ārpus tās, kā arī cilvēka paša aktivitāte. Tādējādi intereses atkarīgas kā no priekšmetiem, parādībām un cilvēkiem, kuri veido un virza šo parādību ietekmi uz subjektu, tā arī no paša subjekta aktivitātes, viņa attieksmes pret objektīvo realitāti, no viņa pieredzes un attīstības līmeņa.

Atzīmējami intereses veidošanās polārie varianti:

- 1) objektu izvēle pēc satura un daudzuma, šīs izvēles intensitāte un pati interesēšanās noris galvenokārt (vai pat vienīgi) ārējās iedarbības rezultātā; beidzoties šai iedarbībai, zūd arī interese.

2) objektu izvēle un interese par tiem veidojas brīvi un nepiespiesti iepriekšējās pieredzes un zināšanu ietekmē. Līdz ar to interesēšanās procesam piemīt relatīva stabilitāte (2, 17.).

Reālajā dzīvē šādi galēji atšķirīgi interesēšanās veidi sastopami reti, parasti tie savstarpēji kombinējas.

Pārejot no epizodiskām, situatīvām interesēm uz patstāvīgām personīgām interesēm emocionālā izziņas attieksme pāriet personības emocionālās izziņas virzībā.

Interese ir **attieksme**, kas pārvēršas personības virzībā uz priekšmeta, parādību vai darbības izziņu. Kā personības virzības izpausme interese aptver visus psihiskos procesus: uzmanību, uztveri, atmiņu, domāšanu, iztēli, ievirzot attiecīgajā gultnē. Tai pat laikā interese aktivizē personības darbību, kas rīkojas atbilstoši savām interesēm. Psihologisko pētījumu rezultāti rāda, ka ir cieša saite starp interesēm un bērna spējām. Tāpēc interešu attīstība ir svarīga personības veidošanas puse. Īpaši svarīga ir izziņas interešu attīstībai, jo to pamatā ir zinātkāre un vēlme izziņāt priekšmetu vai parādības, secināt un jautāt.

Izziņas interešu veidošanās ir daudz pētīta problēma. Šeit minami L.Božovičas, G.Ščukinas, N.Morozovas u.c. pētījumi (7, 3.14.; 118, 351.; 102, 47.).

Tā kā interese ne tikai rosina darboties, bet arī **atklājas darbībā**, mēs aplūkojam skolēnu noteikta veida intereses. Psihologs A.Kovaļevs atzīmējis, ka intereses svarīgi atšķirt pēc to satura un virzības. Pēc šīs sistematizācijas intereses iedalām:

materiālās, ar ko saprotam interesi par apģērbiem, personīgajām lietām, mājām, tās dizainu un komfortu, sadzīves lietām u.c.;

sabiedriskās - interese par noteikta veida sabiedrisko aktivitāti, politiskiem jautājumiem, interese par attiecīgo jautājumu publicistiku un polemikas iespējām;

izziņas intereses - mācību un īpašas zinātniskas intereses, kas saistās ar mācību priekšmetiem skolas programmās, kā arī tās, kas veidojas ne tikai

mācību procesā, bet arī nopietna ārpusstundu nodarbību: pulciņu, interešu grupu, lasīšanas, TV pārraižu u.c. radošas darbības rezultātā;

profesionālās vai darba intereses saistītas ar noteikta veida profesionālu darbošanos: tehnika, administratīva, pedagoģiska, lauksaimnieciska u.c. rakstura, tās var būt cieši saistītas ar izziņas interesēm;

estētiskās intereses apliecina interesi par teātri, kino, TV un radio pārraidēm, mūziku, mākslu, cilvēka estētiskajām vērtībām;

sporta intereses norāda uz cilvēka attieksmi pret fizikultūru un sportu (94, 67.).

Varam runāt par īpašām, savam laikam un katram vecumposmam raksturīgām interesēm. Pusaudžu intereses izraisa tieši vecumam un sociālajai pozīcijai atbilstošas vajadzības, kas nosaka interešu rašanos. Galvenās no tām, pēc psihologa I. Plotnieka domām, ir pusaudžu vajadzības:

- būt vienaudžu vidū, apliecināt sevi kā paaudzes pārstāvi;
- apliecināt sevi kā personību, kā individualitāti;
- apliecināt sevi kā pieaugušu cilvēku (24, 12.).

Pusaudža vecuma raksturojums mainās līdz ar bioloģisko un sociālo apstākļu izmaiņām. Dažādi viedokļi arī starp speciālistiem.

VII Vissavienības konferencē par vecuma morfoloģijas, fizioloģijas un bioķīmijas problēmām tika noteikts šāds pusaudžu vecums: 13 - 16 gadi zēniem un 12 - 15 gadi meitenēm (96, 6.).

D. Elkoņina piedāvātā pusaudžu vecuma periodizācija akcentē nevis organisma fizisko attīstību, bet jaunu psihisku veidojumu rašanos un darbības pamatveidu attīstību šajā vecumā. Vecuma robežas zinātnieks iezīmē no 10 līdz 15 gadiem un šo periodu neaplūko kā atsevišķu attīstības etapu. Pusaudžu vecums pētāms personības attīstības dinamikā, jo bez bērna attīstības likumību ontogenēzes, pretrunām, kas veido šīs attīstības virzību, nav iespējams izziņāt pusaudžu psihiskās īpatnības un izstrādāt psiholoģiskus ieteikumus audzināšanas procesam (107, 29).

Personības attīstība tiek aplūkota kā process, kura virzītājspēki ir šādi:

- 1) iekšējo pretrunu atrisināšana,

2) darbības veidu maiņa, ko pavada vajadzību nomaiņa un jaunu rašanās.

Amerikāņu psihologs R.Kulens kritizē bioloģizēto viedokli par pusaudžu attīstību. Viņš uzskata, ka vecums nav tik daudz bioloģiska un psiholoģiska kategorija, cik sociāli estētiska kategorija. Pēc viņa domām, pusaudža vecumā vērojamas 3 galvenās sociāli ētiskās tendences:

- atbrīvošanās no pieaugušo ietekmes, patstāvīguma iemantošana;
- nopietna pieeja savas dzīves ceļa izvēlēšanās problēmai;
- atsevišķu sociāli ētisku normu apgūšana.

Pēc R.Kulena uzskatiem, ja bērns vēl neizvirza sev minētās problēmas, tad viņš vēl atrodas bērnības posmā neatkarīgi no gadu skaita (14, 75.).

Pēc psihologu A.Kovaļeva un L.Božovičas domām vecumposma psiholoģiskās īpatnības ir ne tikai un ne tik lielā mērā bioloģiskā nobrieduma un attīstības sekas, cik izmaiņas bērna dzīves sociālajos apstākļos un viņa darbībā, jauno sociālo faktoru parādīšanās šajā jomā (14, 83.). Taču nedrīkst absolutizēt sociālo apstākļu lomu, konkrēto dzīves un darbības apstākļu lomu, nedrīkst ignorēt attīstības bioloģiskās un it īpaši attīstības psiholoģiskās likumsakarības.

Pusaudžu vecumā notiek dzīves telpas paplašināšanās kā ģeogrāfiskā (interese par ceļojumiem, citām valstīm u.c.), tā arī sociālās vides paplašināšanās virzienā (liels skaits kolektīvu, kurās pusaudzis iesaistījies; parādās interese par literatūru, politiku, ekonomiku u.c.). Bet pati svarīgākā dzīves telpas transformācija norisinās laika dimensijās. Pirmo reizi nākotne iezīmējas kā personības psiholoģiskā determinante. Pieaugot vecumam, dzīves perspektīva palielinās, un tas kļūst par vienu no pamatfaktiem personības attīstībai. Pusaudžu vecums ir nopietnu izmaiņu periods laika perspektīvās. Šīs izmaiņas var raksturot kā mērogu izmaiņas: dienu, nedēļu un mēnešu vietā tagad tiek operēts ar gadiem. Bet nozīmīgākās izmaiņas norisinās laika strukturēšanas paņēmienos, kas izpaužas nākotnes reālo un ideālo mērķu diferenciacijā. Nenoteiktus priekšstatus par nākotni nomaina vairāk vai mazāk noteikti lēmumi par darbošanos nākotnes virzienā. Citiem vārdiem - individam

veidojas plāns. Strukturējot laika perspektīvu, šis plāns ievēro ne tikai ideālus mērķus un vērtības, bet arī to realizēšanas iespējas. Pieaugušo plānošana notiek tāpat, bet pusaudža situācija ir īpaša, tā kā viņš strukturē laika perspektīvu laukā, kas palielinājies un viņam ir svešs. Iegūtie iespaidi no grāmatām un pieaugušajiem ir pilni pretrunu: pieaugušie kādu slavē, kas šķietami sasniedzis neiespējamo; tai pašā laikā viņi sludina ciešu turēšanos pie reāli sasniedzamā. Arī citos aspektos pieaugušo dzīve ir pilna pretrunu: acīmredzami ir konflikti starp reālu rīcību un sludinātām ticības, politiskajām, pasaules uzskata vērtībām.

K. Levins uzskata, ka pusaudzis atrodas personības marginālā stāvoklī (ar šo jēdzienu socioloģijā apzīmē personību starp divām kultūrām) (107, 16.). Pusaudzis vairs negrib būt bērna statusā, tai pat laikā apzinās, ka nav vēl pieaugušais. Šādas personības raksturīgākās iezīmes ir emocionālā nepatstāvība un jūtīgums, kautrība un agresivitāte, emocionāls sasprindzinājums un konfliktsituācijas ar apkārtējiem, kategoriski spriedumi un vērtējumi.

No iepriekš teiktā izriet, ka pusaudžu vecuma jēdzienam nav absolūtas nozīmes un pusaudžu vecumam nav pilnīgi konkrētu, skaidru robežu un raksturojošu pazīmju. Sastopamas zināmas atšķirības, reizēm visai būtiskas, kuras izskaidrojamas ar sociālo faktoru iespaidu, ar pusaudžu atšķirīgu mācīšanās un audzināšanas nosacījumu ietekmi. Taču ir iespējams izdalīt bērnu attīstības pamatlinijas un galveno raksturojumu pusaudžu vecumposmā. Jaunākajā pusaudžu vecumposmā būtu iedalāmi bērni no 11 gadiem līdz 13 gadiem, vecākajā pusaudžu vecumposmā - bērni no 14 līdz 16 gadiem.

Tādējādi turpmāk raksturosim jaunāko pusaudžu vecumposmu, jo mūsu izpētes objekts ir 10 līdz 13 gadu veci skolēni.

Pusaudžu vecumā interesēšanās procesa komponentu daudzums, kvalitāte un darbības intensitāte kļūst lielāka, tas nozīmē, ka šis ir tas laiks, kad bērna intereses veidojas un attīstoties kļūst dziļākas un noturīgākas. Interesešu veidošanās ir komplekss process, kas ir cieši saistīts ar personības psiholoģiskajām īpašībām, vajadzībām, spējām un izziņu.

Kaut gan iepriekš aplūkotie traktējumi par interesēm ir atšķirīgi, tomēr tajos nav nepārvaramu pretrunu, tie atspoguļo atsevišķas interešu puses un parāda interešu bagāto saturu, ko reāli iespējams aplūkot daudzās aspektos.

Pamatojoties uz aplūkotajām teorētiskajām atziņām, interese uzlūkojama par parādību, kas sevī ietver daudzas iezīmes. Tās pastāv un darbojas savstarpējā dialektiskā sakarībā un veido vienotu interešu sistēmu, kurā varam saskatīt vairākus līmeņus:

1) interese kā situatīva parādība, ko izraisa kāds emocionāli pievilcīgs objekts,

2) interese, kas saistīta ar konkrētu psihisku stāvokli, kad personība ir par kaut ko ieinteresēta, bet darbībai nepiemīt izteikta aktivitāte. Piemēram, intelektuālie stāvokļi var izraisīt izziņas intereses, kurām nav vēl situatīvs raksturs.

3) interese - personības īpašība, kā stabila attieksme pret objektu.

Interesēšanās process iespējams līmeņos, taču ieinteresēšanās attīstība visoptimālāk veidojas trešajā līmenī, kad interese ir stabila, patstāvīga attieksme pret objektu.

Interesēšanās procesa pamats ir cilvēka smadzeņu spēja sajūtu, uztvērumu un domu veidā atspoguļot īstenību. No atsevišķu īstenības atspoguļošanas procesu specifiskās vienotības un attiecīgās cilvēka atbildes reakcijas uz objektīvās pasaules iedarbību izaug interesēšanās process. Interesēšanās process ir aktīvākā interešu daļa, kas vispilnīgāk izceļas uz pusaudžu darbības kopējā fona un tāpēc ir visvieglāk pamanāma. Tikai analīzes gaitā ir pieļaujama interesēšanās procesa iezīmju aplūkošana atsevišķi. Īstenībā tās vienmēr pastāv savstarpējā saistījumā un noteiktā kopsakarā.

Interesēšanās process visos gadījumos sākas ar uzmanības pievēršanu objektam. Pusaudzīm ik brīdī visapkārt ir ļoti daudz objektu, bet uzmanība apzinātas objektu atlases rezultātā vai arī netiņā veidā skar tikai dažus objektus, kas smadzenēs izraisa koncentrēšanos. Interesēšanās procesa tālākā attīstība var veidoties tikai pret tiem objektiem, kam apziņā "ierādīta

vieta", un kuras tad pusaudzis patur uzmanības lokā. Pusaudžu attieksmes veidošanās visbiežāk saistās ar viņu zināšanu līmeni, iecerēm un nākotnes nodomiem. Attieksmi šajā vecumā ietekmē arī vajadzības, iespējas, dominējošie uzskati par sabiedrisko un sadzīves standartu. Ja pusaudža uzmanību saista kaut kas jauns un nesaprotams, tad attieksmes veidošanos nosaka arī zinātkāre un jaunatklāsmes tieksme.

Interesēšanās procesa attieksme pret objektu saplūst ar pirmajiem emocionālajiem pārdzīvojumiem un lielā mērā nosaka uzmanības noturību, kā arī attieksmes tālāko izveidi. Interesēšanās procesa izveidē ciešā saistījumā ar iepriekš minētajām iezīmēm vienmēr iekļaujas izziņas sākumi. Sākotnējā izziņa skar galvenokārt virspusējo parādību sfēru. Interesēšanās procesa sākšanās un intereses zudums ne vienmēr saistāms ar ārējās iedarbības faktoriem. Ir pusaudži, kas neatkarīgi (vai daļēji neatkarīgi) no ārējās iedarbības paši atrod interešu objektus, un interesēšanās par tiem norisinās ar zināmu pašierosmi un aktivitāti. Kad ir radusies sākotnējā interese, tālāka attīstība šajā fāzē notiek galvenokārt trijos veidos.

1. Intereses izpaužas aktīvā darbības formā, tomēr tā ir ierobežota laika un dziļuma ziņā. Noteicošais darbības motīvs ir patika.
2. Intereses izpaužas mazāk aktīvā formā, t.i. intereses kā ieinteresētība.
3. Interesēšanās aktīvā forma turpina pilnveidoties, interese kļūst ilgstoša un dziļa, tā pāraug jaunā radošās darbības fāzē.

Pusaudžiem stabila interese parasti veidojas tikai par nedaudziem mācību priekšmetiem vai darbības veidiem.

Darbībai interesēšanās procesā visraksturīgākais ir tas, ka tā tiek veikta bez piespiešanas, tajā ir daudz pašdarbības, aizraušanās, kaislīgu meklējumu, jaunrades elementu un entuziasma. Nereti interesēšanās procesa norisē laika iedalījums apzināti (dažreiz arī neapzināti) tiek pārkārtots interesējošās darbības labā, īpašu nozīmi gūst tādi komponenti kā pasākumu prieks un dziļš pārdzīvojums. Taču cilvēka darbība interesēšanās procesā ne vienmēr ir viegli pamanāma. Iekšējā domu darbība - apsvērumi, spriedumi, salīdzinājumi,

novērtējumi, meklējumi un pārdzīvojumi - var norisēt bez ārēji redzamām iezīmēm.

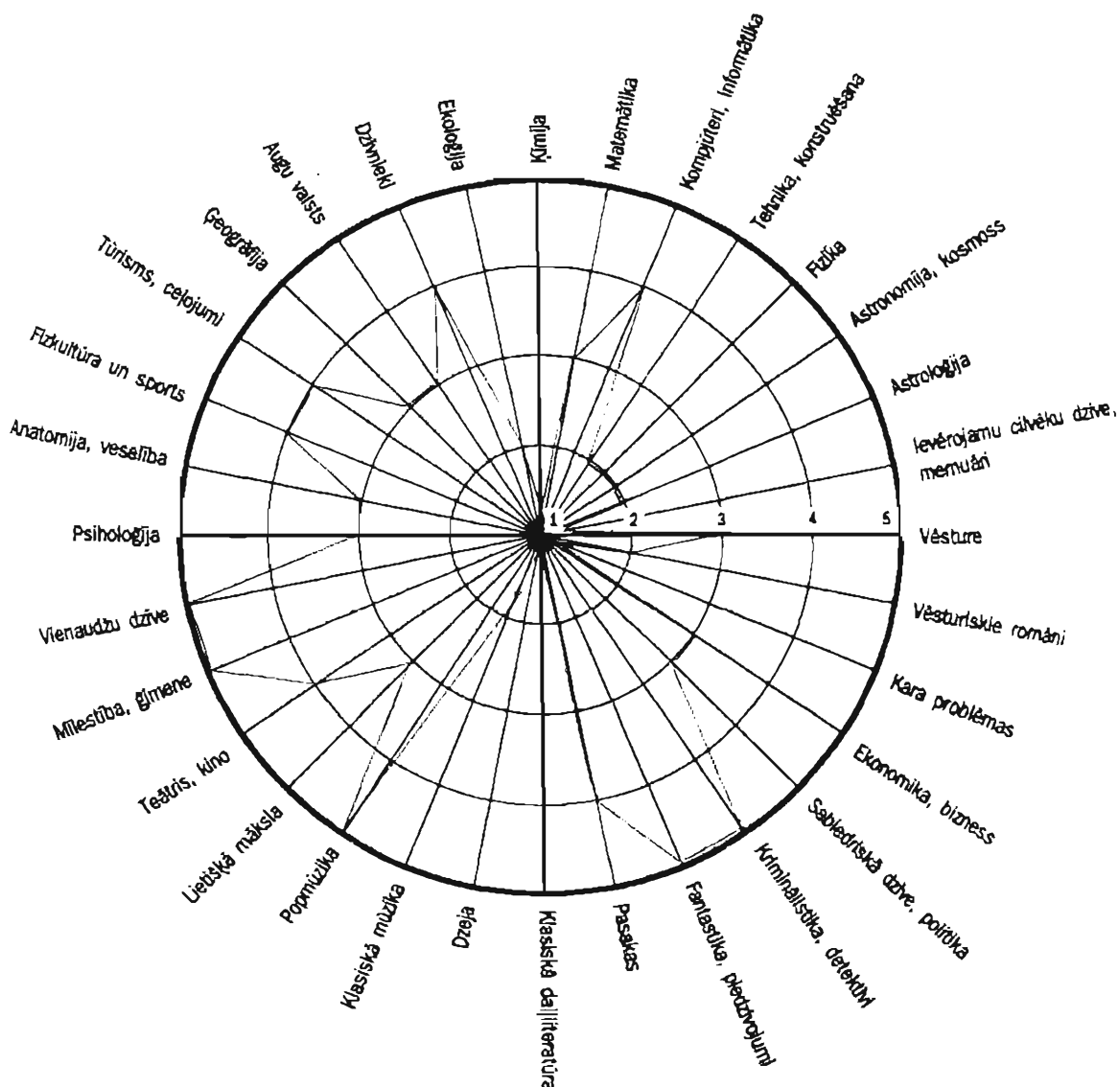
Pusaudzīm ir raksturīga interešu pārvērtēšana un interešu objektu maiņa. Reti kad 16 gados interesējas par tiem pašiem objektiem, par kuriem viņi interesējas 12 gados. Interešu objektu maiņa turpinās arī vēlāk. Salīdzinot interesēšanās norisi - procesa komponentu daudzumu un darbības intensitāti, var konstatēt, ka pusaudzīm sāk stabilizēties intereses kā personības īpašība. Pusaudži pakāpeniski iemācās saskatīt un atlasīt interešu objektus, prasmīgāk izmantot iegūtās zināšanas un arī individuāli sekmēt informāciju par to, kas interesē. Parādās noteikta interešu virzība.

Pētot intereses, ir viegli pamanāma interešu savdabība. Šī savdabība izpaužas gan objektu izvēlē, gan interesēšanās procesa norises un rašanās atšķirībās, ko rada personības īpatnības un interešu objektu iezīmju dažādība. Ko tad pusaudži uzskata par objekta interesantuma iezīmēm? Kopējā pazīme ir tā, ka interesantums atklājas tur, kur viņi saskata kādas pretrunas, kur blakus vienkāršajam ir komplicētais, risinājumam - nerisināmais, mainīgajam - nemainīgais.

Objekta iekšējais pretrunīgums slēpj sevi iespējas darboties, izziņāt, kaut kam piekrist vai kaut ko noraidīt. Tās ir iespējas, uz kuru bāzes var veidoties interesēšanās process. Objekta interesantuma vai neinteresantuma vērtējumu vienmēr dod tikai pats cilvēks no savas personības redzes viedokļa.

Pētot 10 - 13 vecu pusaudžu lasīšanas intereses, gūts ieskats šī vecuma interešu sistēmā. Aptaujas laikā skolēni atklāja savu interešu pasauli, novērtējot 32 dažādas zinātņu nozares un cilvēku darbības jomas ("Interešu kartes" atspoguļojums 1. attēlā). Respondenti ar atzimi (1 - 5) novērtēja savu interesēšanās pakāpi katrā no nosauktajām. Cenšoties iekļaut daudz un dažādas interešu un darbības jomas, vienalga, to nebija iespējams izdarīt, jo iespējamo virzienu loks veidojas bezgalīgi liels. Skolēniem tika dota iespēja nenosauktās nozares atzīmēt atsevišķā ailē. Tā atklājās atsevišķu mūsdienu pusaudžu interese par reliģiju, kolekcionēšanu, mājsaimniecību.

“Portreta” aizpildīšanas piemērs

Apstrādāts viss pētījumā iegūtais interešu spektra materiāls, taču tā atklāšana nav šī pētījuma uzdevums. Tāpēc rezultātus skaitļos atspoguļo 1. tabula pielikumā.

Pusaudžu intereses ir atšķirīgas ne tikai personisko iezīmju dēļ, bet šim vecumam jau rodas interešu atšķirības arī atkarībā no bērna dzimuma. Zēnus vairāk saista "vīrišķīgas" lietas - mūsdienu tehnoloģijas, sports un fizikālā kultūra.

Savukārt meitenēm raksturīgas intereses, kas saistītas ar augiem, mājputniem, kā arī interese par mīlestību un ģimenes dzīvi. Tādējādi redzam, ka

jau 10 līdz 13 gadu vecumā cilvēkā iezīmējas noteiktam dzimumam raksturīgas intereses.

Salīdzinot skolēnu sniegtās atbildes, populārākās interešu sfēras meitenēm un zēniem atsevišķi, var rast apstiprinājumu apgalvojumam par zēnu un meiteņu interešu atšķirību. Taču ir arī interešu sfēras, kas raksturīgas abiem dzimumiem. Tie ir tūrisms un ceļojumi, teātris un kino, popmūzika, fantastika, piedzīvojumi, kriminālistika un detektīvi, dzīvnieki, pasakas, datori.

Kā redzam, šajā uzskaitījumā dominē sfēras, kas asociējas ar izklaidi, tikai pēc tam tiek ierindotas nopietnākās tēmas.

Ja pētījuma rezultātus par pusaudžu interešu loku mēģinātu iedalīt pēc psihologa A.Kovaļeva interešu dalījuma, tad iegūstam šādu ainu:

1. vietā intereses, kuras A.Kovaļevs ir nosaucis par **estētiskajām**. Taču pusaudži ir "atlasījuši" tieši tās jomas, kuras ne vienmēr dzīvē ir saistītas ar vislielāko estētisko devumu, piem., popmūzika, fantastika, kriminālistika un detektīvi.

Aptaujā teātris un kino tika nosaukti kopā kā viena interešu sfēra, taču praksē teātris un kino pusaudžu vidū nav vienādi populāri. Kino aizņem lielu mūsdienu pusaudžu brīvā laika daļu, jo tas ir vieglāk pieejams un bieži vien prasa no skatītāja mazāku garīgo atdevi un izpratni.

2. vietā (maz atpaliekot no 1.vietas) pēc pētījuma rezultātu apkopošanas ir **izziņas** intereses. Izziņas intereses atšķirībā no estētiskajām zēnu anketās ir augstāk vērtētas. Šeit jāmin tādas tēmas kā tehnika un konstruēšana, matemātika, dzīvnieki, datori un informātika, ģeogrāfija. Pusaudžu vecumā izziņas motīvs ir galvenais iegansts savu interešu tālākai attīstībai.

3. vietā ierindojas **sporta un fizikālās** intereses, kā arī tūrisms un ceļojumi. Īpaši pievilcīgi tas šķiet zēniem. Tūrisma un ceļojumus zēni ir ierindojuši 1. vietā, bet meitenes 4. vietā. Meitenēm mazāk interesants šķiet arī sports un fizikālā.

4. vietā ir **sabiedriskās** intereses. Pusaudžu vecumā sāk parādīties interese par procesiem, kas notiek apkārtējā sabiedrībā, parādās sabiedriskā aktivitāte, taču 10 - 13 gadu vecumā šīs iezīmes vēl neizpaužas spilgti. Tādēļ

sabiedriski-politiskās norises, kā arī ekonomiskās dzīves norises skolēni savā interešu lokā nav sevišķi augstu vērtējuši. Meitenes vairāk interesējas par vienaudžu dzīvi, savukārt zēniem neparādās izteikta interese par to.

Profesionālās intereses pēc šī interešu "portreta" izpētes ir grūti noteikt, jo tas būtu darāms, katru bērnu individuāli pētot. Tāpat arī materiālas intereses. Materiālās intereses varētu uzlūkot, izpētot sīkāk estētiskajām interesēm piedēvētās darbības, ja tās skolēns neattīsta par dziļākām interesēm, bet apstājas tikai izklaides līmenī.

	٪	4;5 skaits			٪	skaitis
Psiholoģija	31	138	Psiholoģija	14	60	
Anatomija	48	211	Anatomija	7	29	
Sports	77	339	Sports	3	11	
Tūrisms	93	407	Tūrisms	2	9	
Ģeogrāfija	57	252	Ģeogrāfija	3	15	
Augu v.	61	269	Augu v.	3	14	
Dzīvnieki	76	335	Dzīvnieki	3	13	
Ekoloģija	34	151	Ekoloģija	13	56	
Ķīmija	26	115	Ķīmija	23	100	
Matemātika	63	275	Matemātika	1	5	
Kompjūteri	72	316	Kompjūteri	4	19	
Tehnika	38	168	Tehnika	17	75	
Fizika	23	100	Fizika	27	117	
Astronomija	38	169	Astronomija	22	98	
Astroloģija	35	156	Astroloģija	16	72	
Memuāri	31	136	Memuāri	16	70	
Vēsture	65	284	Vēsture	4	16	
Vēst. rom.	34	150	Vēst. rom.	12	54	
Kara pr.	25	108	Kara pr.	29	128	
Ekonomika	37	162	Ekonomika	15	66	
Politika	25	110	Politika	13	58	
Detektīvi	70	306	Detektīvi	4	18	
Fantastika	83	365	Fantastika	3	11	
Pasakas	67	293	Pasakas	3	13	
Klas. daiļ.	44	124	Klas. daiļ.	13	58	
Dzeja	24	104	Dzeja	14	61	
Klas. mūz.	34	150	Klas. mūz.	13	59	
Popmūzika	70	309	Popmūzika	4	17	
Lietišķā m.	47	207	Lietišķā m.	10	43	
Teātris	80	350	Teātris	3	14	
Ģimene	69	305	Ģimene	3	14	
Vienaudžu dz.	55	240	Vienaudžu dz.	6	28	
		Novērtējums 4 vai 5			Novērtējums 1	

Pusaudžus neinteresē (novērtējums 1) kara problēmas. Zinātņu nozares: astronomiju, fiziku, ķīmiju, psiholoģiju pētāmā grupa sāk iepazīt tikai 7. klasē, tāpēc zemo vērtējumu nevar uzskatīt par objektīvu rādītāju. Zemāko interesēšanās līmeni skolēni uzrādīja par tehniku, ekonomiku, politiku, klasisko mūziku, memuārliteratūru, vēsturiskajiem romāniem, klasisko literatūru, dzeju.

Analizējot veiktā pētījuma rezultātus, pārzinot pusaudžu intereses un to dinamiku, rodas priekšstats par viņu intelektuālo izaugsmi, plašo zinātkāri, jo bez izziņas nav iespējama interese. Pusaudžu vecumā interese sāk stabilizēties kā personības īpašība un, tikai izzinot un saprotot pusaudžu intereses, ir iespējams tās tālāk attīstīt un virzīt.

2. LASIŠANA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBAS PROCESĀ

2.1. Lasišana kā pasaules garīgo vērtību apguves avots

Lasišana izpaužas caur darbību lasīt, tā nozīmē uzzināt, apgūt, uztvert rakstu zīmes, teksta simbolus, iegūt informāciju (16, 432.).

Lasišana ir zināšanu apguve, bet noteikti arī pārdzīvojums, tā ir "individuāla spēja" (50, 33.). Lasītājs lasa ar izziņas un sociālo pieredzi, kas uzkrāta dzīves laikā. Izlasītā uztvere nebūt nenorāda to, ka teksts nonāk pie lasītāja un lasītājs tekstu uztver. Lasītājs atrodas pastāvīgā mijiedarbībā ar tekstu, uztver to atbilstoši savām zināšanām un emocijām. Tātad, tekstu lasa, ņemot talkā iepriekšējo dzīves pieredzi, lai lasītu un uztvertu vēl vairāk.

Mūsdienu attīstīto valstu sabiedrība piešķir daudz līdzekļu izglītībai, t.sk. lasišanas veicināšanai. Lasišanai ir milzīga nozīme bērnu garīgajā attīstībā, īpaši pirmsskolas vecumā, jo tieši tad veidojas viņu intelekts, un "bērns", kurš attīsta ieradumu lasīt, kad viss jaunais ir ļoti patīkams, būs pieaugušais lasītājs nākotnē" (52,169.).

Nozīmīgs ieguldījums lasišanas popularizēšanā ir UNESCO, jo 1972.gadu UNESCO pasludināja par Starptautisko grāmatu gadu. Tas veicināja sasniegumus lasišanas procesā visā pasaulē, un grāmatu lasišanas pētniecība kļuva par nozīmīgu darbības jomu UNESCO turpmākās darbības gados. Tika sponsorētas daudzas programmas, kuras saistītas ar lasīšanu, tās limeņa paaugstināšanu.

UNESCO darbības ietvaros Starptautiskais bērnu literatūras un lasišanas problēmu pētišanas institūts Vīnē - viena no nozīmīgākajām zinātnes iestādēm Eiropā - veica virkni bērnu lasišanas pētījumu.

Pētījumu pirmajā posmā par svarīgāko izpētes objektu kļuva literatūra. Zinātnieki atlasīja bērniem visvairāk piemērotās grāmatas un centās tās popularizēt. Viņus vadīja pārliecība - izdevumu augstā estētiskā kvalitāte būs efektīvs līdzeklis bērnu lasišanas veicināšanai un literārās gaumes veidošanai.

Nākamajā posmā lasīšanas pētnieki analizēja bērnu lasīšanas specifiku, centās izziņāt mazo lasītāju vēlmes. Viņi pārliecinājās, ka bērnu literatūras estētiskā kvalitāte nevar būt pietiekama garantija lasīšanas sekmēšanai un grāmatu sabiedriskā prestiža paaugstināšanai.

Trešajā izpētes posmā zinātnieku pūles bija pievērstas lasīšanas izpētes posmam. Austriešu pētnieks R.Brambergs (91, 148.) uzskata, ka lasīšanas galvenā vērtība ir domāšanas veicināšana. Lasīšana ir sarežģīts process, kura saturs - vārdu nozīmes uztveršana, jēdzieniskās saiknes sapratne un interpretācija, teksta kritisks novērtējums un daiļdarba iedarbība uz lasītāju (lasītāja priekšstata par pasauli paplašināšana vai izmaiņšana). Šāda pieeja izslēdz lasīšanu tikai kā brīvā laika pavadīšanu vai zinātkāres apmierināšanu.

Bērnu lasīšanas pētījumos sastopami mēģinājumi izmantot metožu kompleksu. Piemēram, Nīderlandē (1963.g.) centās noteikt lasīšanas aktivitātes koeficientu. To pētīja, pielietojot sociometrisko metodi. Nīderlandes zinātnieki mēģināja rast saikni starp individuāli tipoloģiskajām lasošo bērnu īpatnībām, viņu raksturu iezīmēm un lasīšanas aktivitātes koeficientu.

Cits kompleksās metodikas pielietojuma piemērs ir desmit gadu vecu bērnu lasīšanas izpēte, kuru veica Starptautiskais Bērnu literatūras un lasīšanas problēmu pētniecības institūts Vīnē 1977. gadā (91, 151.).

Pētījuma mērķis bija noteikt lasīšanas popularitāti šī vecuma bērnu vidū, viņu attieksmi pret lasīšanu un to, ko zinātnieki dēvē par "lasīšanas ieradumiem". Pētnieki centās gūt priekšstatu par dažādiem lasīšanas līmeņiem desmitgadnieku vidū. Šajā nolūkā veica anketēšanu, bet atbildes papildināja skolotāja raksturojums par katru bērnu. Pētījumā izmantoja arī testus, kuros lasītājiem piedāvāja tekstus ar izlaistiem vārdiem (t.i. "Close - test", ko vēl 1953.g. izstrādāja amerikāņu zinātnieks V.L.Teilors). Pastāv uzskats, ka testēšana ļauj noteikt, cik precīzi bērns uztver izlasīto tekstu.

Pētījumā arī mēģināja noteikt, vai lasīšanas ātrums ietekmē teksta precīzu uztveri. Minētā pētījumā pozitīvā īpatnība ir tā, ka zinātnieki izsekoja lasītāja

attīstības procesam, piedāvājot jau nosauktos uzdevumus ik pēc laika. Zināmas vairākas lasīšanas kvantitatīvā raksturojuma izziņāšanas metodes, bet grūtāk izpētīt lasītāja attieksmi un izlasītā teksta sapratni.

Pētījuma autori L.Binders un R.Bambergers (91, 151.) uzskata, ka spēja saprast izlasīto tekstu atkarīga no lasīšanas tehnikas un vispirms no ātruma, kā arī no lasītāja vārdu krājuma.

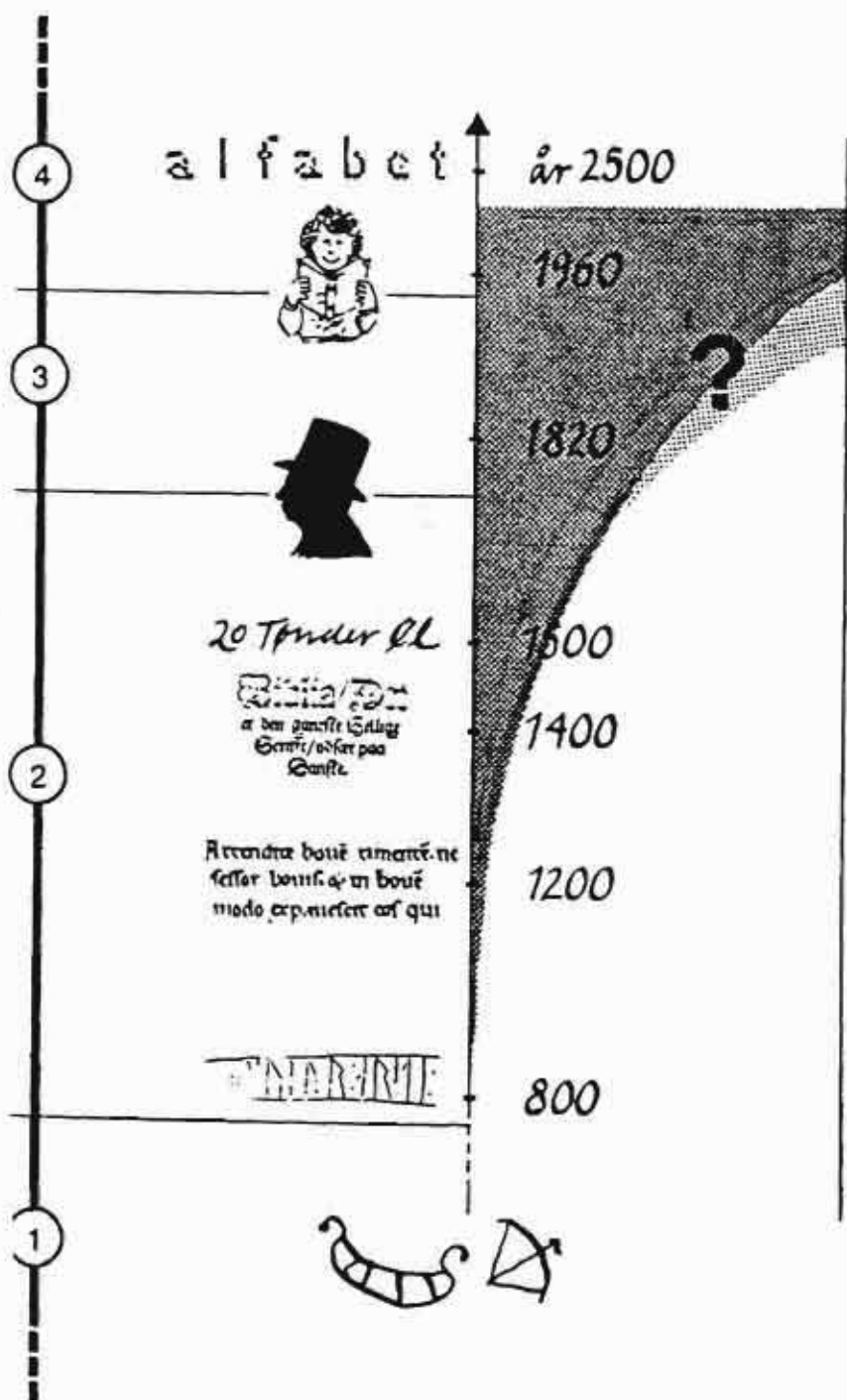
Īpaši gribētos uzsvērt M.Jansena vadītās dāņu pētnieku grupas atziņas (49,7.). Pētnieki pievērsās lasīšanas pētīšanai tās vēsturiskajā attīstībā, dodot plašu ieskatu lasīšanas pirmsākumos - no rūnu rakstiem akmenī līdz gaismas rakstam. Izmantojot Skandināvijas valstu pieredzi, secinām, ka lasīšanas attīstībai ir četras fāzes gadskaitļu ziņā un raksturīgākā iezīme ir attīstība - gan attiecībā uz materiālu, gan teksta saturu. Īsumā jāsecina, ka:

- jo vieglāk tekstus kļuva radīt, jo garāki tie kļuva,
- jo daudzpusīgāks kļuva to saturs, jo lielāka kļuva nepieciešamība pēc sagatavota lasītāja un labām iepriekšējām zināšanām.

Pirmo fāzi raksturo Skandināvijā atrastie zīmējumi: zilbes un burti vēl neeksistē. Tā kā rakstu zīmes iecirta akmenī vai rakstīja uz pergamenta, mainoties materiālam, arvien vairāk vietas atlika papildus informācijai, daudzpusīgiem tekstiem utt. (otrā fāze). Trešā fāze datējama ar 19.gadsimtu, kad analfabētisms tradicionālā nozīmē vairs nepastāv masveidā.

Pēc dāņu pētnieku uzskatiem, esam sasnieguši ceturto fāzi, kad dominē raksts ar gaismas palīdzību uz ekrāna. Šī tehnika prasa vairāk kompetences un piedāvā jaunas iespējas, kā arī ietekmē lasītāpmācību. Līdz ar gaismas rakstu uz ekrāna rodas jauns lasīšanas modelis, kura ietekmē rodas vairāk lasītāju nekā agrāk, viņi lasa aizvien daudzveidīgākus tekstus un to dara vairākos atšķirīgos veidos. Līdz ar to palielinās lasīšanas apjoms un grāmatu apjoms netiek tam līdz.

Uzskatāmi to atspoguļo attēls.

Lasišana sabiedrībā kļūst arvien daudzveidīgāka, tā nenozīmē tikai grāmatu lasīšanu. Lasītprasmes nepieciešamība palielinās, tādēļ tiek veikti lasišanas pētījumi, lai noskaidrotu šī procesa nozīmi dažādos apstākļos bērnībā.

Pētnieki A.Engbergs un D. Elkids (49,13.) norāda uz to, ka tagad bērniem vārojamā daudz izteiktākas pārmaiņas nekā jebkad agrāk un nenovēšami tas ienes pārmaiņas arī lasišanas apguvē. Dānijā lasišanas attīstība aplūkota pāris iepriekšējo paaudžu laikā ar skolu psihologu, lasišanas konsultantu u.c. palīdzību, ir savākti dati, kas sniedz vairāk kā pietiekamu informāciju, lai izsekotu, kā attīstījušās lasišanas iemaņas skolēnos laikposmā no Otrā pasaules kara beigām līdz mūsu dienām.

Tomēr daudziem bērniem līdz ar mācību procesā obligātās lasišanas nepieciešamību ir zudusi lasītāre. 1987.gadā veiktajā V.Larsena pētījumā (50, 33.) ir novērota vispārēja un izteikta lasišanas apjoma samazināšanās visās bērnu vecuma grupās. Šie dati iegūti vienā municipalitātē un neaptver lielu skolnieku daudzumu, tomēr satrauc. M.Jansena pētījumā 80. gadu beigās acimredzams lasišanas apjoma pieaugums novērojams vislabāko skolnieku grupā visus skolas gadus, tajā pašā laikā lingvistiski vājāko bērnu lasišanas apjoms nepalielinās. Starpība starp šīm divām grupām paliek nemainīga no bērnudārza klases līdz vidusskolai. Bērnu intelektuālā attīstība norit pakāpeniski, tai ir pievērsušies arī lasišanas pētnieki.

Lasišanas izpētē vienīgais izejas punkts ir lasītājs - vispirms potenciālajam, pēc tam lasītājam attīstībā. Dāņu pētnieks M.Jansens indivīda - lasītāja attīstību iedala trīs posmos: rēbuslasīšana, lasīšana pārejas posmā, satura lasīšana. Pirms šiem posmiem pastāv simbolu lasīšana, bet M.Jansens šo sākotnējo izpausmi nav apskatījis tuvāk. Rēbuslasītāji ir bērni vecumā no 6 - 9 gadiem. Viņi iepazīstas ar burtiem, prot sasaistīt burtus ar skaņām, iemācās to, ko par lasīšanu dēvēja pirms 50 gadiem. Rēbuslasītāji prot lasīt vienkāršus teikumus, kuri veidoti no vārdiem, kurus bērns ir lasīšanas procesā ir jau sastapis. Agrākos laikos 6 - 9 gadu veci bērni prata lasīt tēvreizi, baušļus, pazīstamākās lūgšanas utml. Valstīs, kur no galvas mācās politiskus manifestus, bērni iemācās arī tos. Tātad rēbuslasītājs prot lasīt to, kas teikts rindīnās, tas nozīmē: kas rakstīts, to izlasa.

Skolu pieredze rāda, ka saistot lasīšanu kā individuālu spēju ar lasāmo materiālu, praksē tas bieži rada barjeru rēbuslasītājiem.

Pārejas posma lasītāji ir 9 - 11 gadus veci bērni. Šajā posmā bērni spēj lasīt sev saprotamus teikumus. Viņi pazīst vienkāršus, reizēm sarežģītākus vārdus. Pārejas posmā lasītājs joprojām spēj lasīt vieglus tekstus un mācās lasīt to, kas ir starp rindiņām. Šī posma lasītājs saprot nedaudz sarežģītākas valodnieciskas konstrukcijas, kad viens elements izmaina teikuma nozīmi. Dailliteratūru šajā posmā ir vieglāk lasīt kā cita veida literatūru, tāpēc, ka jēdzieni šeit ir vienkāršāki un pazīstamāki nekā citos tekstos. Acīmredzot 9 - 11 gadu vecumā bērni pārkāpj attīstības barjerai no "mācīties lasīt" uz "lasīt, lai mācītos". Vidējā vecuma grupā, kad noris lasīšanas pārejas posms, ir daudz bērnu, kuri ir iemācījušies lasīt, bet kuriem nav iemācīts, kā pielietot izlasīto. Jāatzīmē, ka pārejas posma lasītāji ir ne tikai 9 -11 gadus veci bērni. Pētnieki atzīmē, ka Dānijā vismaz 20% pieaugušo ir pārejas posma lasītāji.

Satura lasītāji parasti nerodas ātrāk kā 11 gadu vecumā, reizēm 9 - 10 gadu vecumā. Trešā posma lasītājs lasa pat grūtus tekstus, labi tos izprotot. Satura lasītājs pilnīgi pārvalda relatīvi vieglus tekstus, zina parastākos valodas terminus, uztver ironiju, vārdu dubultnozīmi utt.

Mūsdienu pasaule saskaras ar sāpīgu problēmu - funkcionālo analfabētismu (49,55.). Funkcionālā analfabētisma izpausmi raksturo Dānijas piemērs, kur analfabētisms sastopams reti. Runājot par funkcionālo analfabētismu, parādās pavisam cita aina. Pāris pēdējo paaudžu laikā sabiedrība, kurā dominēja lauksaimniecība un tirdzniecība, attīstījusies par industriālu un automatizētu sabiedrību, kas balstās uz servisu un informāciju. Šī pārejas posma laikā ir pieaugusi nepieciešamība pēc indivīda kompetentas lasītprasmes, kas ir cieši saistīta ar sociālajām prasībām un piedāvājumiem, ar katra cilvēka kvalifikāciju. Agrāk vispārpieņemtais jautājums, prot vai neprot lasīt, pakāpeniski zaudē jēgu, jo nepietiek ar to, ka cilvēka lasītprasmes līmenis atbilst viņa profesionālajām

vajadzībām. Šodien teksti televīzijā, personālie skaitļotāji, displeji utt. prasa aizvien sagatavotāku lasītāju, lai to varētu uzskatīt par funkcionāli lasošu.

Funkcionālie analfabēti ir:

1. Bērni, jaunieši un pieaugušie ar nopietniem valodas traucējumiem. Iedzimtu vai iegūtu defektu dēļ viņiem ir milzīgas grūtības iemācīties lasīt un saglabāt lasīšanas iemaņas. Šī grupa sastāda vismaz 2 procentus iedzīvotāju, iespējams pat vairāk, ja iekļauj arī tos iedzīvotājus, kuriem ir sevišķas grūtības lasīšanā kādu noteiktu laika periodu, piemēram, satiksmes negadījuma dēļ utt.

2. Ja minētajai grupai pieskaita arī tos bērnus, jauniešus un pieaugušos, kuri skaitījās "atpalikušie", bet tagad vairs par tādiem netiek atzīti un iekļauj viņus funkcionālo analfabētu grupā, kopējais skaits ir vismaz 4 procenti. Tātad 2 procenti šo iedzīvotāju izjūt grūtības modernajā sabiedrībā intelektuālu vai valodas traucējumu dēļ.

3. Bērni un jaunieši, kuri no skolas mācību programmā iekļautajām disciplīnām (priekšmetiem) gūst tik maz, ka viņiem ir grūtības turpināt izglītību. Šo skolnieku skaits ir niecīgs, tomēr tas iekļaujas funkcionālo analfabētu grupā. Minētās 3 grupas veido 5 - 6 procentus no visu iedzīvotāju skaita.

4. Personas, kuras nespēj izmantot lasītprasmi un praktiski nelasa. Kopā ar jau minētajām grupām tas sastāda vairāk kā 8 procentus iedzīvotāju.

5. Ja, nosakot lasīšanas kompetenci, ņem vērā arī lasītā teksta uztveri, kopējais procents pieaugs līdz 10. Pēdējā grupa palielinās proporcionāli sabiedrības prasībām - ne tikai "mācīties lasīt", bet "lasīt, lai mācītos". Tātad var secināt, ka funkcionālo analfabētu grupa sastāda vismaz 10 procentus Dānijas iedzīvotāju.

Protams, sabiedrībā, kur valda stabils uzskats, ka tajā nav analfabētisma, attieksmei pret jēdzienu "analfabētisms" jābūt uzmanīgai. Daudzi ir ļoti pārsteigti, ka par to vispār tiek runāts. Tomēr, ja lasīšanas kompetences līmenis, sabiedrībai attīstoties, pēc gadiem 10 - 20 neatbildīs šodien pieņemtajai normai, paredzami 10 - 15 procenti funkcionālo analfabētu. Ir pat prognoze, ka gadsimta beigās varētu

būt 15 - 18 procenti funkcionāli nelasošu iedzīvotāju. Autore uzskata, ka sabiedrībā, kas balstās uz informāciju, kompetenta lasītprasme sava viedokļa pareizības pierādīšanai ir nepieciešama.

Pēc pēdējiem skolēnu runas, lasīšanas un lasītprasmes pētījumiem var secināt, ka pastāv ciešs sakars starp bērnu attīstības līmeni 5 - 7 gadu vecumā un viņu attīstību pēc obligātās apmācības beigām 15 - 16 gadu vecumā. To apliecina J.Nilsena pētījums (49, 55.) 1987. gadā. Ne jau visi skolēni, kam skolas gaitu sākumā ir vāja runas prasme, vēlāk kļūst par funkcionālajiem analfabētiem. Tomēr starp viņiem ir daži, kuriem arī vēlāk būs grūtības lasīšanā. Šie bērni bieži nāk no ģimenēm, kurās ir vājš kontakts starp bērniem un pieaugušajiem. Daži vecāki pat uzskata, ka bērna intelektuālā, tāpat arī lasītprasmes attīstīšana ir skolas un sabiedrības pienākums.

No dāņu pētnieku redzējuma bērnu lasīšanas attīstību var apskatīt sekojoši: dāņu bērni sāk lasīt relatīvi vēlu, toties lasa daudz. Līdz 8 - 9 gadu vecumam viņu lasīšanas kvalitāte ir neapmierinoša, bet 11 gadu vecumā dāņu bērni lasa tikpat labi kā bērni citās valstīs. V.Allerups savā pētījumā 1987.gadā ir secinājis, ka tas apstāklis, cik daudz vecāki un bērni izmanto bibliotēku, ir lasītprasmes rādītājs. Augsts vecāku izglītības līmenis ģimenē bieži ir bērnu priekšrocība. Šis secinājums sasaucas ar igauņu lasīšanas pētnieku 1980.gadā publicētā pētījuma "Pusaudžu lasīšana un bibliotēka" secinājumiem (119.).

Runājot par lasīšanas un bērnu attīstības kopsakarībām, jāapskata "Metjū tendence" (49, 55.) lasīšanā. Šis lasīšanas metodes nosaukums radies pēc evaņģēlista Svētā Metjū pravietojuma "labākais kļūst labāks, vājākais - vājāks". "Metjū tendence" lasīšanā izpaužas tādējādi, ka pieaug labu lasītāju skaits un vienlaicīgi pieaug arī vājo lasītāju grupa, tomēr jāpiebilst, ka otrās grupas skaitliskā palielināšanās nav tik ievērojama. Šī pētījuma programma ir sekojoša: no 8 - 11 gadus vecu skolēnu grupas atlasīja vienu procentu vājo un tikpat labāko lasītāju. Visas Dānijas valsts mērogā izdarītais pētījums parāda, ka 20 gadu laikā vājāko lasītāju grupa pieaugusi līdz 3, bet labākā - līdz 8 procentiem. Metjū metodi var

skaidrot dažādos veidos, piemēram, individuālās lasītprasmes izkopšana palīdz labākiem lasītpratējiem vēl vairāk progresēt, bet šī attīstība ne vienmēr notiek arī ar vājākiem lasītājiem. Ļoti labi izstrādātā dāņu skolu un bērnu bibliotēku sistēma ir ļāvusi labākajiem skolēniem apgūt daudz, kamēr vājākie lasītpratēji tikai retos gadījumos sākuši lasīt labāk. Tātad viņiem pēdējās paaudzes laikā nav pievērsta pietiekama uzmanība. Labākie skolēni "kalpo paši sev", jo viņiem ir labas pamatzināšanas, viņi iemācās lasīt arvien labāk un plaista starp abām grupām aug. 11 gadu vecumā bieži atšķirības lasītprasmē ir jau tik lielas, ka nepieciešami speciāli pasākumi, lai palīdzētu vājākiem lasītājiem. Vidējā skolas vecuma bērniem izšķiroši svarīgi ir tādi pasākumi kā nodarbības lasītājiem. No visai klasei kopīgām lasīšanas nodarbībām, ieguvēji būs arī bērni, kuri lasa labāk. Šeit vienīgie šķēršļi ir atbilstošu materiālu trūkums skolās, nepilnīgās bērnu un skolu bibliotēkas.

Lai risinātu tādu jautājumu kā atšķirības lasītprasmē, jāņem vērā, ka lasīšanas procesam pēc iespējas agrāk jāsniedz skolēnam interesanti iespaidi un zināšanas. Lasīšanas laikā gūtu iespaidu trūkums vidējā skolas vecuma bērniem bieži rada valodas barjeru, sevišķi visvājāk attīstītiem bērniem, kuriem vēl ir valodas un lasītprasmes problēmas.

Ir pieaudzis skolā apgūstamās mācību vielas daudzums un prasības vispār. Tas nozīmē, ka skolēniem ir pilnīgi neiespējami pietiekami daudz laika veltīt lasīšanai mācību stundās. Mums ir iespēja iepazīt iru pētnieka G.Šīla (64,9.) 1994.gadā apkopotos datus par to, cik bieži skolotāji stundās nodarbina skolēnus dažādās lasīšanas aktivitātēs.

Galvenā vērtība stundās veltīta atsauksmju rakstīšanai par izlasīto, kā arī uzdevuma atbildēšanai par izlasītā izpratni (43,8% no skolotājiem izmanto šo metodi katru dienu. Ļoti maz laika velta lasītprasmes attīstīšanai (23,6% skolotāji atzīst, ka to parasti nekad nedara), arī diskusijas par izlasīto ir ļoti maz (2,2% - katru dienu). Līdz ar to galvenais akcents lasīšanā virzās uz skolēnu brīvo laiku.

Skolotāji, kuri iesaista skolēnus dažādās lasīšanas aktivitātēs (%)

Nr. p. k.	Lasīšanas aktivitātes	Parasti nekad	Vienu reizi mēnesī	Vienu/divas reizes nedēļā	Katru dienu
1.	Lasīšana bibliotēkā	32.5	15.7	34.5	14.6
2.	Diskusijas par izlasītajām grāmatām	29.7	46.9	16.4	2.2
3.	Pieredzes attīstīšana lasīšanā	23.6	29.3	30.3	15.2
4.	Spriešanas spēju attīstīšana	35.8	19.4	33.6	10.4
5.	Atsauksmju rakstīšana	1.0	11.9	43.3	43.8
6.	Citu bērnu atsauksmju analizēšana	43.2	33.4	21.7	1.7
7.	Lasītā izpratnes novērtēšana	0	6.5	50.8	46.1

*Diemžēl publikācijā nav minēts aptaujāto skolotāju skaits

V.Grīnejs (56, 476.), pētot 5. klases skolēnu brīvā laika aktivitātes, atklājis, ka tikai 5,4% laika no tā aizņem lasīšana, bet 22% vispār nelasa. Citi pētnieki - P.T.Vilsons un L.G.Fildings (69, 107 - 115), 1988.g. pētot 5. klases bērnu brīvā laika pavadīšanu, konstatē, ka tikai 50% tā vienkārši palasa 4 minūtes dienā, bet 30% - 2 minūtes dienā, taču 10% vispār nelasa nevienu grāmatu brīvajā laikā. Amerikāņu pētnieki atsaucas uz 1978.g. gada pētījumu par grāmatu lasīšanu, kurš parādīja, ka 45% amerikāņu nav grāmatu lasītāji. Arī jaunāks pētījums par grāmatu pirkšanu parādīja, ka laikposmā no 1990. līdz 1991.gadam, 60% amerikāņu nav nopirkuši nevienu grāmatu.

Amerikāņu pētnieki L.M.Morrovs un R.Roitmans kā iemeslu lasīšanas nepopularitātei min arī tādu apstākli, ka skolās literatūras programmās ir maz iekļauta augstvērtīga bērnu literatūra. Kā otru iemeslu min to, ka galvenā vērtība pievērsta lasīšanas tehnikai, mazāk izpratnei un tādēļ nav ieinteresētu lasītāju.

Taču jāpiekrīt citu pētnieku domām, kuri atzīst, ka liela nozīme ir labām ģimenes tradīcijām lasīšanā tieši pirmskolas vecumā.

2.2. Lasīšanas loma pusaudžu informācijas apguves sistēmā

Pasaulē ir bijušas dažādas revolūcijas, bet gigantisku, kuras mainījušas cilvēces dzīvi, tās kultūru, pasaules uzskatu, sazināšanās tipu, ražošanas veidu, attieksmi pret pasauli, dabu un cilvēku, ir maz. Tās ir sociotehnoloģiskās revolūcijas, kuru būtība - pāreja uz jaunām civilizācijas sistēmām. Pirmā no tām - agrāri amatnieciskā, otrā - industriālā, un tagad cilvēce atrodas trešās sociotehnoloģiskās revolūcijas - informacionālās - sākuma posmā. Šī revolūcija skar ne tikai materiālo ražošanu, kultūru, komunikācijas, izglītību, sociālās attiecības, bet pirmo reizi arī intelektuālo procesu automatizāciju (28, 7.). Informācijas plūsma nepārtraukti palielinās un orientēties tajā kļūst arvien grūtāk. Radio, televīzija, datori cenšas izkonkurēt rakstīto vārdu. Aktuāls ir jautājums - kā šajā informācijas straumē jūtas jaunā paaudze?

Ziņas par jebkuru cilvēku interesējošu jautājumu vai problēmu var gūt no dažādiem avotiem. Visdažādākie sabiedriskās saziņas līdzekļi pārpludina cilvēku apziņu ar dažādu informāciju - virspusēju vai dziļu, jaunu un aktuālu, islaicīgu vai fundamentālu. Arī informācijas sniegšana mēdz būt dažāda - rakstītā veidā, vizuāli skatāma vai klausāma, profesionāli vai bieži nemākulīgi pasniegta. Tātad ikdienā jebkurš - liels vai mazs, augstāko izglītību ieguvis vai mācīties sācis, strādājošs vai atpūtā esošs - ikviens ir pakļauts nepārtrauktajai informācijas plūsmai.

Vizuālo komunikāciju tehnoloģija attīstās lieliem lēcieniem, tāpat plaukst arī komunikāciju pētīšana un pašreiz visā pasaulē pētnieki strīdas par pamatjautājumiem attiecībā uz efektu, kādu dod sabiedriskās saziņas līdzekļi skatītājiem.

Islandes Valsts Raidījumu Serviss veicis pētījumus, lai noskaidrotu šos jautājumus. Izrādās, ka ir pavisam vienkārši pierādīt, cik nozīmīgi ir sabiedriskās saziņas līdzekļi un televīzija, cik svarīgu lomu tie ieņem cilvēku dzīvē pasaules industrializētajā daļā (38, 157.-161.). Uzskatāmi tas atspoguļojas tabulā, kur redzams dažādām aktivitātēm un procesiem veltītais laiks cilvēka dzīves garumā.

Gulēšana.....	27 gadi
Strādāšana.....	12 gadi
TV skatīšanās.....	8 gadi
Citi masu saziņas līdzekļi.....	7 gadi
Skola.....	2 gadi
Citas aktivitātes.....	24gadi

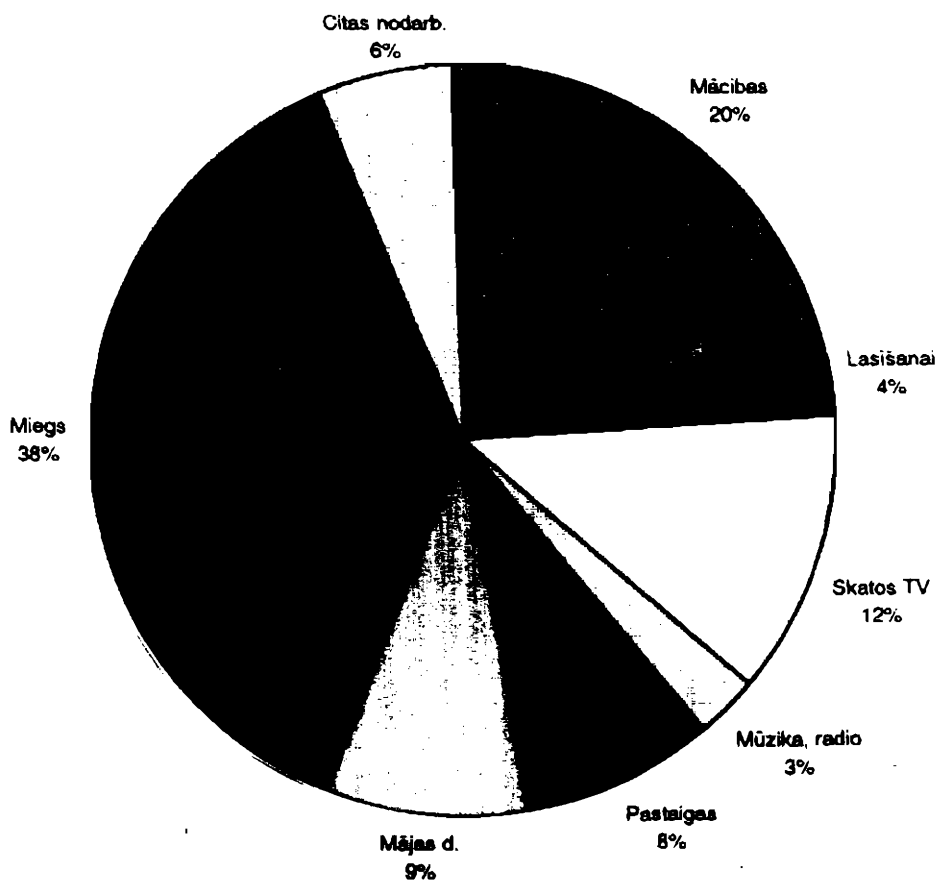
Tātad, ņemot vērā cilvēka aptuveno dzīves ilgumu - 80 gadus, vidēji 26 līdz 27 gadi tiek pavadīti guļot. 12 līdz 13 gadus no sava mūža cilvēks strādā. Tātad šis gadu skaits jau aizņem pusi no cilvēka mūža - 40 gadus. No atlikušā mūža daļas 8 gadus cilvēks pavada, skatoties televīzijas pārraides. Citiem sabiedriskās saziņas līdzekļiem tiek ziedoti 7 dzīves gadi. Savdabīgs kontrasts veidojas, salīdzinot šos skaitļus ar skaitļiem 2 gadi - tas ir laiks, ko cilvēks pavada skolā. Bet atlikušie 24 gadi tiek ziedoti citām aktivitātēm.

Var secināt, ka sabiedriskās saziņas līdzekļu izmantošana aizņem 15 cilvēka dzīves gadus. Taču, ja jāmin informācijas ieguve, šis skaitlis nav absolūts - jāņem vērā, ka informāciju var iegūt ne tikai no sabiedriskās saziņas līdzekļiem. Katru dienu darbā, mājās, ģimenē, uz ielas cilvēki apmainās ar informāciju, to iegūst arī skolā, tāpat veicot arī citas aktivitātes (lasot, apmeklējot muzejus, izstādes, citus kultūras pasākumus). Tātad informācijas saņemšanai un uzkrāšanai, tāpat informācijas realizēšanai tiek ziedots gandrīz vai viss mūžs.

Tomēr viennozīmīgs ir fakts, ka ne tikai ārzemēs, bet arī mūsu valstī gan jaunieši, gan gados vecāki cilvēki lielāko daļu sava brīvā laika ziedo televīzijas pārraidēm. Latvijā veiktās aptaujas rezultātā izdevās atklāt skolēnu aktivitāšu laika proporcijas. Savu dienas ritmu skolēni atklāja, aizpildot anketā katru dienu savām aktivitātēm veltīto laiku nedēļas garumā.

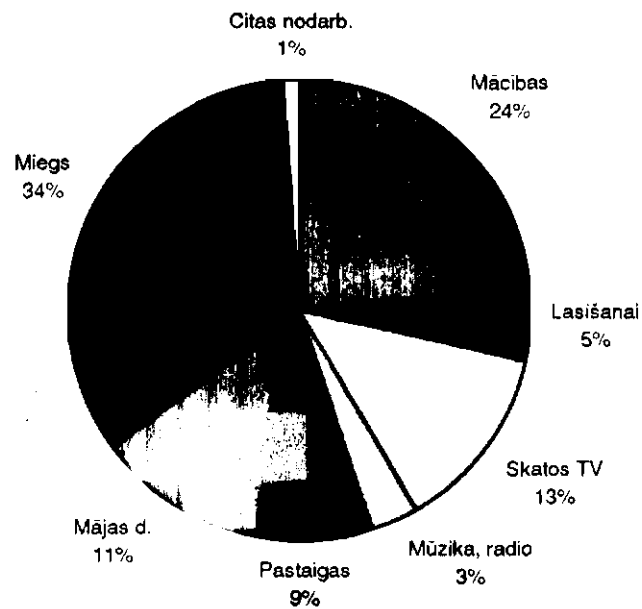
Uzskatāmi iegūtos rezultātus atklāj 2., 3. un 4. attēli, kas akcentē laika proporcijas starp TV skatīšanos un lasīšanai veltīto laiku, t.i. 3 : 1. Televīzijas raidījumi aizņem 12% no pusaudžu laika budžeta, lasīšanai atvēlēti - 4% (vidējais rādītājs visiem 440 aptaujātajiem skolēniem).

2.attēls "Skolēnu dienas ritms" (visi aptaujātie)

3.attēls "Meiteņu dienas ritms" nedēļas garumā

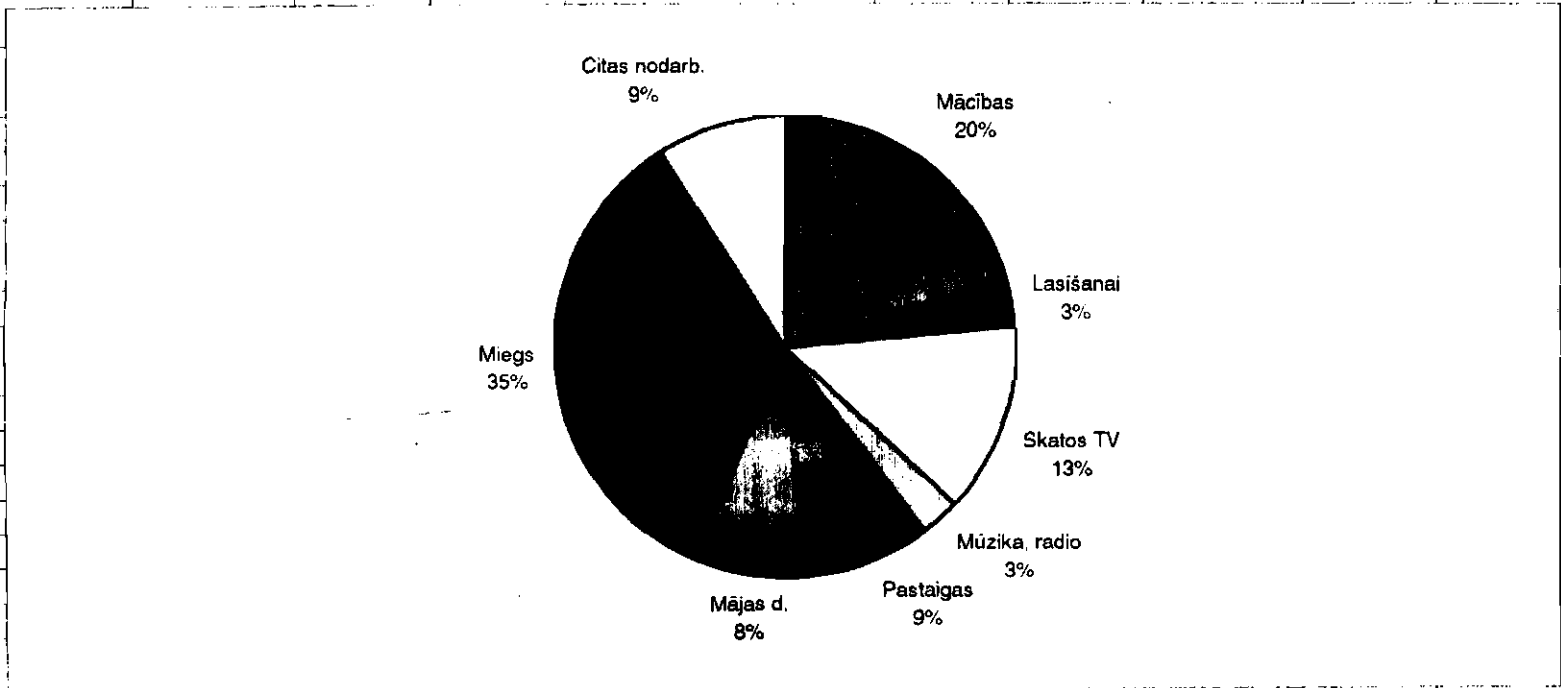
	Mācības	Lasišanai	Skatos TV	Mūzika, radio	Pastaigas	Mājas d.	Miegs	Citas nodarb.
Pirmdiena	7.94	0.99	2.52	0.6	1.79	2.39	7.63	0.22
Otrdiena	8.22	1.04	2.51	0.68	1.6	2.47	7.62	0.22
Trešdiena	7.44	1.03	2.54	0.6	1.75	2.26	7.23	0.18
Ceturtdiena	8.15	1.09	2.44	0.59	1.8	2.27	7.59	0.21
Piektdiena	6.34	1.17	2.81	0.69	2.35	2.42	7.44	0.2
Sestdiena	0.63	1.59	4.51	1.6	3.18	2.96	8.82	0.3
Svētdiena	0.9	1.57	4.65	0.97	3.05	3.02	10.8	0.4
	39.62	8.48	21.98	5.73	15.52	17.79	57.13	1.73

Dienas ritms (meitenēm)

4. attēls "Zēnu dienas ritms" nedēļas garumā

	Mācības	Lasišanai	Skatos TV	Mūzika, radio	Pastaigas	Mājas d.	Miegs	Citas nodarb.
Pirmdiena	6.66	0.61	2.74	0.65	1.57	1.75	7.97	2.1
Otrdiena	6.91	0.64	2.47	0.64	1.69	1.64	7.97	2.1
Trešdiena	6.14	0.61	2.63	0.68	1.74	1.58	7.61	2
Ceturtdiena	6.9	0.62	2.62	0.65	1.72	1.63	8.65	2.28
Piektdiena	6.18	0.74	3.09	0.73	2.25	1.63	7.71	2.03
Sestdiena	0.51	1.23	4.31	0.88	3.22	2.17	8.63	2.3
Svētdiena	0.88	1.1	4.36	0.7	3.22	2.25	9.27	2.44
	34.18	5.55	22.22	4.93	15.41	12.65	57.81	15.25

Dienas ritms (zēniem)

Vērojamas nelielas atšķirības meiteņu un zēnu dienas ritmā. Mācību darbam meitenes velta lielāku laiku - 39.62 stundas nedēļā (24%), zēni - 34.18 stundas (20%). Televīzijas raidījumiem meitenes un zēni atvēl 13% no sava laika budžeta (21.98. stundas un 22.22 stundas). Lasišanai lielāka prioritāte ir meiteņu aktivitātēs. Lasot meitenes pavada 8.48 stundas nedēļā (5%), zēni - 5.55 stundas (3%).

Televīzijā atšķirībā no citiem informācijas nesējiem, ar dzirdi uztveramā informācija tiek papildināta ar vizuālo tēlu, līdz ar to televīzija sniedz 90 % no visa informācijas kopuma. Tā ir arī visoperatīvākā ziņu sniedzēja - ne jau tikai jaunumu apskati, bet arī dažādi tematiski raidījumi sniedz pilnīgāku ieskatu aktuālos sadzīves un kultūras jautājumos.

Tomēr arī televīzijas pārraižu izvēlē biežāk cilvēki dod priekšroku viegli uztveramiem, izklaidējoša satura, bieži virspusējiem raidījumiem, neievērojot dziļi intelektuālos un nopietnos. Bez tam gan pieaugušie, gan bērni daudz laika pavada, skatoties dažādus kabeļtelevīzijas raidījumus.

Šeit jāpiemin televīzijas negatīvā ietekme uz cilvēka psihi. Zinātnieki jau sen pierādījuši un cenšas cīnīties ar televīzijas pasaules uzspiesto gaumi un uzskatiem. Ievērojot faktu, ka lielākā sabiedrības daļa izvēlas viegla satura pārraides un filmas, nenoliedzama ir interešu un uzskatu standartizēšanās un zināmā mērā pat notrulināšanās. Šo parādību pastiprina sabiedrībā novērojamā literārās gaumes pazemināšanās un TV programmu saturiski viduvējais līmenis.

Tomēr šo faktu nevar aplūkot viennozīmīgi, jo televīzijā ir ievērojams skaits nopietnu un saturiski dziļu pārraižu, un jāprot jau no bērnu dienām cilvēku virzīt uz šīs nopietnās un saturiskās raidījumu daļas izpratni. Mūsdienu televīzija var lepoties ar ievērojamu skaitu nopietnu un saturiski dziļu raidījumu skaitu, kuri veiksmīgi papildina mācību programmas (cikli 'Izdzīvošana', 'Vides vizijas filmās', 'Latvija.Baltija.Eiropa.', 'Tirgus ekonomika' u.c.) Latvijas TV kanālos, kabeļtelevīzijas un satelittelevīzijas izglītojošās programmas.

Pēc Islandē veiktās aptaujas datiem, redzam, ka 7 gadi no cilvēka dzīves tiek ziedoti citiem sabiedriskās saziņas līdzekļiem. Atzīmējamas arī

radiopārraides, kas ir ļoti populārs informācijas ieguves avots. Latvijas sabiedrībā pašreiz valda zināms apjukums, kas saistīts ar sev piemērotākās radiostacijas izvēli. Pēdējo divu gadu laikā savu darbību radio viļņos uzsācis ievērojams skaits radiostaciju, tomēr lielākā daļa raksturojamas kā līdzīgas - orientācija uz mūziku, tās novitātēm un mūzikas klasiku. Joprojām popularitātes ziņā pirmo vietu ieņem Valsts Radio 1. programmas raidījumi, pēc tam dažādā kārtībā savu popularitāti apliecina dažādas neatkarīgās radiostacijas.

Zināmā mērā radio popularitāti varētu skaidrot ar to, ka šis sabiedriskās saziņas līdzeklis savu gaumi neuzspiež tik uzmācīgi, kā to dara televīzija, tomēr, kaut arī negribot un paši to neapzinoties, cilvēki tiek ietekmēti arī klausoties radio. Tādējādi masu kultūra, kam bieži vien nav izglītojošs un audzinošs raksturs, ienāk cilvēka dzīvē ar reklāmām un citām komerciālām pārraidēm. Bet nav noliedzams fakts, ka, atšķirībā no televīzijas, radio neprasa nedalītu uzmanību - to var klausīties visur, reizē nodarbojoties arī ar ko citu (veicot mājas darbus, strādājot darbavietā, braucot kādā transporta līdzeklī, atpūšoties). Tādā veidā radio var veikt arī audzinošu un izglītojošu funkciju, arvien vairāk savās programmās iekļaujot saturīgus un interesantus raidījumus dažādam klausītāju lokam.

Svarīgs informācijas ieguves avots ir rakstītais un iespiestais vārds. Pašreiz reālo situāciju lasīšanas jomā nevar raksturot kā viennozīmīgu - savdabīga parādība vērojama literatūras izvēlē. Šobrīd priekšroka tiek dota literatūrai ar izteikti izklaidējošu saturu - komiksu žurnāliem, bestselleriem, viegli uztveramiem kriminālromāniem un piedzīvojumu romāniem. Šo situāciju varētu skaidrot dažādi: no vienas puses - pārāk sarežģītā ikdienas situācija (dažādas ekonomiskas, politiskas un sadzīviskas problēmas) sabiedrībai ir nogurdinoša un loģiska ir vēlme, vismaz lasot kādu izklaidējoša satura darbu, atpūsties no stresa; otrs variants varētu būt - šāda tipa literatūra Latvijā ienākusi tikai neilgu laiku atpakaļ un loģiska ir vēlme pēc iespējas ātrāk iepazīt un apgūt visu jauno un nepazīstamo. To gribētos vērtēt kā islaicīgu interesi.

Jāpiemin arī tas, ka samērā daudz vērtīgas, aktuālas un saturiski dziļas informācijas pusaudži gūst no avīzēm un žurnāliem. Piemēram, vēl tik nesenā

pagātnē milzum daudz jaunu un sensacionālu ziņu par ilgu laiku aizliegtām vēstures tēmām tika publicēts periodiskajos izdevumos, tāpat šeit var saņemt daudz ziņu par jaunumiem ekonomikā, sadzīvē, politikā, kultūrā un citās dzīves jomās.

Nozīmīgākais informācijas ieguves avots pusaudža dzīvē ir skola, kuras uzdevums ir sagatavot jauno personību patstāvīgai dzīvei - veidot pasaules uzskata pamatu, dot zināšanas dažādās dzīves jomās, par dažādām tēmām un zinātņu nozarēm, sniegt ieskatu un palīdzēt orientēties gan jaunākajās aktualitātēs, gan fundamentālās sabiedrības problēmās. Skolā bērni pavada visvairāk laika un smeļas visvairāk informācijas. Šeit, paralēli mācību procesam, var satikties ar draugiem un vienaudžiem, savām interesēm atbilstoši darboties dažādos pulciņos un interešu grupās. Skola sniedz nepieciešamāko pamatu dažādās nozarēs, un, ja skolēnam rodas dziļāka interese par kādu jautājumu, viņš var lūgt īpašu skolotāja palīdzību vai izmantot citus informējošus avotus šī jautājuma noskaidrošanai.

Informāciju cilvēki gūst arī no sarunām ģimenē - pieaugušie apmainās ar dienas jaunumiem, dažādām aktualitātēm, izvērtē un pauž savus uzskatus par tiem. Īpaši liela nozīme šim informācijas avotam ir pusaudžu dzīvē. Protams, viss atkarīgs no vecāku nostājas - gadās, ka vecāki ir pārāk aizņēmti, lai daudz laika veltītu bērniem, skaidrojot viņiem neskaidrus jautājumus. Šķiet, ka arī vecāki jāsaprot, jo ikdienas rūpes par izdzīvošanu un sadzīves problēmas atņem vēlēšanos un laiku darboties ar bērnu. Vēl sliktāk, ja ģimenē pastāv uzskats, ka skola ir tā, kas audzina pusaudzi; ka skolas uzdevums ir dot viņam zināšanas un prasmi dzīvot. Jauna cilvēka audzināšana un izglītošana aizsākas tieši ģimenē. Ģimenē veidojas bērna personība, attīstās intereses, veidojas prasmes un iemaņas orientēties apkārtnes notikumos. Tādēļ nepieciešams mācīt pusaudzi vērtēt un izdarīt objektīvus spriedumus, kā arī respektēt pusaudzi viņa dzīves psiholoģiski sarežģītākajā posmā. Jāņem vērā jauniegūtā dzīves un savstarpējo attiecību pieredze, kas ceļ pusaudža pašapziņu un veicina patstāvību. Tādēļ jāuzmanās, izsakot aizrādījumus, kategoriskas prasības, spriedumus un pamācības, ko šī sarežģītā vecuma cilvēks uztver kā

neuzticēšanos un patstāvības aizskaršanu. Varbūt vērā ņemama būtu aprakstītā amerikāņu vecāku bērnu audzināšanas metode, kas ir kā vidusceļš starp to, ka bērns tiek ignorēts, un to, ka viņam kaut kas nemitīgi tiktu uzspiests. Tātad, ja amerikāņu bērnam rodas neskaidrības kādā jautājumā, vecāki piedāvā pašam bērnam meklēt informāciju, dodot izlasīt kādu rakstu, rast atbildi enciklopēdijā, rokasgrāmatā, noskatīties kādu raidījumu vai arī, ja ziņas nekur citur nav atrodamas, aiziet uz bibliotēku. Tā amerikāņu bērniem jau ģimenē iemāca izmantot uzziņu literatūru un bibliotēku, interesējoties par kādu tematu (1, 8.-9.).

Liela vietu informācijas ieguvē ieņem draugi un apkārtējā sabiedrība. Īpaši augstu šo iespēju vērtē pusaudžu vecumā, jo saskarsmē ar vienaudžiem bagātinās pusaudža dzīves pieredze, veidojas uzskati un pārliecība; šajā vidē iespējams apliecināt un novērtēt sevi, ieņemt noteiktu vietu biedru vidū. Pusaudžu starpā notiek sarunas, kurās tiek apspriesti un vērtēti viņus satraucoši un aktuāli jautājumi. Taču, diemžēl, ne vienmēr draugi tiek vērtēti objektīvi, bieži vien, lai tikai iekļautos vienaudžu pulkā un nejustos vientuļš, jaunieši spējīgi uz neprognozējamu un pat bīstamu rīcību. Daudzreiz draugu viedoklis ir svarīgāks par visu, kaut arī tas ne vienmēr ir pareizākais.

Noteikti informācijas devēju vidū jāpiemin arī tādas svarīgas kultūras iestādes kā teātri, koncertzāles, muzeji. Ņemot vērā to, ka gan teātru, gan izstāžu apmeklēšana prasa zināmu garīgu piepūli un intelektuālu sagatavotību, diezgan neliela ir tā mūsdienu sabiedrības daļa, kura labprātīgi un ar interesi dodas uz muzejiem un izstādēm. Arī skolēni uz šīm vietām nāk galvenokārt skolotāju, retāk vecāku pavadībā un vairāk vai mazāk piespiedu kārtā. Tikai nokļuvuši muzeja atmosfērā, vairākums jauniešu atklāj, ka izstāde ir interesanta un saistoša.

Nedaudz savādāk ir ar teātra izrādēm un koncertu apmeklējumu. Bērni un jaunieši labprāt apmeklē viņu vecumam domātās izrādes, taču ar gadiem šī interese var izzust. Pašreiz sabiedrībā dominē parādība, ka skatītāji vairāk pieprasa izklaidējoša satura un viegli uztveramas izrādes, kuras arī tiražē skatuves mākslinieki. Tāpat vērojama parādība, ka augstvērtīgākās teātra

izrādes un koncerti maksā dārgāk, tāpat labi mākslinieki par savu uzstāšanos pieprasa atbilstošu atalgojumu. Veidojas situācija, kad tās pieejamas cilvēkiem, kuriem to atļauj līdzekļi, bet kuriem bieži vien nav pietiekoši augsta intelekta. Savukārt tie, kuriem līdzekļi neļauj apmeklēt izrādes augstās samaksas dēļ, bieži vien labāk orientējas un spēj izprast mākslu un kultūru.

Visbeidzot, pilnīgākā un vispusīgākā informācijas avotu krātuve - bibliotēka, informācijas un zināšanu ieguves centrs, kas jebkuru cilvēku nodrošina ar aktuālām, fundamentālām patiesībām - visa veida brīvas pieejas zināšanu krātuve. Dažāda tipa bibliotēkās informācijai var piekļūt dažādi, taču principi paliek vieni un tie paši - jebkurai cilvēkam jāaug, jāattīstās un jāatrodas informacionālā vidē.

Noslēdzot informācijas avotu apskatu, jāsecina, ka par dažādiem tematiem var uzzināt no tikpat daudz un dažādiem avotiem. Svarīgāks šeit ir atlasē princips - prast atrast sev piemērotāko informācijas devēju un prast atlasīt vajadzīgo informāciju. Bez šaubām, bibliotekāra uzdevums ir ieinteresēt vairāk izmantot rakstīto vārdu, taču nedrīkst aizmirst dzīves straujā tempa diktētos noteikumus. Jāņem vērā, ka pašreiz svarīgākais ir pēc iespējas ātrāka informācijas uztveršana un pārraide. Ja periodiskajiem izdevumiem tas izdodas ātri, tad grāmatas priekšrocības ir citas - šeit apkopots jau izkristalizējies, varbūt ne tik jauns, bet tāpēc ne mazāk svarīgs, fundamentāls zināšanu kopums. Tādēļ arī bibliotēkās arvien vairāk ienāk specifiska aparatūra - audio, video, datortehnika, lai iespējami ātrāk un operatīvāk nodrošinātu informācijas uzkrāšanu, apkopošanu, kā arī lietotāja piekļūšanu tai. Svarīgi ir tikai atrast sev, laikam un situācijai atbilstošāko informācijas devēju.

5.-7. klašu skolēnu izpētē izdevās noskaidrot skolēnu informacionālās prioritātes. Skolēnu vērtējumam piedāvājām 12 dažādas nozares, galvenokārt skolu mācību programmās iekļautās nozares: matemātiku, ģeogrāfiju, bioloģiju, vēsturi, psiholoģiju, ekoloģiju, ekonomiku un biznesu, tehniku, mūziku, veselību, politiku un lietišķo mākslu. Izvēlējamies šādus informācijas ieguves avotus: skolotāja stāstījums, grāmatas (t.sk. mācību grāmatas) un periodiskie izdevumi, redzētais un dzirdētais TV, sarunas ģimenē, informācija saņemta no

vienaudžiem un nenosauktos atzīmēt ar "citi avoti". Rezultātu analīze tika veikta procentuālās attiecībās un "citi avoti" atšifrējumam netika pakļauti. Precizējošās intervijās ar pusaudžiem tika saņemtas atbildes: "Es to jau zināju", "Man to pastāstīja pulciņā", 'Redzēju uz ielas'. Atbilstoši piedāvātajam skolēni varēja atzīmēt to, kādiem avotiem viņi dod priekšroku savā mācību darbā. Skolēnu uzrādīto avotu kopainu atklāj 1. tabula, kurā norādīti trīs visiecienītākie informācijas ieguves avoti katrā nozarē.

Trīs vairāk izmantotie avoti informācijas ieguvē

Priekšmets	10 g.v.		11 g.v.		12 g.v.		13 g.v.	
	meitenes	zēni	meitenes	zēni	meitenes	zēni	meitenes	zēni
matemātika	1,2,4	1,2,4	1,2,4	1,2,4	1,4,2	1,2,4	1,2,4	1,4,2
tehnika	4,6,3	4,5,3	6,4,3	4,3,2	4,3,6	4,2,5	4,3,2	4,2,5
ekoloģija	4,6,3	6,1,2	6,3,1	3,4,2	6,4,3	6,2,3	2,3,6	3,6,2
ģeogrāfija	2,1,6	1,6,2	1,2,6	1,2,6	1,2,4	1,2,3	1,2,3	1,2,3
bioloģija	1,6,2	1,6,2	1,6,2	1,2,4	1,2,4	1,4,2	1,2,3	1,2,3
politika	3,2,6	6,3,4	3,4,6	3,4,6	3,4,6	3,2,6	3,4,2	3,2,4
vēsture	1,2,4	1,2,6	1,2,4	1,2,3	1,2,6	1,2,3	1,2,6	1,2,3
psiholoģija	4,6,2	6,2,4	6,4,1	4,6,1	4,6,2	6,1,4	6,2,4	6,2,1
veselība	4,3,2	4,6,3	4,3,2	4,3,6	4,3,2	4,2,1	4,2,1	1,4,3
mūzika	1,3,6	1,3,6	1,3,2	1,3,4	1,3,2	1,3,6	1,3,5	1,3,5
līetišķā māksla	1,6,3	6,1,3	1,6,4	6,1,3	6,1,2	6,1,2	1,6,3	6,1,3
ekonomika	3,4,6	6,3,2	3,4,6	4,6,3	4,3,6	4,3,2	3,2,4	3,2,4

1 - no skolotāju siastijuma

2 - no grāmatām un periodikas

3 - no TV raidījumiem

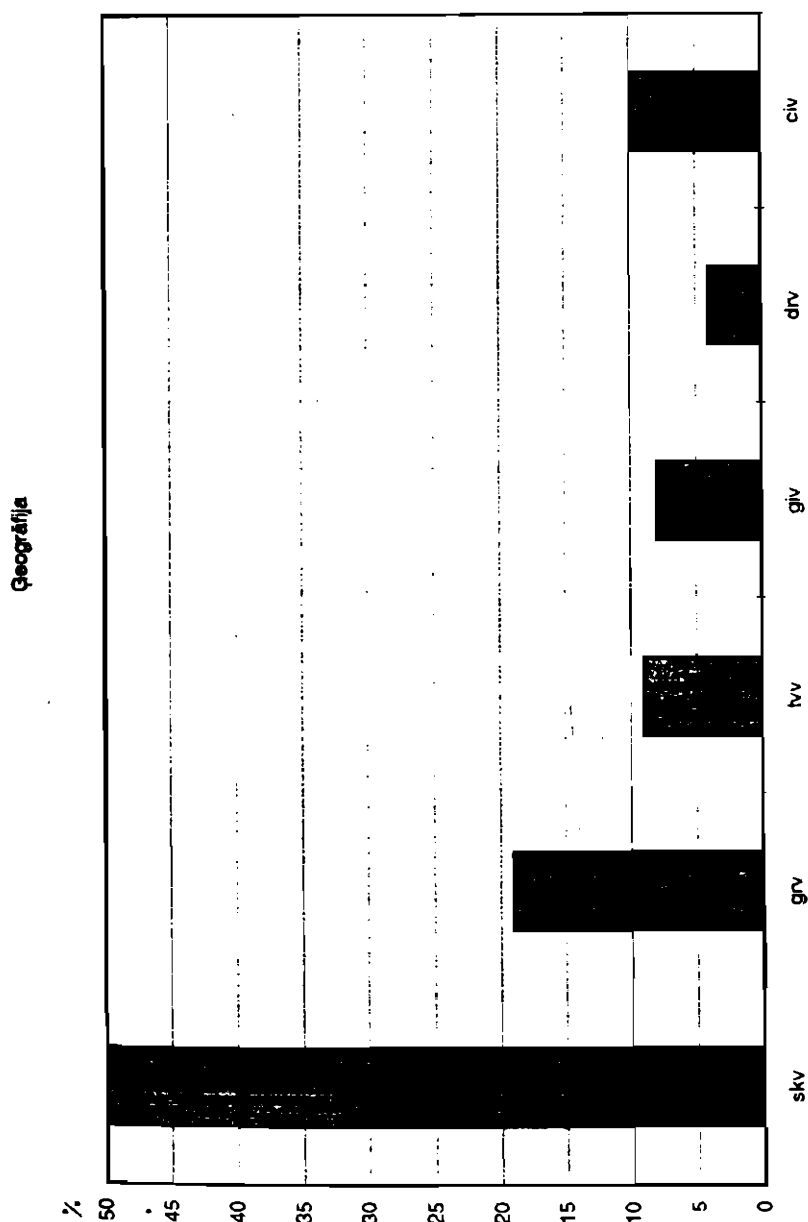
4 - no sarunām ģimenē

5 - no sarunām ar draugiem

6 - no citiem avotiem

Reālās situācijas raksturošanai aplūkojam atsevišķi informacionālās prioritātes katrā nozarē.

Vērojot situāciju informācijas ieguvē jautājumos par **ģeogrāfiju** (5. attēls), redzam, ka lielākā daļa jauniešu par galveno ziņu sniedzēju uzskata skolotāju (50%). 19 % aptaujāto par ģeogrāfijas tēmām uzzin no grāmatām. Televīzija kā informācijas avots ieņem trešo vietu - tas kā izsmeļošāko ziņu avotu sastāda 9 % no informācijas avotu 100%. Mazāk informācijas par šo nozari pusaudžiem sniedz ģimene (8 %), draugi (4%) un citi ziņu avoti (10 %).

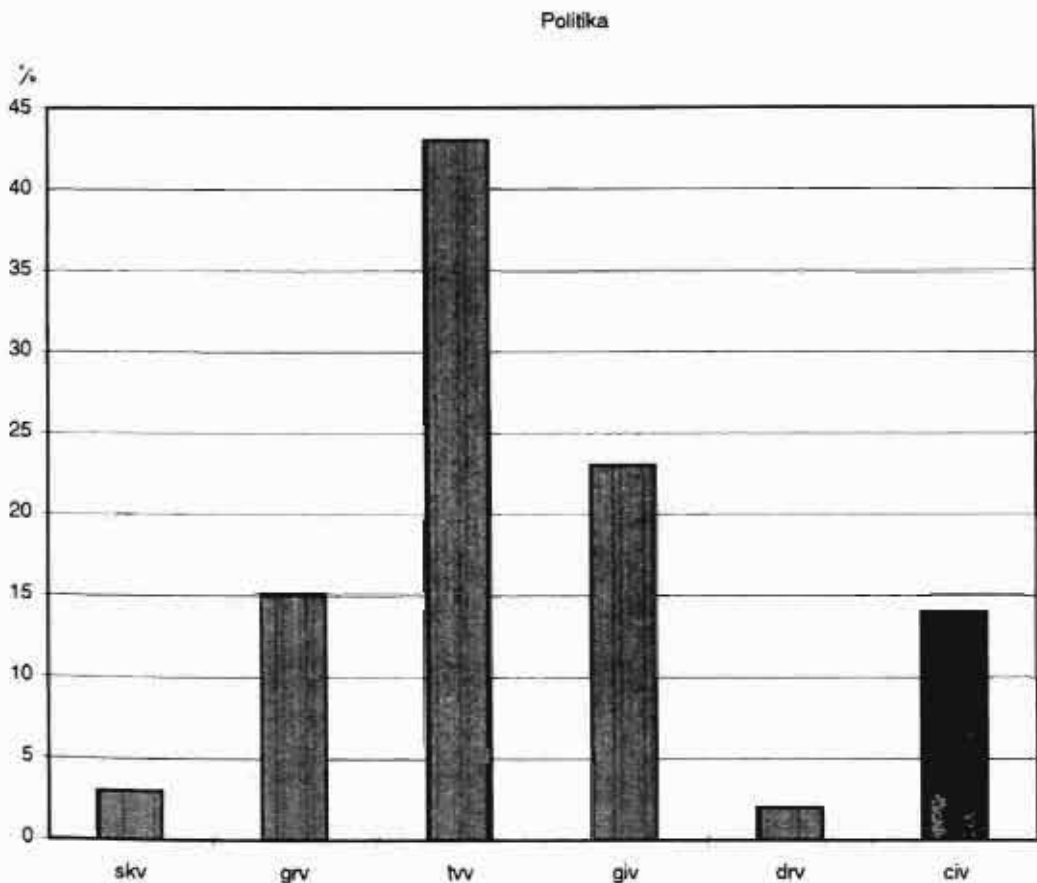
Apzīmējumi no 5. līdz 16. attēlam nozīmē:
 skv - skolotāja stāstījums, visi aptaujātie; grv - grāmatas, visi aptaujātie; tvv - TV, visi aptaujātie;
 giv - ģimene, visi aptaujātie; drv - draugi, visi aptaujātie; civ - citi avoti, visi aptaujātie.

Savukārt **bioloģijā** (6. attēls) par primāro informācijas devēju izvirza skolotāju (54%). Informācija grāmatās par bioloģiju - 16 % īpatsvars. Trešajā vietā ierindojas ģimene - 8 %, tikai pēc tam norādīta televīzija (7 %), draugi (3 %) un citi informācijas avoti (12 %).

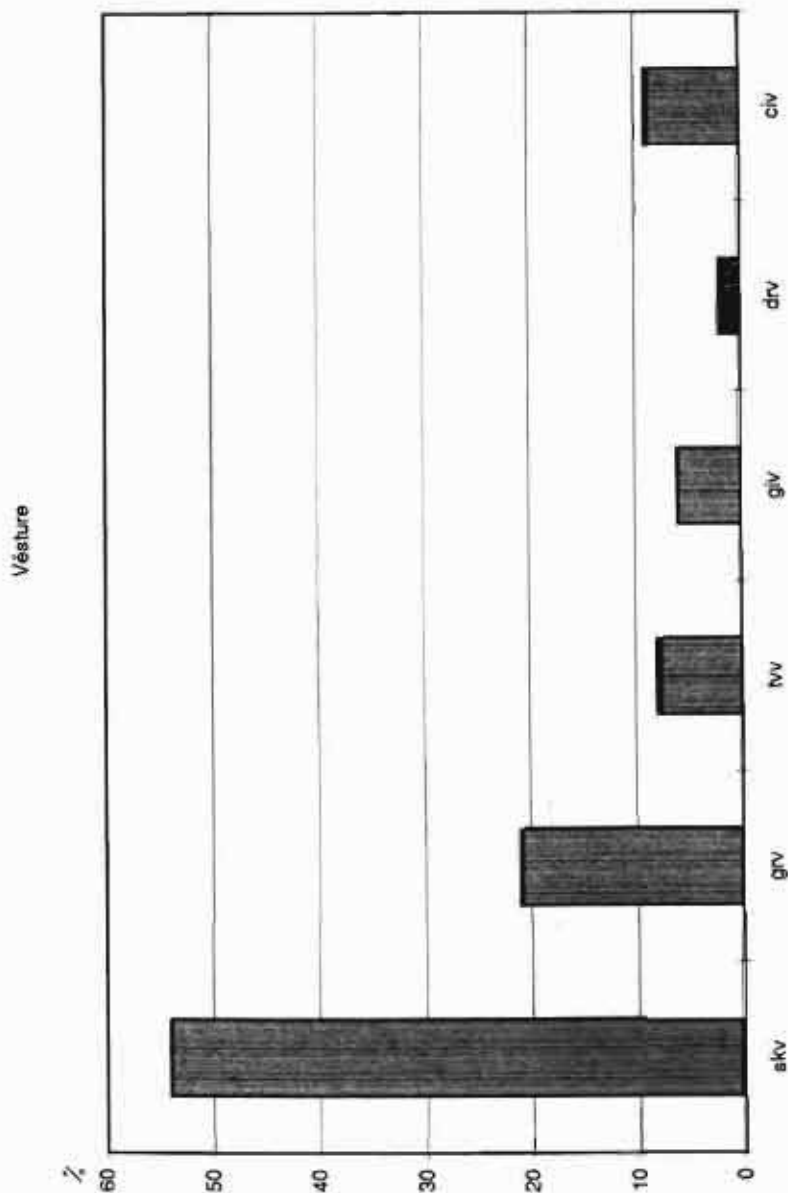

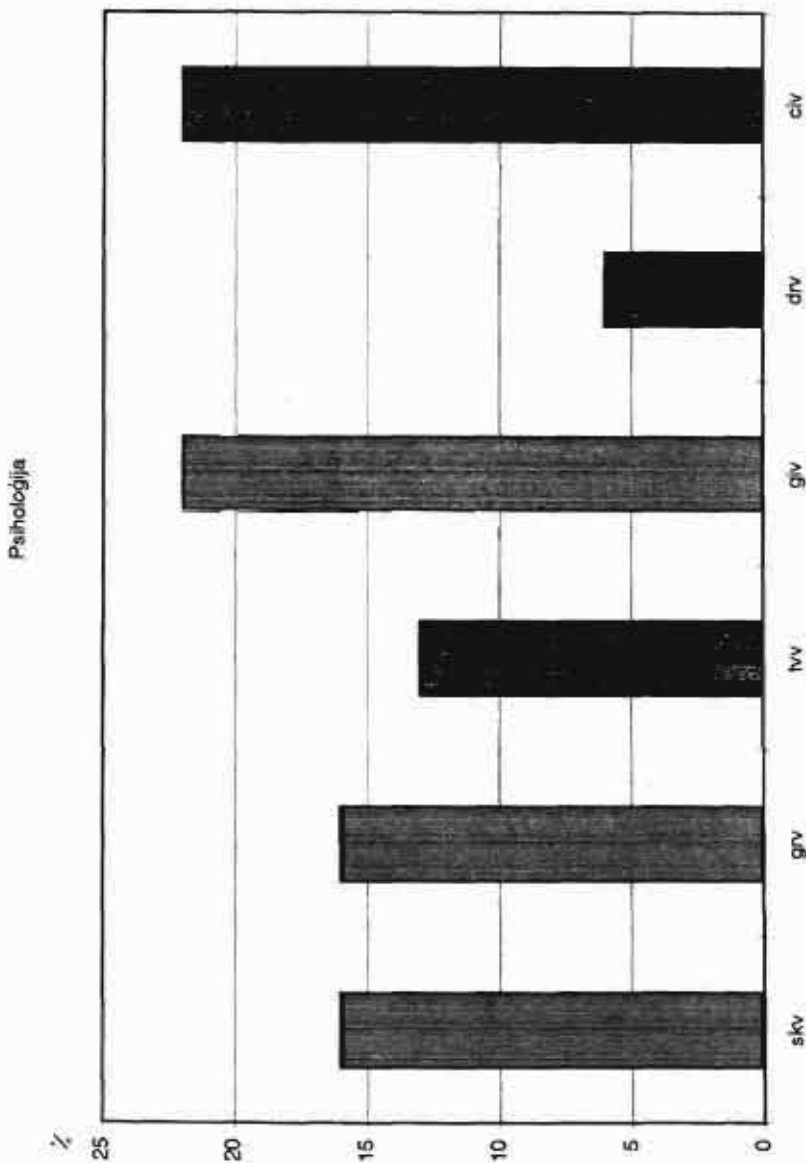
Sekojošā pusaudžu informacionālajām interesēm **politikā** (7. attēls), nepārprotami redzams, ka svarīgākā loma šeit ir televīzijai - tas kā pilnīgāko ziņu avotu aizņem 43 %. Savukārt, 23 % - sarunas par politiku ģimenē, no turienes arī gūst jaunāko informāciju. Kā trešo svarīgāko ziņu sniedzēju skolēni min grāmatas (15 %), atlikušajās vietās atstājot skolotāja stāstīto (3 %), ar draugiem pārrunāto (2 %) un citos ziņu avotos atrasto (14 %).

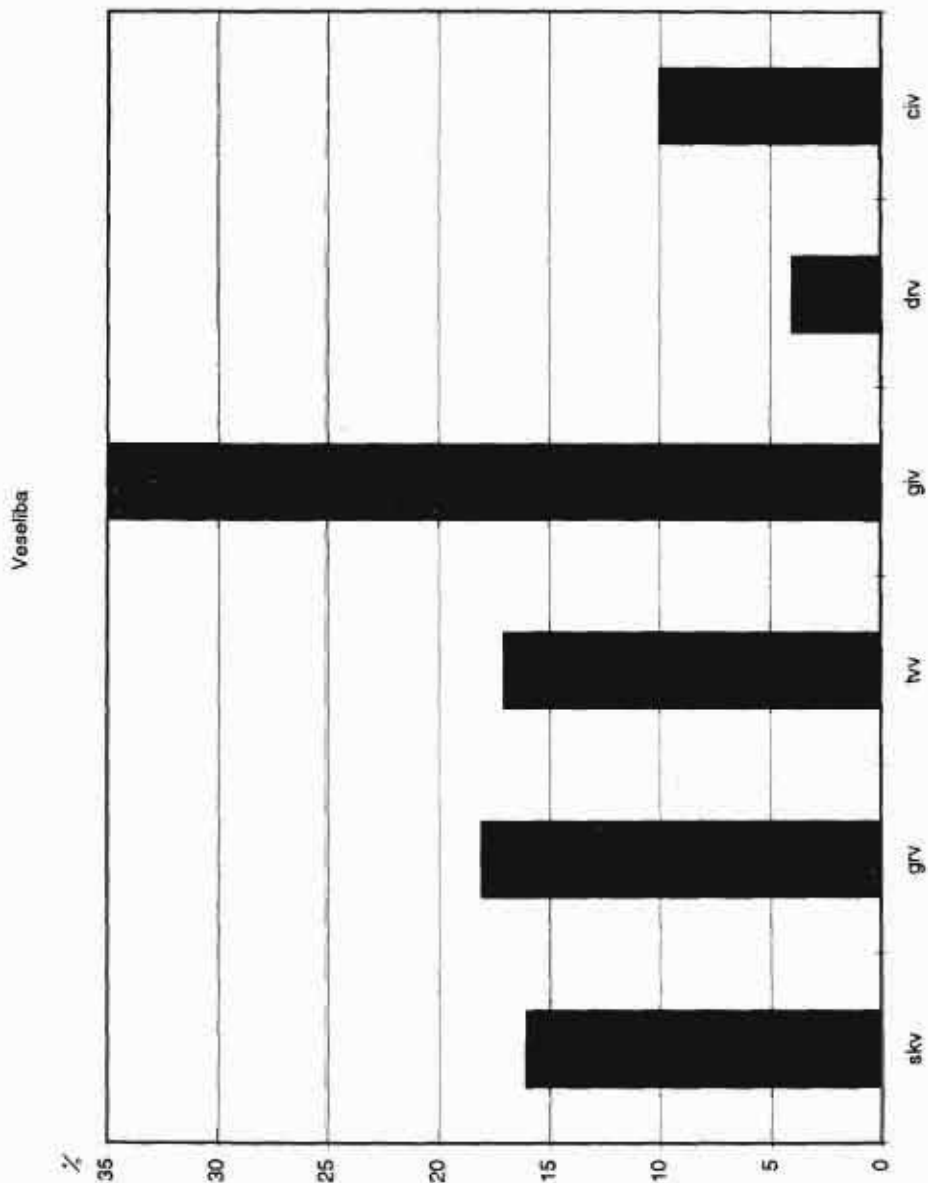
Aplūkojot informācijas ieguves avotus **vēsturē** (8. attēls), redzam, ka nedaudz vairāk kā pusi (54 %) par šo nozari gūst no skolotāja stāstījuma. Par vēsturi pusaudži grāmatās gūst 21 % zināšanu, 8 % informācijas - no televīzijas. Savukārt ģimenē par vēstures tēmām - 6 % , no draugiem - 2 %, bet ziņas par vēsturi no citiem avotiem īpatsvars ir 9%.

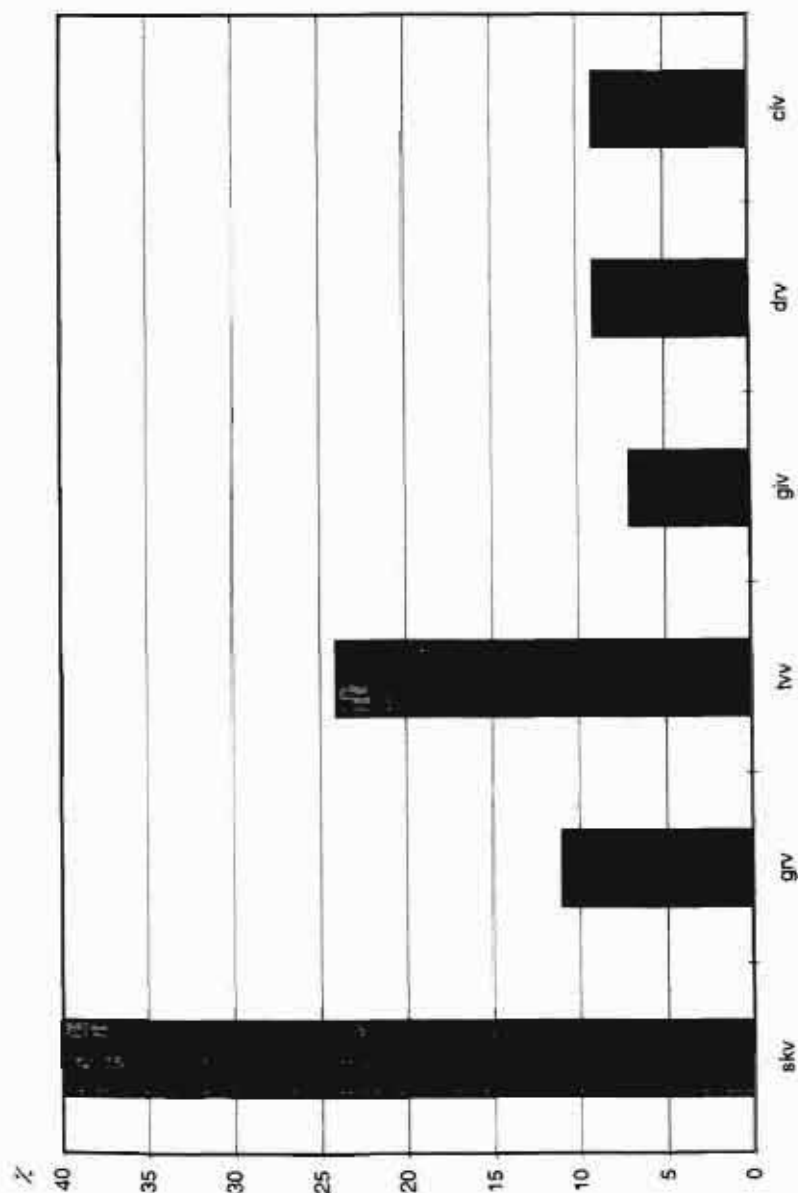
Analizējot pusaudžu informacionālās prioritātes **psiholoģijā** (9. attēls), noskaidrojās, ka visvairāk jauniešu par šo tematu uzzin ģimenē (22 %). Informāciju par psiholoģiju gūst no grāmatām (16%) un tāds pats procentuālais īpatsvars no skolotāja stāstījuma. Tikai nedaudz mazāk pusaudži par psiholoģiju uzzin no televīzijas(14%), par šo tematu runā ar draugiem (6%). Ievērojamu informāciju par šo nozari gūst no citiem ziņu avotiem (22%).

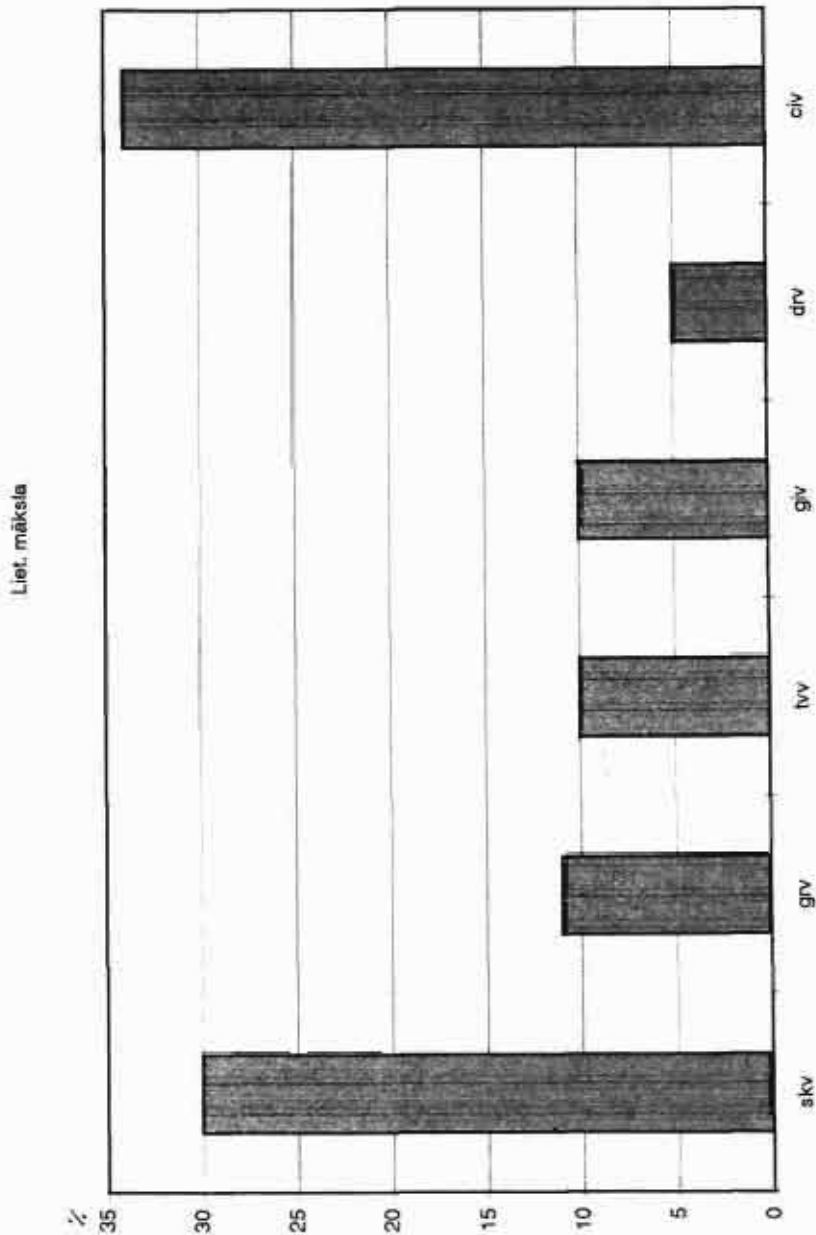
Kādi ir interešu avoti nozarēs, kas saistītas ar zināšanām par **veselību** (10. attēls)? Izrādās, ka lielāko informāciju par šo nozari gūst ģimenē (35%). Daudz par šo tematu izlasa grāmatās (18%), informācija ar televīzijas starpniecību sastāda 17 %, bet par veselības problēmām no skolotāja stāstījuma - 16 %. Par šo tematu runā ar draugiem (4%), bet no dažādiem citiem avotiem saņem 10% informācijas.

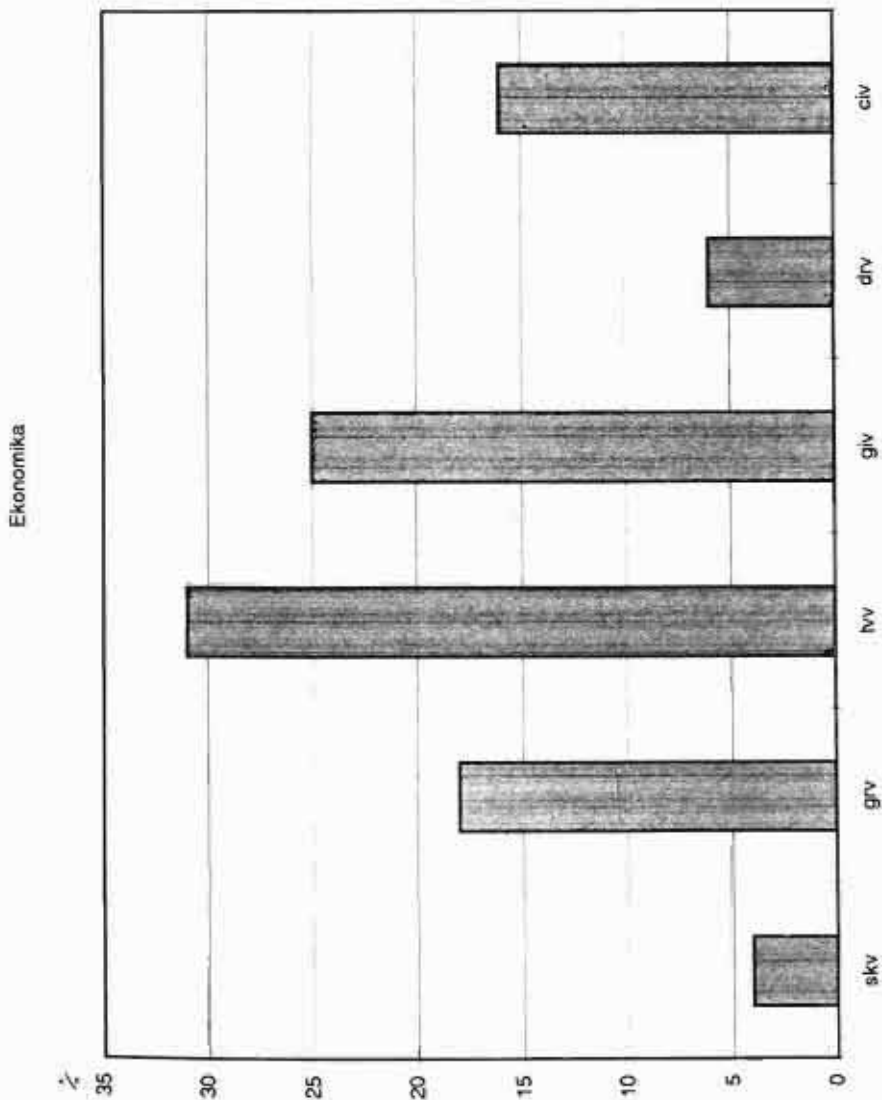
No kurienes pusaudži papildina savas zināšanas **mūzikā** (11. attēls)? Aplūkojot rezultātus, atklājam, ka visvairāk ziņu var gūt no skolotāja stāstījuma - 40 %, informācija no televīzijas sastāda 24 %, bet par mūziku grāmatās (11%). Pusaudži ar mūziku saistītās aktualitātes apspriež ar draugiem (9%), bet informācija, kas gūta ģimenē (7%). Ziņas par mūzikas aktualitātēm iegūtas no citiem avotiem sastāda 9 %.

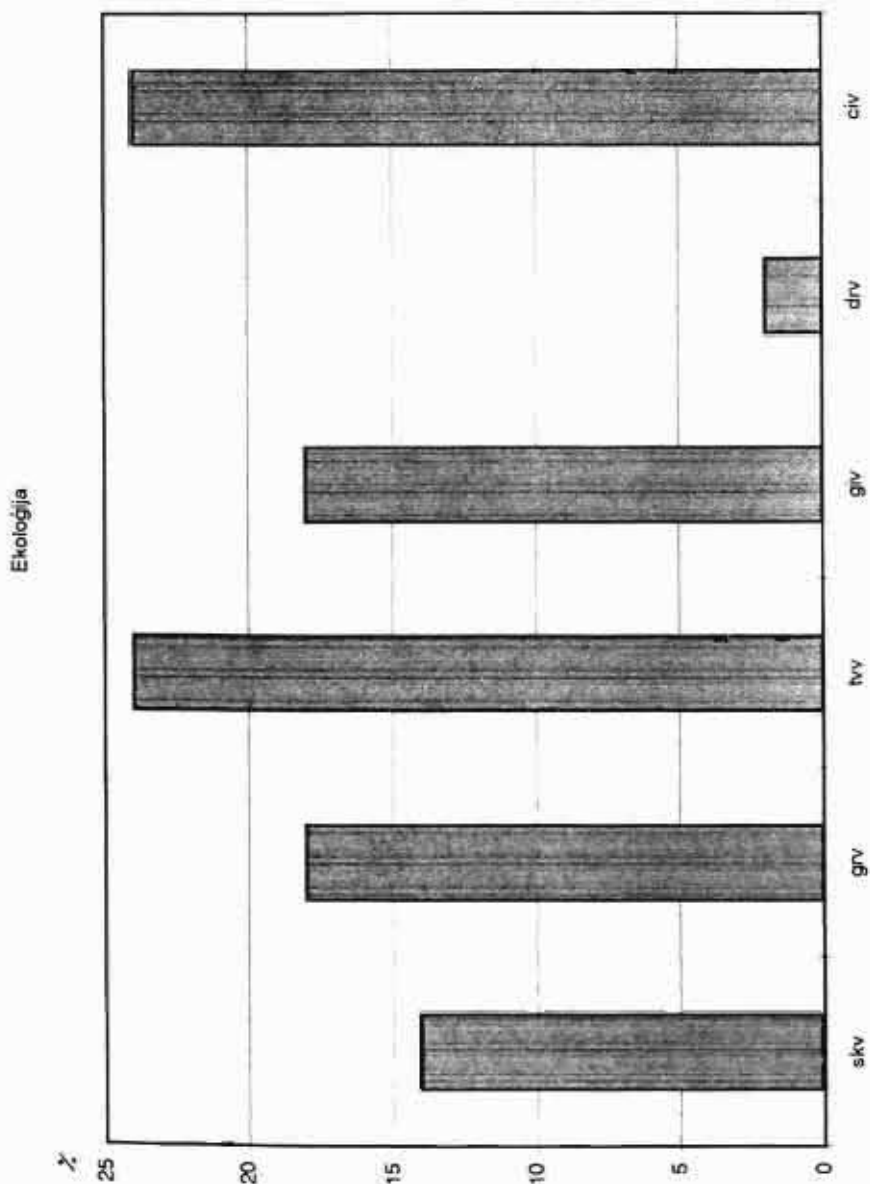
Kas attiecas uz informacionālo avotu izvēli **lietišķās mākslas** jautājumos (12. attēls), noskaidrojas, ka par izsmeļošāko skolēni uzskata skolotāja stāstījumu (30%). Jaunie cilvēki informāciju par šo tematu atrod grāmatās (11%), savukārt televīzijā šai tēmai veltītos raidījumus izmanto 10 % gadījumu un tāpat 10 % kā informācijas avots ir pusaudžu ģimene. Ievērojama loma (34 %) ir citiem avotiem - muzejiem, izstādēm utt.

Jāsecina, ka visvairāk informācijas par **ekonomiku** (13. atēls) jaunieši saņem no televīzijas - pārraides par šo tēmu sniedz gandrīz trešo daļu zināšanu (31%). Ģimene ir otrs svarīgākais informācijas devējs - 25 %, savukārt grāmatās par to izlasīts - 18 %. Ar draugiem ekonomikas jautājumus apspriež 6 %, bet no skolotāja stāstījuma par to uzzin 4 % gadījumu. Savukārt no citi ziņu avoti ekonomikā aizņem 16 %.

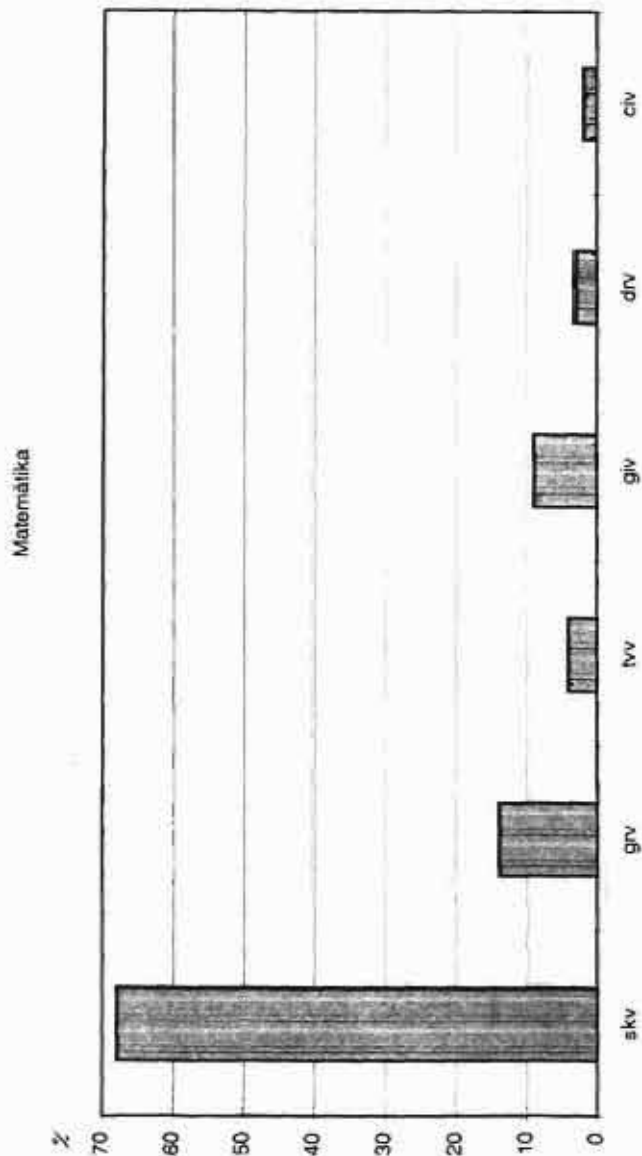

Kādus interešu avotus jaunieši uzskata par nozīmīgākajiem **ekoloģijā** (14. attēls)? Attēls rāda, ka pusaudži kā labāko informācijas avotu šajā nozarē atzīst televīziju (24%). Ziņas par ekoloģiju no grāmatām - 18% un tikpat daudz par to uzzin mājās. Skolotāja ieguldījums šajā nozarē - 14 %, sarunās ar draugiem par šo tematu gūst 2 % informācijas, bet no citiem informācijas avotiem - 24 %.

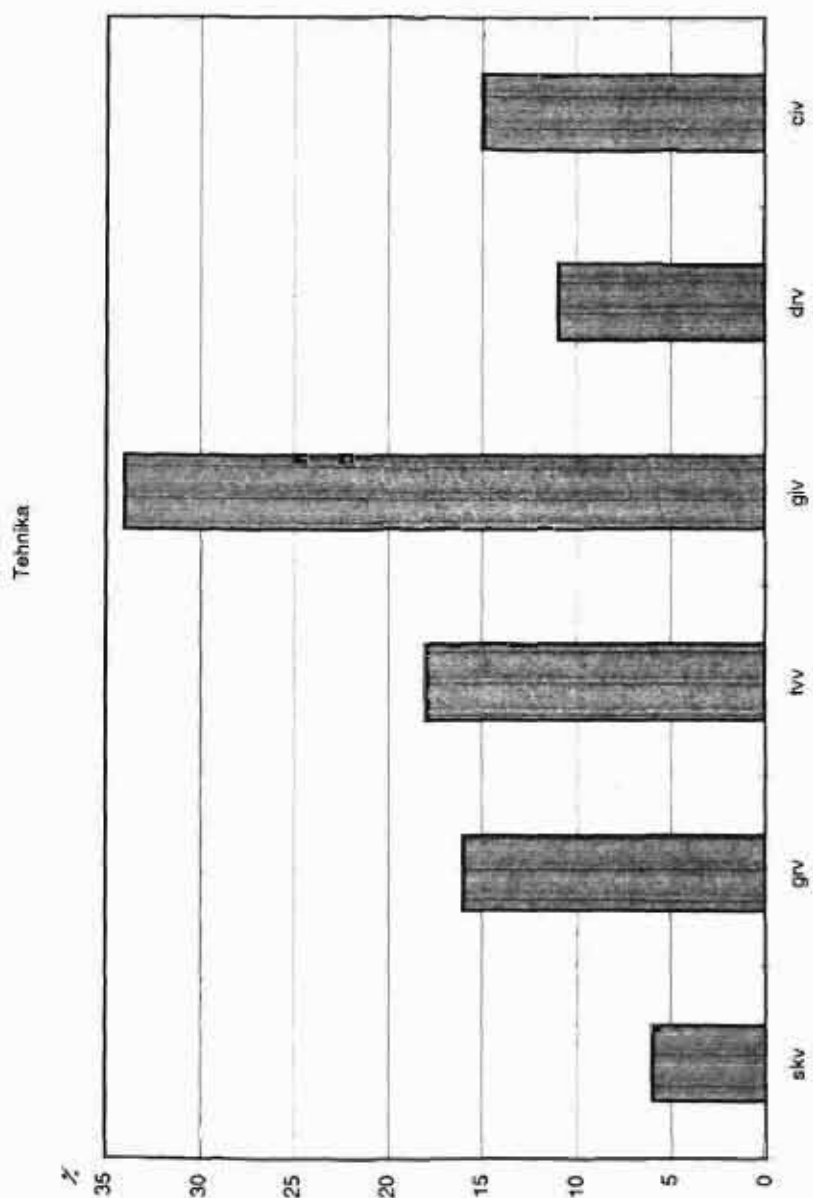

Aplūkojot situāciju informācijas avotu izvēlē **matemātikas** (15. attēls) nozarē, redzam, ka augsta ir skolotāja stāstījuma prioritāte - tā aizņem 68 % informācijas avotu sistēmā. Krietni vien nozīmīguma ziņā atpaliek citi informācijas devēji. Grāmatu kā svarīgāko ziņu sniedzēju (14 %), 9 % ir ģimenes devums, informācija televīzijas raidījumos sastāda 4 %, draugi - 3 %, bet 2 % ir informācija, kas saņemta citur.

Interesanta ir informācijas ieguves aina **tehnikas** (16. attēls) jomā. Trešdaļu informācijas (34 %) par tehniku ziņas gūst ģimenē. 18 % - skatoties televīzijas pārraides. No grāmatām interesējošo informāciju saņemtā sastāda - 16 %. Daudzi pusaudži tehnikas jautājumos konsultējas ar draugiem (11%), bet tikai 6 % ziņu par šo jomu uzzina skolā. Savukārt 15 % interesējošos tehnikas jautājumus meklē citos ziņu avotos.

Jāsecina, ka 5.-7. klašu skolēniem kā svarīgākais informācijas avots, neraugoties uz dažādu sabiedriskās saziņas līdzekļu pārbagātību, tomēr paliek **skola un skolotāja stāstījums.**

Tas tādēļ, ka pamatu un ieskatu jebkurā nozarē plašākā vai šaurākā aspektā sniedz mūsdienīgu skola, bet, ja pusaudžiem par kādu jautājumu rodas lielāka interese, papildus tiek izmantoti citi ziņu avoti. Tā, piemēram, tādu nepārtraukti mainīgu un attīstībā esošu jautājumu apgūvē kā politika, ekonomika, ekoloģija nepieciešama sabiedriskās saziņas līdzekļu palīdzība un papildus informācija, kas palīdzētu sekot līdzi un izprast globālās un nozīmīgās ar šīm nozarēm saistītās problēmas. Tādēļ arī šajos jautājumos aptaujātie skolēni priekšroku dod informācijas ieguvei ar televīzijas palīdzību.

Diemžēl, skolas un skolotāja lielo ietekmi veicina mūsu skolās vēl aizvien valdošā tehnokrātiski orientētā pedagoģiskā apziņa. Šīs apziņas veidam raksturīgas tādas didaktiskas kategorijas kā mācību efektivitāte, apguves kritēriji, rezultātu etaloni, informācijas apjoms, novērtējums, testēšana u.c. Demokrātiskas sabiedrības attīstības process ļauj attīstīt pētnieciski orientētu pedagoģisko apziņu. Tā stimulē skolēnu aktīvu un patstāvīgu mācīšanās darbību. Šīs apziņas veida vadošās didaktiskās kategorijas ir pētniecība, informācijas vākšana, zināšanu pārņemšana no vienas situācijas otrā, problēmu risināšana, modelēšana, lomu spēles u.c.

Tātad - svarīga un joprojām aktuāla paliek grāmatas loma informācijas ieguvē. Tādās nozarēs kā ģeogrāfija, bioloģija, vēsture, matemātika pusaudži kā otro svarīgāko ziņu sniedzēju nosaukuši grāmatas un periodiskos izdevumus.

Interesantas ziņas varam iegūt, salīdzinot televīzijas un rakstītā vārda (grāmatu, avīžu, žurnālu) procentuālo īpatsvaru Latvijas skolēnu informacionālajās interesēs.

Jau nosauktajās nozarēs (ekoloģijā, politikā, ekonomikā) televīzijas izmantošanai ir pārliecinošs pārsvars - politikā tas kā svarīgākais informācijas avots aizņem 43 %, ekonomikā televīzijas primāro lomu nosaka 31 %. Televīzijas pārākumu (24%) pusaudži atzinuši informācijas iegūšanai par

ekoloģijas un mūzikas jautājumiem. Citās nozarēs skolēni negūst tik daudz ziņu no televīzijas. Ar televīzijas palīdzību par tehniku tiek informēti (18%), par veselību 17 %, par psiholoģiju 13 %, par ģeogrāfiju 9 %, par vēsturi 8 %, par bioloģiju 7 %, bet tikai 4 % no televīzijas raidījumiem gūst informāciju matemātikā.

Priekšmeti	Grāmatas un periodiskie izdevumi (%)	Televīzija (%)
Matemātika	14	4
Tehnika	16	18
Ekoloģija	18	24
Ģeogrāfija	19	9
Bioloģija	16	7
Politika	15	43
Vēsture	21	8
Psiholoģija	16	13
Veselība	18	17
Mūzika	11	24
Lietišķā māksla	11	10
Ekonomika	18	31

Savukārt, informācijas ieguvē no rakstītā vārda nav vērojama tik dinamiska situācija - procentuāli līdzīgs pusaudžu skaits ziņas gūst no grāmatām, avīzēm, žurnāliem. Vislielākais aptaujāto skaits grāmatas atzinis par svarīgu informācijas avotu vēsturē (21%) un par ģeogrāfiju (19%). Savukārt zināšanas par ekoloģiju, veselību, ekonomiku ar rakstītā vārda palīdzību sastāda 18 %, par tehnikas un psiholoģijas jautājumiem (16%), dod ieskatu politikā (15%). 14 % Skolēni ar grāmatu palīdzību apgūst matemātiku (14%), bet informācija par mūziku un lietišķo mākslu (11%).

Varam secināt, ka skolēnu informacionālās intereses un informācijas avotu izvēle nemaz tik kritiska nav - salīdzinoši ar citiem konkurējošiem informācijas nesējiem, grāmata un rakstītais vārds joprojām ieņem stabilu un noturīgu vietu skolēnu informacionālajā vidē - pusaudži bagātīgajā sabiedriskās saziņas līdzekļu klāstā vēl joprojām prot atrast grāmatu, lasa un tādējādi uzkrāj zināšanas. Protams, lai sekotu līdzī ikdienas dzīves straujajam tempam, informācija meklējama arī citur - sabiedriskās saziņas līdzekļos, kas spēj operatīvāk reaģēt uz jauno un aktuālo informāciju. Jāsaka, ka šī situācija ir pilnīgi atbilstoša pašreiz sabiedrībā valdošajai atmosfērai, tātad arī vispārējai

informacionālajai situācijai - lai pagūtu izsekot straujajam dzīves ritmam un augošajām prasībām, nepieciešamas straujākas komunikācijas iespējas, taču, lai dažādās aktivitātes izprastu un meklētu kopsakarības vēsturiskajā un zinātniskajā aspektā, nepieciešama senāku un fundamentālu informācijas nesēju - grāmatu palīdzība.

Atšķirības zēnu un meiteņu informācijas avotu izvēlē atklāj 1. tabula "Trīs vairāk iemantotie avoti informācijas ieguvē". Meitenes dažādās zinātņu nozarēs kā vienu no svarīgākajiem informācijas devējiem uzskata ģimeni - sarunas ar vecākiem, brāļiem un māsām palīdz gūt daudz jaunu ziņu. Otrajā vietā popularitātes ziņā ierindojamas grāmatas - lasot un analizējot izlasīto meitenes gūst daudz informācijas. Kā trešā visvairāk pieminētā jaunumu paudēja minēta televīzija - no tajā skatāmajiem raidījumiem meitenes uzzin gan jaunumus, gan sen atklātus jautājumus. Skolotāja stāstījumu var ierindot meiteņu populārāko informācijas devēju tabulas ceturtajā vietā, taču vismazāk informācijas meitenes smeļas no sarunām ar draugiem, neatzīstot tos par pietiekami kompetentiem dažādās zinātņu nozarēs. Jāpiebilst, ka daudz informācijas 10-13 gadīgas meitenes gūst arī no citiem ziņu avotiem.

Situāciju zēnu informacionālo prioritāšu spektrā var raksturot šādi. Visvairāk minētas grāmatas - no tām zēni gūst visvairāk jaunu atziņu un informācijas. Kā otrais atzītākais uzziņu sniedzējs tiek minēts skolotājs - viņa stāstījums jauniešus informē daudzās zinātņu nozarēs gandrīz pilnīgi. Trešo vietu informācijas aprites sistēmā zēnu skatījumā ieņem ģimene. Pārsteidzoši, bet televīzija kā pilnīgāko ziņu sniedzēja par dažādām zinātņu nozarēm ierindojama tikai ceturtajā vietā - puisi skatījumā tā neinformē tik pilnīgi kā iepriekšminētie informācijas avoti. Līdzīgi kā meitenes, arī zēni vienaudžus neuzskata par pietiekami kompetentiem ziņu sniedzējiem dažādās nozarēs, taču kopā ar draugiem tiek pavadīts brīvais laiks un jaunieši viens no otra gūst informāciju par sadzīves tēmām, nevis par nopietniem mācību priekšmetiem un zinātņu nozarēm. Samērā lielu informācijas daudzumu zēni saņem no citiem avotiem.

Salīdzinot zēnu un meiteņu informacionālās intereses, redzam, ka lielas atšķirības informācijas avotu izvēlē nav vērojamas - dažādi avoti informē par dažādām tēmām. Tomēr šķiet, ka īpašas atšķirības sabiedriskās saziņas līdzekļu izvēlē zēniem un meitenēm neatklājas tā iemesla dēļ, ka aptaujā analizēšanai tika piedāvāti mācību priekšmeti un ar tiem saistītās nozares.

Pavērojot atsevišķas aptaujas anketas, atklājas, ka liela daļa pusaudžu minējuši sev tuvas un interesējošas tēmas (par datoriem, reliģiju, mašīnām u.c.), un norādījuši, kur viņi uzzin par tām. Tomēr šīs pašu izvēlētās atbildes datorapstrādei netika pakļautas un līdz ar to situācija informācijas ieguves laukā nešķiet pilnīgi objektīva. Taču, ja atzīstam, ka mācību priekšmeti tiek pasniegti skolēna vispārējai attīstībai un vairāk vai mazāk aptver visas dzīves jomas, iepriekšējo iebildumu var atsaukt.

Atgriežoties pie zēnu un meiteņu atšķirībām informācijas avotu izvēlē, minams fakts, ka meitenes par galveno ziņu sniedzēju uzskata ģimeni - tam kā pamatojums minams meiteņu jau iedzimtais un ieaudzinātais ģimeniskums un savas nākotnes dzīves lomas apzināšanās. Jau no bērnības meitenes domā un iztēlojas savu nākamo ģimeni, imitē tās sadzīvi, apzinās savu mātes sūtību. Meitenes vēro vecākus, ieklausās sarunās un veido savu ģimenes priekšstatu un modeli. Savukārt zēni, vērojot tēva lomu un darbošanos ģimenē, veido savu nākotnes patstāvīgās dzīves uzskatu.

Pētījumi citās valstīs it kā akcentē mūsu aptaujā iegūtos datus un atklāj to, ka skolēni Latvijā ir tādi paši kā skolēni citās valstīs un viņu informacionālās īpatnības vairāk vai mazāk nosaka pusaudžu vecuma dabattīstība.

1988. gadā bijušās Vācijas Demokrātiskās Republikas Centrālais Bibliotēku institūta un Bērnu literatūras centra veiktā socioloģiskā aptauja (70, 493.-496.).

Viens no anketēšanas galvenajiem mērķiem bija - izpētīt bibliotēku izmantošanu saistībā ar vispārējo lasīšanu un citiem sabiedriskās saziņas līdzekļiem. Izmantojot šī pētījuma datus, varam spriest par dažādu informācijas avotu ietekmi uz vācu skolēnu dzīvi, redzesloku, brīvo laiku un zināšanu ieguvī.

Pētījumā konstatēts, ka 80.gados pieaudzis bērnu personīgais grāmatu krājums. Arī ģimeņu bibliotēkas kļuvušas ievērojami lielākas: 63% vecāku pieder vairāk nekā 50 grāmatas un tas nozīmē, ka paplašinājies no grāmatām gūtais informācijas daudzums. Ik dienas 98% ģimeņu lasa laikrakstus, tikai 3.7% 5. klašu skolēnu regulāri nepārskata laikrakstus un žurnālus. Noskaidrots, ka Vācijā 99% ģimeņu ir radio un 95% ģimeņu ir televizori. 49% 5. klašu skolēnu bieži klausās radio, televīziju pastāvīgi skatās un informāciju no turienes saņem 78%. Televīzijas programmas apmierina 90% vēlmju. 38% bērnu ik dienas vai vairākas reizes nedēļā klausās skaņuplates. Audiokasetes regulāri klausās 58% 5. klašu skolēnu.

Vācijā, vērtējot dažādu sabiedriskās saziņas līdzekļu izmantošanas biežumu, vislielāko ievēribu izpelnās televīzija - to skatās procentuāli vislielākais aptaujāto skolēnu skaits. Arī laikrakstus, žurnālus un grāmatas lasa ievērojams skolēnu skaits, tāpat no audiomateriāliem tiek gūts ievērojams informācijas daudzums. Negatīvi vērtējama situācija, kad 38% bērnu mūziku klausās kā pavadījumu citu nodarbību laikā, jo vairāku informācijas līdzekļu vienlaicīga lietošana atstāj negatīvu ietekmi uz bērnu koncentrēšanās spējām.

Veiktās aptaujas dati liecina, ka lasīšanai kā informācijas ieguves darbībai atvēlētais brīvais laiks samazinās. Pretēji tam pieaug sabiedriskās saziņas līdzekļu lietošana. 69.7% 5. klašu skolēnu darba dienās lasa ilgāk nekā 45 minūtes, svētdienās lasa 50.4% 5.klašu skolēni. Darba dienās televīziju skatās - 88.8%, svētdienās - 85.3% 5.klašu skolēnu. 70% bērnu ik dienas televīziju skatās ilgāk par 45 minūtēm. Savu vecāku skatījumā 16.7% 5.klašu skolēnu lasa "ļoti daudz", 41.3% - lasa "diezgan bieži", "šad tad" vai pat "reti" lasa 41.8%.

Ši vācu pētījuma dati ļauj secināt, ka izmaiņas sabiedriskās saziņas līdzekļu izmantošanā ietekmē skolēnu lasīšanu. Lasīšanu kā brīvā laika pavadīšanas līdzekli pusaudži tomēr novērtē augstu, taču tai tiek veltīts aizvien mazāk laika, jo pieaug citu sabiedriskās komunikācijas līdzekļu lietošana.

Pētījums, kuru apkopojis Bernvards Franks (71, 176.-181.) un rezultātus atklāja 1989. gadā Maincā notikušajā programmu veidotāju, pedagogu un

sabiedriskās saziņas līdzekļu pētnieku profesionālajā sanāksmē, atklāj reālo situāciju, kas radusies, pusaudžiem arvien vairāk savā informācijas apritē izmantojot sabiedriskās saziņas līdzekļus, tai skaitā televīziju un privātos televīzijas kanālus. Līdz ar privāto kanālu parādīšanos strauji audzis to skatītāju pulks (līdz 60 % no visiem skatītājiem). Taču ne tikai pētnieki, programmu veidotāji un pedagogi analizē šo kanālu darbību,- arī paši bērni prot vērtēt un izvēlēties sev tīkamāko, ar informāciju bagātāko un saistošāko kanālu. Interesanti, ka analizējot bērnu izvēli, kas saistīta ar televīziju, redzam, ka šī sabiedriskās saziņas līdzekļa izmantošanas ilgums dažādās vecuma grupās ir atšķirīgs.

Bērnu vecums	Pirmdiena - piektdiena	Sestdiena	Svētdiena
3-5 gadi	47	60	58
6-9 gadi	70	102	88
10-13 gadi	86	128	104

Autors atklāj, cik daudz katras vecuma grupas pārstāvju skatās TV regulāri. No 3-5 gadīgo grupas TV skatās katrs desmitais bērns. 6-9 gadu vecumā skatītāju procents pieaudzis līdz 60, taču no 10 līdz 13 gadiem regulāri no TV informāciju saņem divas trešdaļas pusaudžu. Šo atšķirību pamatā vispirms ir vecuma īpatnības: maziem bērniem nav tik noturīga uzmanība un viņu dzīvē lielāka loma ir vecākiem kā informācijas devējiem. Bērnam augot, noturīgāka kļūst viņa uzmanība, plašāks interešu loks un lielākas iespējas dažādot savu izvēli televīzijas kā informācijas sniedzējas jomā.

Acīmredzams ir fakts, ka ar katru gadu bērnu informacionālās vajadzības un intereses pieaug. Tas nav saistīts tikai ar televīziju, taču pētījumā šis sabiedriskās saziņas līdzeklis izdalīts kā aktuāls, svarīgs un daudz izmantots. Jāatzīmē arī tas, ka televīzijai atvēlētais laiks cieši saistīts ar bērnu un jaunatnes programmu demonstrēšanu dažādos Vācijas TV kanālos.

Sabiedrība atrodas uz divdesmit pirmā gadsimta sliekšņa. Jaunā tūkstošgade ienāk ar saviem noteikumiem: sabiedrības informatizāciju un komunikāciju. Cilvēks, cik vien labi spēdams, pielāgojas vai pakļaujas jauniem standartiem un jaunām tehnoloģijām. Līdz ar to jaunas problēmas, no kurām nozīmīga ir informācijas aprite, tās optimālāka izmantošana personības attīstībai.

3. PUSAUDŽU LASĪŠANAS MOTĪVI UN LASĪŠANAS INTEREŠU RAKSTUROJUMS

Lasīšanas intereses, kā specifiska attieksme pret daiļliteratūru, ir viens no garīgo interešu veidiem, tās ir cieši saistītas ar personības kā subjekta psihisko būtību - domāšanu, iztēli, atmiņu u.t.t. Interese kā katra attieksme ir vērsta uz noteiktu objektu un tāpēc zināmā mērā ietver objekta raksturojumu.

Sakarā ar daiļliteratūras kā mākslas veida īpatnībām un interešu kā psihiskas parādības komplicēto raksturu veidojas problēmu loks, ko var risināt tikai kompleksos pētījumos, sadarbojoties dažādām zinātnēm. Pedagoģijai un psiholoģijai kā daļai no šo zinātņu kopuma veicami savi specifiski uzdevumi, lai noskaidrotu literāro sacerējumu uztveres likumsakarības, analizētu lasīšanas un grāmatu izvēles motīvus, daiļdarbu vērtēšanas subjektīvos kritērijus un to rašanās procesu, kā arī citus jautājumus, kas cieši saistās ar lasīšanas interešu struktūru un ievērojami praktiskajā bibliotēku darbā.

Lasīšanas interešu objekts ir literatūra, kuras objektīvajām īpašībām un to saskaņai vai pretrunām ar lasītāja gaumi, prasībām, ideāliem, vērtējumam ir nozīmīga vieta lasīšanas interešu attīstības procesā. To ietekmē un sarežģī daudzi ar literāra darba saturu tieši nesaistīti momenti. Šo faktoru noskaidrošana un izziņāšana paver jaunas iespējas mērķtiecīgai lasīšanas interešu rosināšanas sistēmai.

Daiļliteratūra kā viens no mākslas veidiem, būdama sabiedriskās apziņas forma, veido daudzveidīgas funkcijas, kas sabiedrībā saliedējas vienā kopīgā mērķī - vērsta katru cilvēku gudrāku, cildenāku, jūtīgāku, aktīvi sekmēt sabiedrības demokrātisku attīstību.

Viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem daiļliteratūras darbu pilnvērtīgai uztverei, pārdzīvojumam, izpratnei un novērtējumam ir lasītāja vispārējā attieksme pret daiļliteratūru. Šī attieksme var būt:

- negatīva,

- indiferenta,

- pozitīva: tāda, kas kā obligāts priekšnoteikums ir pamatā izteiktām un saturīgām lasīšanas interesēm.

Tāpēc lasīšanas interešu veidošanās nav iespējama bez konkrētām zināšanām, kāda ir klases kolektīva, citas sociālas grupas vai atsevišķas personības vispārējā attieksme pret literatūru, vai ir objektīvs pamats runāt par lasīšanas interešu saturu un to veidošanās iespējām.

Lasīšanas interešu pētišana, lasītāju žanriskā un tematiskā redzesloka noskaidrošana, grāmatu pieprasījuma studēšana, lasīšanas motīvu pētišana, lasītāju tipoloģijas veidošana ir raksturīgi bibliotēkzinātnes uzdevumi. Lasīšanas interešu noskaidrošana ir bibliotēku daudzveidīgā darba pamats.

Latvijas bibliotēku darbinieki ir vākuši un apkopojuši materiālus, kas ļauj spriest par lasīšanas interešu saturu un vispārējovirzību, par mainīgo un noturīgo tajās.

1965. gadā izdotajā krājumā "Lasīšanas vadība un lasītāju interešu pētišana" ietverti raksti, kas pēti Rīgas un vairāku novadu lasītājus. Pētījumā secināts, ka lielākā daļa jauniešu ierodas bibliotēkā ar noteiktu pieprasījumu. Tas ir nozīmīgs garīgās kultūras, literārās gaumes un zināšanu līmeņa rādītājs.

Ievēribas cienīgs ir Krievijā 1969.-71. g. veiktais pētījums "Grāmata un lasīšana nelielas pilsētas dzīvē", kura programmā uzmanība tika pievērsta skolēnu lasīšanas, ģimenes, apkārtējās vides, skolotāju un bibliotekāru ietekmei uz lasīšanu.

Sociālpsiholoģiskais pētījums "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" (1984. - 86.) novērtē bibliotekāra un lasītāja saskarsmi un bibliotekāra personības lomu.

1993. gadā Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras nodaļa veica anketēšanu, kurā noskaidroja 1.-5. klašu skolēnu lasīšanas repertuāru un lasīšanas ietekmētājus.

Bet tikpat kā nav pētījumu ar izvirzītu mērķi noskaidrot, kādi faktori ietekmē vienas vai otras grāmatas izvēli, no kurienes jaunie cilvēki saņem informāciju par

jaunāko daiļliteratūru, kā padomiem un ieteikumiem daiļdarbu izvēlē viņi visvairāk uzticas un kāpēc. Tas arī noteica šo jautājumu iekļaušanu pētījuma uzdevumu lokā. Pēc līdzīgas programmas septiņdesmito gadu beigās vakarskolēnu literārās intereses pētīja E.Kļaveniece.

Lai interese rastos, tai nepieciešams zināms iepriekšējs sagatavošanas darbs. Šo priekšnosacījumu ne tikai lasīšanas interešu izraisīšanas, bet arī nostiprināšanas un padziļināšanas procesā vislabāk nodrošina psiholoģiski pamatotas un daudzveidīgas daiļliteratūras popularizēšanas formas, kas ievēro ārējos apstākļus - iespēju iegūt pietiekami daudz iespaidu no daiļliteratūras, iespēju to lasīt un atbilstošas pieredzes uzkrāšanos, kas sekmē šo īpašo darbību. Pie šāda iepriekšēja sagatavošanas darba interešu rašanās posmā, kur daiļliteratūras popularizēšanas saturam un formām gandrīz vai ir izšķiroša nozīme, pieskaitāma vispārējas pozitīvas attieksmes veidošana pret daiļliteratūru un lasīšanu, lai radītu vēlēšanos tai pievērsties un to lasīt.

Iepazīstoties ar bibliotēku ricībā esošajiem darbiem, kā arī ar publicētiem rakstiem, jākonstatē, ka Latvijas kultūras un izglītības darbinieku savāktais bagātais faktiskais materiāls lielākoties nepārsniedz populārāko autoru un grāmatu uzskaitījuma līmeni, analīzes mēģinājumi attiecas tikai uz dažiem. Bibliotēku darbinieki savu pētījumu centrā galvenokārt izvirza ar savu tiešo darbu saistītos jautājumus: aplūko bibliotekāru uzdevumus lasītāju apkalpošanā un vadīšanā, kas patiesībā nav īsti rezultatīva bez lasītāju psiholoģijas un tās īpatnību zināšanām; analizē iedarbīgākās literatūras popularizēšanas formas kā līdzekli lasītāju piesaistīšanai, lasītāju kontingenta saglabāšanai un paplašināšanai. Tāpēc šie pētījumi tikai daļēji un netieši palīdz risināt visu to problēmu loku, kas saistās ar lasītāju audzināšanu, ar daiļliteratūras izvēles un uztveres faktoriem, ar daiļliteratūras audzinošās iedarbības izzināšanu.

Pētot lasīšanas intereses, par pētāmo objektu tiek ņemta daiļliteratūra. Un tomēr intereses pēc sava satura ir tikpat daudzveidīgas, cik daudzveidīgi ir cilvēki -

lasītāji, daži dod priekšroku tehniskai un zinātniskajai literatūrai, citi - daiļliteratūrai, vēl citi - periodiskajiem izdevumiem.

Lai gan cilvēks bieži vien nevar dot tiešu atbildi, kas viņu interesē, lasīšanas intereses varētu iedalīt šādi:

- stabilas intereses,
- epizodiskas intereses.

Tās nereti ir strauji dziestošas intereses par literatūras jaunumiem, par tiem autoriem vai darbiem, ko plaši popularizē dažādi sabiedriskās informācijas līdzekļi.

Pusaudžu lasīšanas intereses rodas uz vajadzību pamata. Tās ir sociālā subjekta izteikti pozitīvo attieksme pret lasāmvielu, kas lasītājam ir nozīmīga un emocionāli saistoša.

Jaunā lasītāja vēlmes un vajadzības, lasīšanas motīvi un literatūras vērtēšanas kritēriji ir atkarīgi gan no bērna vecuma, dzimuma, nacionālās piederības, gan no viņa psihiskās attīstības procesiem. To nosaka dažādu iekšējo un ārējo apstākļu mijiedarbība.

Lasīšanas procesu raksturo kvantitatīvie un kvalitatīvie rādītāji. Kvantitatīvie rādītāji atklāj, cik stundas dienā bērns lasa, cik grāmatas izlasījis gadā, cik bieži apmeklē bibliotēku, kādu vietu viņa dzīvē ieņem grāmata u.c.

Noteicošā lasīšanas procesā nav lasīšanas kvantitatīvā puse, bet gan lasīšanas kvalitāte: ko un kā pusaudzis lasa. To raksturo lasīšanas saturs: kādu literatūru lasa, kādas ir lasīšanas intereses un vajadzības, cik liels ir pieprasījuma diapazons, virzība un noturība. Svarīgi ir lasīšanas motīvi: kas mudina lasīt, lasīšanas intereses un literatūras izvēli.

Pati galvenā lasīšanas kvalitatīvā īpašība ir literārā darba uztvere: pusaudža līdzpārdzīvojumus un daiļdarba izpratne. Nozīmīgi ir arī literārā darba vērtēšanas kritēriji. Lasīšanas kvalitatīvās īpašības ir saistītas savstarpējā mijiedarbībā, piemēram, vērtēšanas kritēriji nosaka interešu un pieprasījuma īpatnības.

Pusaudzis vēršas pie grāmatas visdažādāko; nopietnāku vai mazāk nopietnu iemeslu dēļ. Lasīšanas motīvi, vajadzībām, pusaudžu vecumā vēl tikai

veidojas un nav apzināti, tāpēc pareizāk runāt par dažādiem **faktoriem**, kas mudina lasīt. Nopietna orientācija uz vienu vai kādu citu faktoru pakāpeniski, līdz ar gadiem transformējas tādā kvalitatīvā raksturojumā kā lasīšanas motīvi.

Lasišanas motīvi ir lasīšanas vajadzību izpausmes pamatforma. Ar lasīšanas motīviem saprotam lasītāja iekšēju mudinājumu, kas pamatojas uz priekšstatu par grāmatas atbilstības pakāpi viņa vajadzībām.

Faktori, kas mudina pusaudžus lasīt, ir grūti klasificējami. Nosacīti var izdalīt faktorus, kas **stimulē pievēršanos** konkrētai grāmatai (tā tiek paveikts kāds uzdevums skolā, to nosaka personīgie motīvi vai gadījuma momenti), un **grāmatu izvēles** faktori, kas īpaši atklājas bibliotēkā, kad pusaudži savu grāmatu meklē bibliotēkas piedāvāto grāmatu vidū.

Tomēr krasi sadalīt lasīšanas faktorus nevar, tie bieži vien sakrīt, krustojas un papildina viens otru. Tāpēc nosacīti tie grupējami faktoru kopā: pievēršanās grāmatai un grāmatu izvēle. Izmaiņas vai šo faktoru nemainība gadu gaitā ļauj spriest par lasītāja izvēles apzināšanos un aktivitāti, par lasītāja veidošanos.

Pusaudži lasīšanu sāk apzināties kā brīvu darbību, kas saistīta ar viņu personīgām interesēm. 10 - 13 gadu vecumā lasīšanu uztver kā izklaidi un atpūtas veidu.

Parasti pusaudži nosauc dažādus grāmatu izvēles un lasīšanas faktorus. Tas norāda par lasīšanas kultūras iemaņu attīstību vai, tieši otrādi, par izveidojušos stereotipu un zemu atlasē kvalitāti.

Noteiktu faktoru stabilitāti pusaudžu vecumā izskaidro tas, ka grāmatu izvēles iemesli kļūst pierasti, kaut arī katram pusaudzim savi. Pusaudži visbiežāk grāmatu izvēlas, caurskatot tekstu, citus iespaido ieteikumi u.c. Grāmatu izvēli bibliotēkā visbiežāk nosaka vesela grupa faktoru:

- saistoši grāmatas elementi (grāmatas ilustrācijas, vāks, virsraksts),
- grāmatas ārējais izskats (grāmatas nolietotības pakāpe, jauns izdevums, grāmatas apjoms),
- ātra teksta satura izskatīšana,

- zināšanas par autoru un grāmatas saturu,
- grāmatas sērija u.c.

No 10 - 11 gadu vecuma lasītāji grāmatu ilustrācijas uzskata kā pašu vienkāršāko paņēmienu, lai iepazītos ar grāmatas saturu. Grāmatas vāks un virsraksts veido viedokli par satura atbilstību viņu interesēm: ' Vāks interesants, domāju, ka fantastika' (Matiss, 11 gadi); 'Atnācēji no nekurienes' - domāju, ka par marsiešiem' (Aigars, 12 gadi).

Aplūkojot grāmatas tekstu, visbiežāk pusaudžu uzmanību piesaista atsevišķi vārdi un frāzes, kas uzbur notiekošā ainu. Šādi izvēlēta grāmata nereti rada vilšanos: 'Tā nav par mīlestību kā man likās' (Ilze, 13 gadi).

Pusaudži bieži pievēršas grāmatas tekstam, izejot no saviem vispārīgiem apsvērumiem daiļdarba vērtējumam: viņi ne tikai atzīmē atsevišķas frāzes un dialogus, bet arī pievērš uzmanību darbībai un grāmatas varoņiem.

Raksturīgi, ka, cenšoties uzzināt par grāmatas saturu, pusaudži aplūko grāmatas noformējumu, ilustrācijas, tekstu, bet neizmanto grāmatas uzziņu aparātu: anotācijas, priekšvārdu, satura rādītāju. Grāmatas uzziņu aparāta izmantošana ir tikai atsevišķu pusaudžu prasme novērtēt grāmatas saturu.

Interese par grāmatas autoru ir kvalitatīvi jauns posms grāmatas izvēles motīvu attīstībā. Tomēr arī tad, kad tiek nosaukts grāmatas autors, šis motīvs var nozīmēt daudz ko. Lielākai daļai pusaudžu noteikts autors asociējas ar noteikta temata vai žanra daiļdarbiem (H.K.Andersens - pasakas, Ž.Verns - ceļojumi un piedzīvojumi, Dž.Darels - par dzīvniekiem). Tikai nedaudzi izvēlas grāmatu tāpēc, ka izjūt autora māksliniecisko savdabību. Gan viena, gan otra iemeslu dēļ izvēlēta grāmata liecina par apzinātu un mērķtiecīgu izvēli un raksturo lasītāja pieredzi. Tomēr šāda grāmatas izvēle ir retums pusaudžu vecumā.

Kā veidojas skolēnu lasīšanas intereses? Kā notiek grāmatu izvēle? Skolēni paši domā, ka, izvēloties grāmatu, viņi ņem vērā darbības laiku un vietu, varoņa ārējo izskatu, varoņa rīcību, varoņa runas veidu, varoņa domas, varoņa pārdzīvojumus.

Jauno lasītāju piesaista neparastums, jaunums, kaut kas negaidīts un īpatnējs, kas neatbilst iepriekšējiem priekšstatiem. Taču ne vienmēr neparastais, negaidītais, pārsteidzošais kļūst par derīgu līdzekli, kas kalpo patiesas intereses radīšanai.

Šiem jautājumiem uzmanība veltīta arī citos lasīšanas pētījumos, kuros atklājas pusaudžu lasīšanas motīvi.

1984. gadā Britu Nacionālās bibliogrāfijas un pētniecības fonds veica pētījumu "Jaunieši un grāmatas" (39, 1.-16.). Pētījuma mērķis bija sasaistīt eksistējošo informāciju par jauniešu lasīšanas paražām un ierosināt nākotnes pētījumu tematiku. Anketēšanā piedalījās pusaudži vecumā no 11 līdz 15 gadiem. Pētniekus interesēja šādi jautājumi:

- kas un kāds ir jaunais lasītājs;
- kāpēc viņi lasa vai nelasa;
- ko viņi lasa;
- kur viņi iegūst lasāmvielu;
- kāpēc lasa tieši šīs grāmatas;
- kur, kad un cik grāmatas viņi izlasa;
- kāpēc viņiem patīk vai nepatīk lasīt;
- ko pusaudži izvēlas: TV skatīšanos vai grāmatu lasīšanu.

Pētījuma rezultāti rāda, ka tie kas lasa regulāri, ir aktīvi visās citās nodarbībās. Viņi ir darītāji, nevis vērotāji. Lasītāji cenšas papildināt savas zināšanas. Meitenes ir lielākas lasītājas un lasa vairāk nekā zēni.

Iemesls nelasīšanai un nepatīkai pret grāmatu bieži vien ir saistīts ar grūtībām lasīšanas tehnikā.

14,5 % aptaujāto lasa grāmatas, kas nav daiļliteratūra. Vērojamas atšķirības starp dažādiem vecumiem un dzimumu.

Angļu pētnieki, izpētot kā bērni lasa periodiku, secināja, ka visvairāk tiek lasīti komiksi. Izvēloties avīzes vai žurnālus, skolēni priekšroku dod žurnāliem. Tomēr gandrīz katrs pētāmais var nosaukt sev vismīļāko avīzi, kuru arī lasa. 10 līdz

15 gadu vecumā meitenes lasa periodiku vairāk nekā zēni. 11 gadu vecumā meitenes lasīšanai labāk izvēlas grāmatas. Komiksi ir mīļāki 11 gadus veciem bērniem nekā 15 gados.

60 % no aptaujāto skaita min, ka viņiem labāk patiktu lasīt stāstus, romānus, bet ne dzeju.

Grāmatas izvēli nosaka sekojoši faktori:

- grāmatas formāts un ārējais noformējums,
- zināšanas par grāmatas saturu vai autoru,
- grāmatas apjoms un ilustrācijas,
- draugu ieteiktās grāmatas,
- redzēta TV filma vai raidījums,
- grāmatas sērija.

Lasišanas vieta : gultā pirms gulētiešanas, mājās, brīvā dabā, skolā.

Britu Nacionālās bibliogrāfijas un pētniecības fonda pētījums rāda, ka visu vecumu bērni dod priekšroku lasīt klusi pie sevis. Daži uzskata, ka labāk lasīt skaļi, jo tad var labāk iegaumēt, turpretī, ja lasa klusi pie sevis, domas novirzās no temata un viņiem ātri kļūst garlaicīgi. Tas ir viens no cēloņiem, kāpēc grāmatas bieži nepatīk un ir apnicīgas. Varam secināt, ka ir svarīgi kā lasa grāmatu, ne tikai grāmatas saturs.

Konkrēta grāmata nesaista pusaudžus, jo tā ir garlaicīga, grūti saprotama, satraucošs saturs, trūkst vajadzīgās iedarbības uz lasītāju, daudz pamācību, slikta valoda.

Protams, ļoti grūti ir konstatēt, ko bērns iegūst no lasīšanas, cik daudz saprot un uztver no grāmatas ētiskajām, estētiskajām un intelektuālajām vērtībām, tomēr ir ļoti svarīgi ar pētījumu starpniecību apjaust, kādas ir lasīšanas interešu tendences.

Pusaudžu lasīšanas īpašības viskrasāk izpaužas daiļdarbu uztverē. Viņi vēl mūcās apgūt literatūras uztveres augstāko līmeni - idejisko, izzinošo un māksliniecisko vērtību apguvi ciešā vienotībā un saistībā.

Pusaudži daiļdarbu slāņus un komponentus uztver atrauti vienu no otra. No tēla slāņa viņi viskrasāk izdala fabulas slāni, tiecas pēc tādiem komponentiem kā varonis, notikumi un neparastas situācijas. Visbiežāk pusaudžu daiļliteratūras lasīšanas motīvi ir izzinoša rakstura, pati daiļliteratūra tiek uzlūkota kā informācijas avots.

Pusaudži, īpaši šī vecumposma sākumā, vēl pietiekoši neapzinās daiļliteratūras specifiku - viņu attieksme pret daiļdarbu ir reālistiska. Tā izpaužas attieksmē pret literārajiem varoņiem kā reālām personām, attieksmē pret notikumiem un situācijām kā pierastām sadzīviskām parādībām.

Visus grāmatu izvēles faktoros nosaka pusaudžu vēlēšanās iegūt grāmatu, kas atbilstu viņu personīgiem pieprasījumiem un kuras formulē kā interesi par noteikta temata vai žanra literatūru. Šie pusaudžu pieprasījumi izpaužas kā personīgi un brīvi pieprasījumi. Šī nepieciešamība ir pietiekami aktīva un patstāvīga.

Katram vecumposmam raksturīgi savi, krasi izteikti, patstāvīgi un atkārtoti lasīšanas motīvi un pieprasījumi.

Pusaudžu lasīšanas interešu noskaidrošanai tika izmantota **interesu karte**. 'Interesu kartē' izvērtējumam piedāvāti 7 literatūras veidi: memuāri, vēsturiskie romāni, detektīvi, fantastika, pasakas, klasiskā daiļliteratūra un dzeja. Skolēni savu interesēšanās pakāpi par katru literatūras veidu novērtēja no 1 līdz 5 punktu intervālā.

Diskutējams bija jautājums par literatūras žanru dalījumu, kas neatbilst mūsdienu literatūrzinātnes teorijai. Šāds žanru iedalījums tika aprobēts un izmantots Igaunijas Lasīšanas asociācijas pētījumos. Tāpēc Igaunijā, Zviedrijā un Latvijā iegūto rezultātu salīdzināšanai izmantojams tieši šāds dalījums. Pusaudžos tas neradīja neizpratni, viņi viegli saprata skalu, aizpildīšanas metodiku un ar lielu aizrautību zīmēja savu interešu 'portretu'. Viņi salīdzināja savu 'interesu portretu' ar klasesbiedru rezultātu un pārliecinājās, ka viņi ir unikāli, un jūta lepnumu par sava 'es' atklāšanu. Pusaudži interešu karti aizpildīja ar lielu interesi, ja salīdzina ar

pierasto anketas formu. 'Karte' motivē darbību, jo uzreiz redzami rezultāti. Lielu interesi izraisīja šī metodika arī aptaujāto skolēnu skolotāju un vecāku vidū. Daudzi atklāja jaunas iezīmes savu audzēkņu un bērnu personībā.

Izpētei pakļautā 440 skolēnu grupa vecumā no 10 līdz 13 gadiem kā visvairāk interesējošos literatūras žanrus nosauca fantastiku, detektīvliteratūru un pasakas.

Žanri	Ļoti interesē (5)	Diezgan interesanti (4)	Neliela interese (3)	Maz interesē (2)	Nemaz neinteresē (1)
Memuāri	9	21	31	23	16
Vēsturiskie romāni	16	18	28	25	13
Detektīvi	43	27	18	8	4
Fantastika	57	25	12	3	3
Pasakas	34	31	20	11	4
Klasiskā daīlliteratūra	7	20	28	32	13
Dzeja	7	17	32	30	14

Lasīšanas interešu dinamiku raksturo iegūto rezultātu raksturojums par katru literatūras žanru.

Fantastika (17. attēls)

Interese par fantastiku sasniedz ievērojamus rādītājus. Šī izteiktā interese parādās tieši 10 - 13 vecumā. Apvienojot interesēšanās dziļuma rādītājus (4 un 5), iegūstam šādus rādītājus procentos:

76% zēnu un meiteņu 10 gadu vecumā,

86 % zēnu un meiteņu 11 gadu vecumā,

77% zēnu un 89% meiteņu 12 gadu vecumā,

80% zēnu un 73 % meiteņu 13 gadu vecumā.

Ļoti līdzīga interese par fantastiku abu dzimumu vidū.

Ļoti līdzīga interese par fantastiku abu dzimumu vidū.

Detektīvi (18. attēls)

Arī šī žanra literatūrai ir īpaša vieta pusaudžu lasīšanas interešu lokā. Kā iemīļotāko lasāmvielu to nosauc:

73% zēnu un 44% meiteņu 10 gadu vecumā,

77% zēnu un 73% meiteņu 11 gadu vecumā,

69% zēnu un 95% meiteņu 12 gadu vecumā,

83% zēnu un 66% meiteņu 13 gadu vecumā.

Krasākā interešu atšķirība detektīvliteratūras lasīšanā (26%) vērojama starp meitenēm un zēniem 12 gadu vecumā: meiteņu interesēšanās pakāpe sasniedz 95%.

Pasakas (19. attēls)

Pasaku lasīšana ir ļoti populāra. Pasakās uzskatāmi un tēlaini parādītas dzīvesgudrības, cilvēku tikumiskās īpašības, norisinās spraiga darbība.

13 gadu vecumā novērojams interesēšanās pakāpes kritums, salīdzinot ar 10 - 12 gadu vecumu. Izteikto interesi par pasakām norāda šādi skaitļi:

73% zēnu un 67% meiteņu 10 gadu vecumā,

55% zēnu un 67% meiteņu 11 gadu vecumā,

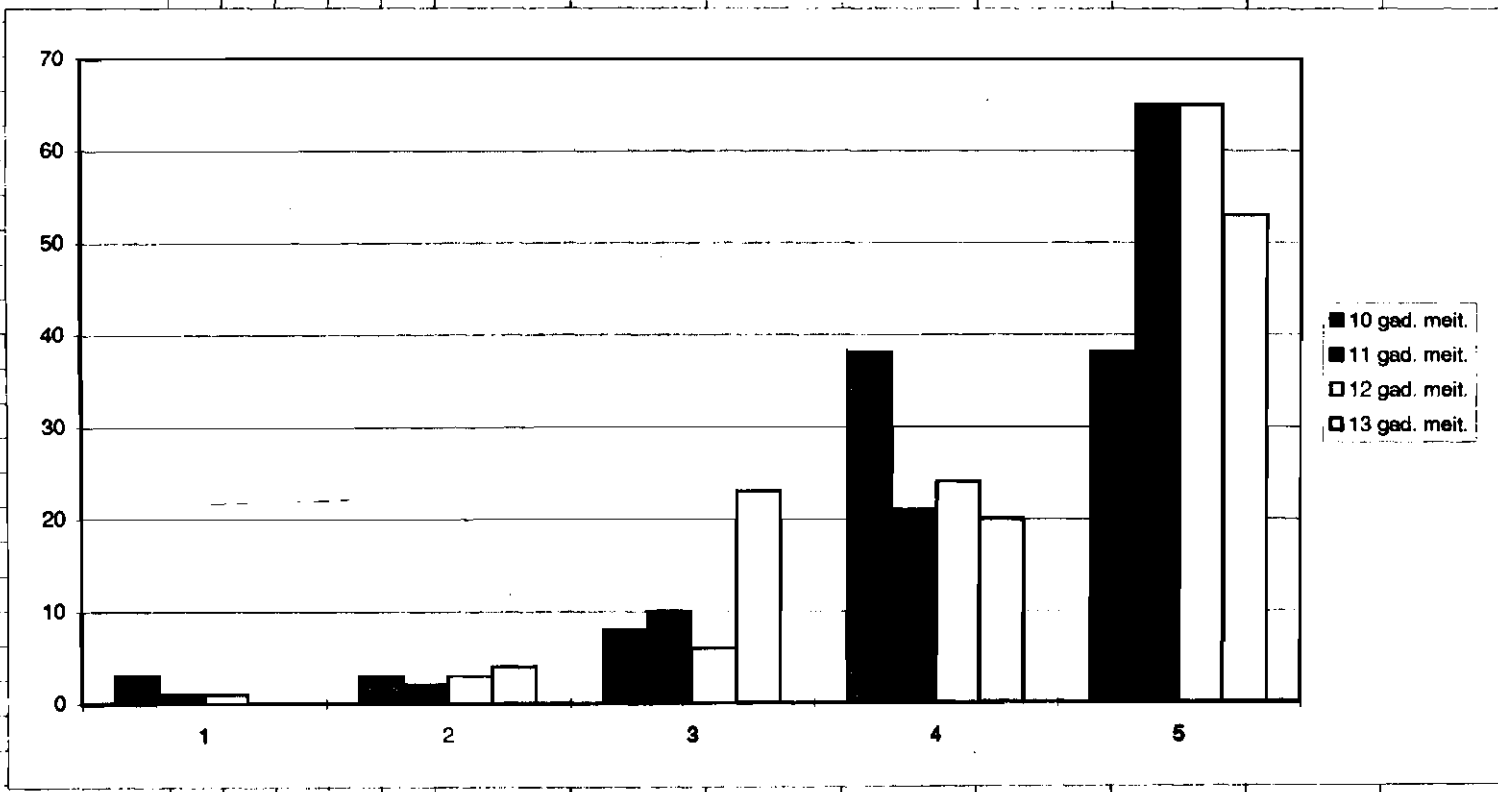
67% zēnu un 80% meiteņu 12 gadu vecumā,

45% zēnu un 56% meiteņu 13 gadu vecumā.

Interesi par fantastiku, detektīviem un pasakām nosaka šī vecuma atzītie literāro darbu komponenti:

- spraiiga darbība;
- ārkārtēji, neparasti, noslēpumaini un romantiski notikumi;
- saspringtas varoņu un darbības situācijas.

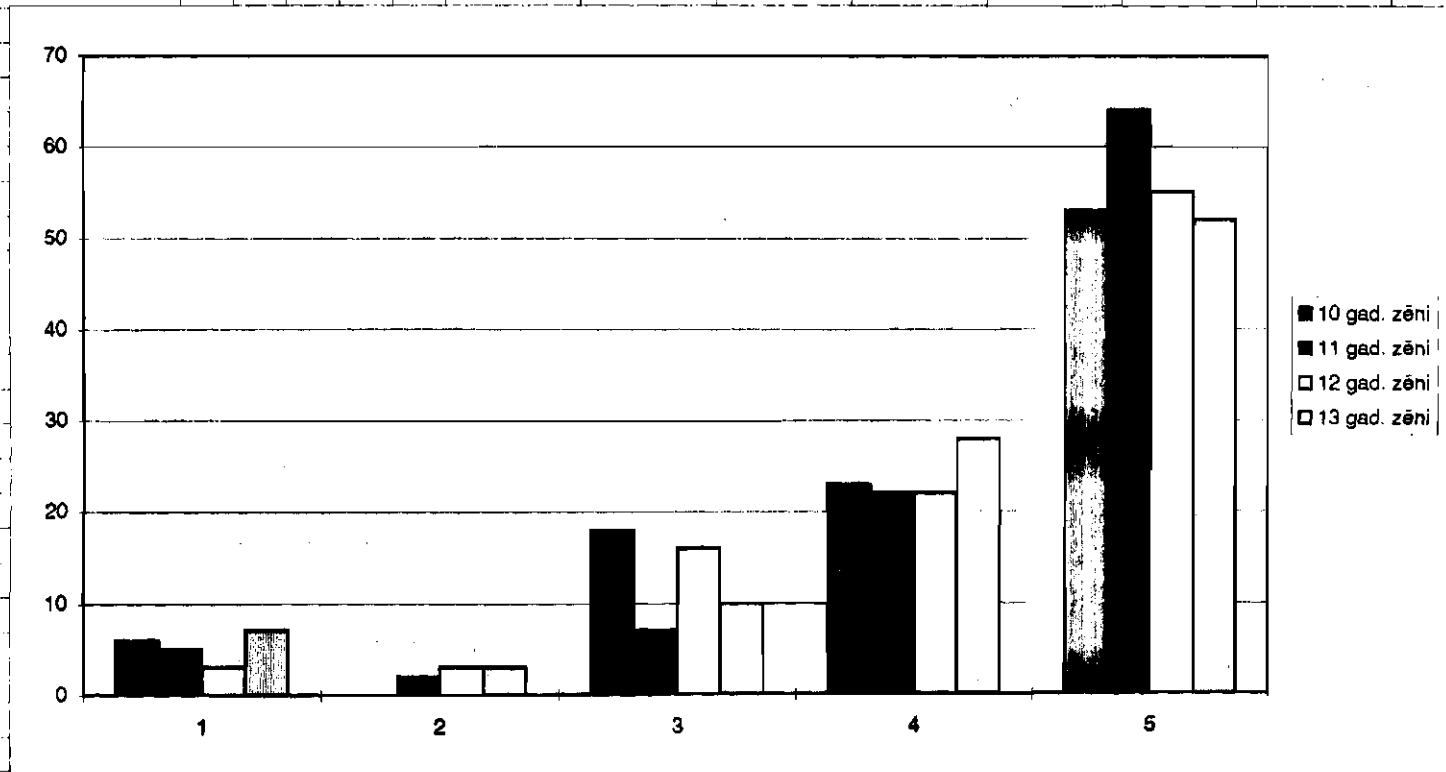
	1	2	3	4	5
10 gad. meit.	3	3	8	38	38
11 gad. meit.	1	2	10	21	65
12 gad. meit.	1	3	6	24	65
13 gad. meit.	0	4	23	20	53

Fantastika

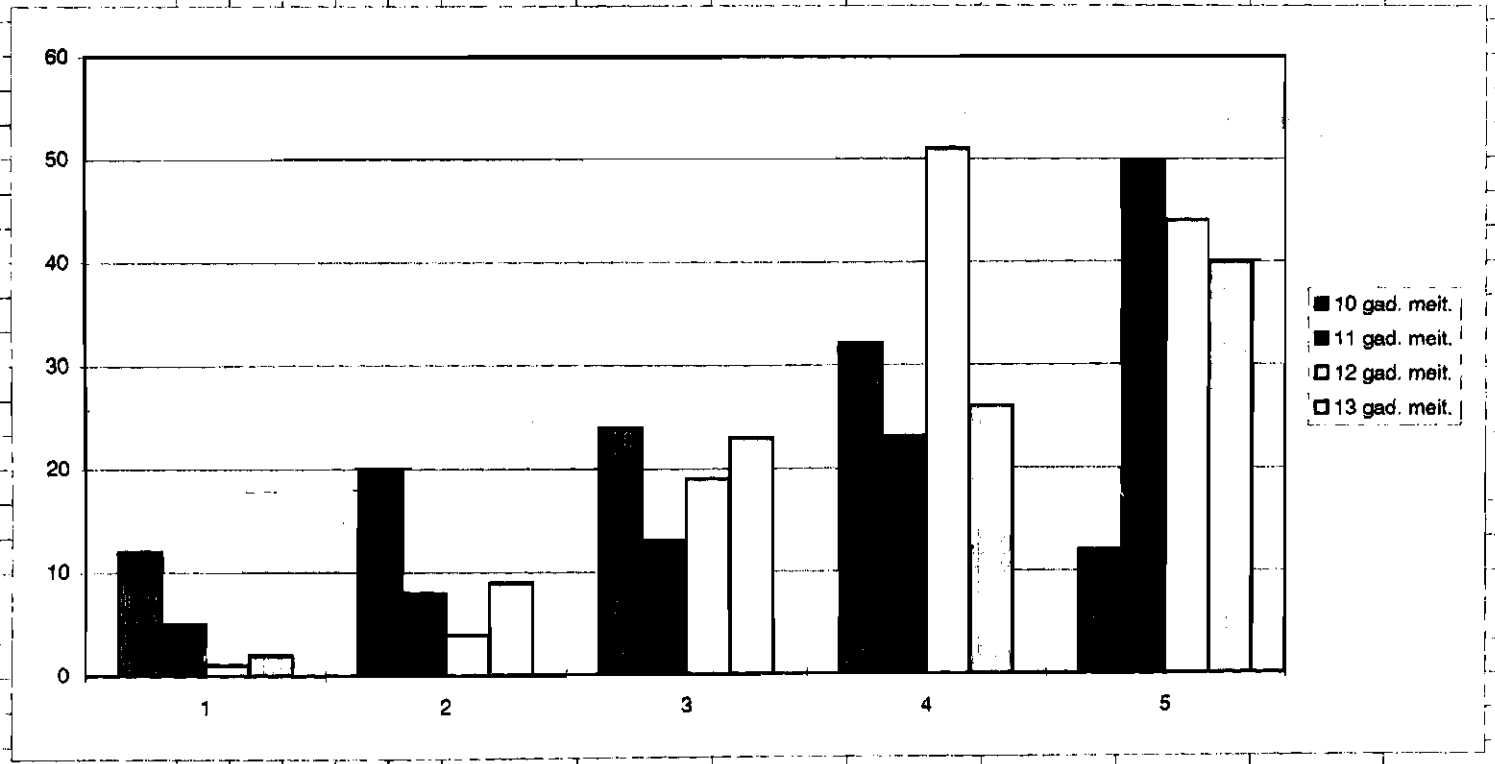
17. aetolu

	1	2	3	4	5
10 gad. zēni	6	0	18	23	53
11 gad. zēni	5	2	7	22	64
12 gad. zēni	3	3	16	22	55
13 gad. zēni	7	3	10	28	52

Fantastika

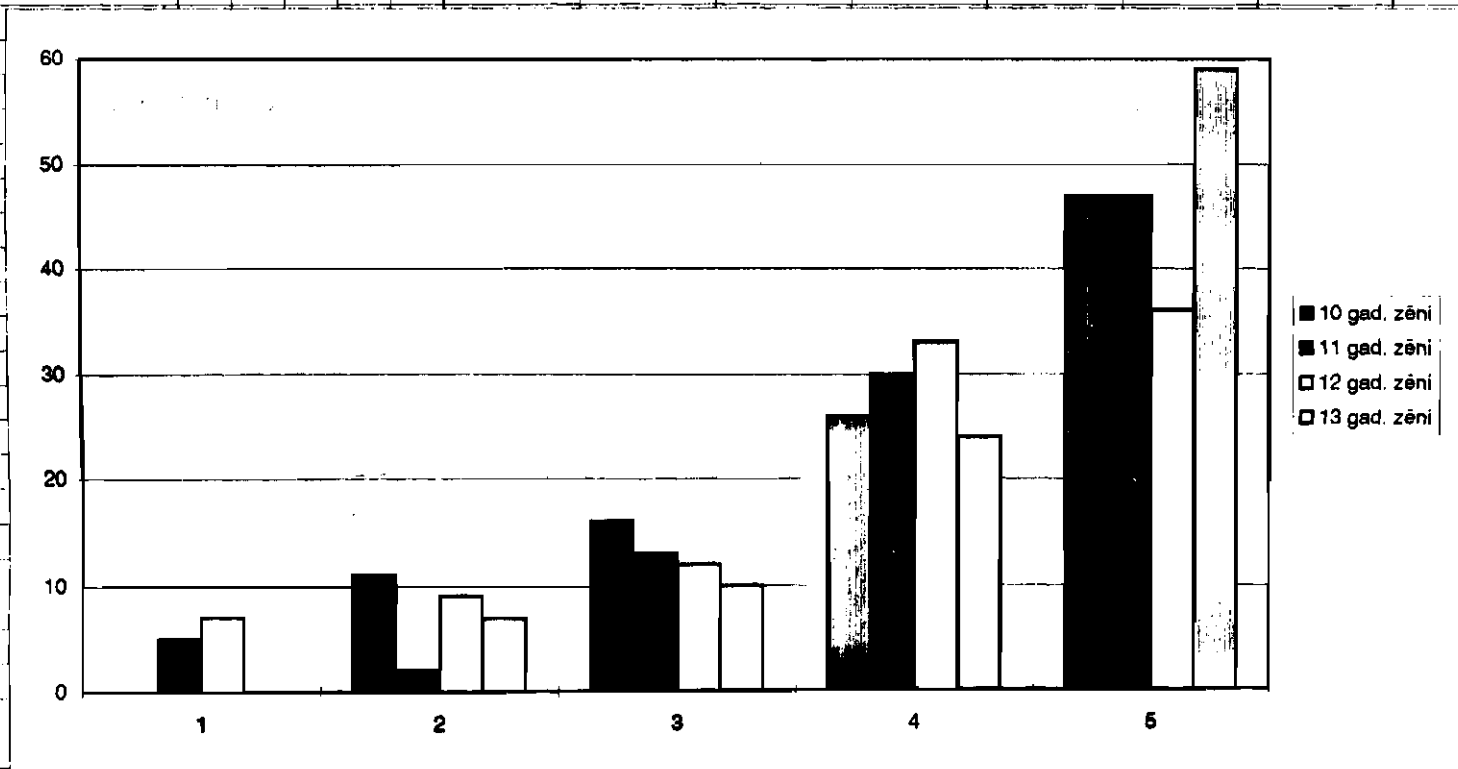
	1	2	3	4	5
10 gad. meit.	12	20	24	32	12
11 gad. meit.	5	8	13	23	50
12 gad. meit.	1	4	19	51	44
13 gad. meit.	2	9	23	26	40

Detektivi

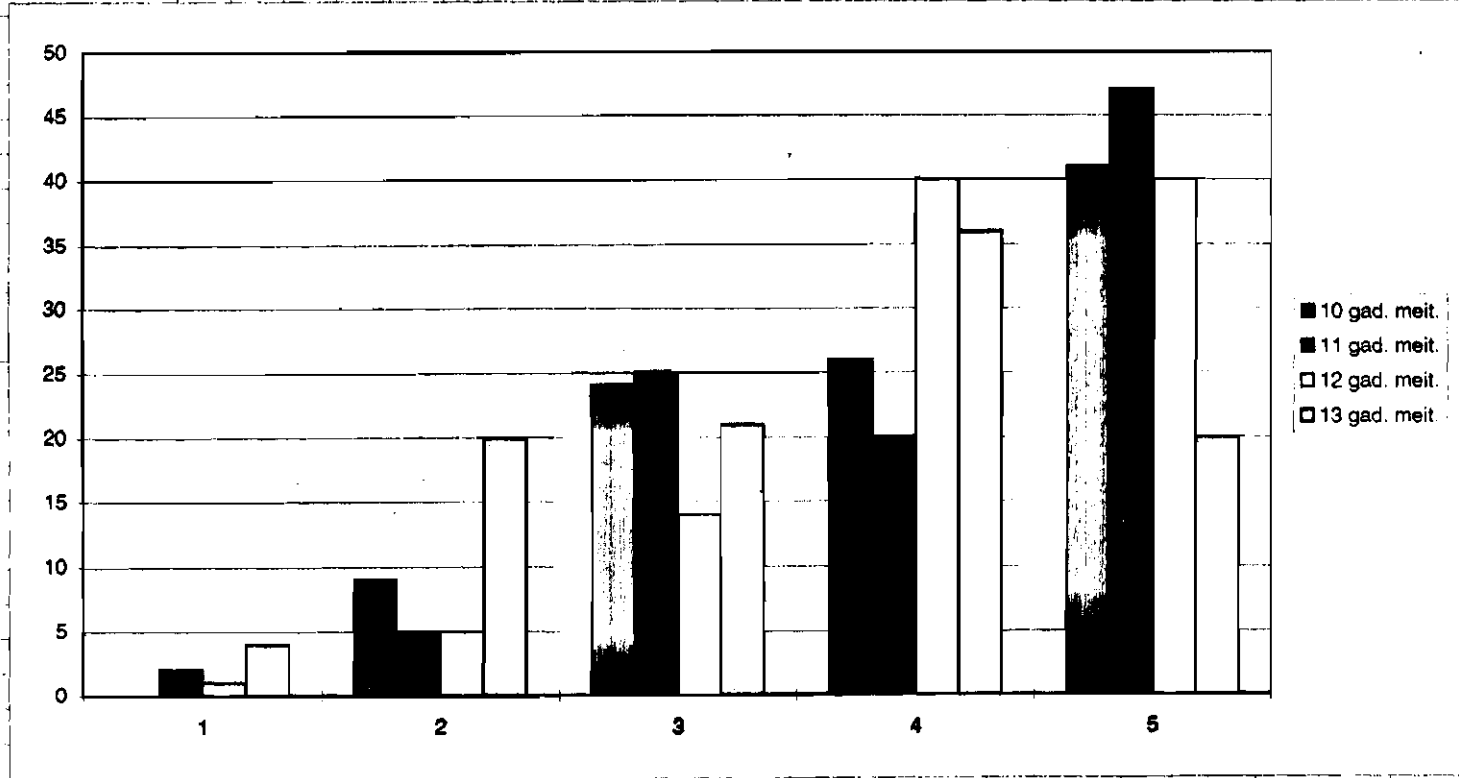
10. attēls

	1	2	3	4	5
10 gad. zēni	0	11	16	26	47
11 gad. zēni	5	2	13	30	47
12 gad. zēni	7	9	12	33	36
13 gad. zēni	0	7	10	24	59

Detektīvi

	1	2	3	4	5
10 gad. meit.	0	9	24	26	41
11 gad. meit.	2	5	25	20	47
12 gad. meit.	1	5	14	40	40
13 gad. meit.	4	20	21	36	20

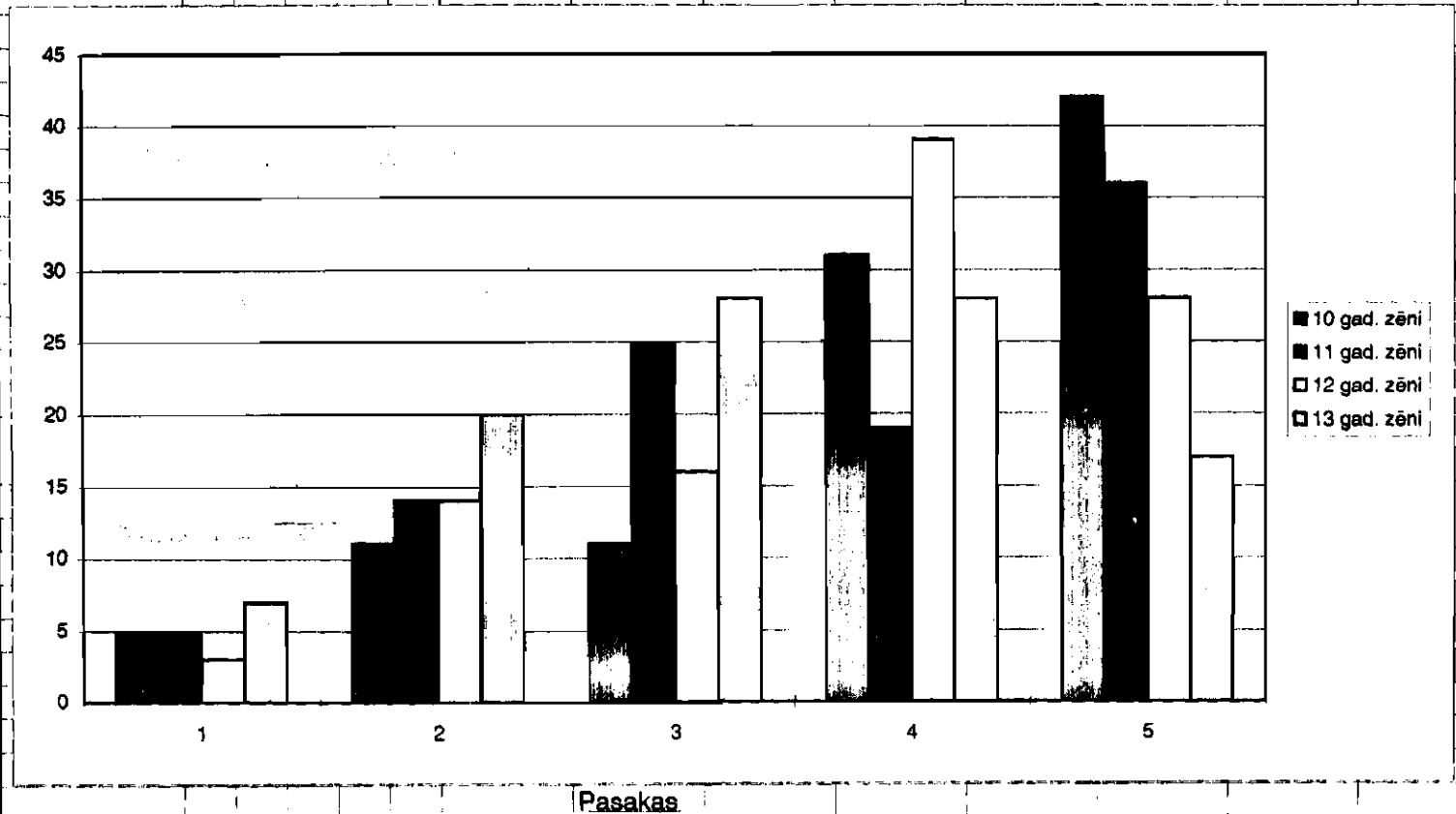

Pasakas

19. attēls

	1	2	3	4	5
10 gad. zēni	5	11	11	31	42
11 gad. zēni	5	14	25	19	36
12 gad. zēni	3	14	16	39	28
13 gad. zēni	7	20	28	28	17

19. g. sēdētis

Viņus īpaši saista dažādas sociālas un dabas stihijas, kur literārie tēli parāda drosmi un varonību. Tas atbilst pusaudžu vēlmēm - atrauties no ikdienišķā uz kaut ko neparastu; no zināmā uz nezināmo; no reālā - uz fantastisko un romantisko; no iespējamā uz neiespējamo. Atraujoties no zināmā un apgūtā, viņi saskata literārajā darbā jaunas īstenības izpausmes, gūst zināšanas un netiešu dzīves pieredzi.

Pusaudži visaugstāk vērtē fantastiku, kurai piemīt arī daiļliteratūras īpašības. Tās viņus parasti visvairāk piesaista: personāža aktīva rīcība, asprīgtas situācijas, negaidītais, neparastais u.c. 10 - 13 gadu vecumā lasītāji tiecas pēc varoņa tēla, viņa rīcības modeļa. Līdzpārdzīvojums varonim kļūst par galveno stimulu darba satura apgūvē.

Dziļāk daiļdarba saturs tiek apgūts no tām grāmatām, kurās autors stāsta pirmajā personā. Te saista tādi momenti kā: varoņa eksistēšanas realitāte un notikumu neapšaubāmība; iespēja būt autora līdzgaitniekam ekspedīcijās, eksperimentos un aptver notikumus no darbojošās personas pozīcijas.

Par likumīgu intereses objektu kļuvuši komiksi, kas apogeju sasniedz 10 - 11 gadu vecumā, jo lasītājus tajos saista dzīves norišu un cilvēku hiperbolizācijas vizuāls attēlojums.

Dzeja (20.attēls)

Kā meitenēm, tā zēniem 10 - 13 gadu vecumā samazinās interese par poētiskiem sacerējumiem, kuru ritmu un valodas plūdumu bērni labprāt bauda pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā.

Interesējas par dzeju:

27% zēnu un 34% meiteņu 10 gadu vecumā,

18% zēnu un 31% meiteņu 11 gadu vecumā,

11% zēnu un 26% meiteņu 12 gadu vecumā,

6% zēnu un 17 % meiteņu 13 gadu vecumā.

Vēsturiskie romāni (21. attēls)

levērojamu interesi par vēsturiskajiem romāniem atzīmējuši:

27% zēnu un 21% meiteņu 10 gadu vecumā,

29% zēnu un 43% meiteņu 11 gadu vecumā,

26% zēnu un 36% meiteņu 12 gadu vecumā,

31% zēnu un 32% meiteņu 13 gadu vecumā.

Memuāri (22. attēls)

Memuārliteratūrai pievēršas:

21% zēnu un 18% meiteņu 10 gadu vecumā,

20% zēnu un 41% meiteņu 11 gadu vecumā,

25% zēnu un 37% meiteņu 12 gadu vecumā,

24% zēnu un 28% meiteņu 13 gadu vecumā.

Kā īpaši lielu interesi par šo literatūras žanru (vērtējums atbilst 5 punktiem) ir atzinuši tikai 23% zēnu un 45% meiteņu no visiem 440 aptaujātiem skolēniem.

Klasiskā daiļliteratūra (23. attēls)

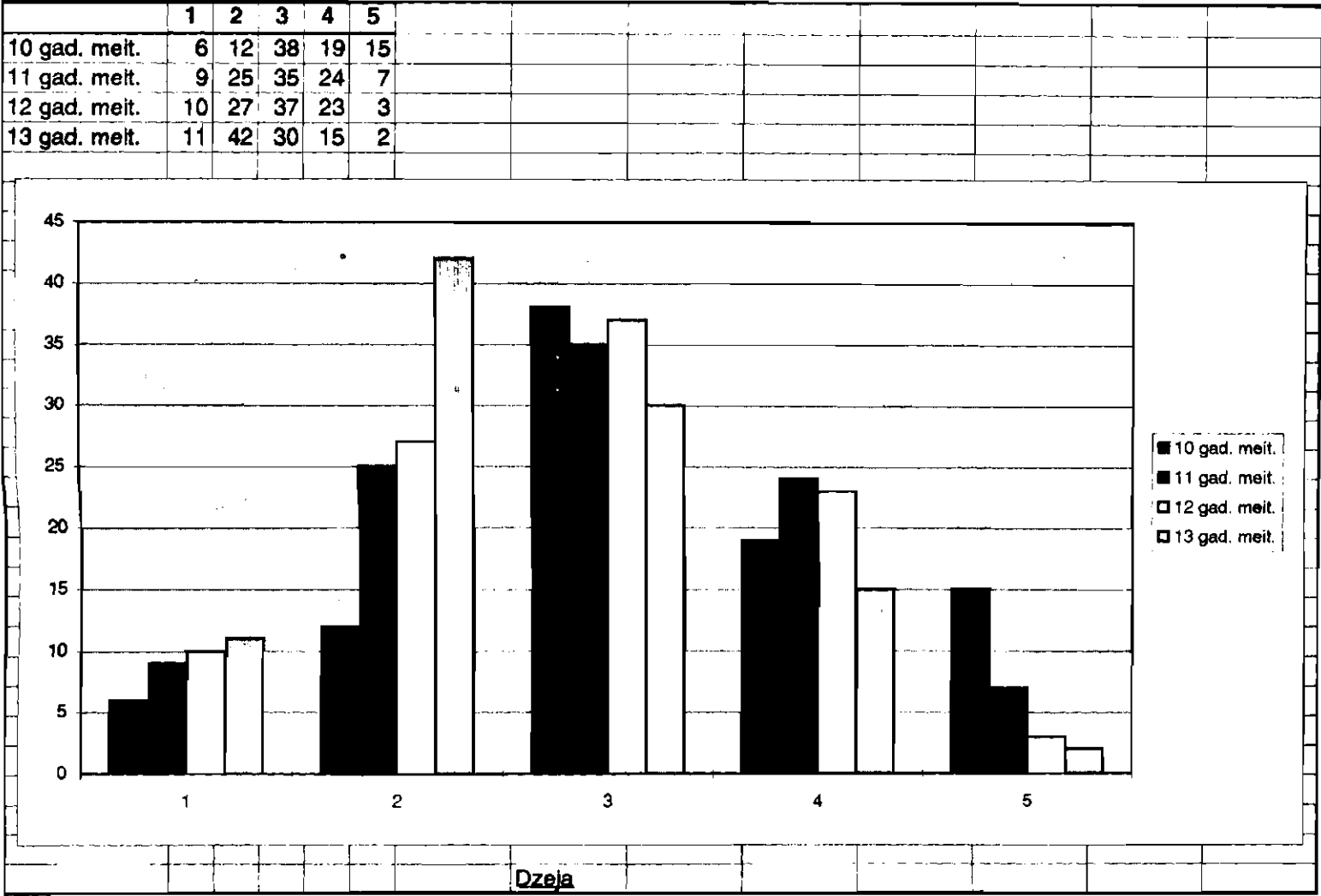
Daudz sarežģītāka un dziļāka ir klasiskā literatūra. Klasika patiesi pieejama tikai radošam lasītājam. Par savu (interesēšanās dziļums 4 un 5 kopā) to atzinuši:

26% zēnu un 33% meiteņu 10 gadu vecumā,

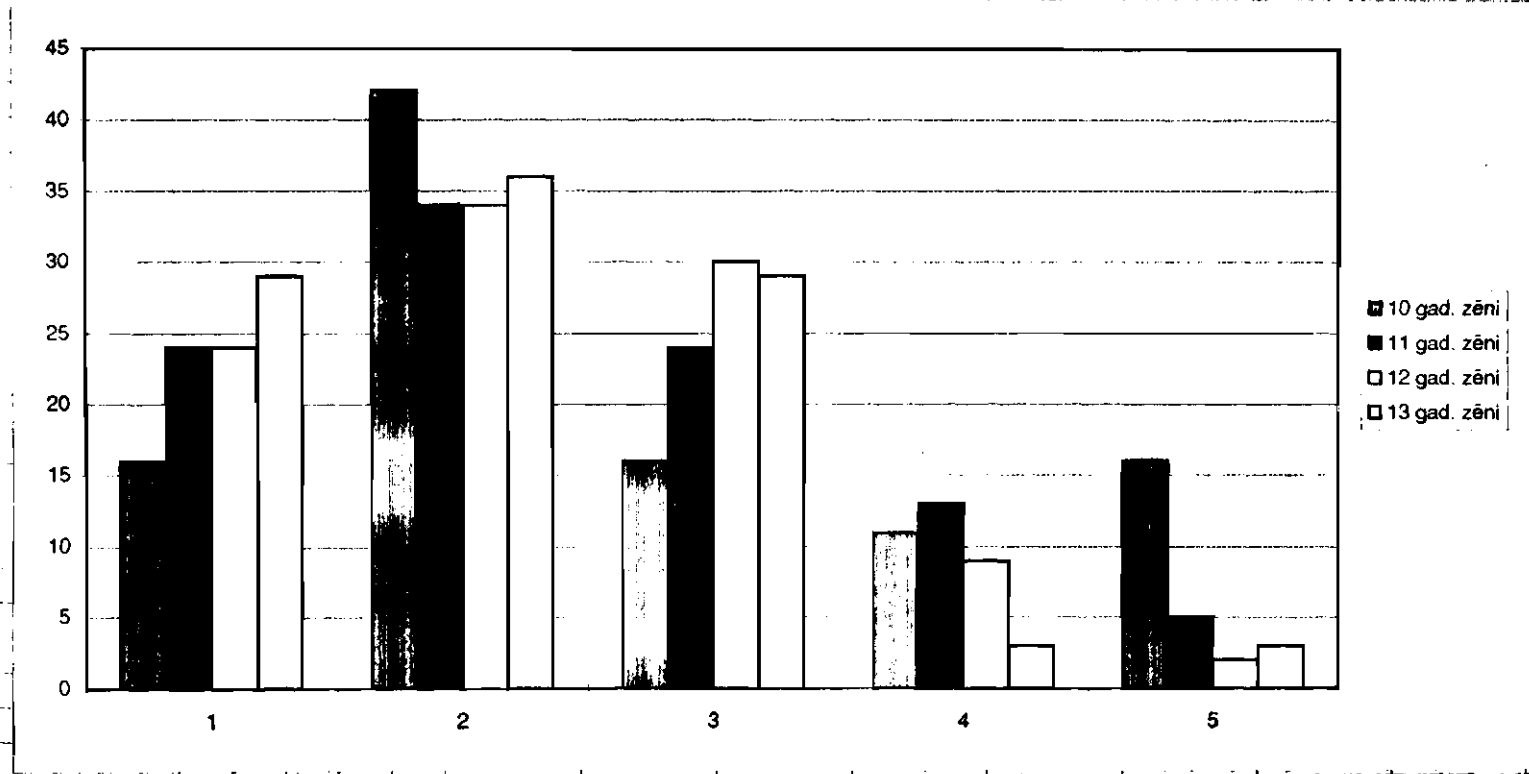
24% zēnu un 38% meiteņu 11 gadu vecumā,

16% zēnu un 25% meiteņu 12 gadu vecumā,

11% zēnu un 27% meiteņu 13 gadu vecumā.

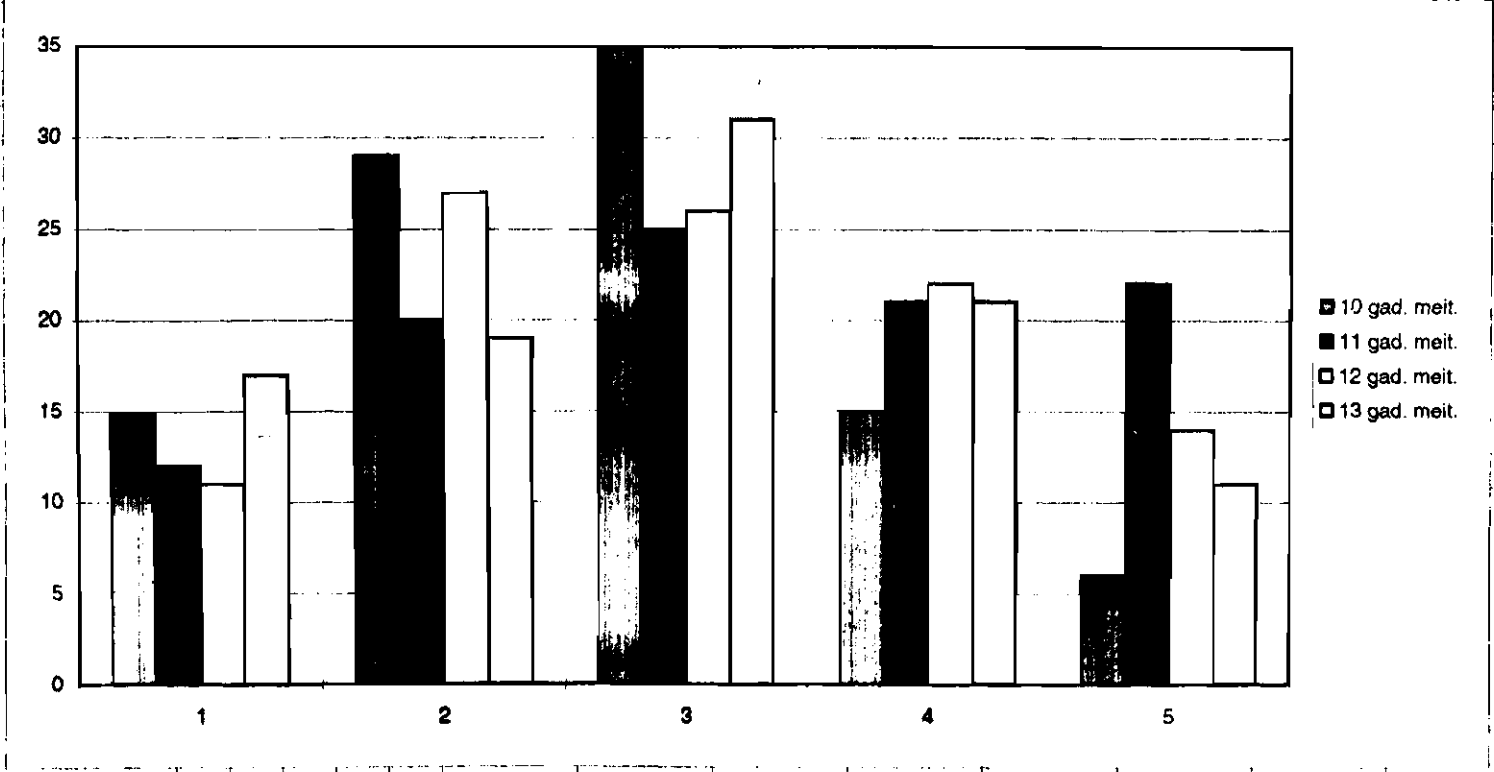

	1	2	3	4	5
10 gad. zēni	16	42	16	11	16
11 gad. zēni	24	34	24	13	5
12 gad. zēni	24	34	30	9	2
13 gad. zēni	29	36	29	3	3

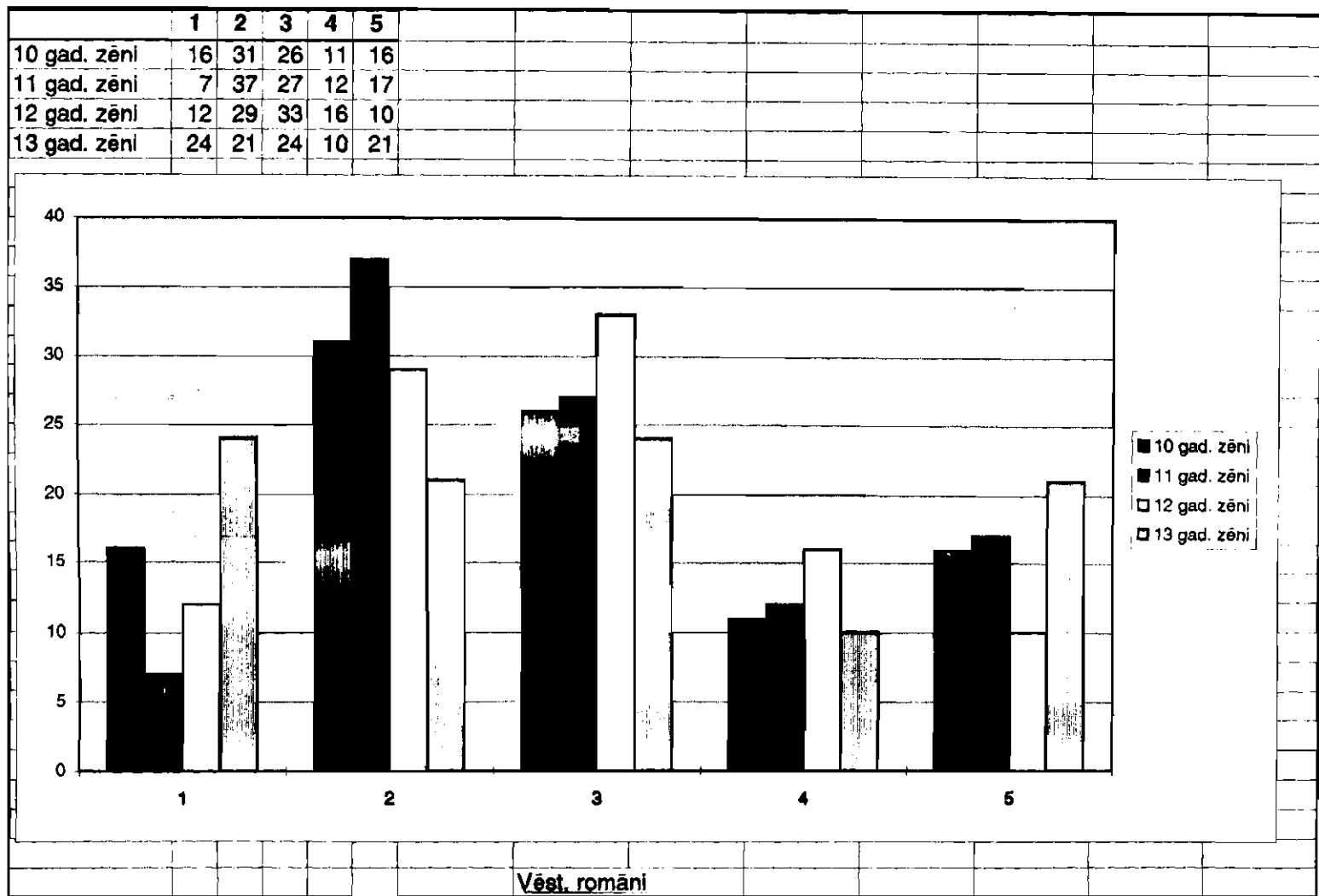
Dzeja

	1	2	3	4	5
10 gad. meit.	15	29	35	15	6
11 gad. meit.	12	20	25	21	22
12 gad. meit.	11	27	26	22	14
13 gad. meit.	17	19	31	21	11

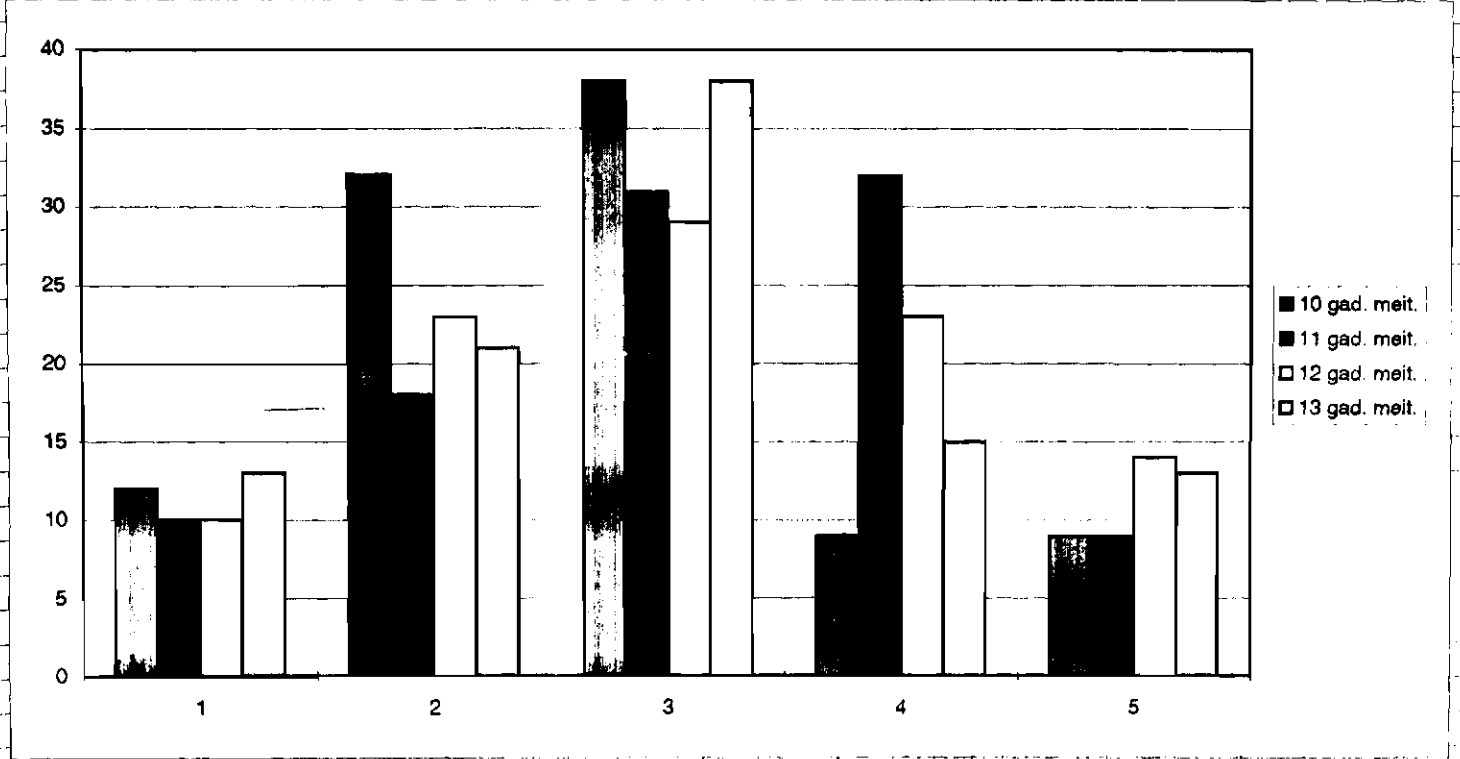

Vest. romani

21. atföls

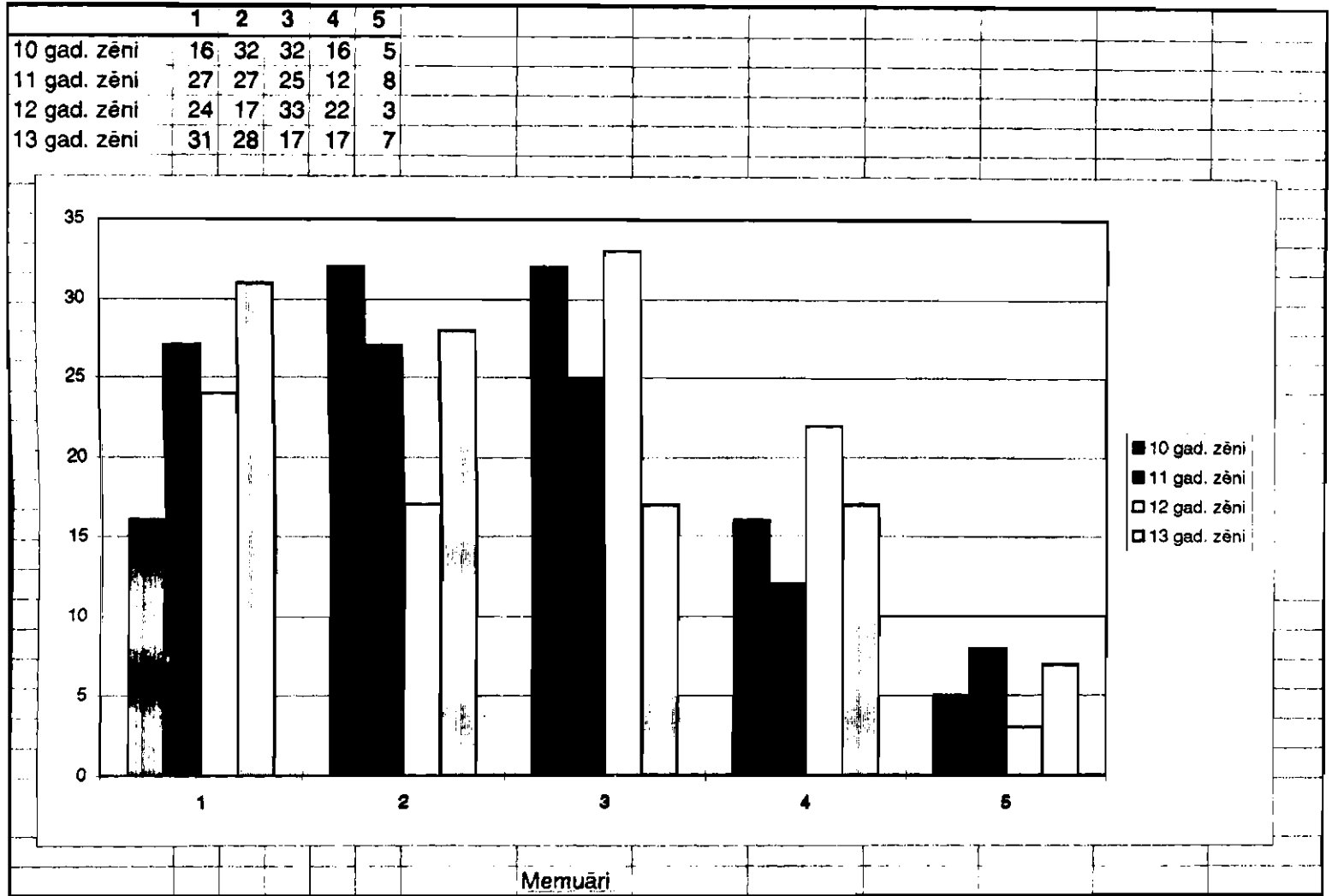

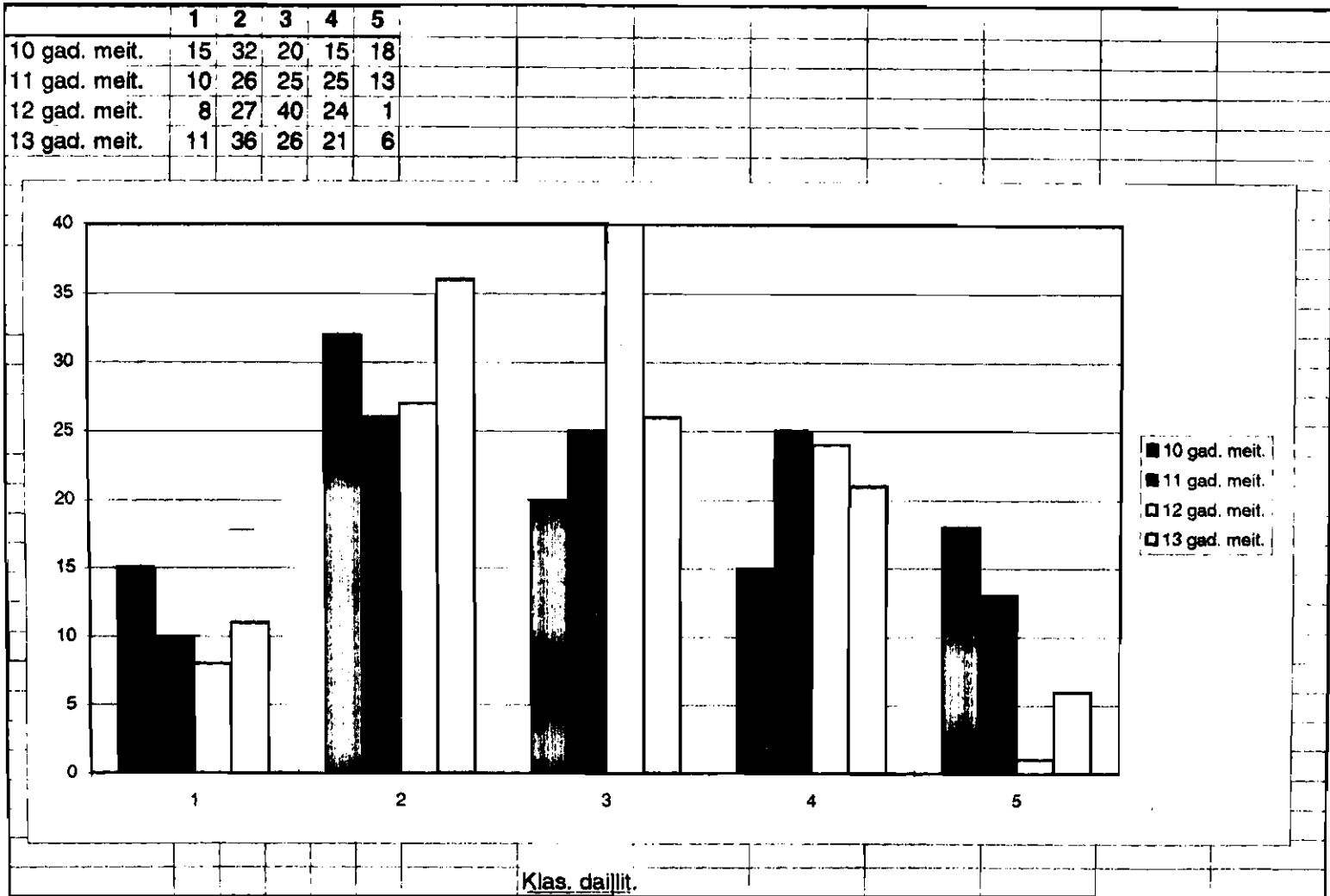
	1	2	3	4	5
10 gad. meit.	12	32	38	9	9
11 gad. meit.	10	18	31	32	9
12 gad. meit.	10	23	29	23	14
13 gad. meit.	13	21	38	15	13

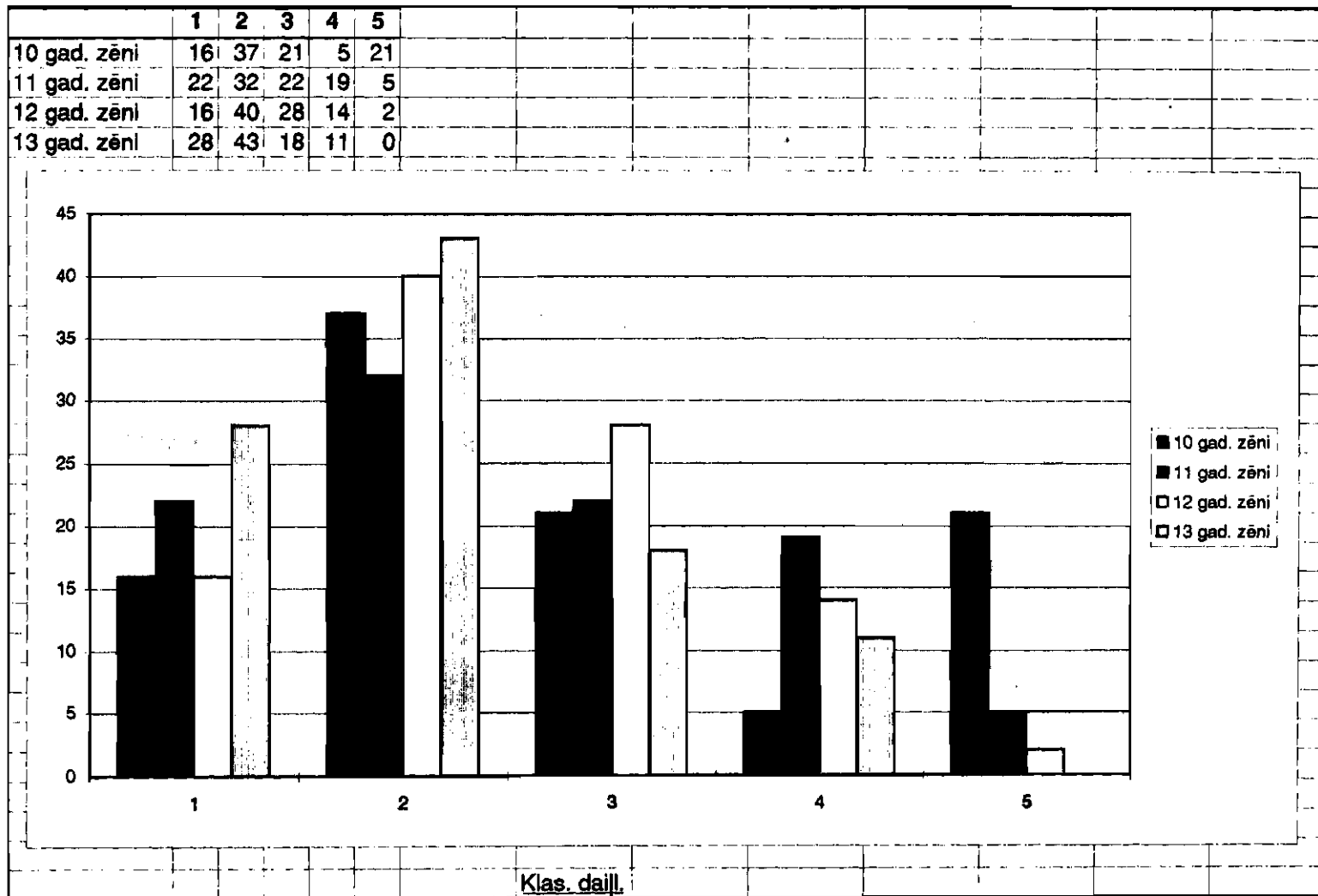

Memuāri

Klasika nav populāra pusaudžu vidū, jo to lasot, viņi saduras ar specifiskām grūtībām, kas izprotamas tikai uz viņu vecuma īpatnību un lasīšanas attīstības pakāpes fona. Būtiskākās klasiskās daiļliteratūras uztveres grūtības pusaudžu vecumā ir šādas:

- pusaudži tiecas pēc aktīvas darbības, sižeta asuma, kas retāk sastopams klasikā;
- intelekta straujā attīstība bremzē tēlainu domāšanu, izjauc līdzsvaru starp prātu un jūtām;
- 'naivi reālistiskā' attieksme pret daiļliteratūru, tās vērtējums atbilstoši savai nelielai dzīves pieredzei traucē daiļdarba pilnvērtīgu uztveri;
- niecīga interese par cilvēku iekšējo pasauli, kas klasikā ir nozīmīgākais;
- prasība pēc mūsdienīgiem literāriem tēliem un notikumiem;
- domāšanas viengabalainība, tieksme sarežģīto vienkāršot, dziļo uztvert virspusēji;
- nepietiekošas zināšanas un dzīves pieredze.

Šie faktori izraisa pusaudžos noraidošu attieksmi arī pret vēsturiskiem romāniem un memuāriem.

Mūsdienu pusaudžu interesē par noteikta žanra literatūru nav būtisku atšķirību starp meitenēm un zēniem, skolēniem Rīgā, citās pilsētās un rajonos Latvijā.

Katra aplūkotā vecumposma gadu un skolēnu intereses par literatūru noteiktā vecumā papildus raksturo attēli pielikumā.

Protams, ir ļoti grūti konstatēt, ko bērns iegūst no lasīšanas, cik daudz saprot un uztver no grāmatu estētiskajām, ētiskajām un intelektuālajām vērtībām, tomēr svarīgi ir ar pētījumu starpniecību apjaust, kādas ir lasīšanas interešu tendences pusaudžu vecumā.

No 1988.gada līdz 1990.gadam Maskavas bibliotēkās tika veikts pētījums 'Situācija un attīstības tendences bērnu un pusaudžu - bibliotēkas lasītāju lasīšanā' (114, 23.). Šī pētījuma rezultāti atklāja, ka pusaudžu lasīšanas lokā populārākās ir

grāmatas par vēstures tematiku un dažādiem mākslas veidiem. Viņiem patik lasīt par moderno mūziku un mūziķiem. Pusaudži visvairāk lasa to literatūru, kurai nav obligātās literatūras statusa, bet gan pašu izraudzīta.

1990. gadā Čuvašijas Republikāniskajā bērnu bibliotēkā veiktā pētījuma rezultāti (98, 7.-9.) parādīja, ka skolēni labprāt lasa fantastiku, satīru, piedzīvojumus, grāmatas par draudzību, mīlestību, vēsturi, par vienaudžu dzīvi, par dabu. Pētījuma gaitā skolēni nosauca grāmatas, kuras viņi gribētu lasīt. Visbiežāk tie bija piedzīvojumi un fantastika. Liela interese ir par reliģiska, filozofiska un psiholoģiska satura grāmatām. Lasišanas procesā pusaudžus piesaistīja aizraujošs grāmatas sižets, izteiksmīgi varoņi, patiens dzīves atspoguļojums, autora īpatnējs valodas stils.

Tādējādi pusaudžu grāmatu izvēli nosaka trīs pamatkritēriji:

- 1) grāmatas varonis - lasītāja vienaudzis,
- 2) padziļināta interese par notikumu gaitu,
- 3) grāmatas saturs.

Pamatojoties uz veikto skolēnu aptauju, iegūstam latviešu plūsmas skolu 10 - 13 gadu vecu skolēnu lasišanas ainu. **Lasišanas repertuāru** veido atbildes uz šīs aptaujas jautājumu: "Kādu grāmatu tu esi pārlasījis vairākas reizes?". Var pieņemt, ka nosauktās grāmatas ir mīļākās Latvijas skolēnu grāmatas un ir nosaucamas par populārāko daļu pusaudžu lasišanas repertuārā.

Iecienītākā mūsdienu pusaudžu lasāmviela (alfabētiskais rādītājs)

1. Adamsone Dž. Dzimusi brīvībai
2. Alēns M., Suvestrs P. Fantadroms
3. Andersena H.K. Pasakas
4. Anekdotēs
5. Ballestrema E. Ravensbergas baltās rozēs
6. Bisets D. Sarunas ar tīģeri
7. Blaitons E. Slavenais pilēns Tims
8. Blaumanis R. Velniņi
9. Borns G. Grāfienes pameitas ērkšķainais ceļš

10. Bouina O. Klāra Klukste un atkal Klāra Klukste
11. Brigadere A. Maija un Paija
12. Brigadere A. Sprīdītis
13. Brīnuma stabulīte
14. Bronte E. Džeina Eira
15. Burvju aka
16. Bušs V. Makss un Morics
17. Čukovskis N. Berings
18. Darels Dž. Mana ģimene un citi zvēri
19. Darels Dž. Zaļā paradīze
20. Darels Dž. Zvērudārzs manā bagāžā
21. Davidičevs Ļ. Otrgadnieka un otrklasnieka Jāņa Smaidīņa Grūtā un nepatikšanu pārpilnā dzīve
22. Defo O. Robinsons Kruzo
23. Dimā A. (tēvs) Grāfs Monte Kristo
24. Dimā A. (tēvs) Trīs musketieri
25. Disnejs V. Apburtā princese
26. Disnejs V. Mazā nāriņa un jūras ragana
27. Djūričkova M. Pļāpiņmaiija
28. Dreslers J. Jefiņš un citi
29. Durians V. Ielas zēns Kajs, reklāmu karalis
30. Džeroms K. Trīs vīri uz velosipēda
31. Ende M. Bezgalīgais stāsts
32. Ēbelšteina A. Brandenfelsas pils noslēpumi
33. Ērgle Z. Bez piecām minūtēm pieauguši
34. Ērgle Z. Brīnumspēle
35. Ērgle Z. Lips Tuliāns zaudē maču
36. Ērgle Z. Noslēpumainais atradums
37. Ērgle Z. Par mūsu sētas bērniem, indiāņiem un melno kaķi
38. Ērgle Z. Starp mums, meitenēm, runājot ...
39. Ērgle Z. Tā tik bija vasara
40. Ērgle Z. Uno un trīs musketieri
41. Felzs G. Reiz dzīvoja Lips Tulians
42. Fitinghofa L. Aizmežu bāreniņi
43. Fidlers A. Rio de Oro
44. Frensis D. Simtprocentīgi droši
45. Gaidars A. Kara noslēpums
46. Gaidars A. Timurs un viņa komanda
47. Ganuzēns un velns
48. Gijo R. Baltkrēpis
49. Gildens M. Beverlihilza
50. Gintekins R. Mazputniņš
51. Glovackis J. Valdnieces Norfretetes testaments
52. Grebzde I. Te nu es esmu!

53. Grebzde I. Tikai meitene
54. Greiems K. Vējš vītolos
55. Grīns A. Dvēseļu putenis
56. Grīns A. Tobago
57. Grīns A. Zemes atjaunotāji
58. Grimmi J.un V. Pelnrušķite
59. Grimmi J.un V. Sniegbaltīte un septiņi rūķiši
60. Grīva Ž. Pasaka par Diegabiksi
61. Gubarevs V. Greizo spoguļu karaļvalsts
62. Hašeks J. Droširdīgā kareivja Šveika piedzīvojumi
63. Hegards R. Ķēniņa Zālamana raktuves
64. Hegards R. Montesumas meita
65. Helakisa K. Ele-vele-karamele
66. Hogarde A. Mafins un viņa jautrie draugi
67. Holcs-Baumerts G. Alfons Trīcvaidziņš
68. Indrāne I. Tipsis, Topsis un Tedis
69. Jansone T. Komēta nāk
70. Jansone T. Burvju cepure
71. Janševskis J. Dzimtene
72. Janševskis J. Mežvidus ļaudis
73. Jaunsudrabiņš J. Aija
74. Karsaks F. Atnācēji no nekurienes
75. Kā trusītis uzvarēja lauvu
76. Kerols L. Alise Aizspogulijā
77. Kestners Ē. Divas Lotiņas
78. Kestners Ē. Emīls un Berlīnes zēni
79. Kestners Ē. Lidojošā klase
80. Kestners Ē. Mazais cilvēks
81. Kestners Ē. Punktiņa un Antons
82. Kestners Ē. Trīs vīri kūrortā
83. Kingslijs Č. Ūdensbērni
84. Kiplings J. Mauglis - cilvēku mazulis
85. Kļava M. Baltā ziema
86. Klindžāne-Klinšāne I. Spoks vārdā Mazulis jeb gandrīz briesmīgs gabals
87. Kollodi K. Pinokio piedzīvojumi
88. Konans-Doils A. Baiļu ieleja
89. Konans-Doils A. Bāskervilu suns
90. Konans-Doils A. Indīgā josla
91. Konans-Doils A. Marakota bezdibenis
92. Konans-Doils A. Stāsti par Šerloku Holmsu
93. Kordons K. Musons jeb Baltais tīģeris
94. Kovaļš J. Lapsēns Napoleons trešais
95. Kriss Dž. Tims Tālers jeb pārdotie smieklī
96. Kristi A. Erkils Puaro un citi

97. Kristi A. Slepavība golfa laukumā
98. Kronenbergs A. Jērādiņa
99. Krūmājs K. Dižkareivis Vilibalds Drosmiņš
100. Krūza B. Glābējzvens
101. Kūpere S. Virs jūras, zem akmens
102. Kūpers Dž.F. Pēdējais Mohikānis
103. Kūpers Dž.F. Zvērkāvis
104. Kuše L. Bermudu trīsstūra noslēpums
105. Lācis V. Zvejnieka dēls
106. Lagerlēva Z. Nilsa Holgersona brīnišķīgais ceļojums
107. Lagins L. Vecais Hotabičs
108. Larsons L. Rāmā bura
109. Lasmanis I. Sēņu lietus
110. Lindgrēne A. Brāļi Lauvassirdis
111. Lindgrēne A. Karlsons, kas dzīvo uz jumta
112. Lindgrēne A. Lennenbergas Ēmiļs
113. Lindgrēne A. Mio, mans mio
114. Lindgrēne A. Pepija Garzeķe
115. Lindgrēne A. Ronja - laupītāja meita
116. Lobe M. Omīte ābelē
117. Loftings H. Doktora Dūlitla peldošā sala
118. Londons Dž. Baltais ilknis
119. Malo H. Bez ģimenes
120. Malo H. Pirete
121. Markals Ž. Bretaņas pasakas
122. Maruks K. Grūti būt labam
123. Mauliņš J. Ezeru salu vilinājums
124. Meipa - Dodža M. Sudraba slidas
125. Mekele H. Zirgs, kurš pazaudēja brilles
126. Melņikovs D., Čornaja L. Noziedznieks Nr 1
127. Mihalkovs S. Trīs sivēntiņi
128. Milns A. Vinnijs Pūks un viņa draugi
129. Mormeta D. Delfīnija
130. Monteiru L. Dzeltenā dzeņa ordenis
131. Naitis E. Lesija atgriežas mājās
132. Neimanis K. Franks un Irēne
133. Nosovs N. Nezinīša un viņa draugu piedzīvojumi
134. Nosovs N. Nezinītis uz Mēness
135. Ņekrasovs A. Kapteiņa Gudrimēļa piedzīvojumi
136. Ņestaiko V. Saules zaķišu zemē
137. Ņizjurskis E. Mareka Vasarraibumiņa neticamās dēkas
138. Ortega E. Kardināla gredzens
139. Perro Š. Runcis zābakos
140. Persiešu pasakas

141. Pilsoņu J. Prāvesta Glikā audžumeita
142. Piļu stāsti
143. Plotnieks U. Viļņu šūpolēs
144. Poļu tautas pasakas
145. Poruks J. Kauja pie Knipskas
146. Preislers O. Mazā raganiņa
147. Pšimanovskis J. Četri tankisti un suns
148. Puriņš A. Zilā Jumprava
149. Purs L. Degošais pilskalns
150. Purs L. Krusts virs pilskalna
151. Purs L. Sūrābele pilskalnā
152. Purs L. Tālajos pilskalnās
153. Rauds E. Naksitralliši
154. Raunamā S. Kadrija
155. Rīds T.M. Baltais virsaitis
156. Rīds T.M. Jātņieks bez galvas
157. Rīds T.M. Liktenīgais šāviens
158. Rinkule - Zemzare Dz. Kekerigi
159. Rinkule - Zemzare Dz. Kumeliņi, kumeliņi...
160. Robežnieks J. Makšķernieka gadalaiki
161. Rodari Dž. Dželsomino melu zemē
162. Rodari Dž. Sīpoliņa piedzīvojumi
163. Rouds E. Lidojošie šķīvji
164. Rūja V. Tenis Uzpūtenis
165. Rungulis M. Ausainiši
166. Rutku Tēvs. Sumpurņu ciems
167. Rutku Tēvs. Trīs vella kalpi
168. Sabatini R. Kapteiņa Blada Odiseja
169. Sakse A. Pasakas par ziediem
170. Sakse A. Trīs šķūniši
171. Senkevičs H. Krustneši
172. Senkevičs H. Tuksnesī un džungļos
173. Sent-Ekziperī A. Mazais princis
174. Setons - Tompsons E. Divi mazi mežonēni
175. Setons - Tompsons E. Rolfs mūžamežos
176. Sigsgors J. Palle viens pats pasaulē
177. Skalbe A. Pasakas
178. Stāraste M. Ziemas pasaka
179. Staule T. Brīnišķīgie dūmi
180. Sterlinga D. Mērija Džeina
181. Sviifts J. Gulivera ceļojumi
182. Šernstete M. Ullabella
183. Širmanis J. Pīkstīte
184. Teikas

185. Tolkins Dž. Hobits jeb turp un atpakaļ
186. Tolstojs A. Zelta atslēdziņa
187. Trapa M. Mūzikas skaņas
188. Treversa P. Mērija Popinsa
189. Trualā A. Egletjēru ģimene
190. Tvens M. Heklberija Fina piedzīvojumi
191. Tvens M. Princis un ubaga zēns
192. Tvens M. Toma Sojera piedzīvojumi
193. Upītis A. Jaunā dzērve
194. Upmale V. Slepenais rēbuss
195. Valdīs. Staburaga bērni
196. Veina Dž. Diena, kad nogāzās griesti
197. Velskopfa - Heiriha L. Harka - virsaišu dēls
198. Velskopfa - Heiriha L. Izraidīto ceļš
199. Verns Ž. Astondesmit dienās apkārt zemeslodei
200. Verns Ž. 20 000 lje pa jūras dzelmi
201. Verns Ž. Kapteiņa Granta bērni
202. Verns Ž. Noslēpumu sala
203. Verns Ž. Piecas nedēļas gaisa balonā
204. Visskaistākās pasakas
205. Volkovs A. Dzeltenā migla
206. Volkovs A. Septiņi pazemes karaļi
207. Volkovs A. Smaragda pilsētas burvis
208. Volkovs A. Urfins Džīns un viņa koka zaldāti
209. Vollesa kriminālromāni
210. Zaltens F. Bembijs
211. Železnikovs V. Savādnieks no 6 b
212. Žukrovskis V. Nolaupīšana Titirlistānā

Nosaukto grāmatu sarakstā, kurā ir 212 nosaukumi, minēti dažāda žanra un satura darbi. Ir pasakas, stāsti, piedzīvojumu grāmatas, romāni, dzejoļi, grāmatu sērijas, pieaugušajiem domātās grāmatas. Populārākos autorus un viņu darbus atklāj ir šādi:

Aptaujāto skolēnu mīļākās grāmatas

Nr	Autors	Grāmatas nosaukums	Minēts reižu
1.	Lindgrēne A.	Ronja laupītāja meita	44
2.	Lindgrēne A.	Lennenbergas Emīla nedarbi	33

	Kestners Ē.	Emils un Berlīnes zēni	
3.	Lindgrēne A.	Pepija Garzeķe	30
4.	Lindgrēne A.	Trīs stāsti par Brālīti un Karlsonu	20
5.	Verns Ž. Kestners Ē.	Kapteiņa Grantas bērni Divas Lotiņas	18
6.	Disnejs V.	Komiksi "Mickey Mouse " un citi	16
7.	Nosovs N.	Neziniša un viņa draugu piedzīvojumi	14
8.		Pasakas	13
9.	Milns A. Jānsone T.	Vinnijs Pūks un viņa draugi Komēta nāk	10
10.	Svifts J. Rīds T.	Gulivera ceļojumi Jātņieks bez galvas	9
11.	Loftings H.	Doktora Dūlitla peldošā sala	8
12.	Ērgle Z. Kestners Ē.	Starp mums, meitenēm, runājot Punktiņa un Antons	7
13.	Gintekins R.	Mazputniņš	6
14.	Blaitons E. Verns Ž. Lobe M. Grimmi Preislers O.	Slavenais Pīlēns Tims Noslēpumu sala Omīte ābelē Sniegbaltīte un septiņi rūķiši Mazā raganiņa	5
15.	Rannamā S.	Kadrija	4

Vienādu vērtējumu ieguvušas vairākas grāmatas (2., 5., 9., 10., 12., 13., 14. vietā). Visvairāk minēto grāmatu autori ir A.Lindgrēne, Ē.Kestners, Z.Ērgle, brāļi Grimmi, V.Disnejs, T.Jānsone u.c. Visiemīļotākas ir piedzīvojumu grāmatas ar Ronju, Emīlu, Pepiju, Karlsonu, Lotiņām, Nezinīti, Vinniju Pūku, Guliveru, Punktiņu u.c.

Skolēnu minēto grāmatu sarakstā ir tās pašas grāmatas, kuras par savām mīļākajām grāmatām nosauktu arī iepriekšējās paaudzes. Arī pieaugušie bieži grib paņemt kaut ko sev no Vinnija Pūka teiktā, vai izstrādāt kādu joku, tāpat kā to darīja Karlsons.

Pēdējos gados Latvijas grāmatu izdevēji izdod 150 - 180 izdevumus bērniem ik gadu un skolēnu mīļākās grāmatas atkal ceļo pie lasītājiem. Diemžēl latviešu oriģinālliteratūras sacerējumi bērnu izdevumu kopainā neieņem

ievērojamu vietu un nav ieguvuši skolēnu atsaucību. Manuprāt, to rada situācija, ka Latvijā jūtams šī vecuma lasītājiem rakstīto darbu trūkums.

Var priecāties, ka mūsdienu pusaudžu mīlāko grāmatu sarakstā ir literatūra, kas, pēc autores domām, atbilst literāro darbu vērtējuma pamatkategorijām: patiesais, skaistais, labais. Dažreiz, grāmatu vērtējot, tiek ņemts vērā tikai viens no šiem aspektiem. Citreiz vērtējumā lietotie kritēriji atklāj vērtētāja personību: viņa attieksmi pret paša bērnību, audzināšanas sistēmu, vērtību sistēmu.

Adekvāts, objektīvs un dziļš daiļdarba vērtējums ir sarežģīts uzdevums. Tādēļ tik reti atrodami darbi, kuros analizētas bērnu grāmatas. Lai tiktu veikta adekvāta bērnu grāmatu analīze, nepieciešama dažādu speciālistu piedalīšanās. Koordinatorā vadībā rūpīgi izvēlēta nopietna, ieinteresēta un zinīga komanda izvērtēs visus aspektus. Arī bērnu bibliotēku darbinieku viedoklim jābūt tikpat izsvērtam kā kritiķa viedoklim.

Literāro darbu **kritēriju tipoloģijas** pamatu pamats ir daiļdarba estētiskās vērtības (Bērnu grāmatu vērtēšana / No franču val.tulk. S.Madžule // Grāmatu Apskats.-1996.- Nr8/9.- 46.-47.lpp.). Lai analizētu literāru darbu visā kopumā, bērnu literatūrā pamatelements ir grāmatas estētisms: formāts, vāka pievilcība, nosaukums, teksta ilustrācijas, burtu un papīra izvēle, teksta garums un kvalitāte. Vērā ņemamas lietas ir arī līmes vai papīra smarža, jolasītājs ievēro arī to. Pamatkritēriji ir pelnījuši uzmanību, jo pirmā uztvertā informācija nosaka grāmatas izvēli.

1. kritērijs: literārā vērtība

Literārā darba galvenais elements ir teksts, tā papildījums, virzība, oriģinālitate, struktūra un iedarbība. Teksta literārā kvalitāte atkarīga no tā, kā tas spēj saistīt uzmanību, no sākuma līdz beigām rosināt jaunā lasītāja zinātkāri. Šo izvērtējumu vislabāk uzticēt literatūrzinātniekiem.

2. kritērijs: pedagoģiskā un audzinošā nozīme

Grāmatas lasāmība, teksta saprotamība un didaktiskums nosakagrāmatas adresējumu t.i. piemērotību noteiktai vecuma grupai. Analizējama grāmatas satura

izklāsta forma: stāstījuma žanrs (fantāzija/realitāte; romāns/pasaka;dokumentāls darbs), iespējas raksturot darbu dažos teikumos, teksta atbilstība attēliem, monologu un dialogu forma (kas ir klausītājs, kā tiek uzrunāts lasītājs, kādas ir darbības vārdu formas un laiki). Konkrēta daiļdarba pedagoģisko un audzinošo vērtību diezgan droši var noteikt bērnu vecāki un skolotāji.

3.kritērijs: morāle un ideoloģija

Lasot darbu, jāapzina nosauktās un nenosauktās vērtības. Tas var grupēt, atbildot uz sekojošiem jautājumiem:

- kādu mērķi vēlas sasniegt autors,
- ar kādām realitātēm un ar kādiem pārbaudījumiem jāstāpās grāmatas varonim,
- trīs vai četri grāmatas varoņu izturēšanās veidi, sastopoties ar grūtībām.

Atbildes par šo izturēšanos nesatur pozitīvu vai negatīvu vērtējumu.

Tas nepieciešams tādēļ, ka bērnam jādod visu dzīvē iespējamo attieksmju palete, piemēram, dinamisms, neatlaidība, individuālisms, egoisms, altruisms, drošības sajūtas nepieciešamība, drosme, iecietība, saudzīga attieksme pret dabu, glēvums, bailes, uzticība, spēks, nepaklausība u.c.

4. kritērijs: jūtas, pārdzīvojumi, iztēle

Kā bērnu ietekmēs grāmatas teksts un attēli? Vai autors spēj apburt un aizraut, aizkustināt vai sasmidzināt? Cik liela ir poēzijas un sapņu deva? Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, nepieciešams definēt grāmatas varoņa (cilvēka, dzīvnieka, priekšmeta) lomu, viņa attiecības ar citiem personāžiem, darbības norises vietu. Bērni uz notikumiem reaģē citādāk nekā pieaugušie, jo izdoma, sapņi un pārdzīvojumi ir bērnu pasaules neatņemama sastāvdaļa.

Tādēļ dažus daiļdarbus ieteicams aprobēt bērnu auditorijā un pēc lasīšanas apkopot viņu iespaidus. Skolotāji un bibliotekāri, strādājot kopīgā projektā ar bērniem, varētu gūt interesantas atziņas par literārā darba iedarbības efektu. Šoreiz atzīmējams bērnu kolektīvais viedoklis, nevis jāstrādā ar katru bērnu atsevišķi.

5. kritērijs: psiholoģija

Iztēles taciņa ved uz psiholoģijas vārtiem: grāmata ir kā spogulis un kā atklājums. Šajā ziņā izpētītas ir vienīgi brīnumpasakas. Šie senie teksti baro bērna zemapziņu, ļauj tam pārvarēt ievērojamus šķēršļus, piemēram, greizsirdību brāļu un māsu starpā, Edipa kompleksu u.c. Būtu vēlams, lai arī klasiskie darbi tiktu analizēti ar tādu pašu erudīciju un saprātu.

Grāmata jauno lasītāju var atbaidīt, atgrūst vai otrādi - tā var tikt pieņemta. Tās iedarbība var būt gan terapeitiska, gan patogēna - tas plašs psihianalītiķa darba lauks.

6. kritērijs: lasītprieks

Tagad varam teikt, ka tuvojamies virsotnēm, prātu pārņem reibonis un uz laiku aived citā realitātē. Kā novērtēt grāmatas starojumu un kā aprēķināt tā ietekmi uz lasītāja dzīvi? To, bez šaubām nav iespējams izdarīt.

Jāapzinās, ka tā pagaidām ir tikai bērnu grāmatu vērtēšanas teorija, nākotne rādīs, kā šos kritērijus var ievērot. Tomēr, ja grāmatu izvērtēšana ir kolektīva, tad tas jau ir nosacījums, ka attieksme būs nopietna. Līdz šim bērnu literatūrā nav darbojusies daudznozaru kritika - tas ir riskants pasākums, kas prasa grūti atrodamu finansējumu, speciālistiem ir grūti saprasties, grūti izvērtējama koordinātoru specialitāte un darbības motivācija. Šeit minētie iemesli izskaidro, kāpēc tik reti ir atrodamas dziļas bērnu grāmatu analīzes.

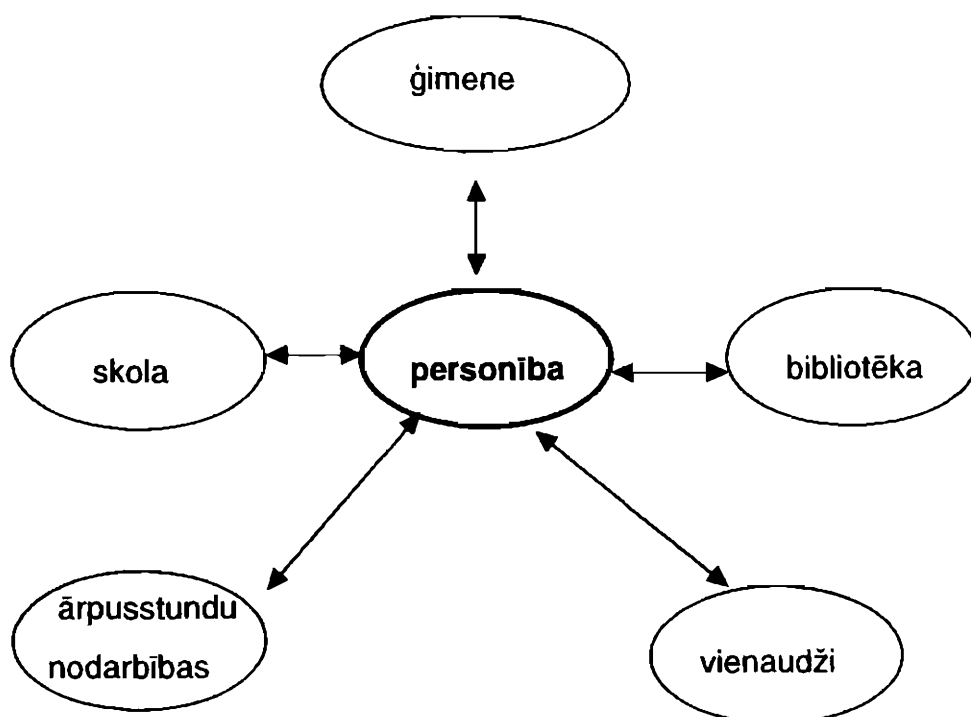
Pozitīvas attieksmes veidošana pret daiļliteratūru, lasīšanas interešu paplašināšana un nostiprināšana, prasmīga lasītāja audzināšana nozīmē ne tikai pusaudzņa personības attīstību un daiļliteratūras iedarbības spēka palielināšanu, bet arī plašas daiļliteratūras tālākās attīstības nodrošināšanu, jo tā mūsdienās prasa labi sagatavotus lasītājus.

4. PUSAUDŽU LASIŠANAS ROSINĀTĀJI UN BIBLIOTĒKAS IESPĒJAS LASIŠANAS INTEREŠU ROSINĀŠANĀ

Pusaudži no grāmatām gūst ne vien zināšanas, pārlicības un ētisko normu pamatus, bet arī netieši dzīves pieredzi, ierosmi aktīvai darbībai. Tomēr viņi paši vēl nemāk patstāvīgi dziļi uztvert literatūras izziņošās, ētiskās un mākslinieciskās vērtības. Tas prasa augstu literāro sagatavotību un izkoptu lasišanas kultūru, kas neveidojas pati no sevis, bet gan ir panākama lasišanas vajadzības audzināšanas gaitā.

4.1. Pusaudžu lasišanas rosinātāju loks un to ietekme uz interešu attīstību

Lasītāja, viņa lasišanas interešu un paradumu veidošanās nav autonoma un norobežota parādība. Šis process notiek daudzu faktoru ietekmē: to determinē sabiedrības sociālās vērtības, skola, ģimene, vienaudži, ārpusstundu pulciņi un tuvākā mikrovide. Lasišanas intereses veidojas sekojošas sistēmas un tās elementu ietekmē:

Sistēma elementi atrodas savstarpējā mijiedarbībā, katrs elements veido savu ietekmes struktūru un veicina personības attīstību. Lasišanas interese atklājas kā atlases sociālās vajadzības virzība.

Pusaudžu lasišanas intereses cieši saistītas ar cilvēkiem, kuri veido un virza šo ietekmi. Tās ietekmē arī paša subjekta aktivitāte, viņa attieksme pret objektīvo realitāti, viņa pieredze un attīstības līmenis.

Lasišanas intereses izraisīšanā un veidošanā galvenā loma ir ģimenei. Jau no mazotnes bērns tiek ievadīts grāmatu pasaulē ar pirmajām pasakām un pirmajām bērnu grāmatiņām, parasti ar to nodarbojas mātes, un tēva loma šeit neizceļas. Interesanti, ka parasti, jo mātei ir augstāka izglītība, jo mazāk tēvs interesējas par bērnu lasīšanu. Ģimenes dzīves raksturs, vērtību orientācija, garīgā atmosfēra un vecāku izglītība, lasišanas tradīcijas, literārās intereses un gaume, atsaucība pret pusaudžu lasīšanu ir noteicošās pusaudža lasišanas intereses attīstīšanā. Jo augstāka ir vecāku lasišanas kultūra, jo dziļāk tā ietekmē pusaudžu lasīšanu.

Kā liecina Igaunijas pētījuma dati 47% no vecākiem praktizē mājās ar pusaudžiem pārrunāt par izlasīto, bet pēc šādām pārrunām tiecas 88% pusaudžu, it īpaši jaunākajā pusaudžu vecumā - 95%. No vecākiem ir atkarīgs arī pusaudža mājas bibliotēkas saturs un organizācija (119, 12.).

Diemžēl, ir ģimenēs, kurās vecāki norobežojas tikai ar to, ka pērk grāmatas mājas bibliotēkai un palīdz iemācīties bērnam lasīt (labākajā gadījumā). Tālākai bērna lasišanas attīstībai vairs netiek pievērsta uzmanība. Vecāku izglītības līmenis vēl nebūt negarantē to, ka viņi rūpēsies par bērna lasišanas attīstību, ka viņi palīdzēs izvēlēties atbilstošu literatūru. Parasti to vecāku bērni, kas paši neizmanto bibliotēkas, mājās ir spiesti iztikt bez ieteikumiem lasīšanai. Lielākoties šādu vecāku izglītība ir samērā zema un interese par lasīšanu nav liela, attiecīgi viņi nerūpējas arī par lasišanas intereses attīstību savos bērnos. To vecāku ietekme uz bērna lasīšanu, kas paši apmeklē bibliotēkas, ir saistīta ar viņu interesi par lasīšanu, nevis norāda uz to, ka bibliotēka strādātu ar vecākiem, lai izraisītu viņu bērnos interesi. Tāds darbs bibliotēkās tikpat kā netiek veikts, kaut gan pareizi un pārdomāti

organizēts, tas varētu būt iedarbīgs, un dotu savu ieguldījumu pusaudžu lasīšanas interešu veidošanā.

Tāpat lasīšanas repertuāra izvēli nosaka daudzu cilvēku ieteikumi un viņu veiktais reklāmas darbs: vecāku, skolotāju, draugu, grāmatu tirgotāju, reklāma TV un radio, bibliotekāru u.c. Pētāmā skolēnu grupa (440 pusaudži) sniedza anketas formā ziņas par to, kas viņiem palīdzējuši izvēlēties lasāmvielu.

Lasāmvielas izvēles ietekme

Ietekmētāji	Minēts reižu
Vecāki	125
Draugi	92
TV un radio	60
Skolotāji	43
Bibliotekāri	27
Cita atbilde	142

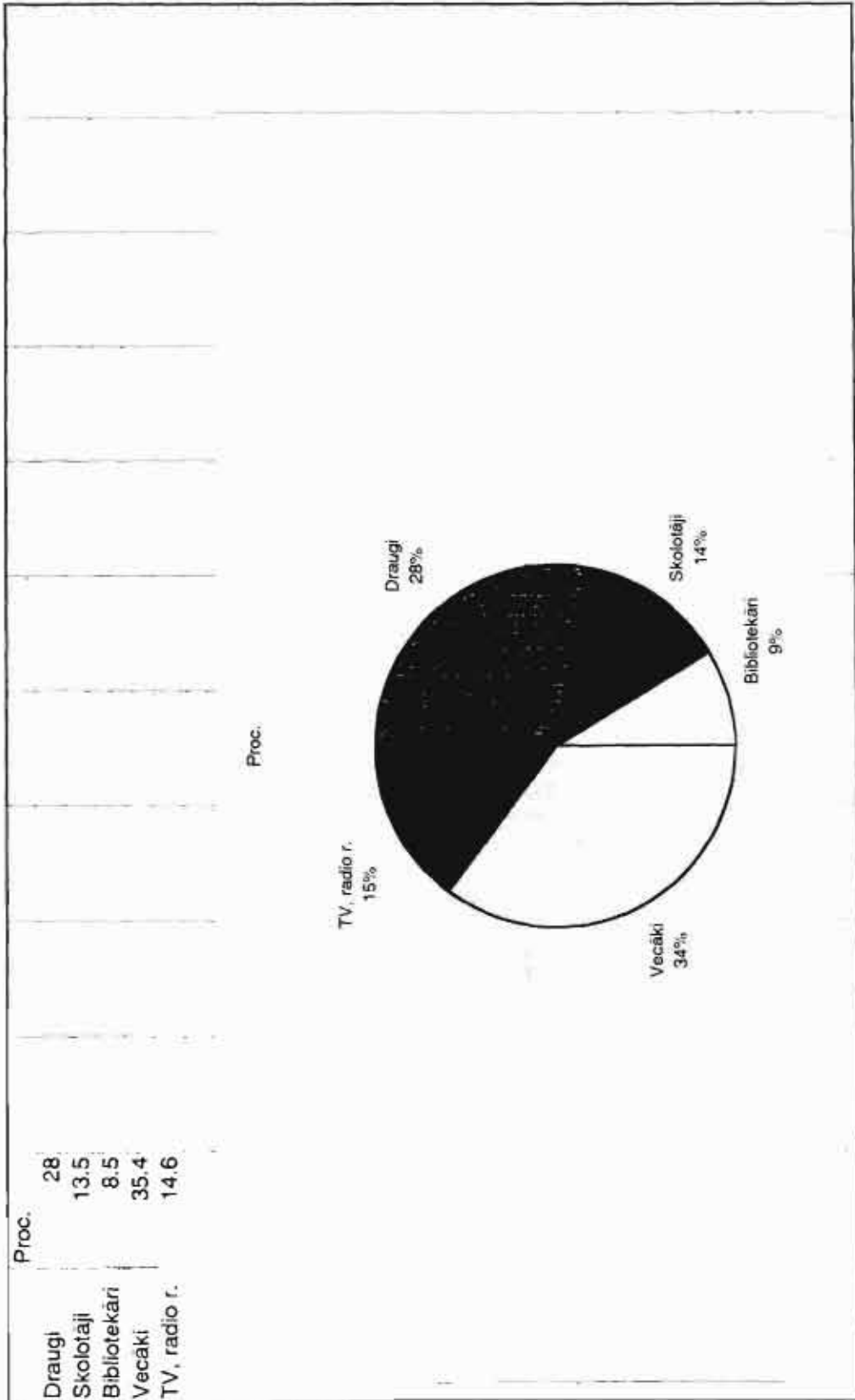
Iegūtie rezultāti parāda, ka lasīšanas intereses izraisīšanā un veidošanā galvenā loma ir ģimenei. Jau no mazotnes bērns tiek ģimenē ievadīts grāmatu pasaulē ar pirmajām pasakām un bilžu grāmatiņām. Vecāku autoritāte saglabājas arī 10 - 13 gadu vecumā, pusaudži uzticas vecākiem grāmatu izvēlē, no viņiem ietekmējas, par izlasīto grāmatu parasti pirmajiem izstāsta saviem vecākiem, visbiežāk tieši mātei.

Analizējot veiktā pētījuma datus, redzam, ka skolotājiem un bibliotekāriem nav nozīmīga loma pusaudžu lasīšanas repertuāra izvēlē (attiecīgi 43 un 27 reizes minēta šī ietekme). 142 reizes aptaujātie skolēni atzīmējuši "cita atbilde", kas visbiežāk nozīmē - "izvēlos pats". Tādējādi it kā dominē skolēnu pašu izvēle, taču to var uzskatīt arī par neapzinātu iepriekš iegūta ieteikuma realizāciju.

Aptaujātajā auditorijā neatklājās atšķirības starp meitenēm un zēniem, 10 un 13 gadu vecumu jautājumā par to, kas ietekmē grāmatu izvēli. Tā kā literatūras ieteikšanā un sarunā par grāmatu nozīmīgu vietu ieņem vienaudži,

draugi, tad pedagogiem, bibliotekāriem un arī vecākiem jāraugās, lai šī ietekme būtu mērķtiecīga un labvēlīga.

24. attēls **Literatūras izvēles ietekmētāju atspoguļojums**

ietekmēt arī negatīvi. Plašāk izvērsams darbs ar pusaudžu grupu lasīšanas līderiem: jo bagātāka būs viņu lasīšanas kultūra, jo vairāk tas sekmēs citu vienaudžu lasīšanas intereses un to attīstību.

Jaunajiem lasītājiem Latvijā savus pakalpojumus piedāvā patstāvīgas bērnu bibliotēkas, bērnu nodaļas tautas bibliotēkās un skolu bibliotēkās. Bērnu bibliotēku darba rādītājus atklāj 2. tabula.

Latvijas bērnu bibliotēku darba rādītāji

gads	1990	1991	1992	1993	1994	1995
rādītājs						
Bērnu bibliotēku skaits	108	108	106	101	92	90
Lasītāju-bērnu skaits bibliotēkās	206,8 tūkst.	119,6 tūkst.	114,7 tūkst.	87,5 tūkst.	79,8 tūkst.	71,9 tūkst.
Grāmatu skaits bērnu bibliotēkās	2,4661 milj.	2,3794 milj.	2,227 milj.	1,9845 milj.	1,7759 milj.	1,3457 milj.
Apmeklējumu skaits	1,0646 milj.	1,0073 milj.	1,0071 milj.	0,8817 milj.	0,7364 milj.	1,1517 milj.

Sabiedrisko un ekonomisko pārmaiņu rezultātā (finansējuma trūkums, namu denacionalizācija u.c.) pakāpeniski samazinās patstāvīgo bērnu bibliotēku skaits.

Fondu lieluma kritums ir tieši saistīts ar bibliotēku finansiālo situāciju: niecīgie līdzekļi no valsts un pašvaldību budžeta.

Bibliotēkās samazinās lasītāju skaits. Skaidrojums tam ir meklējams nepietiekošajā bibliotēku fondu izaugsmē, nav lasīšanas vajadzības motivācijas - mūsdienu bērnu pārvilina jaunas un dinamiskas nodarbības.

Dati rāda, ka pieaugusi apmeklētība: tas nozīmē, ka tiem bērniem, kas atraduši ceļu uz bibliotēku, tā ir ļoti nepieciešama.

Saskatāmas arī citas tendences: bibliotēku darbinieki nav aktīvi sava darba popularizētāji, dažviet pietrūkst profesionālas rīcības, daudzus nomāc apātija un bezcerība. Šīs tendences daļēji apstiprina sekojošais skolēnu dotais bibliotēku un tās personāla raksturojums.

Skolēnu aptauja atklāj bibliotēkas nozīmi skolēnu informacionālās apkalpošanas sistēmā. Pētījuma gaitā piedāvājām skolēniem nosaukt visus avotus, kurus viņi izmanto lasāmvielas iegūšanai. Iegūtie dati, kurus uzskatāmi atklāj 25. attēls, sarindojas šādā secībā:

- mājas bibliotēka minēta 337 reizes, pie tam kā vienīgā vieta tā minēta 148 reizes;

- skolas bibliotēka - 131 reizi, kā vienīgo literatūras saņemšanas vietu to nosaukuši 25 skolēni;

- bērnu bibliotēka minēta 110 reizes;

- draugu grāmatu kolekcijas - 125 reizes.

Bieži minētas vairāki avoti kopā, kas liecina par lasītāja veidošanos un iemaņām meklēt vajadzīgo izdevumu. Tās ir:

- mājas + skolas bibliotēkas - 93 reizes,

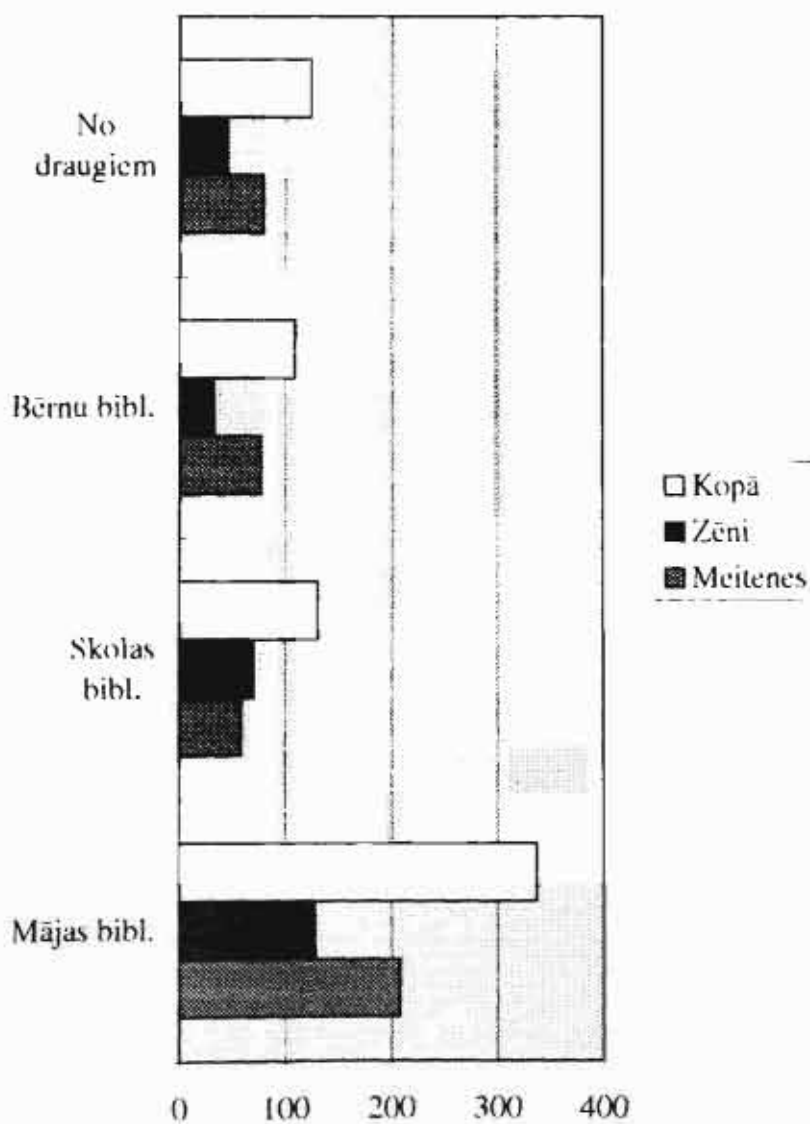
- mājas + bērnu bibliotēkas - 78 reizes,

- mājas bibliotēka + draugu grāmatas - 88 reizes.

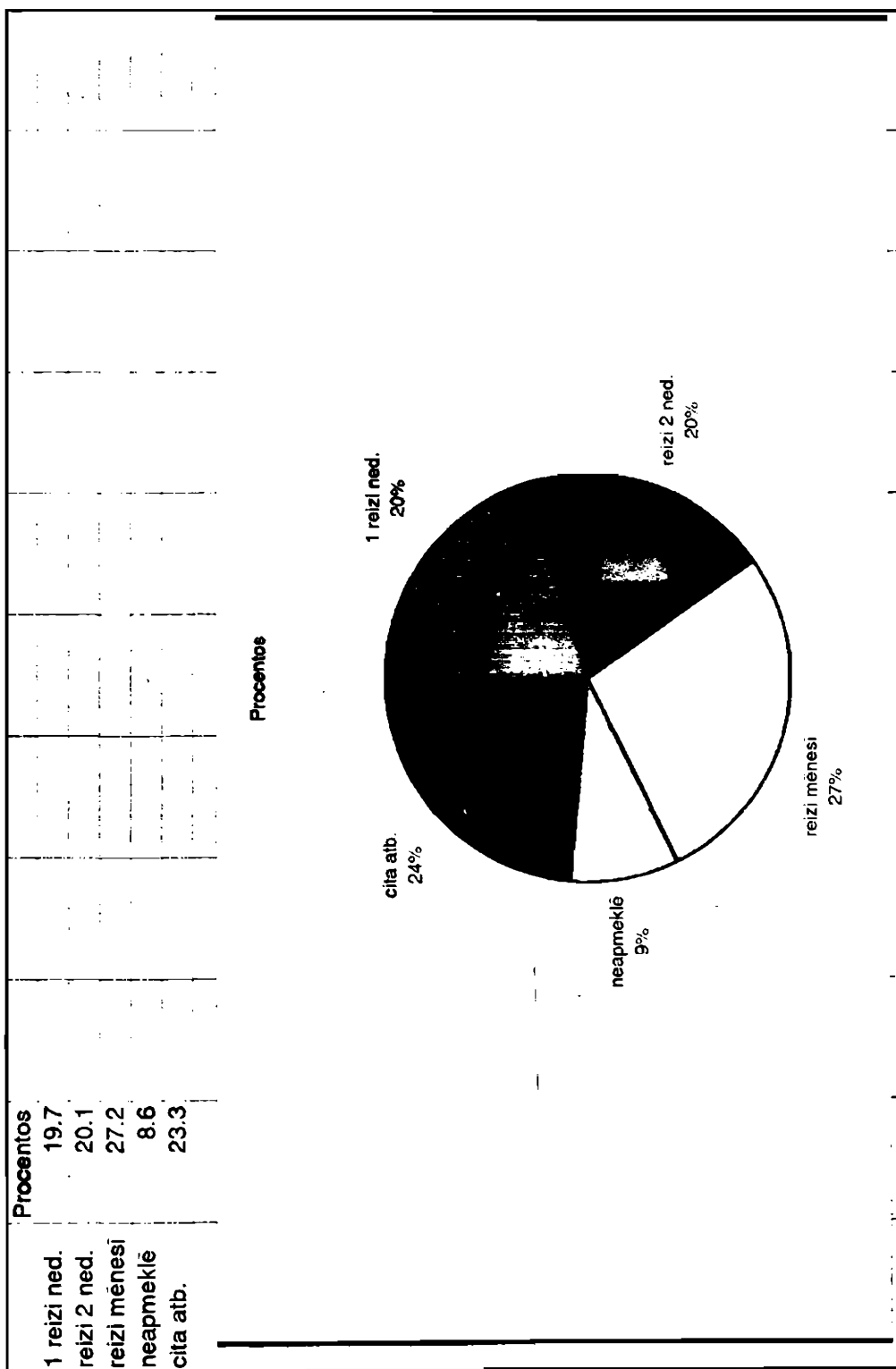
Bibliotēkas lietošana savu lasīšanas interešu un vajadzību apmierināšanai ir patstāvīgs un autonomas lasītāja darbības pašrealizācijas

25. attēls Lasāmvielas ieguves avoti

	Meitenes	Zēni	Kopā
Mājas bibl.	209	128	337
Skolas bibl.	59	72	131
Bērnu bibl.	77	33	110
No draugiem	80	45	125

paņēmiens. Skolēnu atbildes deva iespēju noteikt bibliotēku lietošanas biežumu. To demonstrē 26. attēls.

Visvairāk skolēnu bibliotēku apmeklē vienu reizi mēnesī (27%), vienu reizi divās nedēļās - 20% skolēnu, vienu reizi nedēļā bibliotēkas apmeklētāju skaits sasniedz vienu piekto daļu. 24% aptaujāto snieguši citu atbildi. Tādējādi par bibliotēku lietotājiem noteikti uzskatāmi 67% aptaujāto. Aptuveni 9% no aptaujātajiem norādījuši, ka neapmeklē bibliotēku vispār.

Bibliotēku apmeklējumu pa vecumposma noteiktiem gadiem, atšķirības meiteņu un zēnu bibliotēku apmeklējumu regularitātē, to procentuālās attiecības, salīdzinājumu starp bibliotēkas apmeklējumu biežumu Rīgā un Bauskā parāda attēli pielikumā. Tomēr gribētos uzsvērt, ka dominē meiteņu aktivitāte (izņemot 10 gadu vecumu gan Rīgā, gan Bauskā), bibliotēkas popularitāti nosaka konkrētas bibliotēkas darba kvalitāte.

Bibliotēku apmeklējumu biežums ir lielāks nekā tika gaidīts. Mūsu valstī mēs vēl nevaram runāt par citiem bibliotēku apmeklējumu iemesliem, piemēram, draugu tikšanās vieta, atpūtas vieta, ierakstu klausīšanās un video skatīšanās vieta, arī datoru lietošana vairumā bibliotēku ir iecere. Tāpēc jāsecina, ka pamatiemesls bibliotēkas apmeklējumam ir lasīšanas vajadzību apmierināšana.

Bibliotekāra un lasītāja saskarsmi, tāpat kā saskarsmi sabiedrībā vispār, var raksturot kā informācijas apmaiņas procesu, kā domu un pārdzīvojumu pārraidi ar dažādiem komunikācijas līdzekļiem. Šis process, kura dziļums atkarīgs no konkrētās situācijas bibliotēkā, nekad nav statistisks, jo informācija tiek nodota un saņemta nepārtraukti, arī bez vārdiem.

Bibliotekāra un lasītāja saskarsmes saturiskās daudzveidības pamatā lielākoties ir lasīšanas intereses. Abu saskarsmes subjektu attiecības nosaka bibliotēkas tips, fonda lielums un tā organizācija, bibliotekāras apkalpošanas struktūra, tehniskais nodrošinājums un kultūrvide, kurā darbojas bibliotēka. Saskarsmi ietekmē arī lasītāju sastāvs, komunikācijas motīvi (kāpēc apmeklē bibliotēku?), izvēlētā literatūra (ko lasa ?) un bibliotekāras apkalpošanas gaita, t.i. bibliotekāra konvencionālās lomas izpildījums (5, 13.).

Tā kā saskarsmes subjekti ir konkrētas personas, liela nozīme tajā ir psiholoģiskajiem aspektiem - cilvēku raksturu un psihi iepatnībām, attieksmei

pret gaidāmo sarunu, starppersonu attiecībām, jo pat islaicīgākajos kontaktos cilvēks sevi parāda divās kvalitātēs - kā noteiktu lomu izpildītāju un kā emocionālo attieksmju paudēju.

Bibliotekāra un lasītāja komunikācijai bibliotēkā piemīt demokrātisks raksturs, to pirmkārt nosaka lasītāja brīva izvēle - kļūt vai nekļūt par bibliotēkas abonentu, uzsākt sarunu ar bibliotekāru vai neuzsākt. Otrkārt, tautas bibliotēkās to nosaka jau pirms vairāk kā 30 gadiem ieviestā lasītāju brīvā pieeja fondiem. Šādos apstākļos, protams, lasītājs ir relatīvi neatkarīgs no bibliotekāra un var izvēlēties sev vēlamu literatūras ieguves un komunikācijas formu.

Vairumā gadījumu bibliotekāra un lasītāja attiecības ir dialoga formā, kurā lasītājs ir vienlīdzīgs partneris bibliotekāram, otra tikpat aktīva persona, kas uzņemas zināmu daļu rūpju par bibliotēkas darbības realizāciju. Ne tikai bibliotekārs izzina lasītāju, bet arī lasītājs nemitīgi novēro bibliotekāra darbību, analizē un vērtē to. Dažādi lasītāju viedokļi saplūst vienā veselā, tā veidojot vispārēju viedokli un uzskatu par bibliotēku. Šo sarežģīto lasītāju subjektīvo viedokli nedrīkst novērtēt, bet to ir nepieciešams atzīt, izpētīt un ņemt vērā (115, 12.).

Lai noskaidrotu, kāda izskatās bibliotēka un tās personāls Latvijas skolēnu-lasītāju acīs, aptaujas anketās tika iekļauti šādi jautājumi: "Kas Tev bibliotēkā patīk?" un "Kas Tev bibliotēkā nepatīk?". Aptaujas dalībniekiem tika dota iespēja brīvās atbildēs izteikt savu attieksmi. Biežāk lietotās skolēnu atbildes sakārtotas pēc vecuma un respondentu dzimuma pazīmēm.

Meitenes

Vecums	Patīk bibliotēkā	Minēts reižu	Nepatīk bibliotēkā	Minēts reižu
10	grāmatas	15	grūti atrast nepieciešamo	3
	liela izvēle	3	izvietojums	2
	bibliotekāre	3	nejautā, ko vēlos	1
	rīkotie	1	saplēstas	1

	pasākumi		grāmatas	
11	grāmatas	62	izvietojums	4
	bibliotekāre	13	grūti atrast nepieciešamo	3
	bibliotekāres suns	2	saplēstas grāmatas	6
	palīdzība	1	darba laiks	2
	brīvpieejas fonds	10	noteikumi	5
	klusums, miers, kārtība	3	bibliotekāre	1
	izvietojums	1	radio	1
12	grāmatas	51	grūti atrast nepieciešamo	6
	bibliotekāre	7	izvietojums	4
	palīdzība	2	peles	3
	klusums, miers, kārtība	5	saplēstas grāmatas	5
	izvietojums	4	noteikumi	3
	brīvpieejas fonds	3	nevar ņemt daudz grāmatu	1
			maz cilvēku	1
			bibliotekāre	2
			sēdēt lasītavā	1
			nav brīvpieejas fonda	1
13	grāmatas	24	grūti atrast nepieciešamo	3
	bibliotekāre	4	bibliotekāre ilgi jāgaida	2
	liela izvēle	2	nav brīvpieejas fonda	1
	klusums, miers, kārtība	1	saplēstas grāmatas	3
	izvietojums	2	noteikumi	4
	brīvpieejas fonds	3	maza reklāma par jaunajām grāmatām	1
	atmosfēra	1	daudz cilvēku	1
	grāmatu nodošanas laiks	1	bibliotekāre	1
	mājīgums	1		
	jauno grāmatu apskats	1		

Zēni

Vecums	Patik bibliotēkā	Minēts reižu	Nepatik bibliotēkā	Minēts reižu
10	grāmatas	8	bibliotekāre	1
	klusums	1	pierakstīšanās	1
	brīvpieejas fonds	1	gaidīt	1
	bibliotekāre	2	valodas jautājumi	1
	palīdzība	2	saplēstas grāmatas	1
11	grāmatas	32	izvietojums	3
	izvietojums	3	apkalpošana	2
	bibliotekāre	3	grūti atrast nepieciešamo	2
	bezmaksas pakalpojumi	1	bibliotēkā smird	1
	mājīgums	1	nav brīvpieejas	1
	brīvpieejas fonds	3	noteikumi	5
	klusums, miers, kārtība	3	bibliotekāre	2
			maz cilvēku	1
12	grāmatas	32	grūti atrast nepieciešamo	4
	bibliotekāre	3	izvietojums	2
	plaša izvēle	1	bieži slēgta	1
	klusums, miers, kārtība	1	saplēstas grāmatas	4
	izvietojums	1	noteikumi	4
	brīvpieejas fonds	2	smacīgs	1
			bibliotekāre	3
			nevar nopirkt grāmatas	1
13	grāmatas	15	grūti atrast nepieciešamo	4
	bibliotekāre	2	daudz cilvēku	1
	brīvpieejas fonds	1	bieži slēgta	1
			saplēstas grāmatas	1
			bibliotekāre	
			enciklopēdijas nedod uz mājām	1

Biežāk lietotie izteikumi, kas raksturo skolēnu pozitīvu attieksmi pret bibliotēku ir :

- liela interesantu grāmatu izvēle,
- skaistas grāmatas,
- jauka bibliotekāre,
- bibliotekāres palīdzība,
- bibliotēkā rīkoti pasākumi,
- mājīgums un klusums,
- bibliotēkas bezmaksas lietošana.

Bibliotēku darba turpmākai uzlabošanai svarīgi pievērst uzmanību negatīvajām atbildēm. Daudzi skolēni minējuši šādas negatīvas parādības bibliotēku darbībā:

- maz jaunu izdevumu,
- ne vienmēr var atrast vajadzīgo,
- šauras telpas,
- darbinieku nelaipnā izturēšanās,
- vecas un nolietotas grāmatas,
- ierobežotie grāmatu lietošanas termiņi,
- bibliotekāre nepalīdz atrast grāmatu,
- reģistrācijas maksa.

Skolēnu attieksmi daļēji pamato apstākļi, kuros šodien strādā bērnu bibliotēkas. Tomēr uzticība bibliotēkai un bibliotekāram pati no sevis nerodas, tā prasa mērķtiecīgu ikdienas darbu. Pozitīvu lasītāju attieksmi pret bibliotēku nosaka ne tikai objektīvi faktori (fonda apjoms un saturs), bet arī psiholoģiskā atmosfēra bibliotēkā un kuru veido tās personāls. Līdzšinējie vērojumi diemžēl liecina, ka viņu vidū trūkst spilgtu, radošu personību.

Bibliotekārs ieņem noteiktu vietu skolēna uztverē - jaunais lasītājs ir līdzīgs izmeklētājam. Skolēna acij garām nekas nepaslid nepamanīts, un bieži vien pat bibliotekāri nenojauš, ka pusaudzis, vērojot bibliotekāra darbību, izturēšanos un attieksmi, veido savu spriedumu.

Analizējot skolēnu atbildes, bija redzams, ka neraugoties uz brīvpieejas fondu bibliotēkā, skolēniem ir nepieciešama bibliotekāra palīdzība. Veidojas pretrunīga situācija: pusaudzis pats vēlas izvēlēties literatūru, ir pārliecināts, ka pats spēj tik ar visu galā. Bet gadās, ka skolēni nepārzina fonda izvietojumu, neprot lietot katalogus un bibliogrāfisko uzziņu aparātu, tad meklē palīdzību pie bibliotekāra.

Aptaujā iegūtie rezultāti rāda, ka 7 pusaudžiem bibliotēkā patik bibliotekāra palīdzība, bet 3 nav apmierināti ar to, ka bibliotekārs viņiem nepalīdz atrast nepieciešamo. 10 skolēni raksta, ka viņiem grūtības sagādā pats meklēšanas process, tas nozīmē, ka iztrūkst bibliotekāri - bibliogrāfisko pamatu apmācība. Viens skolēns uzsver, ka bibliotekārs pat neinteresējas, kas viņam vajadzīgs, bet vēl 3 skolēniem nepatīk gaidīt uz pašu bibliotekāru. Nepalīdz atrast nepieciešamo; bibliotekārs neinteresējas, kas lasītājam vajadzīgs; bibliotekārs liek uz sevi gaidīt - tas viss norāda, ka bibliotekārs nepilda savus amata pienākumus.

Starp bibliotekāru un skolēnu neveidojas pozitīvas attiecības arī tad, kad daudzi no bibliotekāriem neievēro skolēnu bērnišķīgo nepieciešamību just mīlestību, gādību, un zināt, ka bibliotekāram viņš nav vienaldzīgs. Daudzi bibliotēku sāk vērtēt negatīvi tikai tāpēc, ka jūtas nevajadzīgi un lieki tajā.

Arī Bredfordā Iksčeindžas bibliotēkā veiktajā pētījumā pusaudži norādīja savu attieksmi pret bibliotēku. Liela daļa lasītāju bija apmierināta ar bibliotēku, bet tāpat kā skolēni Latvijā, pusaudži atbildēja, ka nepatīkami gaidīt uz bibliotekāru, dažreiz bibliotekārs neatrodas savā darba vietā. Anglijas pētījumam var vilkt paralēles ar Latvijas pētījumu, jo kā viens, tā otrs atspoguļoja skolēna ilgas pēc bibliotēkām ar lielākām, plašākām telpām; klusumu; bibliotēkas darba laika maiņu (atvērtām brīvdienās).

Lai attiecības starp bibliotekāru un lasītāju veidotos normālas, nepieciešams veltīt lasītājam nedalītu uzmanību. Tam ir svarīga nozīme pusaudža pašapziņas veidošanā, kas savukārt ietekmē viņa attiecības ne tikai ar bibliotēkas personālu, bet arī ar citiem cilvēkiem.

"Iniciatīvai jānāk no bibliotekāra. To pieprasa arī audzināšanas procesa loģika: lasītājs ir atnesis grāmatu, kuru viņš lasīja, un bibliotekāram ir interesanti zināt, kādā līmenī ir notikusi pusaudža iepazīšanās ar grāmatas autoru, problēmām, grāmatas varoņu dzīvi, bet (...) viņam turpina uzdot standarta jautājumus "Izlasīji?", "Vai patika?", "Ej, izvēlies nākošo!" (93, 31.). Bibliotekāri pat neapjauš, kādas sekas var būt šādiem jautājumiem. Katrs, pat vismazākais ieteikums, saruna ietekmē lasītāju un veido viņa vērtējumu par bibliotēku.

"Lai iegūtu autoritāti, bērnu cieņu, bibliotekāram nevajadzētu kaunēties izrādīt, ka viņam nav vienaldzīga jaunā lasītāja uzvedība, laikā vajadzētu viņu uzslavēt." (93, 31.). Bibliotekāri savus lasītājus var uzslavēt jebkurā tikšanās brīdī: sarunās, literārajās pēcpusdienās, veidojot konkursus u.t.t. Psihologi pat iesaka sākt kontaktēšanos ar uzslavu un godīgu atzinību, tādējādi radot skolēnā pārliecību pašam par sevi.

Ir dažādas bibliotekārā darba metodes, kas veicina komunikāciju. Tie var būt pasākumi bibliotēkā - pārruna par kādu tematu, literārā pēcpusdiena, konkurss u.c. Pasākumiem bibliotēkā ir liela loma un ietekme uz skolēnu, jo tie piesaista bibliotēkai, ļauj attiecībām ar bibliotēku un tās darbiniekiem nostabilizēties.

No bibliotekāra puses visnozīmīgākie ir dialogi, kad bibliotekārs ziedo savu laiku vienam konkrētam lasītājam. Šie dialogi ar netiešiem jautājumiem ļauj pusaudzim stāstīt par sevi, atklāt savu iekšējo jūtu pasauli.

Bibliotekāram ar sarunu, kura var veicināt diskusiju, vēlams iet pie pusaudžu grupas, kura ieradusies bibliotēkā. Šādi izveidojušies pozitīvi kontakti veidos pusaudžu attieksmi pret bibliotēku un tās personālu.

Bibliotekāra kontaktā ar lasītāju sava loma ir ne tikai verbālai, bet arī neverbālai saskarsmei (sejas izteiksme, acu skatiens, žesti, kustības).

Bibliotēka skolēnu redzeslokā visbiežāk nonāk tad, kad personīgā grāmatu kolekcija vairs neapmierina lasītāja intereses un vajadzības. Pozitīva bibliotēkas uztvere - lielisks sākums ilgstošiem kontaktiem, katrs bibliotēkas apmeklējums - patikams notikums, kas paliek atmiņā.

4.2. Lasišanas interešu rosināšanas pedagoģiskie nosacījumi to izmantošanas iespējas bērnu bibliotēku darbā

Mūsdienu tautas bibliotēkai ir liela metodiska pieredze daiļliteratūras lasišanas veicināšanā, kas labvēlīgi ietekmē pusaudžu lasišanas kultūras attīstību, grāmatu izvēles iemaņas un kritērijus, izlasītā uztveri. Savu pārbaudījumu izturējušas ieteicošās bibliogrāfijas sistēma, visdažādākās individuālās un publiskās literatūras popularizēšanas formas, izlasītā uztveres novērtējuma metodika.

Tomēr daudzi fakti norāda, ka lasišanas virzības līmenis neatbilst šodienas prasībām. Bibliotēkas ir guvušas ievērojamus rezultātus zinātniskās izziņas literatūras popularizēšanā, bet daiļliteratūras lasītāja rosināšanas uzdevums atstāts skolas, literatūras skolotāja ziņā. Arī literatūras mācīšana skolā sastopas ar daudzām problēmām, kas saistās ar apgūstamās vielas saīsināšanu, stundu samazināšanu atsevišķu autoru un daiļdarbu apguvei. Daudzas problēmas saistās ar literatūras pasniegšanas metodiku.

Rezultātā bibliotēkai jāuzņemas ipaša atbildība:

- liek daiļliteratūras lasišanas popularizēšanai skolēnu vidū pievērst lielāku uzmanību;

- iet skolai pa priekšu nevis aiz tās, izmantojot tās priekšrocības, ko dod nepiespiesta lasītāja saskare ar grāmatu.

Šim darbam izmantojams viss bibliotēkas fonds, atklājot nacionālās un pasaules literatūras pērles.

Šo nozīmīgo uzdevumu risināšanai nepieciešama bibliotekāra pedagoģiskā aktivitāte, ievērojot pusaudžu pasaules apguves modeļa īpatnības. Tā nav iedomājama bez mūsdienu lasītāja attīstības dinamikas izpēti un bez lasišanas popularizēšanas būtības izpratnes. To veicina literārā darba nozīmes izpratne, bibliotēkas iespēju un resursu apzināšanās.

Lasišanas veicināšanas darbā jāapzinās, ka mūsdienu bērns jau no dzimšanas uzturas mākslinieciski emocionālā vidē un pirms kļūst par lasītāju, viņš ir skatītājs un klausītājs. Uz bibliotēku viņš atnāk jau ar samērā plašu un

daudzveidīgu tēlainās informācijas stereotipu, kas iegūts no TV, video un kino, datorinformācijas un radiopārraidēm. Tas nozīmē, ka grāmata ir tikai viens no informācijas ieguves veidiem mūsdienu jaunā lasītāja informācijas ieguves sistēmā. Iespēja iegūt tēlainus iespaidus bez lasīšanas, samazina vajadzību lasīt un rada pretēju parādību - neprasmī un nevēlēšanos lasīt, lasīšanai bērni velta arvien mazāk laika. Tādējādi starp daiļliteratūras objektīvām iespējām un bērnu individuāliem pieprasījumiem un interesēm veidojas 'šķēres'. Tāpēc uzdevums - tuvināt lasītājam daiļliteratūru, atklāt tajā to, ko nevar citi mākslas veidi un paņēmieni, radīt bērnos izpratni par šīm vērtībām - īpaši aktuāli šodienas bibliotēku darbā.

Tās grūtības, ko lasītājs izjūt saskarē ar grāmata, salīdzinot ar citiem informācijas līdzekļiem, atstāj iespaidu uz lasīšanas spējām un gatavību lasīt daiļliteratūru. Par lasītāju kļūst ir grūtāk nekā par klausītāju vai skatītāju ne tikai tāpēc, ka lasītājam vismaz minimāli jāapgūst lasīšanas tehnika, bet gan tāpēc, ka lasīšana prasa aktīvu garīgu un emocionālu piepūli. Izjūtot nosacītu lāsāmvielas pretestību lasīšanas laikā un apzinoties, ka savas garīgās vajadzības var apmierināt ar citiem vieglākiem paņēmieniem, skolēns var nonākt pie secinājuma, ka grāmatas un lasīšanas laiks ir pagājis, ka lasīšana ir veltīga laika šķīšana. Ierobežota laika situācijā sabiedriskās saziņas līdzekļu priekšrocību nozīme pieaug, bet grāmatas vērtības pusaudzīm paliek neatklātas.

Atbildot uz jautājumu: "Kāpēc tu izvēlēties videokaseti, nevis grāmata?", tika saņemta Jura (12 g.) atbilde: "Vieglāk atcerēties, mazāk laika vajag, ir skaņa un krāsas". Viņam ir taisnība un moderno tehnoloģiju attīstības rezultātā šī pārlicība nostiprinās un pietrūkst argumentu par labu grāmatai. Jo straujāk attīstās elektroniskie saziņas līdzekļi, jo lielāku piepūli prasa rosinājums pievērsties lasīšanai. Lozungu stils šodien rezultātus nedod, aizrautīgu lasīšanu nodrošina apstākļi, kad **nelasīt vienkārši nav iespējams**.

Darbā ar pusaudžiem vērtīgi radīt problēmsituāciju, ko radītu pilnīga atteikšanās no grāmatām. Kopā ar pusaudžiem noskaidrot vārda mākslas nozīmi; padomāt kā grāmata atšķiras no TV, kino, videolentes, datora; kāda

vieta literatūrai ir cilvēku kultūras dzīvē. Dažreiz aktīvu pievēršanos lasīšanai ierosina viena grāmata, it sevišķi, ja tai ir kāda īpaša nozīme - autora autogrāfs un tikšanās ar autoru, kāds pasākums bibliotēkā veltīts grāmatas autoram un viņa grāmatai un u.c.

Pusaudžu lasīšanas interešu rosināšanai daudzas bibliotēkas izmanto lasītāju atsaucību konkursiem, viktorinām un spēles elementiem. Tajos piedāvā jautājumus par literāriem darbiem un grāmatas, kas satur atbildes uz šiem jautājumiem. Šīs atbildes lasītājiem jāatrod pašiem.

Grāmatas un lasīšanas popularizēšanai izmanto reklāmu, kura saistīta ar pusaudžu lasīšanas interesēm. Tās uzdevums ir oriģināli, krāsaini un negaidīti pievērst lasītāja uzmanību grāmatai, radīt vēlēšanos to izlasīt.

Tomēr galvenais pusaudža ceļš uz grāmatu ir saistīts nevis ar ārējiem stimuliem, bet gan aktīvas pašapziņas darbības rezultātā radusies iekšēja nepieciešamība. Neaizvietojamu garīga vērtība pusaudzis var atrast daiļdarbos, kurus apzīmējam kā psiholoģisko prozu un darbos, kuri adresēti tieši pusaudzim. Piemēram, V.Belševica "Bille", Z.Ērgle "Starp mums, meitenēm, runājot...". Bibliotekāra uzdevums ir uztvert to, kas lasītāju šobrīd interesē, un ieteikt tieši to grāmatu, kas atbilst pusaudža pieprasījumam. Ar vienu un to pašu izdevumu var apmierināt it kā nesaistītus pieprasījumus, ja tos prot atklāt no lasītāja interešu viedokļa. Lasītāja atsaucību iegūst tikai tas ieteikums, kas viņam ir personīgi nozīmīgs.

Tādējādi, nozīmīgākais bibliotekāra darba uzdevums ir pievērst pusaudzi lasīšanai, bet tas nav vienīgais. Nākošais uzdevums ir **lasīšanas kultūras audzināšana**. Personības attīstības nolūkos uz šo uzdevumu raugāties savādāk. Uzmanība pievēršama ne tikai bibliotēkas, uzzīņu aparāta un grāmatas lietošanas iemaņu veidošanai, ar ko parasti mēs saprotam lasīšanas kultūru. Ar personību veidojošiem pasākumiem sasniegt radošu līmeni pusaudžu darbā ar grāmatu, grāmatu izvēles un novērtējuma kritērijos.

Daiļliteratūras lasīšanā šīs īpašības ir īpaši nozīmīgas. Lai cik labi lasītājs orientētos bibliotēkas fondā un tās uzzīņu aparātā, lai cik attīstīta būtu viņa lasīšanas tehnika un racionāli paņēmieni darbā ar grāmatu, viņš paliks uz

zemākās lasītāja attīstības pakāpes, ja neizveidosies garīgs kontaksts ar literāru darbu.

Interiorizācija ir process, kurā notiek pāreja no ārējās darbības - daiļdarba satura pārvēršanās par iekšējo personības īpašumu. Sava veida lasāmvielas selekcija atbilstoši pusaudža dzīvei, kultūras limenim un lasīšanai. Atlasot literāros tēlus atbilstoši savai lasītāja apziņai, pusaudzis pāriet augstākā savas garīgās attīstības pakāpē, kā rezultātā viņš pavisam savādāk raugās pats uz sevi un apkārtējo pasauli. Tas ir jauns domu un jūtu līmenis, kas rada vajadzību pēc citas jaunrades un saskarsmes pakāpes.

Paralēli tam darbojas eksteriorizācijas process - iekšējā pārvēršanās par ārējo, dvēseles bagātības pāriet cilvēku savstarpējās attiecībās, tikumiskajā un sociālajā uzvedībā. Tā norisinās personības attīstība ar lasīšanas paņēmienu kā dinamiska sociāla un garīga līdzekļa starpniecību.

Daiļliteratūras lasīšanas kultūras audzināšanas praksi raksturo daudzpusīga un dziļas šī procesa kritēriju izpēte, kvalitatīva raksturojumu analīze, optimāla līmeņa un attīstības indikatori. Ja pieņemam, ka lasīšana ir lasītāja un autora kopīga jaunrade, tad pēc tādām pašām pazīmēm jāspriež par lasītāja talantu - lasīšanas kultūru tās visaugstākajā pakāpē. Šini aspektā šobrīd vēl neizmantota rezerve ir augstās klases lasītāju - izcilu personību - pieredze darbā ar grāmatu. Ja uzzinām ievērojamu personību, režisoru, rakstnieku, kritiķu darbus, kuros atspoguļojas viņu lasīšanas pieredze, un pakļaujam tos lasītāja darbības analīzei, tad atklāsim ievērojamu individuālu attieksmi pret lasīšanu. Viena autora jūtu un domu atšķirības no otra, pat ja runa par vienu un to pašu autoru vai literāru tēlu. Tajā pašā laikā mēs atradīsim kaut ko kopīgu: vienkāršās lietās viņi saskata sarežģīto, otršķirīgās - galveno, konkrētās - vispārīgo. Kritiska izlasītā uztvere kompilējas ar personīgu pārdzīvojumu, raksturīga dziļa aprakstītā cilvēka iekšējās pasaules un situācijas izpratne, prasme aiz ārējās čaulas redzēt iecerī, izlasīto attiecināt uz reālo dzīvi, vēlēšanās kontaktēties ar autoru un rīkoties tā, kā rosina izlasītais.

Tādējādi nosauktie daiļliteratūras lasīšanas kultūras indikatori: jūtu dziļums, vērigums, radoša iztēle, kritiska domāšana, izlasītā salīdzināšana ar

dzīvi, literāro darbu uztveres dialektika, spēja lasot atklāt jaunas aprakstītā nianšes, augsta lasīšanas procesa pašapziņas līmenis - rada bibliotēkām plašu darba lauku, attīstot pusaudžu daiļliteratūras lasīšanu. Šiem indikatoriem piemīt tādas īpatnības: tie ir cieši saistīti ar personības garīgo attīstību, cilvēka tikumisko, emocionālo un sociālo briedumu.

Liela nozīme pusaudžu lasīšanas kultūras audzināšanā ir darbiem par to, kā daiļliteratūru lasīja ievērojamas personības. Tomēr talantīgi lasītāji sastopami jebkuras bibliotēka lasītāju vidū. Svarīgi ir to ievērot un atzinīgi novērtēt, pastāstīt par to citiem lasītājiem.

Bibliotēkara ievēribu prasa tās atsauksmes par izlasīto, kurās lasītājs pauž līdzpārdzīvojumu grāmatas varonim, saista literārā varoņa rīcību ar savu, cenšas izprast grāmatas varoņus atbilstoši savai lasītāja pieredzei.

Pozitīvi vērtējama bibliotēkuru pieredze lasītāju atsauksmju un sacerējumu kolekciju veidošanā. Tas izmantojams bibliotēkrajās stundās un bibliotēku pasākumu darbā, tā kalpo par uzskatāmu piemēru citu pusaudžu lasīšanas rosināšanai. Īpašu uzmanību pelna lasītāju mīļāko grāmatu un atsevišķu epizožu pārlasīšana, ko var veidot kā stendu "Atgriezoties pie izlasītā".

Kā daiļliteratūras lasīšanas kultūras indikators bibliotēkām kalpo arī pati grāmata, ko pusaudzis izvēlējis. Skolēna tiekšanās lasīt labāko vērtējama kā pakāpiens lasīšanas kultūras attīstībā. To veicina ieteicošo līdzekļu izmantošana.

Īpaša loma ir latviešu un pasaules literatūras klasiķu lasīšanai. Vēlēšanās to lasīt norāda par lasītāja attīstības augstu līmeni, ko pusaudžu vecumā sastopam reti. To traucē arī šī žanra literatūras lasīšanas obligātais raksturs. Klasiskie sacerējumi atspoguļo dzīves realitātes sarežģītību, bagātību un pretrunīgumu. Tāpēc šeit no svara katrs vārds, pieturzīme, frāze un pauzes. Par radošu daiļdarba uztveri liecina šo grūtību pārvarēšana, pie tam gūstot prieku par izlasīto.

Jaurade ir viens no personības attīstības virzītājiem un arī spēks, kas nosaka pievēršanos lasīšanai. Radoša darbība visplašākā nozīmē ir

domāšanas darbības individuāla daudzveidība, kas neatbilst noteiktiem stereotipiem un šabloniem. Attiecībā uz daiļliteratūru radošai lasītāja darbībai ir principiāla nozīme tā kā saistīta ar vārda mākslas dabu, kas orientēta uz lasītāja radošu sadarbību. Ja citi mākslas veidi pārsvarā orientēti uz cilvēka maņu orgāniem (redzi, dzirdi, tausti), tad literāri tēli, ietverti vārdā, spēj iedarboties tikai netieši - caur domāšanas darbību, iztēli, atmiņu, asociācijām. Daiļliteratūras lasītājs neko nesaņem gatavā veidā, viņam pašam ir jāaptver daiļdarba pasaule: ieraudzīt, sadzirdēt, sajūst izlasīto; saprast cilvēku savstarpējo attiecību labirintus, literāra darba varoņu iekšējo pasauli, sakarības ar dzīves realitāti. Daiļliteratūra rada iespēju pāriet no ārējās pasaules garīgajā. Galarezultātā radošs uztveres process ir tas pats cilvēces izziņas ceļš.

Daiļliteratūras radošas uztveres metodika ietver daudzus stimulējošus paņēmienus, kurus izmanto gan skolā, literatūras mācīšanas stundās, gan bibliotēku darbā. Tādas metodes kā mutvārdu apraksts, teksta inscenēšana, autora atminēšana, teksta un ilustrāciju savienošana, teksta turpināšana u.c.

Īpaši izplatīta forma pusaudžu radošās iztēles rosināšanai ir mutvārdu ainu radīšana. Tās liek lasītājam izteikt vārdos rakstnieka aprakstīto. Lasītāja domu virzienu veido ar jautājumiem: "Kādu tu iedomājies grāmatas varoni?, Kā tu aprakstītu šo notikumu?, Ar kādu zīmējumu papildinātu notikušā aprakstu?". Radniecīgs paņēmiens ir literārā darba teksta vai tā daļas uzvedums, ko papildina attiecīgas dekorācijas, kostīmi, apgaismojums, mizanscēnas.

Ar tālākstāstīšanas paņēmieni, kad pusaudzis turpina rakstnieka iesākto domu, viņa domu gājiens virzāms daiļdarba idejas virzienā un tam jāatbilst literāro varoņu uzvedības stilam. Literāro tēlu radīšana prasa no lasītāja noteiktu lasīšanas dziļumu, raksturtēlu izpratni, varoņu uzvedības zemtekstu izpratni. To atklāj paņēmieni, kas iedrošina lasītāju skaidrot un pamatot savas domas. Tādējādi iztēle nav pašmērķis, bet līdzeklis, kas tuvina lasītāju daiļdarba tēlu sistēmai un nodrošina literāra darba uztveri.

Viens no daiļdarba radošas uztveres elementiem ir vērīgums. Jo vairāk 'sīkumu' lasītājs atklās lasot, jo vairāk viņam būs pieturas punktu radošai darbībai, jo dziļāk viņu ietekmēs vārda māksla un lielāku estētisku baudījumu

viņš gūs daiļdarba lasīšanas laikā. Darbam ar augstu māksliniecisko vērtību tieši katrs vārds, izteiksmes paņēmieni ir no svara. Pusaudžu vērīgumu rosina spēles: "Kas teicis šos vārdus?, Kādas grāmatas varonim pieder šis priekšmets?, Kas attēlots zīmējumā?". Vērīguma attīstīšanai var tikt izmantotas sacensības, kas īpaši aizrauj lasītājus šajā vecumā. Tomēr ne katra pasākuma elements ved uz literārā darba izpratni, to bieži vien literāro spēļu organizētāji nepamana. Gan rakstnieka, gan arī lasītāja vērīgums ir specifiska mērķtiecība: no redzamā uz neredzamo, no detaļas uz veselo, no sīkuma uz būtību.

Pusaudžu vecumā nozīmīga ir **intereses radišana par cilvēku**, kas atspoguļots literārajā darbā. Tā lasīšanas laikā pusaudzis iemācās saprast cilvēku tā veselumā, tikt skaidrībā par viņu rīcību, ielūkoties viņu iekšējā pasaulē, veidot sakarības starp literāriem varoņiem un līdzcilvēkiem. Tā realizējas svarīgākā daiļliteratūras audzinošā funkcija.

Lasot grāmatu pusaudzis sastopas ar daudziem tās varoņiem. Svarīgi pievērst lasītāja uzmanību literāro tēlu raksturu dažādībai: drosmīgi, glēvi, sirsnīgi, atsaucīgi, skaudīgi u.t.t.

Nākošais literāro darbu uztveres rosināšanas virziens ir **lasāmvielas sasaistišana ar reālo dzīvi**. Tā ir viena no tēlainās domāšanas formām, kas zināmā mērā nosaka literatūras sociālo funkciju: izzināt cilvēku un dzīvi. A.Brigaderes "Maija un Paija", L.Fitinghofa "Aizmežu bāreniši", H.Malo "Bez ģimenes" un daudzu citu autoru darbi minami kā piemēri literatūras ietekmei uz jauno lasītāju dzīvi. Tie dod iespēju arī pašiem bibliotekāriem saprast sasaistes procesu.

Lasišanas vadītāja uzdevums ir **rosināt lasītāja asociatīvo lasīšanu**. Mācīt lasītājam salīdzināt, dot ierosmi analogijām, palīdzēt saistīt izlasīto ar personīgo 'es', papildināt lasītāja pieredzi ar dažādām dzīves un lasītāja situācijām - to ietver šī uzdevuma realizācija.

Tātad aplūkota literāra darba uztveres problēma, kas veido daiļliteratūras lasīšanas kultūras pamatu, un nosaka arī citas lasītāja un grāmatas saskares puses: lasīšanas motīvus, lasīšanas repertuāru, lasīšanas daudzumu u.c.

Piemēram, lasīšanas motīvi. Vienu un to pašu grāmatu var lasīt:

- kā obligātu skolotāja norādītu literāru darbu;

- kā izklaides realizētāju: ar kuru jauki var pavadīt laiku; tāpēc, ka to lasa draugi; tāpēc, ka ir vēlēšanās uzzināt kaut ko jaunu; lai sameklētu atbildes uz aktuāliem jautājumiem. Tāpēc arī lasīšanas rosināšanas sistēma ir organizējama daudzveidīgi.

'Lietišķās' lasīšanas vajadzības skolēni apmierina, nākot uz bibliotēku ar konkrētiem skolotāju veidotiem pieprasījumiem. Šo pieprasījumu dominante ir izpildīt uzdevumu, nevis padomāt par grāmatu un tās autoru, līdzpārdzīvot varoņu likteņiem. Dominējot šādai ar lasītāja personību nesaistītai lasīšanai, tā kļūst par standarta, ar personības garīgo attīstību nesaistītu nodarbošanos. To veicina ar mūsdienu pusaudžu laika budžeta samazināšanās, ko var atvēlēt lasīšanai 'sev'. Risinājums meklējams vienā virzienā - tuvinot mācību literatūru un tos darbus, kas ir vitāli nozīmīgi personības attīstības ceļā.

Īpaša bibliotekāru uzmanība pievēršama t.s. 'prestīžai lasīšanai', kuras mērķis ir paspīdēt ar savām zināšanām vienaudžu kolektīvā un pacelt sevi pāri citiem. Šāda parādība vērojama pusaudžu vecumā. Jāatzīmē, ka par šādas lasīšanas lasāmvielu var kļūt gan detektīvi, gan klasika; gan izcili, gan darbi ar zemu literāro vērtību. Pašā 'prestīžās lasīšanas' būtībā nav nekā sliktā, ja katra izlasītā grāmata tiek novērtēta atbilstoši tās mākslinieciskajām vērtībām. Par nevēlamu tā kļūst tad, ja bez pamatojuma tiek realizēti savtīgi nolūki. Tādējādi izlasītā uztveres kultūra ir cieši saistīta ar cilvēka vispārējās kultūras limeni.

Likumīgs daiļliteratūras lasītāja veidošanās daļa ir lasīšanas **kvalitāte un kvantitāte** t.i. cik un kā jālasa. Palielinās izdevumu plūsma, bet samazinās lasīšanai atvēlētais laiks. To kompensē straujā sabiedriskās saziņas līdzekļu attīstība. Tāpēc tik aktuāls šis jautājums ir lasīšanas vadītāju darbā.

Jāsaprot, ka daudz lasīt neraksturo personības garīgo potenciālu. Skolēns var lasīt daudz, bet neveidoties kā personība, ja viņa pasaules uzskats veidojas zemas mākslinieciskas vērtības grāmatu ietekmē un lasītāja darbībai ir virspusējs raksturs. Pieredze rāda, ka vienai labai, dziļi izjustai grāmatai ir daudz lielāka nozīme lasītāja garīgajā attīstībā. Desmitiem 'apritu' grāmatu

nekompensē šīs vienas vērtību. Bibliotekāram būtu jāšķir ekstensīvo lasīšanu (virspusēja, pavirša) un intensīvo lasīšana (dziļa, pamatota, izjusta). Tikai intensīvā lasīšana veicina cilvēka garīgās dzīves izaugsmi.

Sociologu atzīmētās pretrunas starp pusaudžu lasīšanas kvalitāti un kvantitāti, starp intensīvo un ekstensīvo lasīšanu var tikt novērstas ar:

- atlases tipa lasīšanas programmu,
- izslēdzot nekvalitatīvu literatūru no pusaudžu lasīšanas loka,
- izstrādājot pilnvērtīgas lasīšanas kritērijus,
- attīstot pusaudžos lasītā uztveres kultūru.

Tas panākams ar **attīstošās lasīšanas principa** ievērošanu pusaudžu daiļliteratūras lasīšanas virzībā.

Pārvērtējumu prasa bibliotēku tradicionālā orientācija apmierināt lasītāju pieprasījumus. Apmierināt tos, neattīstot pusaudžu lasīšanu, nozīmē iet lasītāja - augošās personības pavadā. Lasītāja un bibliotekāra mijiedarbības rezultātā sasniedzama kārtējā lasītāja attīstības pakāpe. Piemēram, pusaudžus aizrauj fantastika, detektīvi, piedzīvojumi. Šīs literatūras klāstā pietiekami daudz izcilu vārda mākslas sasniegumu: Ž.Verns, O.Defo, A.Konans-Doils u.c. Šie darbi rosina zinātkāri, iztēli un bagātina domāšanas stereotipus. Bibliotekāra darba pamatā ir spēja pusaudžu dabisko lasīšanas interešu saturu ievirzīt pasaules literatūras zelta fonda lasīšanā.

Lasītāja piesaiste labākajai literatūrai notiek pēc noteiktas metodes: **ieinteresēt** un **iesaistīt**. Ievērojot pusaudžu intereses un lasīšanas pieprasījumus, apmierināt tos tādā veidā, lai tie veicinātu attīstību. Šajā gadījumā lasītāju un grāmatu var apskatīt kā savstarpēju dinamisku sistēmu, kurā grāmata atrodas solīti priekšā lasītājam. Attīstošā principa ievērošana (būt lasītājam priekšā, uzdot viņam aizvien sarežģītākus jautājumus, kurus risinot lasītājs gūst estētisku baudījumu) nodrošina lasītāja izaugsmi lasīšanas procesā. Šis princips nodrošina pusaudžu lasīšanas loka veidošanos un daudzpakāpju, dinamiskas izglītības iespēju: katra nākošā grāmata ir sarežģītāka un dziļāka.

Nosauktā principa pamatus veido jaunās personības veidošanās objektīvās likumsakarības. Viena no tām - viena un tā paša vecuma bērnu nevienmērīga attīstība. Tieši tas nosaka lasīšanas attīstības dažādo līmeni pusaudžu vecumā: interešu un pieprasījumu, māksliniecisko vērtību dažādību. Par normu uzskatāma parādība, kad vienas un tās pašas klases skolēni atrodas uz dažādiem lasīšanas attīstības pakāpieniem. Tai pat laikā viens lasīšanas attīstības līmenis var būt dažāda vecuma lasītājiem.

Personības attīstības dažādība viena vecuma robežās izmaina mūsu priekšstatus par bērnu diferencētu apkalpošanu bibliotēkā. Šodienas redzējums nosaka nepieciešamību izstrādāt sikāku lasītāju grupēšanu viena vecuma robežās.

Ievērojot attīstošās lasīšanas principu, aktualizējas jautājums par dažādu rakstnieku darbu lasīšanas **pēctecību** un par to, **kas** rakstnieka daiļradē vai noteiktos darbos ir pieejams nenobriedušam lasītājam vai lasītājam ar augstu lasīšanas kultūru, darbu lasīšanas un autoru izvēles secība. Principa būtība pasaka priekšā to, ka jāsaik ar tiem autoriem un daiļdarbiem, kuri imponē bērnu mākslinieciskai apziņai. Pusaudžu vecumā tie ir darbi, kuriem raksturīgi spraigi sižeta pavērsieni un aizraujošs sižeta risinājums, tai pat laikā ar augstu māksliniecisko vērtību. Tie rada iespēju tuvināt pusaudžus psiholoģiska rakstura literatūras lasīšanai, kuros dinamisms pārceļts uz ētisko un sociālo konfliktu sfēru. Psiholoģiski darbi savukārt tuvinās filozofiskiem sacerējumiem. Tā iespējams veidot lasītāja attīstības ceļu. Priekšnoteikumus tādai dinamikai veido paši literārie sacerējumi, to nevienādabīgums. Arī noteiktam sacerējumam piemīt līdzīga dinamiska struktūra. Lasītāja attīstības pamatu veido iedziļināšanās, viņa pāreja no viena līmeņa otrā. Liela nozīme šeit ir pārlasīšanai - lasītājs aug līdz grāmatai, grāmata - lasītājam. Pārlasīšanai raksturīgs palēnināts temps, iedziļināšanās, lasītāja darbības intensitāte, cenšanās izprast literāro varoņu psiholoģiju, autora domu un novērtēt to.

Tādējādi lasītāja attīstības priekšnoteikumus rada pati personība un grāmata. No vienas puses, tas paaugstina lasīšanas satura kvalitāti, lasīšanas interešu un pieprasījumu izaugsmi, no otras puses - pilnveido spējas uztvert

daiļliteratūru. Jo augstāka uztveres kultūra, jo augstāka māksliniecisko prioritāšu kvalitāte. Savukārt interesi par nopietno literatūru izraisa uztveres estētisko iespēju izaugsme. Šādā aspektā attīstošās lasīšanas problēma izvirza galvenos daiļliteratūras lasīšanas rosināšanas jautājumus: ko, kādā secībā un kā lasīt, lai garīgi pilnveidotu augošo personību. Rodas iespējas lasītāju grupu diferenciācijai atkarībā no viņu lasīšanas līmeņa. Var izdalīt trīs lasīšanas līmeņus: ekstensīvais, intensīvais un radošais.

Pirmajam raksturīga virspusēja lasīšana, primitīvs izklaidējošs pieprasījums. Otrais līmenis - tā ir pārdomu lasīšana, šāds lasītājs iedziļinās parādību būtībā. Viņš arī mīl aizraujošus sacerējumus, taču tādus, kuri liek padomāt. Šāds lasītājs lasīšanas laikā vēlas padomāt par izlasīto, analizēt, apspriest izlasīto, grāmatu atlasī un novērtējumu nosaka sociāli nozīmīgāki kritēriji. Trešais līmenis - lasītāja un rakstnieka sadarbības līmenis, kuram raksturīga aktīva pašapziņas darbība, izlasītā sasaiste ar reālo dzīvi, iedziļināšanās literārā darba zemtekstos, aktīva interiorizācijas un eksteriorizācijas procesu vienotība. Sižeta dominante šeit ir pārvarēta, lasītāji meklē dzīves parādību atspoguļojumu, psiholoģisko un sociālo patiesību, atbildes uz savas dzīves aktualitātēm literārajos sacerējumos.

Īpaša uzmanība bibliotēku darbā pievēršama lasītājiem ar pirmo lasīšanas līmeni, kuri izvēlas tikai izklaidējoša satura darbus. Šeit noteicošais ir literatūras izvēle, kas apmierina lasītāja intereses un tai pat laikā attīsta tās. Rodas nepieciešamība pēc vilinošām grāmatām ar aizraujošu un dziļu saturu. Izmantojot grāmatas par indiāņiem, par spiegiem, fantastiskiem notikumiem kā pārejas posmu, bibliotekārs gūst iespēju rosināt lasītāju tālākai attīstībai. Piemēram, izmantojama attīstošās lasīšanas sistēma uz pasaku bāzes. Vietā šeit ir tāds ceļš: palielināt lasīšanas loku atkarībā no lasītāju interesēm par daiļdarba sižetu, literāro varoņu likteņiem u.c.

Liela nozīme lasītāja tuvināšanai literārā darba būtībai ir ievirze uztverei - bibliotekāra padoms, kam pievērst uzmanību lasīšanas laikā. Pati sarežģītākā grāmata kļūst lasītājam aptverama, ja viņš ir emocionāli gatavs uztverei, ja gaidīšanas koeficients ir augsts.

Stāsti satur lielas potenciālas iespējas lasītāju attīstībai. Stāstiem raksturīgs māksliniecisks paņēmiens, kurā katram vārdam ir sava vieta un nozīmē. Daiļdarba mazā forma rakstniekam liek būt izsvērtam vārdos, patiecināt to jēdzienisko nozīmi, izvēlēties precīzas detaļas, koncentrēt teksta jēdzienisko nozīmi. Stāsta žanrs, kas izvirza noteiktas prasības rakstniekam, ir tikpat nozīmīgs lasītājam un prasa maksimālu sadarbību ar uzrakstīto. Tāpēc stāstu var dēvēt par lasīšanas kultūras un daiļdarba uztveres indikatoru. Mazās formas proza ir arī labākais līdzeklis daiļliteratūras lasīšanas mācīšanā. Uzsverot lasītāja domās niecīgo, kādā parādībā norādot būtību, sīkumā - nozīmīgo, konkrētajā - vispārīgo, tiek veidota lasītāja tēlainā domāšana, attīstīta gaume, smalkāka kļūst izlasītā uztvere.

Stāsta žanrs prasa intensīvu un radošu lasīšanu, šīs iemaņas mūsdienu pusaudžu lasīšanai nav raksturīgas. Šīs pretrunas risināmas, sākot ar daiļdarbiem, kuri aizrauj pusaudzi (Dž.Londons, A.Konans-Doils, u.c.). Piedāvājot šādus sacerējumus, netiek mazināta pedagoģiskā iedarbība, jo aizraujošs sižets mijas ar raksturu un dzīves parādību izziņāšanu. Piesaistot lasītāju intensīvai lasīšanai, bibliotekārs rod iespēju tālākai lasītāja izaugsmes rosināšanai.

Akcentējot daiļliteratūras lasīšanas uzdevumu mūsdienu bibliotēku darbā, atzīmējama vārda mākslas ciešā saistība ar citiem mākslas veidiem. Mūsdienu bibliotēku fondi satur ne tikai grāmatu izdevumus, bet arī attēlizdevumus, skaņu un video ierakstus, veidojas datu bāzes un paveras datoru lietošanas iespējas.

Pusaudžu lasīšanā liela nozīme bibliotekārajai un bibliogrāfiskajai kultūrai, iemaņām informācijas meklēšanā. Šīs prasmes apgūstamas īpaši šim mērķim adresētos pasākumos.

Bibliotēkmācību stundu rezultatīvas norises garants ir bibliotēku grāmatu fonda un bibliogrāfiskā uzziņu aparāta priekšzīmīga un profesionāla kārtība; bibliotekāra kompetence bibliotēkzinātnē, literatūrā, pedagoģijā, psiholoģijā, datortehnikā. Tikai radoši aktīvs, profesionāls un emocionāli uzlādēts bibliotekāru darbs spēj ieinteresēt pusaudžus nopietni pievērsties lasīšanai.

Bibliotēkāmācības laikā notiek pakāpeniska iemaņu apguve: no pirmās iepazīšanās ar bibliotēku līdz daudzpusīga literatūras fonda iepazīšanai; no grāmatas izvēles ar kartotēkas palīdzību līdz datorkataloga izmantošanai.

Daiļdarbu dziļu uztveri, analīzi un novērtējumu visvairāk veicina praksē pārbaudīts paņēmiens - teksta literāri pedagoģiskā analīze. Analizējot darbu no mākslas un literatūras zinātnes viedokļa, jāievēro vecumposma psiholoģiskās un lasīšanas īpatnības, audzināšanas uzdevumi. Jāievēro pusaudžu uztveres specifika, tas, ko viņi pirmkārt pamanīs un augstāk novērtēs literārajā darbā, un kas viņiem paslīdēs garām, paliks nesaprasts. Šādas analīzes pamats ir problemātisku jautājumu izvirzīšana lasītājiem. Lasīšanas vadītāja uzdevums ir rosināt pusaudža interesi par autoru. Dažādu literatūras žanru uztveres padziļināšanās paņēmieni ir atšķirīgi, balstās uz žanru specifiku, gan arī pusaudžu īpašo attieksmi pret tiem. Piemēram, dzeja ir nepopulāra pusaudžu vidū. Vadoties no pusaudža vecumīpatnībām - tieksmes pēc garīgā pacēluma, ideāla meklēšanas, jēdzieniskās domāšanas iespējām, jāpalīdz viņiem izjust dzejas īpašo estētisko devumu, ritmu, muzikalitāti, asociācijas.

Daiļliteratūras uztveres veicināšanā pārdomāti izmantojama pusaudžu pozitīvā attieksme pret tādiem mākslinieciskās izteiksmes veidiem kā humors, satīra, ironija, hiperbolas. Uzmanība pievēršama tam, lai tie veiktu ne tikai estētiskā pacilājuma lomu, bet, lai ar šo mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu palīdzību pusaudzis spētu uztvert literārā darba ideju.

Pusaudžu lasīšanas virzības pamatā ir individuālais darbs. Tikai tiešā un sistemātiskā saskarsmē ar pusaudzi bibliotēkām ir iespējams veidot viņa intereses, izkopt tās, veicināt izziņas un jaunrades spējas. Bibliotēkām ir ne tikai jāzin attiecīgā vecumposma lasīšanas īpatnības, bet arī labi jāpazīst katrs kā personība, jāzin viņa rakstura īpatnības, lasīšanas kultūras līmenis un lasītāja virzība. Vadoties no šīm zināšanām izvēlas katram pusaudzim piemērotākās darba formas, paņēmienus, kas visvairāk sekmē individuālā darba rezultātus. Ievērojot pusaudžu noraidošo attieksmi pret jebkuru audzināšanu, pamācīšanu, individuālā saskarsmē viņi nedrīkst apjaust, ka viņu lasīšana tiek virzīta.

Visas ziņas par pusaudzi, viņa interesēm un īpatnībām, kā arī katru reizi veikto sarunu saturs ieteicams fiksēt lasītāja formulārā. Maksimāli objektīvas ziņas par pusaudzi var iegūt sadarbībā ar viņu vecākiem, klases audzinātāju un ārpusklases iestāžu pedagogiem. Diemžēl praksē šī sadarbība nav stipra, bibliotekāra informācija par lasītājiem ir visai skopa. Ja izveidotu kompleksu, patstāvīgu sadarbību starp bērnu bibliotēku, skolu, ārpuskolas iestādēm ne tikai informācijas apmaiņā par katra pusaudža individuālajām interesēm, bet arī rīkotu kopā saskaņoti pasākumus, literatūras stundas un citas nodarbības pusaudžiem, tiktu mērķtiecīgāk virzīta un izkopta lasīšanas interešu saistība ar pusaudžu personiskajām interesēm. Pusaudžu individuālajā lasīšanas rosināšanā iezīmējas šādi savstarpēji saistīti posmi: lasītāja pieprasījuma apmierināšana un veidošana; literatūras ieteikšana; pārrunas par izlasīto; palīdzība patstāvīgajā darbā ar literatūru.

Pusaudžu vecumā pieprasījumi galvenokārt ir konkrēti un tematiski. Ja lasītāja pieprasījums ir konkrēts, bibliotekāra uzdevums ir padziļināt viņa interesi, radīt interesi par grāmatas autoru kā personību, viņa daiļradi, iepazīstināt ar citiem šī autora darbiem. Tematiskie pieprasījumu parasti ir saistīti ar mācību priekšmetu apguvi, specifisko un literāro orientāciju, personības īpatnībām. Šādu pieprasījumu apmierināšanā jāievēro princips - no vienkāršā uz sarežģīto, no grāmatām ar saturā emocionāli tēlainu nokrāsu uz grāmatām, kas loģiski atklāj zinātniskās patiesības, rosina patstāvīgi domāt, spriest, secināt. Šai pārejai jābūt pakāpeniskai un jāievēro katra pusaudža iespējas. Vēlams sākt ar daiļliteratūras lasīšanu, ar tās palīdzību caur konkrētiem emocionāliem tēliem lasītājam ir vieglāk pakāpeniski nokļūt līdz zinātniskajai atziņai.

Īpaša uzmanība pievēršama nenoteiktajiem pieprasījumiem ("kaut ko"). Tie liecina par lasītāja interešu nestabilitāti, tāpēc te paveras lielas iespējas lasīšanas rosināšanai. Praksē pusaudžu reālā lasīšana ne vienmēr atbilst viņu pieprasījumiem. Iemesls tam ir gan bibliotēku fondi, kas nespēj apmierināt pieprasījumu daudzveidību, gan pusaudža pieprasījuma motīvu nepareizs izklāsts un neprecīzs formulējums.

1993.gada oktobrī Rīgas pilsētas Centrālā bērnu bibliotēka organizēja aptauju septiņās Rīgas bērnu bibliotēkās par lasītāju pieprasījumiem, pieprasījumu motīviem (Rīgas pils. CBS nepubl. mater.). Rezultāti liecina, ka 85% saņemto pieprasījumu motīvs ir skolas mācību priekšmetu apguvei, un tikai 15% no pieprasījumiem ir saistīts ar lasītāja personisko interesi par grāmatu, 9% pieprasījumu ir saņēmuši atteikumus. Izriet secinājums, ka bērnu bibliotēkā skolēni iegriežas tikai nepieciešamības gadījumā, lai varētu sekmīgi apgūt skolas programmu, jo 15% pieprasījumu ir saistīti ar ar personiskajām interesēm. Tas, nozīmē, ka bērnu bibliotēkās individuālā lasīšanas virzība ir zemā līmenī, skolēni netiek ieinteresēti par literatūru, netiek pārliecināti apmeklēt bibliotēku, lai izmantotu tās plašo fondu.

Pusaudžu lasīšanas rosināšanas veiksmi nosaka mērķtiecīgi un sistemātiski veidota bibliotēkārā darba sistēma.

Lai sekmētu literāro interešu veidošanos un attīstību bibliotekāri organizē ieteicošās pārrunas un pārrunas par izlasīto. Ieteicošās pārrunas laikā pusaudzis ieinteresējams par konkrētām grāmatām, apzinātu lasāmvielas izvēli un literārā darba uztveri. Jānoskaņo radošai lasīšanai, patstāvīgam darbam ar grāmatu. Ieteicošās pārrunas raksturs un virzība ir atkarīgi no pusaudžu individualitātes, viņa interesēm, literārās sagatavotības, kā arī no literatūras veida un žanra. Iesakot izziņojošo literatūru, bibliotekāri balstās uz tiem literārā darba komponentiem, kuri pusaudžus visvairāk piesaista, tas ir neparastais, varoņa drošsirdīga rīcība, detektīva elementi u.c. Pusaudžiem kā pāreja no daiļliteratūras uz populārzinātnisko literatūru labi noder zinātniski fantastiskā literatūra, ar piebildi, ja bibliotekārs spilgti akcentē tajā izziņas materiālu. Viens no pārrunas paņēmieniem varētu būt šāds, rekomendācijas laikā radīt lasītājam "meklējumu" situāciju, izvirzot izziņas uzdevumu, kas atrisināms, izlasot grāmatu. Jaunākajiem pusaudžiem jāizvirza problēmjautājumi, vecākajiem pusaudžiem - problēmsituācija. Tie ietekmē ne vien pusaudža apziņu, bet arī jūtas, kas izraisa nepieciešamību lasīt. Akcentējamas arī grūtības, kas var rasties lasot.

Ieteicošā pārrunā par daiļliteratūru bibliotekāri lieto paņēmienus, kas veicina tēlainu domāšanu, estētiskās uztveres ievirzi, pievērš uzmanību vārda mākslas īpatnībām. Ieteicamo grāmatu var salīdzināt ar kādu jau izlasīto, lai saasinātu interesi par to. Ieteicošās pārrunas laikā izmantojams bibliotēkas brīvpieejas fonds.

Pārrunā par izlasīto bibliotekārs noskaidro, cik radoša un veiksmīga ir bijusi pusaudža lasīšana, ko tā devusi viņa prātam un jūtām, atzīmē, kas turpmāk tiks ievērots lasīšanas virzībā. Šāda saruna par izlasīto ļauj bibliotekāram noskaidrot un pārliecināties par pusaudža lasīšanas kvalitāti, noskaidrot ieteicošās pārrunas efektivitāti, tās ievirzošo mērķtiecību. Svarīgi pārrunas gaitā izvirzīt jautājumus atbilstoši grāmatas specifikai un lasītāju individualitātei. Ja jautājumu saturs un formulējums saturēs noteiktu problemātiku, tas rosinās lasītāju noskaidrot iemeslus un sekas, saistīt gūtās zināšanas un iespaidus par dzīvi. Jautājumi par daiļliteratūru un populārzinātnisko literatūru ir ļoti atšķirīgi, atbilstoši šo literatūras tipu specifikai. Jautājumu par populārzinātnisko literatūru mērķis ir noskaidrot, kā pusaudzis ir izpratis un apguvis izziņas materiālu, kā saista to ar dzīvi un savu personisko pieredzi. Sarunā par daiļliteratūru jautājumu nostādne būtiskākais ir lasītāja uzmanības koncentrēšana uz komponentiem, kas ir specifiski vārda mākslai. Runājot par konkrētiem faktiem vai sižetu, darba atsevišķām detaļām, jāpalīdz viņam uztvert literāro darbu kopumā, apjēgt fakta, notikuma jēgu galvenās idejas atklāsmē. Daiļdarba literāri pedagoģiskās analīzes gaitā pusaudžu un bibliotekāra savstarpējai saruna veidojama radoši un emocionāli.

Metodiķi iesaka bibliotekāriem rosināt, lai lasītāji izveidotu lasītāja dienasgrāmatu, kā arī atsauksmes par izlasītām grāmatām. Tās veicina lasīšanas kultūras izveidi un lasītāja dziļu uztveri, izpratni. Šādu prasību jeb ierosinājumu varētu ieteikt skolās literatūras skolotāji. Taču būtiski, lai tā nebūtu vispārināta, obligāta prasība, bet paša lasītāja apzināta vajadzība izteikt savas domas, izrakstīt iepatikušās atziņas, sarežģītākos vispārinājumus vai jēdzienus u.tml. Savukārt lasītāju atsauksmes par izlasītajām grāmatām ir domātas citiem lasītājiem kā ieteikšanas un ieinteresēšanas līdzeklis.

Individuālais darbs ar lasītāju cieši saistās ar bibliotēkas publisko darbu. Pirms dažiem bibliotēkas pasākumiem bibliotekāri veic individuālo darbu ar lasītājiem, palīdzot sagatavoties pasākumam, dziļāk apgūt literatūru, kas tiks aplūkota pasākumā. Savukārt publiskais darbs ietekmē individuālo darbu, izraisa pusaudzos jaunas lasīšanas intereses, sekmē lasīšanas kultūras attīstību, kā arī dod iespēju bibliotekāriem tuvāk iepazīt pusaudzi.

Bibliotēkas publiskais darbs aktivizē pusaudžu garīgo darbību, izziņas spējas un vēlmes, veicina viņu estētisko attīstību un lasīšanas kultūru. Pusaudžiem piemērotākās ir tās publisko pasākumu formas, kuru norisē ietverti diskusijas elementi, radītas problēmsituācijas, kas veicinātu patstāvīgu domāšanu, iztēli, apzinātu un dziļu uztveri. Kolektīvā darbā ar grāmatu skolēniem ir iespēja publiski uzstāties, īstenot pašapliecinājumu, izteikt savas domas, uzklausīt citu viedokļus, salīdzināt un pretstatīt tos, bagātināt runas kultūru, apgūt uzvedības normas.

Katram publiskam pasākumam ir sava nozīme lasīšanas virzības procesā. Vieni vairāk sekmē lasīšanas interešu radīšanu, piem., ceļojumi grāmatu pasaulē, citi - analītiskās domāšanas attīstīšanu (grāmatu apspriešana, dispuṭi); vēl citi - bibliogrāfiskās kultūras izveidi (bibliogrāfiskie konkursi) u.t.t.

Jaunāko pusaudžu lasīšanas virzību vairāk sekmē tādi pasākumi kā neklātienes ceļojumi, pārrunas par grāmatām, sarakstišanās ar grāmatu varoņiem, konkursi, viktorīnas, literatūras izstādes un skates. Viņiem domātajos pasākumos sastopami rotaļu elementi. Šo pasākumu saistošā, katra dalībnieka aktivitāti rosinošā un reizē arī rotaļīgā forma dod iespēju apgūt lielas un dziļas patiesības, un ir laba iespēja lasīšanas rosināšanai. Vecākajiem pusaudžiem domātajos pasākumos saikne ar rotaļu ir mazāk izteikta, toties spilgtāk iezīmējas problemātiskā ievirze, diskusijas elementu pārsvars.

Arī literatūras izstādes veic lasīšanas virzības funkcijas, jo lai gan netieši, taču mērķtiecīgi izpaužas izstādē izliktās literatūras tematiskā atlasē, kompozīcijā un struktūrā, jaunu aspektu atklāsmē par pusaudžiem jau zināmiem jautājumiem un problēmām.

Īpaši nozīmīgas ir grāmatu apspriešanas - kolektīvas pārdomas par lasīto, kopīga atbilžu meklēšana, kas aktivizē lasītāju domas, sekmē apzinātu attieksmi pret lasīto, saasina uztveri, audzina literāro gaumi, vērīgumu, veido publiskas uzstāšanās iemaņas. Daudz kopīga ar šo formu lasītāju konferenci. Atšķirīgs ir, galvenokārt, konkrētās problēmas formulējums un lasītāju uzstāšanās raksturs (iepriekš izstrādāti referāti, ziņojumi).

Literārie un biogrāfiskie konkursi, literārās rotaļas un spēles paplašina lasīšanas loku, palīdz dziļāk apgūt lasīto, veido lasīšanas kultūru. Šo pasākumu audzinošo ietekmi vairo pusaudžu sacensības par labākajām atbildēm, kas atbilst viņu pašapliecināšanās tieksmēm.

Pusaudžiem, kuru literārā attīstība norit sekmīgi, pieejama pat tāda problēmu risināšanas metode kā polemika, ko izmanto literāros diskusijā. Diskusijas dalībnieki izsaka un aizstāv savu viedokli, uzklasa iebildumus un argumentus, uz tiem atbild, loģiski noraida pretinieka slēdzienu. Tas veicina analītisko domāšanu, prasmi veidot spriedumu, ieņemt noteiktu pozīciju attiecībā pret problēmu, rast izeju no problēmsituācijas.

Ievērojot visus ar pusaudžu vecumposma dabattīstību un mūsdienu bibliotekārā darba specifiku saistītos jautājumus, lasīšanas intereses rosināšanai veiksmīgi izmantojami kompleksi pasākumi, kuros ievērotas pozīvīvās komponentes intereses radīšanai.

Pētījuma gaitā tika organizētas daudzas nodarbības noteikta vecuma skolēniem (Rīgas pilsētas 20., 31., 34., 35., 36., 37., 39. bērnu bibliotēkās), lai apstiprinātu pētījumam izvirzītās hipotēzes.

Literārā pēcpusdiena, kas bija veltīta A.Sakses grāmatai "Pasakas par ziediem" un kurā piedalījās Rīgas pilsētas 3. vidusskolas 6. klases skolēni, ietvēra:

1) mājas darbu skolēniem: jāizveido klases komanda, tās simbolika, jāuzraksta pasaka par kādu puķi;

2) grāmatu izstādi, kurā izdevumi ar A.Sakses pasakām par ziediem, un šo grāmatu apskatu;

3) konkursus: par interesantāko pašsacerēto pasaku, krustvārdu miklu atminēšana, ziedu zīmējumi.

Pasākuma efektivitāti apliecināja skolēnu lielā aktivitāte pasākuma sagatavošanas un tā norises laikā, uzmanīga klausīšanās, izstādē piedāvāto grāmatu aplūkošana un šo grāmatu izsniegums, citu A.Sakses grāmatu lasīšana.

Rīgas 39. bibliotēkā rīkotajā Lieldienu pasākumā piedalījās 36. vidusskolas 5. klase. Tā struktūra:

1) iepazīšanās ar bibliotēku un tās sniegtajiem pakalpojumiem (šie skolēni bibliotēku apmeklēja pirmo reizi);

2) Lieldienu svētku tradīciju raksturojums, ko papildināja informācija par izdevumiem, kuros var atrast šo svētku tradīciju aprakstu;

3) sacensības: olu nešana, tautasdziesmu dziedāšana, vārdu konkurss;

4) lasīšanas kultūras iemaņu apguvi veicināja iepazīšanās ar bibliotēkas katalogiem un kartotēkām, to kārtojuma un informācijas meklēšanas principiem.

Pasākums izdevās, jo skolēni aktīvi iesaistījās visās viņiem piedāvātajās nodarbībās, kļuva par šīs bibliotēkas lasītājiem un Lieldienu laikā lasīja grāmatas par šo tematu.

Pieredze rāda, ka bibliotēkas neizmanto pietiekoši publiskā darba formas lasīšanas virzības īstenošanā. Igaunijas, iepriekš minētais pētījums liecina, ka tādi pasākumi kā literārie konkursi, viktorinas, tiek organizēti reti. Maz arī populārzinātniskās literatūras popularizēšanai veltītu pasākumu. Publiskajos pasākumos piedalās neliels skaits lasītāju. Publisko pasākumu apmeklētība ir lielāka tajās bibliotēkās, kurām ir patstāvīgi sakari ar konkrētām skolas klasēm, ja skolotāji un bibliotekāri apzinās šo pasākumu organizēšanas nozīmi pusaudžu lasīšanas interešu veidošanā un attīstīšanā.

70.-80.gados pusaudžu lasīšanas virzības kompleksai veikšanai tika sastādīti skolēnu bibliotekārās apkalpošanas koordinācijas plāni starp skolām, ārpuskolas iestādēm, bērnu vecākiem un bibliotēku katrā rajonā, mikrorajonā. Tajos paredzēja visu iestāžu saskaņotu darbu, konkrētus pasākumus, norādīja atbildīgos par to izpildi. Tas palīdzēja novērst darba dublēšanos, stihiskas

norises un savrūpību. Taču praksē šie plāni bija grūti saskaņojami, jo no skolu puses bija jūtama pasivitāte, grūtības saskaņošanā ar mācību darbu un mācību programmu.

Neraugoties uz visām problēmām un bibliotēku nepopularitāti pusaudžu vidū, ir arī labi izņēmumi un piemēri darbam ar skolēniem. Piemēram, Talsu un Dubultu bērnu bibliotēkās ir labi organizēts darbs ar lasītāju aktīvu. Jo bez skolēnu mērķtiecīgas lasīšanas virzības nav iedomājams darbs ar lasītāju aktīvu. Dubultu bērnu bibliotēkas vadībai ir izdevies ieinteresēt un piesaistīt lasītājus, izmantojot tādu darba formu, kā leļļu teātra elementu izmantošanu lasīšanas intereses veidošanai un attīstīšanai.

Lai gan lasītāju aktīva darba organizētājs un vadītājs ir bibliotekārs, liela ir vienaudžu savstarpējā ietekme. Līdztekus lasīšanas interešu attīstībai kolektīvais darbs veicina arī pusaudžu sabiedrisko darbību un saskarsmes kultūru.

Interesanta un izmantojama ir arī norvēģu pieredze bibliotēkas un līdz ar to lasīšanas popularizēšanā jauniešu vidū (47). Projekts paredzēja Holmia tautas bibliotēkas un vidusskolas sadarbību laika posmā no 1987.gada rudens līdz 1990.gada vasarai. Holmias tautas bibliotēkas telpās iekārtoja īpašu pusaudžiem paredzētu istabu, plašāk popularizēja bibliotēkas izmantošanas iespējas jauniešu vidū, kā arī izmaiņas grāmatu un periodikas komplektēšanu atbilstoši šo pusaudžu interesēm. Bez tam Holmias vidusskolā izveidoja divas klases, kurās, līdzdarbojoties skolotājiem un bibliotekāriem, notika daudzi lasīšanas aktivitāti rosinājoši pasākumi.

Vislielāko atsaucību ieguva jauniešu istabas iekārtošana. Tā bija 60 m² liela telpa, kas dod iespēju apkalpot lielāku lasītāju skaitu, izveidot atsevišķu periodikas, informācijas lapiņu un komiksu stūri, kā arī rīkot grāmatu izstādes. Telpai izvēlējās pusaudžu uztverei atbilstošu sienu krāsojumu un apgaismojumu. Jauniešiem pieņemamas sēdvietas izvietoja saistībā ar periodisko izdevumu un komiksu lasītavu. Jauniešu istaba piesaistīja tās potenciālos izmantotājus gan ar ērtu un labi pārskatāmo grāmatu izvietojumu, gan iespēju brīvi piekļūt informācijas lapiņu krājumam, kurā bija materiāli sākot

ar mājsaimniecību un izglītību, beidzot ar sīkumiem, kas palīdz risināt personiskās problēmas. Šajā telpā atradās arī informācijas stands ar īsiem apskatiem par jaunākajām filmām, video un mūziku. Pusaudži varēja noklausīties arī audiokasetes (turpat uz vietas vai paņemt tās uz mājām).

Jauniešu istabas izveidošana beidzot pārliecināja pusaudžus, ka viņi bibliotēkā tiek gaidīti un var izmantot tās pakalpojumus. Literatūru izraudzījās kopīgi bibliotekāri, skolotāji un paši pusaudži. Tika iegādātas visdažādākās grāmatas, sākot ar tieši pusaudžiem adresētu literatūru un beidzot ar populārzinātniskiem darbiem pieaugušajiem. Pusaudži ļoti atzinīgi novērtēja periodisko izdevumu un komiksu pieejamību jauniešu istabā.

Lasišanu veicinošās aktivitātes aptvēra visus Holmias vidusskolas jaunāko klašu skolēnus, bet īpaši intensīva darbība risinājās divās adaptētajās klasēs. Tajās notika pārrunas par skolotāju un bibliotekāru ieteiktajiem tematiem, kopīga grāmatu lasīšana un apspriešana, autoru apciemojumi u.c. Pārējie skolēni piedalījās šādos pasākumos retāk - apmēram 2 reizes gadā. Skolā organizētās pārrunas ieinteresēja pusaudžus, un viņi izteica vēlēšanos, lai šādi pasākumi notiktu arī bibliotēkā.

Īstenojot Holmia projektu, varēja novērot lasīšanas aktivitātes pieaugumu vidusskolā. 8. - 9. klašu skolēni bija sākuši apmeklēt bibliotēku vismaz reizi mēnesī vai pat biežāk. Grāmatu izsniegums bibliotēkā bija 5 reizes lielāks nekā parasti šajā vecumā mēdz būt. Samazinājās to pusaudžu skaits, kuri bibliotēku neapmeklēja. Projekta sākuma posmā tādu bija 18%, bet pēc gada - 7%. Grāmatu izsniegums 13 - 16 gadu vecuma grupai pieauga par 70%.

Holmia projekts ir spilgts paraugs tam, ka ir nepieciešama skolotāju un bibliotekāru cieša un kompleksa sadarbība, lai mērķtiecīgi un kvalitatīvi rosinātu pusaudžu lasīšanas intereses, ņemot vērā pusaudžu psiholoģiskās īpatnības un vēlmes. Pusaudžu lasīšanas interešu veidošanā un atbalstīšanā noteicošais ir sistemātiska, zinātniski pamatota lasīšanas virzība, bibliotekāra zināšanu līmenis un prasme, spēja uztvert un izprast pusaudžu vajadzības un ar sirdi tām atsaukties.

NOBEIGUMS

Ar jēdzienu "lasīšanas intereses" apzīmējam noturīgu un intensīvu lasītāja emocionāli izzinošu attieksmi pret literatūru, kas izpaužas literāro darbu izvēlē, uztverē un novērtējumā.

Lasišanas intereses ir cieši saistītas ar visu personības interešu sistēmu un gūst atspoguļojumu lasāmajā literatūrā. Tāpēc lasīšanas intereses vērtējamas kā indikators, kas netieši, bet būtiski atspoguļo pārvērtības atsevišķas personības, sociālas grupas uzskatos un rīcībā.

10 - 13 gadu vecu mūsdienu skolēnu Latvijā raksturo interese par detektīviem, fantastiku un pasakām. To nosaka:

1) objektīvi nosacījumi - pasaules kultūras integrācija, sabiedriskās saziņas līdzekļos popularizētā prāta un spēka hiperbolizācija, pusaudžu socializācijas īpatnības un piedāvāto izdevumu saturs:

2) subjektīvi nosacījumi - emocionālo un intelektuālo spēju attīstība, lasītāja pieredze un iemaņas, lasīšanas motivācijas līmenis.

Daiļliteratūras lasīšanas motīvi lielā mērā nosaka literāro darbu izvēles, uztveres, novērtējuma īpatnības un nodrošina estētiskās audzināšanas uzdevumu realizēšanu.

Apzinoties daiļliteratūras lasīšanas motīvu sarežģīto struktūru, dziļi subjektīvo raksturu un pastāvošo daudzveidību teorētiskā motīvu izpratnē, nosacīti izvirzāmas 4 motīvu grupas, kuru kombinācijas un savijumi ļauj saskatīt raksturīgākās iezīmes motivācijas saturā:

1) vispārinātu un daiļliteratūrai nespecifisku motīvu - izziņas motīvu,

2) nosacīti apzīmēto "estētisko motīvu" grupu, kuru var raksturot šādi - iespēja ieskatīties cilvēka iekšējā pasaulē, iespēja pārdzīvot līdz ar grāmatu varoņiem, iepazīšanās ar neparastiem cilvēkiem un notikumiem,

3) motīvi, kas radušies, ārējām iedarbībām interiorizējoties un cilvēkam tās apzināti pieņemot - obligātā skolas programma, vecāku un draugu ieteikumi, cenšanās būt lietas kursā par kultūras dzīvi,

4) motīvu, kas akcentē daiļliteratūru kā patīkamu un saturīgu atpūtas un izklaidēšanās līdzekli.

Lasišanas interešu pētīšana attīstāma un atbalstāma mūsdienu bibliotēku darbā. Aktīva pusaudžu lasišanas virzība nav iedomājama bez informācijas par to, kāds ir lasītāju tematiskais un žanriskais redzesloks, kādus autorus viņi ir iecienījuši un kāpēc, kādi faktori ietekmē konkrēta daiļdarba izvēli.

Lasišanas interešu satura izpēte rāda, ka tas ir visai mainīgs un atkarīgs no dažādiem objektīviem faktoriem - brīvā laika daudzuma, kas ir pusaudžu rīcībā; lasīšanai pieejamā grāmatu loka.

Ievērojot šī pētījuma rezultātus, ieteicams regulāri pētīt un analizēt:

1) katra klases kolektīva lasišanas interešu pamatsaturu un ievērot to literatūras mācīšanas un mācīšanās procesā;

2) izmantot visus iespējamās informācijas ieguves veidus un formas, lai ieteiktu un popularizētu jaunāko un vērtīgāko literatūru.

Pusaudžu lasišanas interešu attīstības ceļš vienmēr ir individuāls un neatkarīgs. Tomēr ir kas kopīgs tā stimulēšanas paņēmienos, neatkarīgi no tā, vai tas ir ģimenē, skolā vai bibliotēkā. Jaunā lasītāja darbību sekmē un palīdz veidoties skolēnu vērtīborientācijai kā personības kodolam šādi noteikumi:

1) literatūras izvēles iespējas, pusaudža dzīves pieredzes, interešu loka un dzīves vajadzību saistība,

2) lasišanas regularitāte, nepārsniedzot pusaudža iekšējās iespējas,

3) grāmatu lasišanas prieks,

4) pozitīva bibliotēkas uztvere.

Mūsdienu lasītāja demokrātiskas attīstības pamatu veido iespēja patstāvīgi izprast, kāpēc un ko lasīt; ar pirmo bibliotēkas apmeklējuma reizi dota izvēles iespēja; radīti apstākļi, kuros lasītājs var parādīt savu iniciatīvu un paust patstāvību.

Jo daudzveidīgāka ir pieeja informācijai, jo veiksmīgāk attīstās pusaudža lasīšanas intereses.

Lasīšanas daudzums ir atkarīgs no lasīšanas interesēm. Lasītāji nav pakļaujami tādai grupēšanai kā nelasoši vai daudz lasoši - viss atkarīgs no temata un tā uztveres, izpratnes un informācijas apstrādes pusaudža apziņā. Tomēr bibliotēkas nolūks ir piesaistīt arī nelasošos un maz lasošos pusaudžus, piedāvājot alternatīvas informācijas ieguves metodes (kompaktdiskus, video, audio, datortehniku). Tādējādi bibliotēka kļūtu par multifunkcionālu brīvā laika pavadīšanas un informācijas ieguves vietu. Šis projekts atbilstu bibliotēkas vispārpieejamības statusam.

Pusaudzīm brīvais laiks ir arī ar draugiem kopā pavadītais laiks. Lai būtu kopā, sarunātos, risinātu savas problēmas, konsultētos vai atpūstos. Bibliotēka varētu būt tā vieta, kur pusaudži kopā ar draugiem pavadītu brīvo laiku - lasītu, izmantotu datorus un iegūtu informāciju, kā arī tāpat satiktos un atpūstos, vienlaikus pilnveidojot sevi.

Pusaudžiem nepieciešami dažādi brīvā laika pavadīšanas veidi bibliotēkā, taču grāmata saglabājama kā dominējošai informācijas sniedzējai. Lasīšanai kā informācijas apguves paņēmienam ir paliekoša un nozīmīga loma. Tās loma nostiprināma visiem didaktikas līdzekļiem personības attīstības nolūkos.

Sabiedriskās saziņas līdzekļu izplatība un pieejamība pusaudžu vidū ietekmē bibliotēkas apmeklējumu atbilstoši citām brīvā laika pavadīšanas iespējām. Tādējādi bibliotēku apgāde ar moderniem informācijas nesējiem ietekmē bibliotēkas apmeklētību.

21. gadsimts tuvojas ar savām prasībām un noteikumiem, kas izriet no sabiedrības informatizācijas, komunikāciju, sabiedriskās saziņas līdzekļu pielietojanas īpatsvara strauja pieauguma.

Līdz ar jauno informācijas tehnoloģiju izmantošanu mācību procesā radikāli mainās gan skolotāja, gan skolēna loma: zūd barjera starp skolēnu un skolotāju; skolotājs kļūst par konsultantu nevis zinību avotu, tajā pašā laikā dodot iespēju

skolēnam pašam aktīvi veidot savas zināšanas, izrādīt vairāk iniciatīvas un radošas izdomas. Šajā procesā bibliotēkas iekļaujas kā informacionālo resursu vadītāji.

Galvenais efektīvas bibliotekārās apkalpošanas nosacījums ir sekošana notiekošajām izmaiņām sabiedrībā, lasītāja informacionālo pieprasījumu un operatīva reaģēšana uz to.

Ievērojot pusaudžu attīstības dinamiku, sadarbība starp pusaudzi un bibliotekāru īstenojas noteiktā pedagogiski pamatotā bibliotekārā darba sistēmā. Pētījumā apstiprinājās pieņēmums, ka pusaudžiem piemērotākās ir tās darba formas, kuru norisē ietverti diskusiju elementi, radītas problēmsituācijas, iespēja izteikt savas domas, uzklaut citu viedokļus, salīdzināt un pretstatīt tos, t.i. formās tiek nodrošināta pusaudžu pašizteikšanās iespēja.

Individuālais darbs ar pusaudzi: lasītāja formulāra analīze, pieprasījumu analīze, ieteicošas pārrunas un pārrunas par izlasīto, lasītāja atsauksmju analīze; pusaudžu interešu grupu izveidošana; pasākumu darba formas: literatūras izstādes, grāmatu apspriešanas, konkursi, viktorīnas, literārās spēles u.c. bibliotekārā darba formas veido individuālā un publiskā darba metožu sistēmu, kas rosina pusaudžu lasīšanas interešu attīstību.

Pašreizējais, ne visai augstais tautas bibliotēku prestižs pusaudžu vidū cieši saistīts ne tikai ar fondu komplektēšanas problēmām, bet arī ar spilgtu personību nepietiekamību abonementa darbinieku vidū. Tautas bibliotēkās bibliotekāra un lasītāja mijattiecībās ir diezgan liela atšķirība starp vēlamo un esošo. Novērojams lasītāju orientētu bibliotēku trūkums, izpaliek lasītājam - pusaudzim draudzīga vide.

Izmantojot bibliotēku, vairums pusaudžu literatūras izvēlē tiecas pēc patstāvības, dodot priekšroku oficiāliem kontaktiem, jo neizjūt individuālās lasīšanas virzības nepieciešamību. Daļa lasītāju ar bibliotekāru nekontaktējas psiholoģisku barjeru dēļ, citi neuzskata bibliotekāru par savas lasīšanas ietekmētāju.

Prasmīgs individuālais darbs ar pusaudzi izraisa viņā pozitīvu rezonansi, ja pats lasītājs ir ieinteresēts saņemt bibliotekāra palīdzību un bibliotekārs savukārt ievērojīs galvenos saskarsmes kultūras noteikumus. Individuālās lasīšanas virzības veiksmi nosaka sistemātiski bibliotekāra un lasītāja kontakti.

Bibliotekāra un pusaudža kontakti ir sekmīgi tad, ja bibliotekārs apzinās savas profesijas nozīmību, ja viņam ir šim darbam atbilstoša profesionālā sagatavotība, erudīcija, komunikatīvās spējas un interese par katru lasītāju.

Pētījuma tēzes izklāstītas šādās publikācijās:

1. Gudakovska I. Kādam lasītājam mēs strādājam? // Nota Bene.-1993.-Nr 2.-40.lpp.
2. Gudakovska I. Pusaudzis informatīvā vidē // LU 53. Zinātn. konf. Tēzes.- Rīga:LUB,1994.- 10.lpp.
3. Gudakovska I. Grāmatu un lasīšanas vieta pusaudžu dzīvē // LU 54. Zinātn. konf. Tēzes.- Rīga:LUB,1995.-9.-10.lpp.
4. Gudakovska I. Skolēnu interešu un lasīšanas interešu attiecības // Personības veidošanās pedagoģiskās un sociālās problēmas: Doktorantu pedagoģiskie lasījumi.- Rīga, 1994.-10.-11.lpp.
5. Gudakovska I. About model "Teenager - Book - Library" in Latvia // Abstracts of the 9th European Conference on Reading "Literacy and Democracy", Budapest, July 24-26,1995.- Budapest:HUNRA,1995.- P.21 - 22.
6. Gudakovska I. The sources of obtaining information by students in schools of Latvia // Areneņu Isiksus Muutuvās Maaimas = Developing Personality in a Changing World: Konverentsi teesid 10.11 november 1995.- Tartu, 1995.- P. 79 - 80.
7. Gudakovska I. The Role of Books and Reading in the Education Process in Latvia // School Libraries Worldwide: Promoting a Reading Culture.- 1996.- Vol.2,Nr1,January.- P.14 - 24.- (International Association of School Librarianship)

Literatūras saraksts

1. Amerikāņu bērni: Skatiens no malas: Pēc ārzemju preses materiāliem // Mans Mazais .- 1995.- Nr 1.- 8.- 9.lpp.
2. Arājs J. Intereses un to veidošana skolā.- Rīga: Zvaigzne, 1976.- 109 lpp.
3. Bērnu un pusaudžu lasīšanas vadības vispārīgi jautājumi: Metod. norād.- Rīga:V.Lāča LPSR VB, 1979.- 36 lpp.
4. Bibliotekārās un bibliogrāfiskās zināšanas - skolēniem: Bibliotekāro un bibliogrāfisko stundu tematika un programma / Sast. I.Rasima.- Rīga: V.Lāča LPSR VB, 1983.- 94 lpp.
5. Bibliotekārs un lasītājs: Temat. rakstu krāj..- Rīga: LNB, 1991.- 161 lpp.
6. Bibliotēkmācība I - IX klašu skolēniem: Ieteikumi bibliotekārajām stundām / Sast. I.Rasima.- Rīga: LNB, 1992.- 59 lpp.
7. Božoviča L. Personība un tās veidošanās skolas gados :Psiholoģisks pētījums.- Rīga, 1975 .- 303 lpp.
8. Dambrāne L. Kā organizēt un vadīt 1.-7.klašu ārpusklases lasīšanu.- Rīga, 1982.- 32 lpp.
9. Grāmata un lasītājs: Sociol. pētījums lauku rajonos / V.Lāča LPSR Valsts b-ka.- Rīga, 1978.- 212 lpp.
10. Karpova Ā. Pusaudžu psiholoģiskās īpatnības: Palīgmater. lektoriem.- Rīga, 1985.- 26 lpp.
11. Kļaveniece E. Literārās intereses un to veidošana kā estētiskās audzināšanas līdzeklis.- Rīga: LVU, 1973.- 51lpp.
12. Kovaļevs A. Personības psiholoģija.- Rīga., 1967.- 82 lpp.
13. Krone B. Raida Rīga // Grāmatu Apskats.- 1994.-Nr10.-10.-11.lpp.
14. Kruteckis V. Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoģija.- Rīga, 1978.- 271 lpp.
15. Lasīšana // Latviešu literārās valodas vārdnīca: 4.sēj.: J-L.- Rīga: Zinātne, 1980.- 603. lpp.

16. Latviešu valodas vārdnīca: A-Ž.- Rīga, 1987.- 432.lpp.
17. Latvijas bibliotēku darba rādītāji, 1994 / LNB.- Rīga, 1995.- 54 lpp.
18. Latvijas prese, 1994: (Statistisko materiālu krāj.) / LNB.- Rīga, 1995.- 72 lpp.
19. Ļubļinska A. Bērnu psiholoģija.- Rīga: Zvaigzne, 1979.- 282 lpp.
20. Masu darbs ar bērniem un pusaudžiem : Metod. norādne.- Rīga: V.Lāča LPSR VB, 1987.- 57 lpp.
21. Mehsners F. Kas notiek lasot? // Lit. un Māksla.- 1992.-24.apr.- 6.lpp.
22. Meikšāne Dz. [Par bērna personības attīstību] // Skola un Ģimene.-1989.-Nr 1.- 14.-15.lpp; Nr 3.- 12.lpp; Nr 5.- 13.lpp.
23. Merila D. Bestselleri dzimst masu medijos // Grāmatu Apskats.- 1994.- Nr 7.- 23.lpp.
24. Plotnieks I. Pusaudžu intereses un aizraušanās // Skola un Ģimene.- 1986.-Nr 4.-12.lpp.
25. Pusaudžu lasīšanas vadība: Metod. norādne.- Rīga: V.Lāča LPSR VB,1982.- 69 lpp.
26. Rasima I. Bērnu un pusaudžu bibliotekārā apkalpošana Latvijas PSR // B-kārās un bibliogr. apk-nas problēmas: B-ku zin. aspekti / V.Lāča LPSR VB.- Rīga, 1989.- 13.-29.lpp.
27. Sporāne B. Bibliotēka mainīgā vidē // Es daru tā.- Nr. 1.- Rīga: LNB, 1994.- 5.- 12. lpp.
28. Sporāne B. Sabiedrības informatizācijas problēmas // Bibliotēka un sabiedrība.- Rīga, 1993.- 581.sēj.- 5.-32.lpp.
29. Šteiners R. Bērna audzināšana no garazinātnes viedokļa.- Rīga: Raka,1994.- 82 lpp.
30. Teplovs B. Psiholoģija.- Rīga, 1947.- 207.-208.lpp.
31. Toflers A. Nākotnes šoks // Diena.- 1994.-12.febr.- 13.lpp.

32. Tretjakova S. Fantāzijas atbrīvotāju darbs bibliotēkā // Grāmatu - bērniem: Metod. norād. materiāli bērniem.- Rīga: Nacionālā b-ka, 1991.- Nr 4.- 26.lpp.
33. Tretjakova S. Bērnu attieksme pret grāmatu un lasīšana // Grāmatu Apskats.- 1994.- Nr 14.- 28.lpp.
34. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss: Pedagoģiem pašizglībai.- Rīga:Zvaigzne,1991.- 214 lpp.
35. Zingers B. Kāpēc es rakstu bērniem? // Grāmata.- 1990.- Nr 12.- 44. lpp.
36. Afferback P., Moni K. Involving students in assessing their reading: The winter count // The Reading Teacher.- 1994.- Vol.48., Nr 1.- P. 80 - 83.
37. Berriford B., Miller A. The Art of The Story - Teller, The Magic Connection // Orana: Journal of School and Children's Librarianship.- 1992.- Vol.28., Nr 1.- P. 40 - 43.
38. Broddason T. Icelandic youth, television and the outside world // EMI.- 1991.- Vol.28.,Nr 3.- P.157 - 161.
39. Canter C. Young people and books: a review of the research into young people's reading habits // Journal of Librarianship.- 1986.- Vol.18., Nr 1.- P. 1 -16.
40. Cheetman M. An Evaluative Study of Children's Library Programs in Public Libraries // Orana: Journal of School and Children's Librarianship.- 1992.-Vol. 28., Nr 4.- P. 225 - 251.
41. Children's reading // Library Quarterly.- 1984.- Vol. 15., Nr 3.- P.245 - 256.
42. Clay M. Introducing a new storybook to young readers // The Reading Teacher .- 1992.- Vol. 45., Nr 4.- P. 264 - 273.
43. Connor J. Children's Library Service Book.- Arizona: Oryx Press,1990.- 128 p.
44. D'Castro T. Childcare Centre Outreach Program // Orana: Journal of School and Children's Librarianship.- 1994.- Vol. 30., Nr 2.- P. 116 - 118.
45. Edmonds D., Miller J. Public library services for children and young people.- Cambridge, 1990.- 151 p.

46. Heldman R. Future telecommunications: Information applications, services and infrastructure.- Washington:Mc Graw Hill,Inc.,1993.- Vol. XX.-234 p.
47. Gjevjon G. The Holmia project [Young people and libraries] // Scandinavian Public Library Quarterly.- 1991.- Nr 2.- P. 29 - 31.
48. Hoyt L. Many ways of knowing: Using drama, oral interactions and the visual arts to enhance reading comprehension // The Reading Teacher .- 1992.- Vol.45., Nr 8.- P. 580 - 597.
49. Jansen M. Readers and Reading Development / The Danish Institute for Educational Research.- s.l. : Bodil Nilsen, 1988.- 55 p.- (Typing)
50. Jansen M. The fight against illiteracy. Described from Danish starting point/ The Danish Institute for Educational Research.- Copenhagen, 1987.- 33 p.
51. Jones T. Library Programs for Children.- London: Mc Farland and Company, 1989.- 276 p.
52. Knuth R. Japan and Malaysia: How two countries promote the reading habit // International Review of Children's Literature and Librarianship.- 1993.- Vol.8.,Nr 3.- P. 168 - 178.
53. Langemark L. The Smaland Treavery of Fairy Stories - Joint Project // Scandinavian Public Library Quarterly.- 1992.- Vol.25., Nr 1.- P. 14 - 16.
54. Leal D. The power of literacy peer - group discussions: How children collaboratively negotiate meaning // The Reading Teacher.- 1993.- Vol.47., Nr 2.- P.114 - 120.
55. Ljungdahl A. The Book Game // Scandinavian Public Library Quarterly.- 1994.- Vol. 27., Nr 2.- P. 17-20.
56. Martinez M., Teale W. Let's not miss opportunities to promote voluntary reading: Classroom libraries in the elementary school // The Reading Teacher.- 1993.- Vol.46., Nr 6.- P.476 - 483.
57. Miklos J. Summer Reading Is Import.- Delaware: IRA, s.a.- 5 p.
- Niekolson J. The teenage library in Bradford an evaluation // Journal of librarianship.- 1988.- Vol. 20., Nr 3.- P. 205-214.
58. Nilson E. Children's Libraries in Scandinavia // Scandinavian Public Library Quarterly.- 1992.-Vol.25.,Nr 1.- P.4-7.

59. Notes of children's literature: How to encourage reading skills.- Peonza:Alfagura.-1994.- 48 p.
60. Paradis E., Chatton B. Occountability: Assessing comprehension during literature discussion // The Reading Teacher.- 1991.- Vol. 45., Nr 1.- P. 8 - 17.
61. Rushton D. How to use a library .- London: Peter Daffon Associates, 1980.- 96 p.
62. Samway D. Reading the skeleton, the heart and the brain of book: Students perspectives on literature circles //The Reading Teacher.- 1991.- Vol. 45., Nr 3.- P. 196 - 208.
63. Sever I. A Laboratory for Children's Librarianship // Libri.- 1986.- Vol.36., Nr 1.- P. 74 - 82.
64. Shiel G. Reading Comprehension Instruction and assessment. Current Issues and Trends.- Dublin: IRA, s.a.- 10 p.
65. Trealease J. The New Read - Aloud Handbook.- New York: Penquin Book, 1989.- 290 p.
66. Literacy for Life / Edit. Littlefair A..- Warrington: United Kingdom Reading Association, 1994.- 200 p.
67. Vassilchenko L. Student's Self-rating: Possibilities of Its Application in the Study of Information Conditions of the Learning Process //Family and Textbooks.- Tartu, 1995.- P. 61.-77.
68. What research tells us about children's use of information media // CLJ.- 1992.-Febr.- P. 51.-54.
69. Wilson G., Harrison C. The background to A Good Read // Teaching learning: The key issue.- London, 1982.- P. 107.-115.
70. Dresler I. Leserverhalten und Bibliotheksbenutzung von Kindern // Der Bibliothekar.- 1989.- Nr 11.- S.493.-496.
71. Frank B. Kinder als Fernsehnutzer: Daten zur aktuellen Situation nach Einführung des Privatfernsehens // Kinderfernsehen - Fernsehkinder.- Bonn, 1991.- S.176.-181.

72. Gunter H. Das Bucherlesebuch.- Berlin: Klaus Wagenbach, 1992.- 166
Kindernfernsehen - Fernsehkinder: Vortrage und Materialien einer
medienpädagogischen Fachtätung mit Programmachern, Pädagogen und
Medienforschen im Sept. 1989 in Mainz.- Bonn, 1991.- XVI.- S.275.
73. Vollbrecht R. Jugendliche in Bibliotheken // Bibliotheksdienst.- 1994.- H.9.-
S.1475.-1484.
74. Балашова Л. Формирование интереса к поэзии у старших подростков // Сов.
библиотековедение.-1989.-№1.- С.50.-57.
75. Банк Б. Эффективность методов руководства чтением молодежи // Сов.
библиотековедение.-1983.- № 6.- С. 29.-37.
76. Барсукова С., Петухова Л., Белоколенко М. Библиотеки и современная
жизнь // Библиотека.- 1994.- № 1.- С. 54.-56.
77. Беленькая Л. Социально-психологическая типология читателей детей // Социология
и психология читателю.- Москва: Книга, 1979.- С. 102 - 121.
78. Беспутова С. Детские библиотеки в помощь учебно-воспитательному
процессу // Актуальные вопр. библ. работы: Теория и практ.-Москва,1988.-
С.50 - 56.
79. Библиотека и юный читатель: Практ. пособие.- Москва, 1987.- 255 с.
80. Бигеза В., Науменко К. Научно-познавательная книга в чтении
подростков // Вопросы библиографоведения и библиотековедения.- Минск,
1990.- Вып. 11.- С. 123 - 130.
- 81.Божович Л. Познавательные интересы и пути их изучения // Известия АПН
РСФСР. Вып. 73.- Москва, 1955.- С. 3-14.
82. Бубнов А. Влияние литературы о путешествиях на становление и
развитие целенаправленных интересов у подростков // Вопросы воспитания
юного читателя.- Москва, 1982.- С. 116 - 122.
83. Выготский Л. Психология искусство.- Москва: Книга, 1987.- 344 с.

84. Выготский Л. Собр. соч. Т.4.- Москва, 1984.- С. 13.
85. Вяльятага С. Содержание и структура чтения эстонских подростков // Социальная среда и чтение школьников.- Москва, 1980.- С.40 - 65.
86. Гельвеций К. Об уме.- Москва, 1938.-С.34
87. Георгиев Л. Литературные интересы школьников // Библиотекарь.- 1991.- № 9.- С.23 - 24.
88. Дифференцированное руководство чтением детей / Сб.науч. трудов.- Ленинград, 1983.- 236 с.
89. Дубровина И. Об индивидуальных особенностях школьников.- Москва,1988.- 79 с.
90. Запорожец А. Психология.- Москва, 1965.- С. 201.
91. Иванова Э. О некоторых направлениях исследования читателей за рубежом // Социология и психология читателя.- Москва: Книга, 1979.- С. 136 - 153.
92. Кабачек О. Изучение читательского развития младших подростков // Сов. библиотековедение.- 1990.- № 3.- С.29 - 35.
93. Кадынцева З., Воропаева Н. Сельский библиотекарь и подросток: проблемы общения // Сов. библиотековедение.- 1987.- № 2.- С. 29-32.
94. Карпова Г., Михайличев Е. Методика изучения личности учащихся ПТУ.- Москва, 1989.- 125 с.
95. Кле М. Психология подростка.- Москва, 1991.- 171 с.
96. Кон И. Психология старшеклассника:Пособие для учителей.- Москва, 1980.-191 с.
97. Корчинская И. Чтение детей: проблемы сотрудничества семьи и библиотеки // Библиография.- 1995.- № 3.- С. 29-33.
98. Кронимова В. Что читают наши дети // Библиотека.- 1993.- № 1.- С. 7 - 9.
99. Линкова И. Ты и твоя книга.- Москва: Просвещение, 1975.- 142 с.

100. Мальковская Т. Теоретические основы исследования ценностных ориентаций и интересов школьников // Ценностные ориентации и интересы школьников: Сб. науч. тр.- Москва, 1983.- С.5.-19.
101. Массовая работа с читателями в ЦБС: Метод. реком.- Москва, 1988.- 72 с.
102. Морозова Н. Учителю о познавательном интересе.- Москва, 1979.- 47 с.
103. Надь А. Ребенок и чтение: психологические аспекты // Социальная среда и чтение школьников.- Москва, 1980.- С.86 - 98.
104. Потоцкая Л. Что читают наши дети // Библиотекведение.- 1994.- № 6.- С.42 -49.
105. Прихожан А., Толстых Н. Подросток в учебнике и в жизни .- Москва, 1990.- 79 с.
106. Проблемы чтения детей и юношества в зарубежном библиотекведении.- Ленинград, 1983.- 91 с.
107. Психология современного подростка / Ред. Д.Фельдштейн.- Москва, 1987.- 236 с.
108. Разова В. О путях развития поэтического вкуса подростков // Тр. ЛГИК им. Н.К.Крупской.- Ленинград, 1986.- Т. 35.- С.307 - 322.
109. Разова В. Поэзия и эстетическое воспитание школьников // Тр. ЛГИК им. Н.К.Крупской.- Ленинград, 1977.- Т. 19.- С. 36 - 52.
110. Рубинштейн С. Основы общей психологии.- Москва, 1946.- С. 629.
111. Семейные чтения // Библиотекарь .- 1989.- № 12.- С. 21-24.
112. Соболевская Ю. Воспитательное и познавательное значение литературы приключений // Вопросы воспитания юного читателя.- Москва, 1982.- С. 104 - 115.
113. Соммервилл М. Обслуживание юнных читателей: Опыт работы // Библиотекведение и библиогр. за рубежом.- 1991.- № 129.- С. 101- 107.
114. Состояние и тенденции развития чтения детей и подростков: Экспресс-информ.- Вып.8.- Москва, 1991.- 23 с.

115. Стельмах В. Библиотека в оценках и представлениях современного читателя // Сов. библиотековедение.- 1987.- № 4.- С. 12-18.
116. Степанова Л. Современные дети и библиотека // Актуальные вопросы библиотечной работы.- Москва, 1991.- С. 66 - 74.
117. Тубельская Г. Роль игры в повышении эффективности руководства чтением подростков // Актуальные вопросы библиотечной работы.- Москва, 1989.- С. 114 - 124.
118. Щукина Г. Проблема познавательного интереса в педагогике.- Москва, 1971.- 351 с.
119. Чтение подростка и библиотека / Ред. Х.Хансена .- Таллин,1980.- 109 с.

PIELIKUMI

1. Pusaudžu interešu atspoguļojums.....143
2. Pusaudžu interese par dažāda žanra literatūru.....145
3. Bibliotēku apmeklējumu procentuālais salīdzinājums Rīgā un Bauskā.....166

1. pielikums. Pusaudzū interešu atspoguļojums

Apzīmējumi tabulā nozīmē:

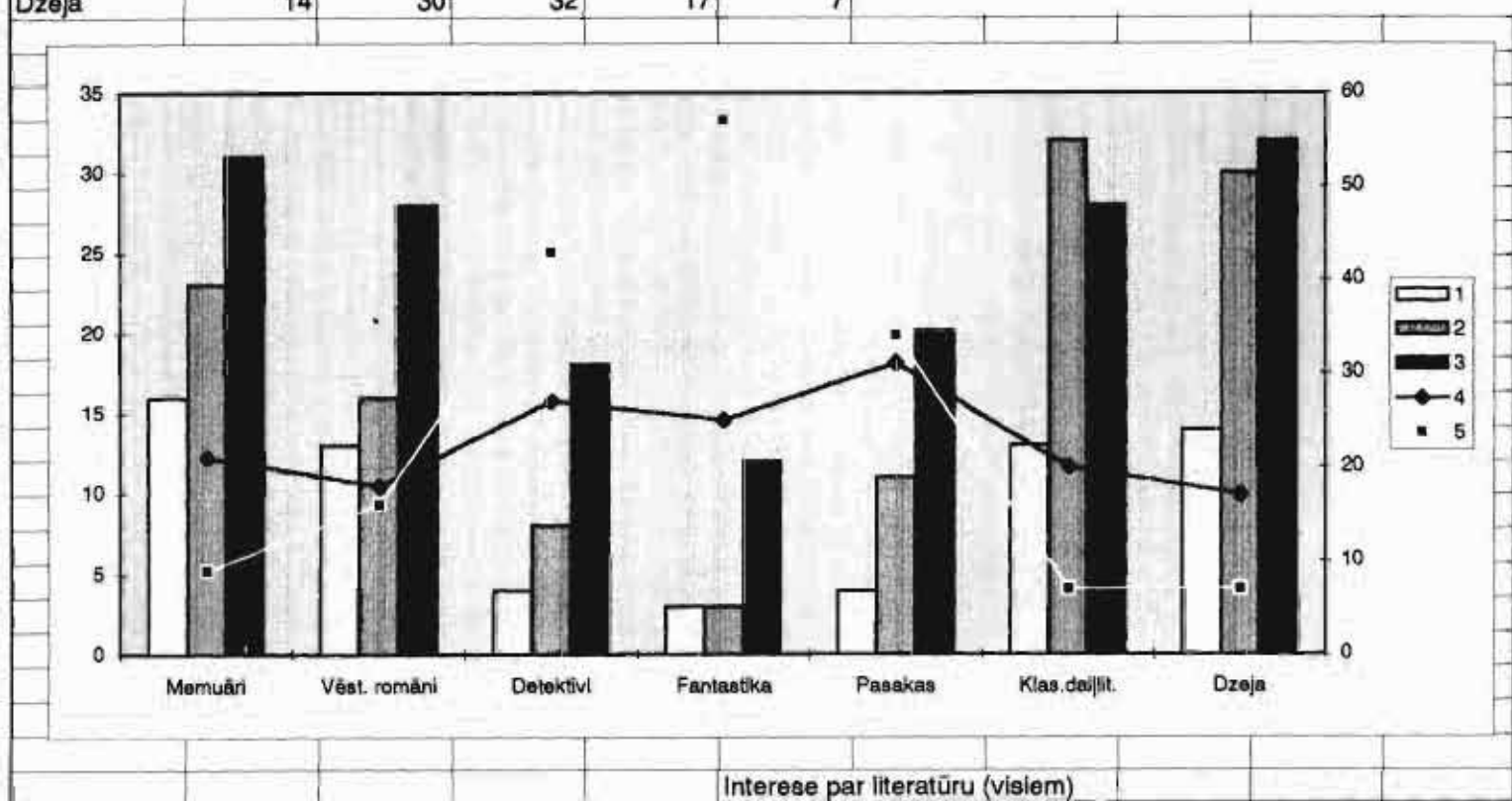
v - visi aptaujātie,
de - desmit gadu veci,
vi - vienpadsmit gadu veci,
di - divpadsmit gadu veci,
tr - trīspadsmit gadu veci skolēni.

1 - nemaz neinteresē,
2 - maz interesē,
3 - neliela interese,
4 - diezgan interesanti,
5 - ļoti liela interese par noteiktu nozari.

%	v 1	v 2	v 3	v 4	v 5	de1	de2	de3	de4	de5	vi1	vi2	vi3	vi4	vi5	di1	di2	di3	di4	di5	tr1	tr2	tr3	tr4	tr5
psiholoģija	13	24	29	23	11	32	28	25	6	9	13	21	29	21	16	11	21	37	21	10	13	22	28	29	8
Anatomija	6	13	31	33	17	15	23	32	21	9	7	15	31	27	19	4	10	28	40	18	5	16	31	35	15
Sports	3	5	17	32	43	2	6	24	30	38	1	7	15	33	44	4	2	15	32	46	3	4	15	32	48
Tūrisms	2	2	8	23	65	4	4	13	28	51	3	2	5	22	68	1	1	8	24	66	1	6	5	24	64
Ģeogrāfija	3	11	28	43	15	11	17	34	30	8	3	9	30	39	19	2	9	24	50	15	0	10	26	48	16
Augu v.	3	7	27	39	24	8	9	32	30	21	1	5	26	36	32	3	4	30	42	21	5	13	24	40	19
Dzīvnieki	3	4	14	33	46	11	4	9	36	40	3	1	13	31	52	1	4	12	33	50	1	11	17	37	34
Ekoloģija	12	19	32	27	10	21	21	30	23	5	11	16	34	25	13	11	23	32	21	13	18	20	26	33	3
Ķīmija	23	24	26	18	9	40	9	17	13	21	19	30	23	19	8	21	24	26	19	10	30	24	28	14	4
Matemātika	1	14	24	43	18	0	5	19	57	19	1	10	18	47	24	1	15	29	40	16	3	14	18	45	20
Kompjūteri	4	9	17	27	43	2	9	23	28	38	6	10	14	23	47	5	8	15	24	48	3	3	21	33	40
Tehnika	18	26	19	18	19	21	24	17	24	14	21	23	15	19	21	16	25	21	19	19	16	28	21	12	23
Fizika	27	28	23	15	7	34	26	13	17	10	25	29	24	16	6	24	30	26	10	9	38	22	20	14	5
Astronomija	16	22	25	20	18	19	24	17	19	21	15	23	22	16	24	14	21	26	26	12	21	21	28	16	14
Astroloģija	16	23	26	20	16	21	24	24	19	12	16	26	21	21	16	11	22	29	17	21	30	20	24	22	5
Memuāri	16	23	31	21	9	13	32	36	11	8	17	21	29	24	9	16	21	31	23	9	20	24	30	16	10
Vēsture	4	10	24	38	23	4	8	24	38	26	3	9	21	35	32	5	8	22	43	20	4	10	34	38	14
Vēst. romāni	13	26	28	18	16	15	30	32	13	10	10	27	26	17	20	12	28	29	19	12	20	20	30	17	14
Kara pr.	30	27	19	14	10	25	28	28	11	8	29	27	18	15	12	32	26	18	15	9	38	25	20	10	7
Ekonomika	14	25	25	21	15	19	28	21	19	13	12	23	25	20	20	15	27	6	22	10	22	24	21	19	14
Politika	14	32	30	17	7	13	34	36	9	8	11	31	34	18	6	18	31	33	12	6	13	42	16	20	9
Detektīvi	4	8	18	27	43	8	17	21	30	24	5	5	13	26	49	4	6	16	33	41	1	8	18	25	48
Fantastika	3	3	12	25	57	4	2	17	36	42	3	2	9	21	65	2	3	10	24	61	3	4	18	22	53
Pasakas	4	11	20	31	34	2	9	19	28	42	3	9	25	19	43	2	9	15	40	34	5	20	24	33	18
Klas. daļl.	13	32	28	20	7	15	34	21	11	19	15	29	24	22	10	11	33	35	20	2	17	39	23	17	4
Dzeja	14	30	32	17	7	9	23	30	23	15	14	29	31	20	6	16	31	34	17	2	17	40	29	11	3
Klas. mūz.	13	25	30	21	11	4	24	27	24	21	16	19	33	23	9	20	25	30	14	11	9	33	24	21	13
Popmūzika	4	10	15	29	42	6	15	19	26	34	5	11	13	27	44	3	10	15	30	43	4	9	17	34	36
Lietiškā m.	8	16	31	28	17	8	11	38	30	13	8	12	35	24	21	6	21	23	33	17	13	28	25	19	15
Teātris	3	5	12	36	44	8	4	9	38	30	2	5	12	37	44	4	4	13	33	45	1	4	13	41	41
Ģimene	4	9	18	36	33	8	15	24	29	24	3	11	19	35	31	1	6	19	41	33	8	4	15	32	41
Vienaudžu dz.	7	13	23	33	24	8	24	21	36	11	9	14	23	33	21	5	15	27	29	24	4	9	24	41	22

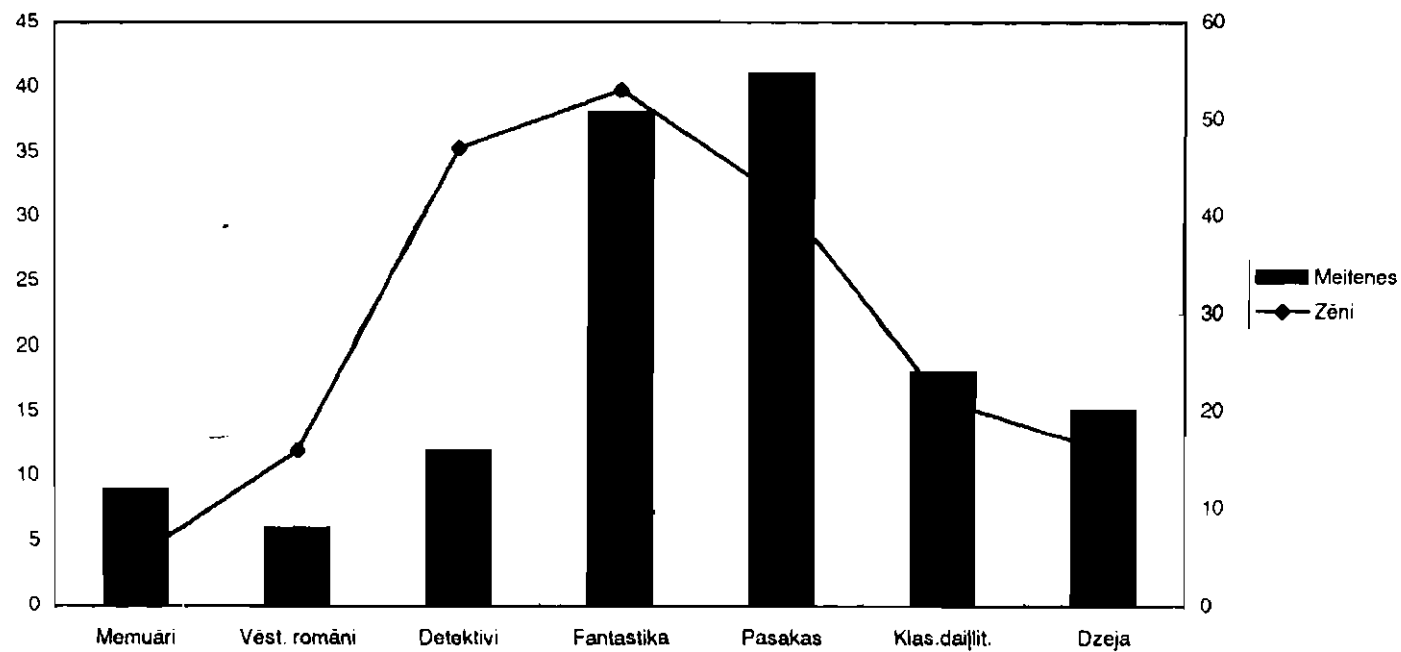
Interesu portrets

	1	2	3	4	5
Memuāri	16	23	31	21	9
Vēst. romāni	13	16	28	18	16
Detektīvi	4	8	18	27	43
Fantastika	3	3	12	25	57
Pasakas	4	11	20	31	34
Klas.daiļit.	13	32	28	20	7
Dzeja	14	30	32	17	7

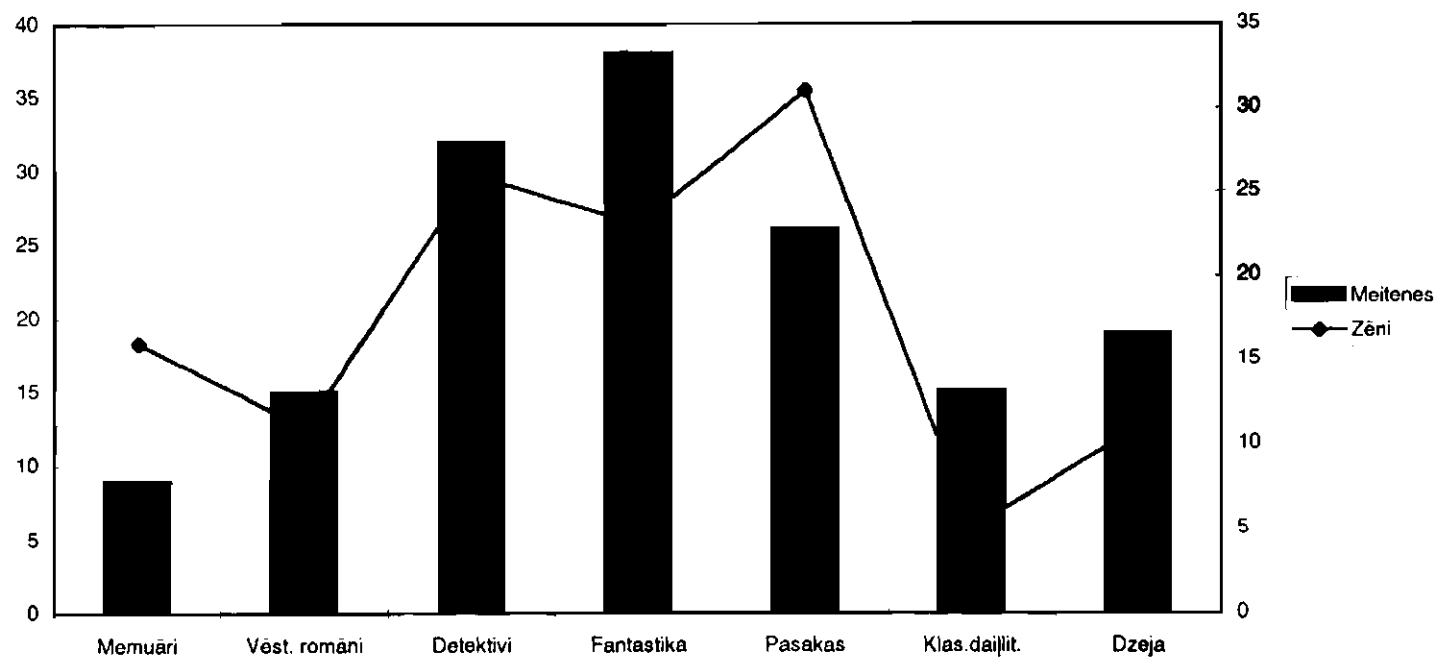
2. pielikums. Pusaudžu interese par dažāda žanra literatūru

	Meitenes	Zēni
Memuāri	9	5
Vēst. romāni	6	16
Detektivi	12	47
Fantastika	38	53
Pasakas	41	42
Klas.daiļlit.	18	21
Dzeja	15	16

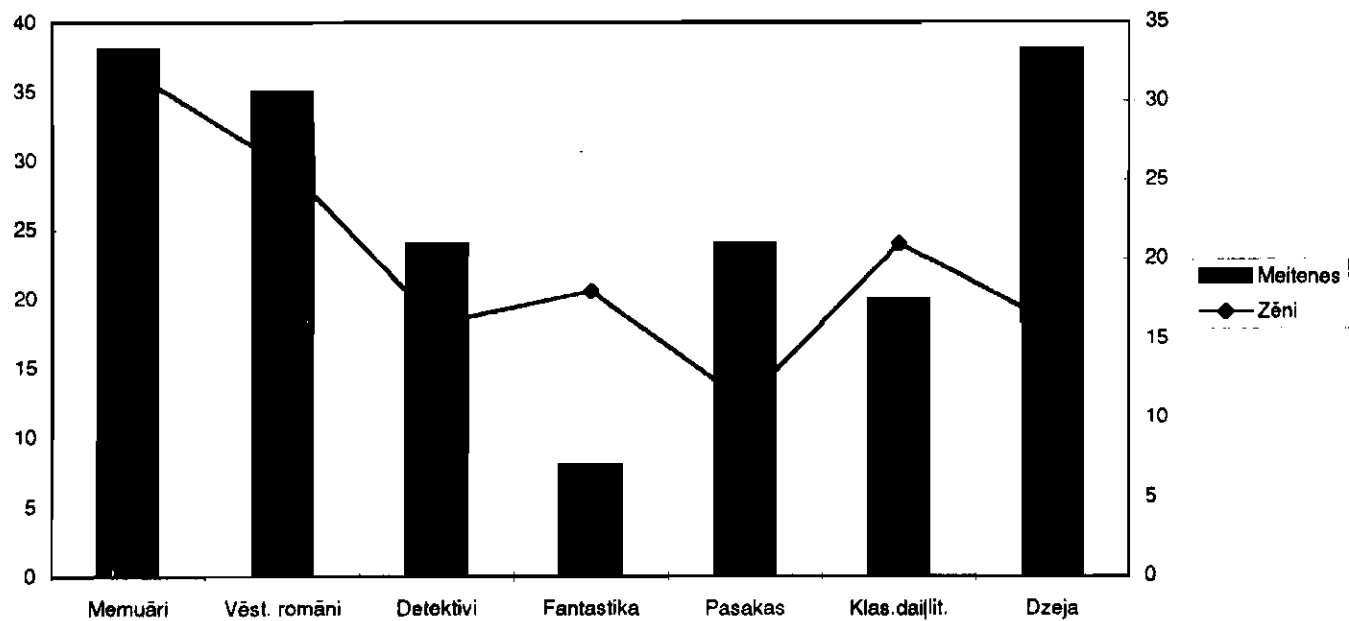
Interese par literatūru (10 gad. ar vērt. 5)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	9	16
Vēst. romāni	15	11
Detektivi	32	26
Fantastika	38	23
Pasakas	26	31
Klas. daiļlit.	15	5
Dzeja	19	11

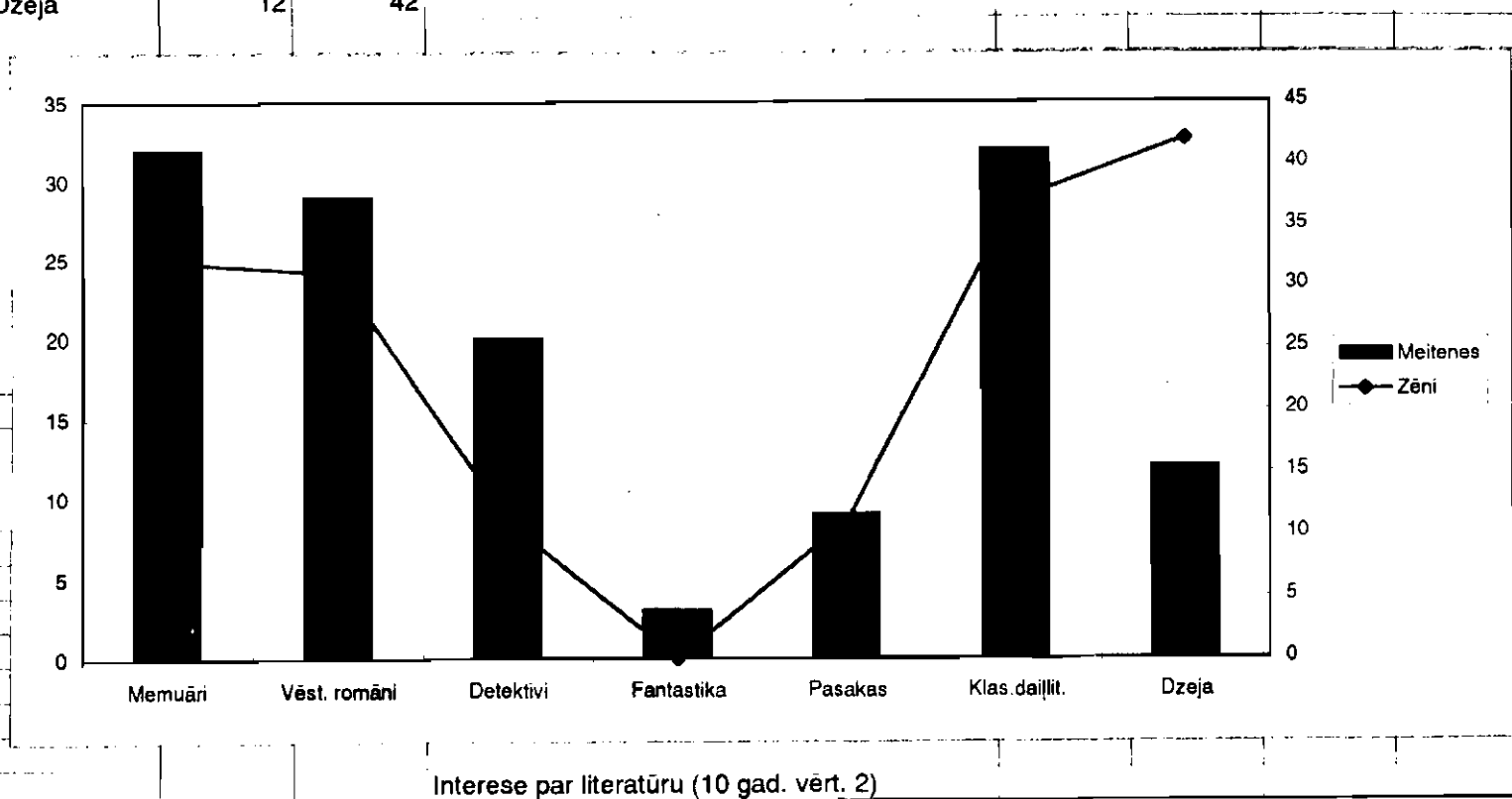
Interese par literatūru (10 gad. ar vērt. 4)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	38	32
Vēst. romāni	35	26
Detektīvi	24	16
Fantastika	8	18
Pasakas	24	11
Klas.daiļlit.	20	21
Dzeja	38	16

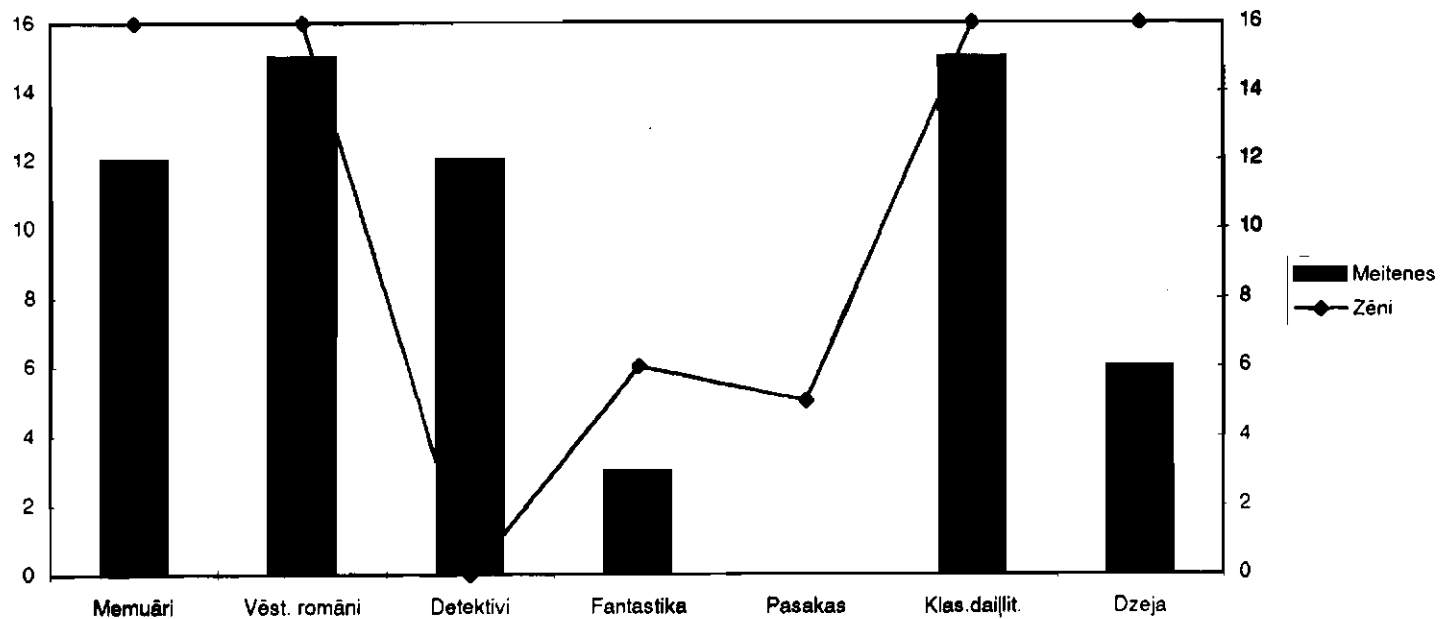
Interese par literatūru (10 gad. vērt. 3)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	32	32
Vēst. romāni	29	31
Detektivi	20	11
Fantastika	3	0
Pasakas	9	11
Klas. daiļlit.	32	37
Dzeja	12	42

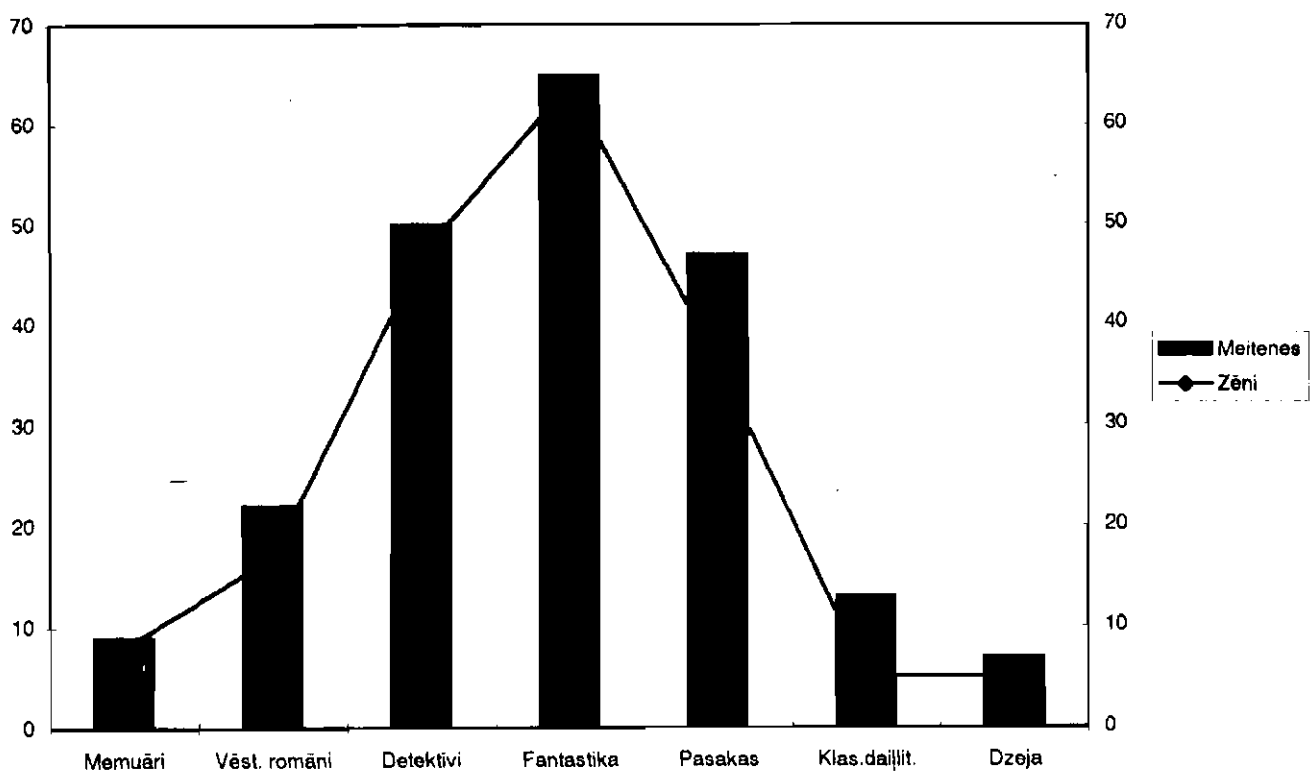

	Meitenes	Zēni
Memuāri	12	16
Vēst. romāni	15	16
Detektivi	12	0
Fantastika	3	6
Pasakas	0	5
Klas.daiļlit.	15	16
Dzeja	6	16

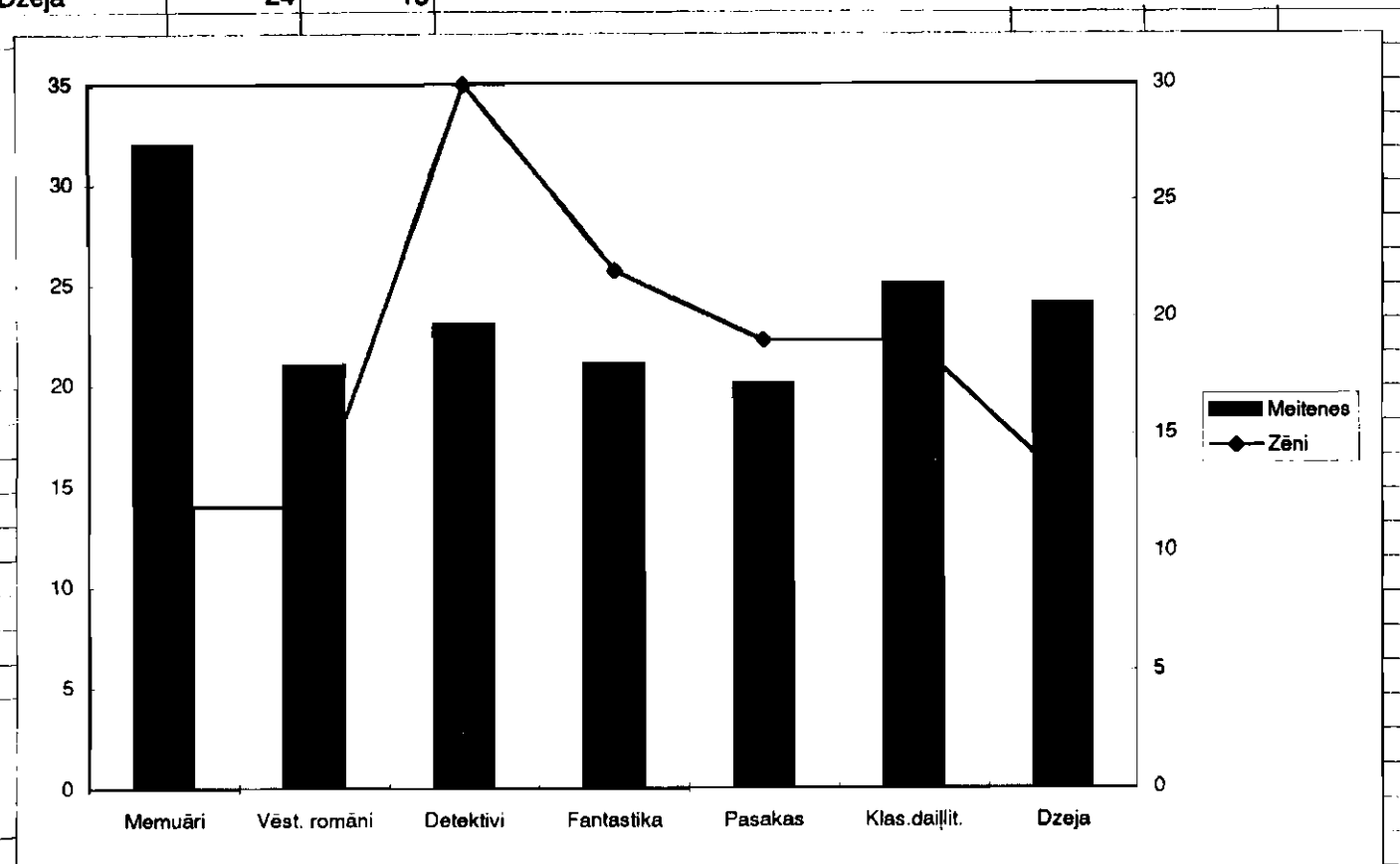
Interese par literatūru (10 gad. vērt. 1)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	9	8
Vēst. romāni	22	17
Detektivi	50	47
Fantastika	65	64
Pasakas	47	36
Klas.daiļit.	13	5
Dzeja	7	5

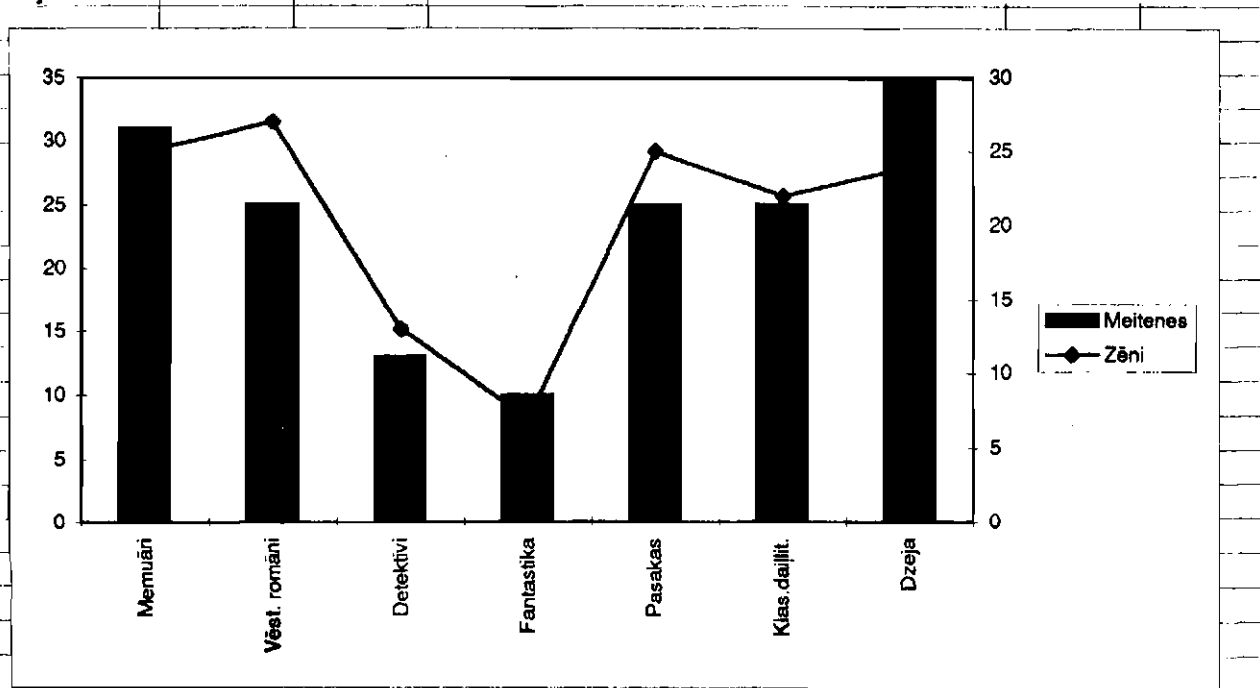
Interese par literatūru (11 gad. ar vērt. 5)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	32	12
Vēst. romāni	21	12
Detektivi	23	30
Fantastika	21	22
Pasakas	20	19
Klas.daiļlit.	25	19
Dzeja	24	13

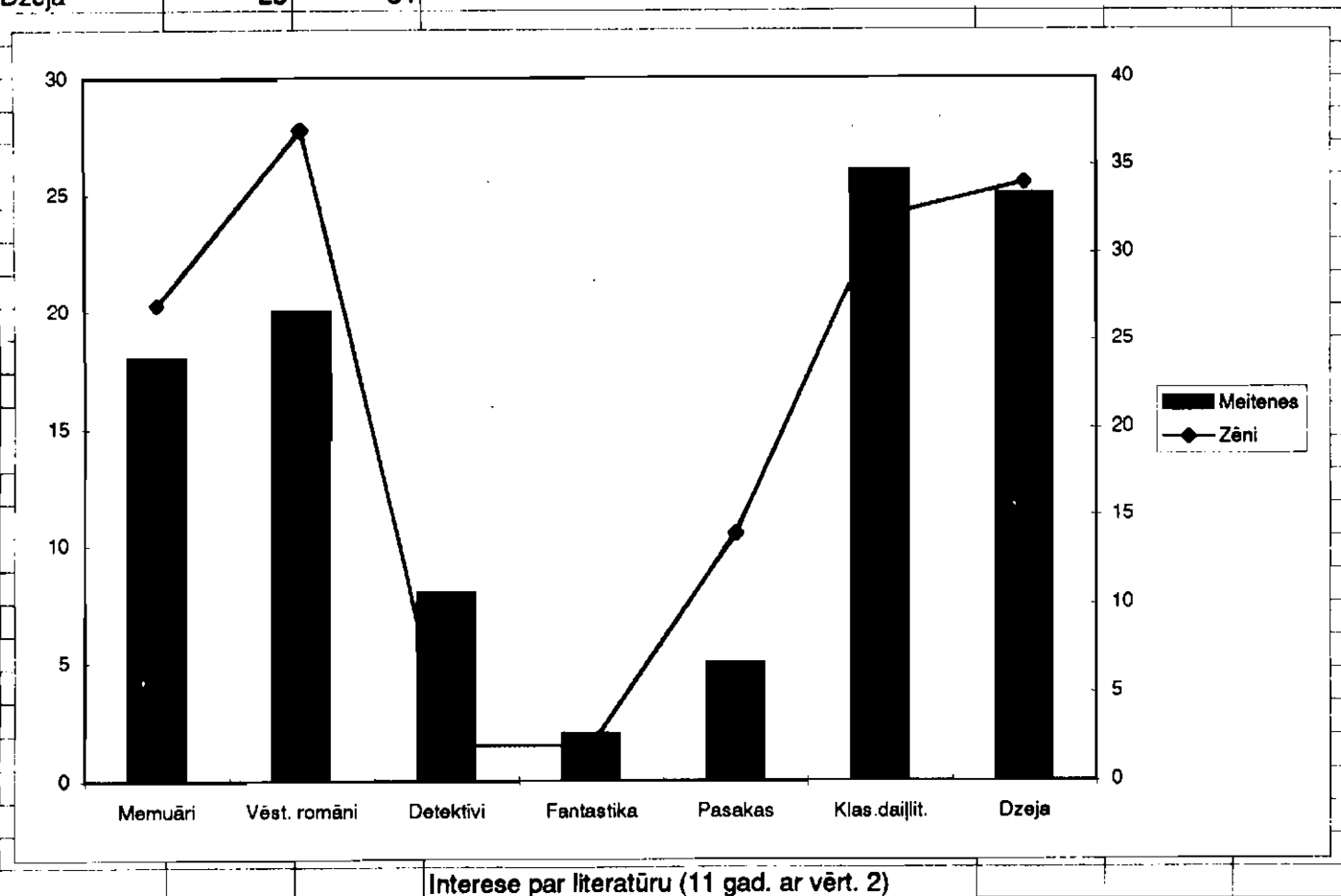
Interese par literatūru (11 gad. ar vērt. 4)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	31	25
Vēst. romāni	25	27
Detektīvi	13	13
Fantastika	10	7
Pasakas	25	25
Klas.daiļlit.	25	22
Dzeja	35	24

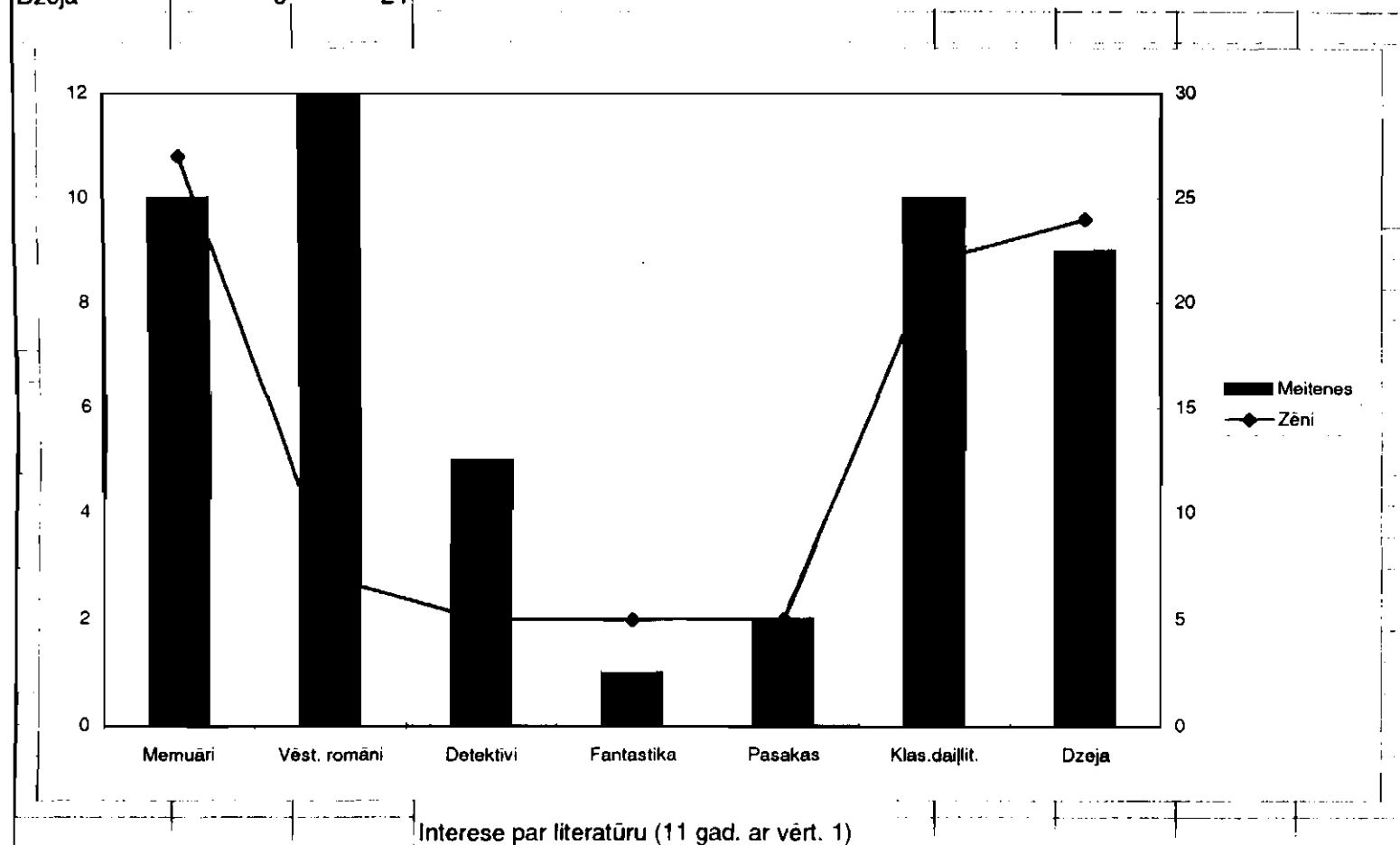

Interese par literatūru (11 gad. ar vērt 3)

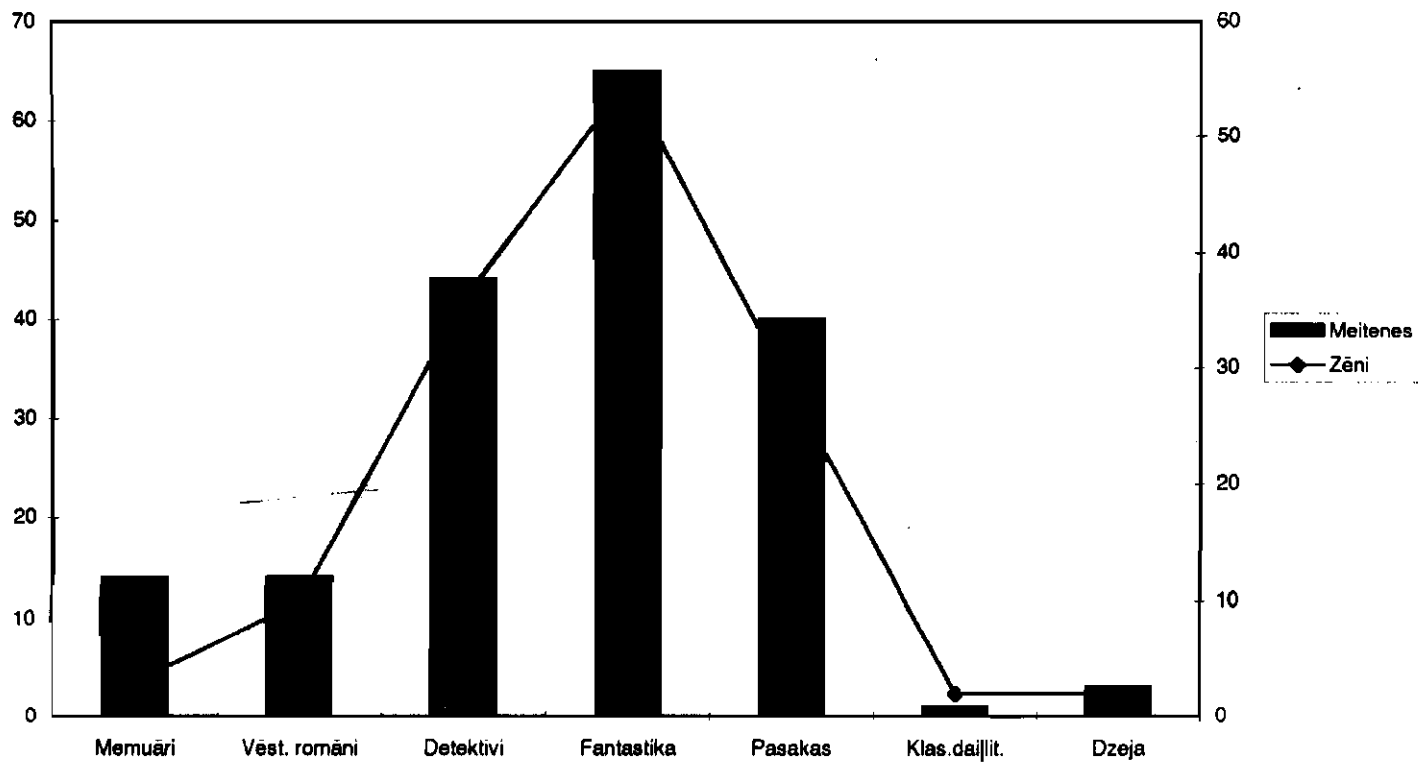
	Meitenes	Zēni
Memuāri	18	27
Vēst. romāni	20	37
Detektīvi	8	2
Fantastika	2	2
Pasakas	5	14
Klas.daiļlit.	26	32
Dzeja	25	34

	Meitenes	Zēni
Memuāri	10	27
Vēst. romāni	12	7
Detektīvi	5	5
Fantastika	1	5
Pasakas	2	5
Klas.daiļlit.	10	22
Dzeja	9	24

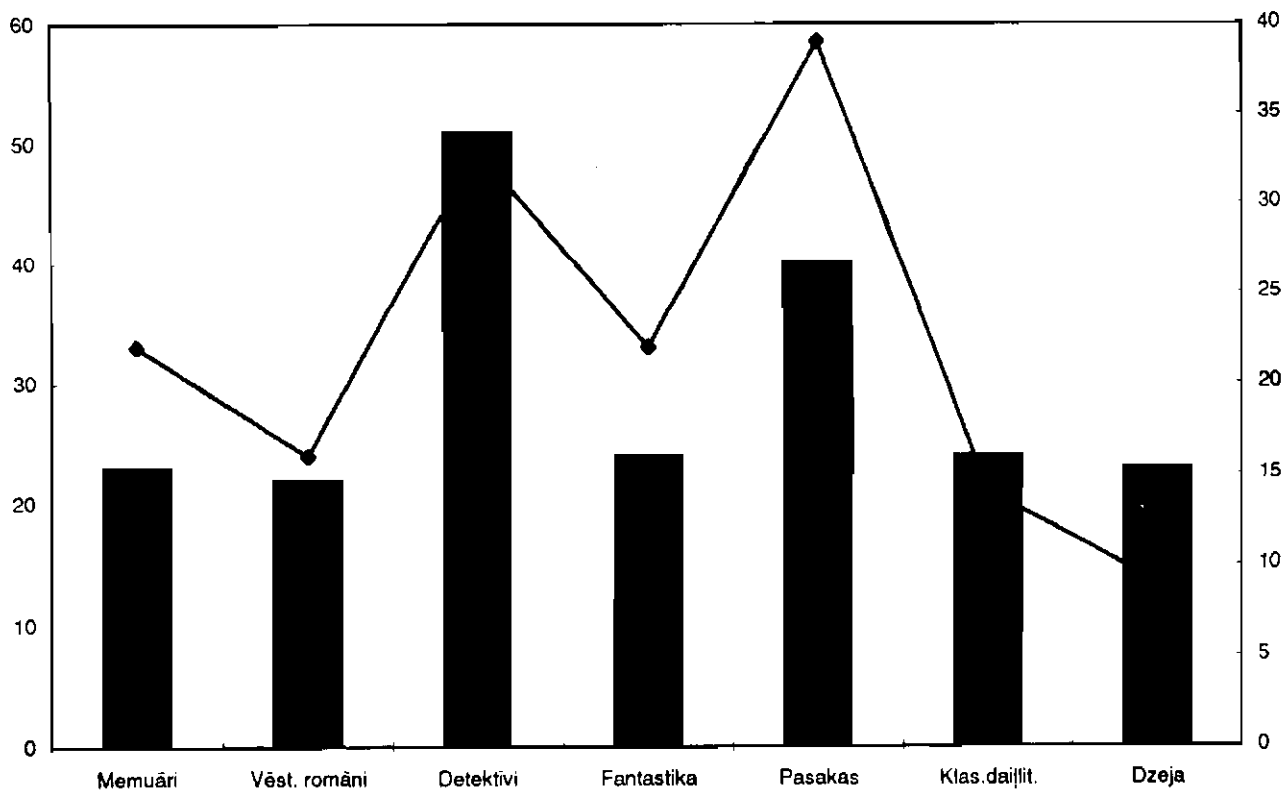

	Meitenes	Zēni
Memuāri	14	3
Vēst. romāni	14	10
Detektīvi	44	36
Fantastika	65	55
Pasakas	40	28
Klas.daiļlit.	1	2
Dzeja	3	2

Interese par literatūru (12 gad. ar vērt. 5)

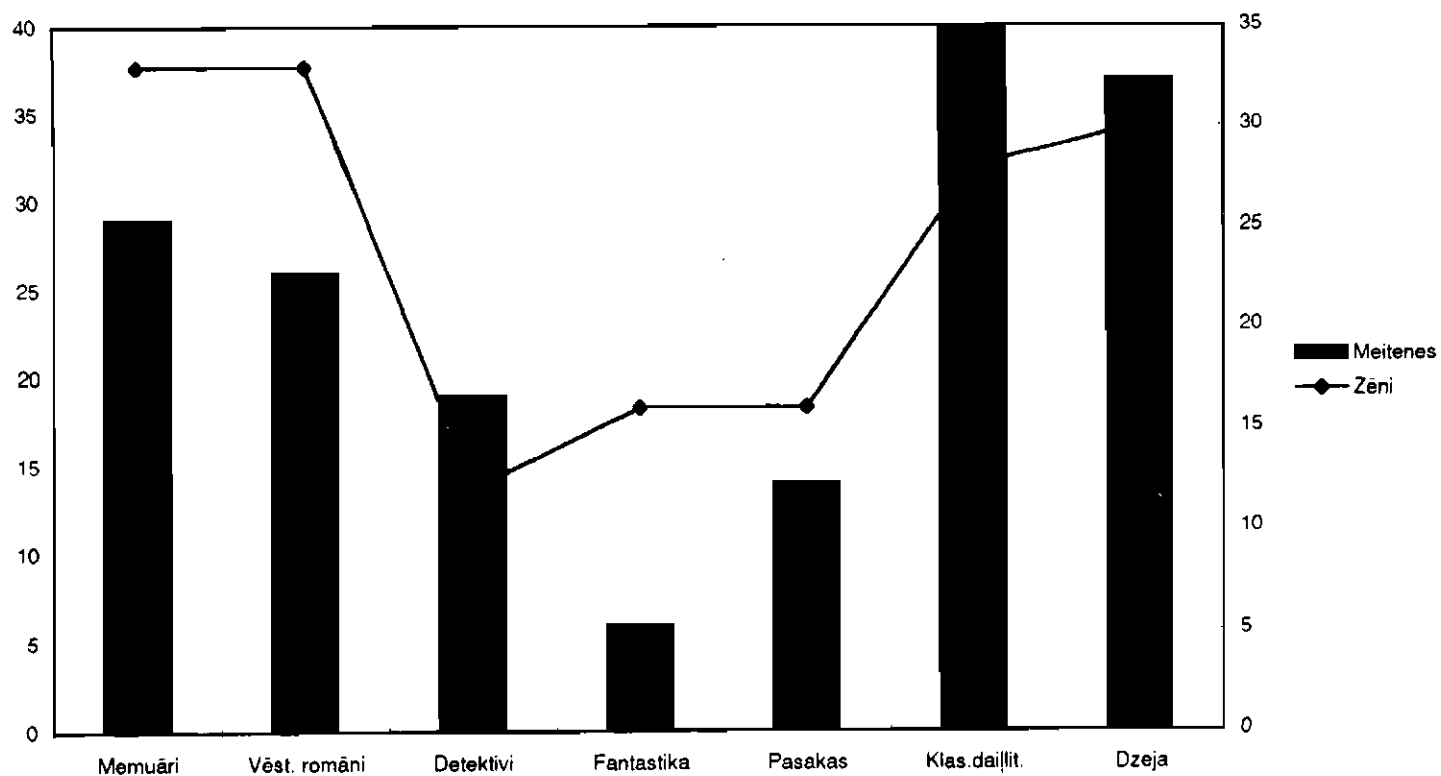
	Meitenes	Zēni
Memuāri	23	22
Vēst. romāni	22	16
Detektivi	51	33
Fantastika	24	22
Pasakas	40	39
Klas.daiļlit.	24	14
Dzeja	23	9

Interese par literatūru (12 gad. ar vērt. 4)

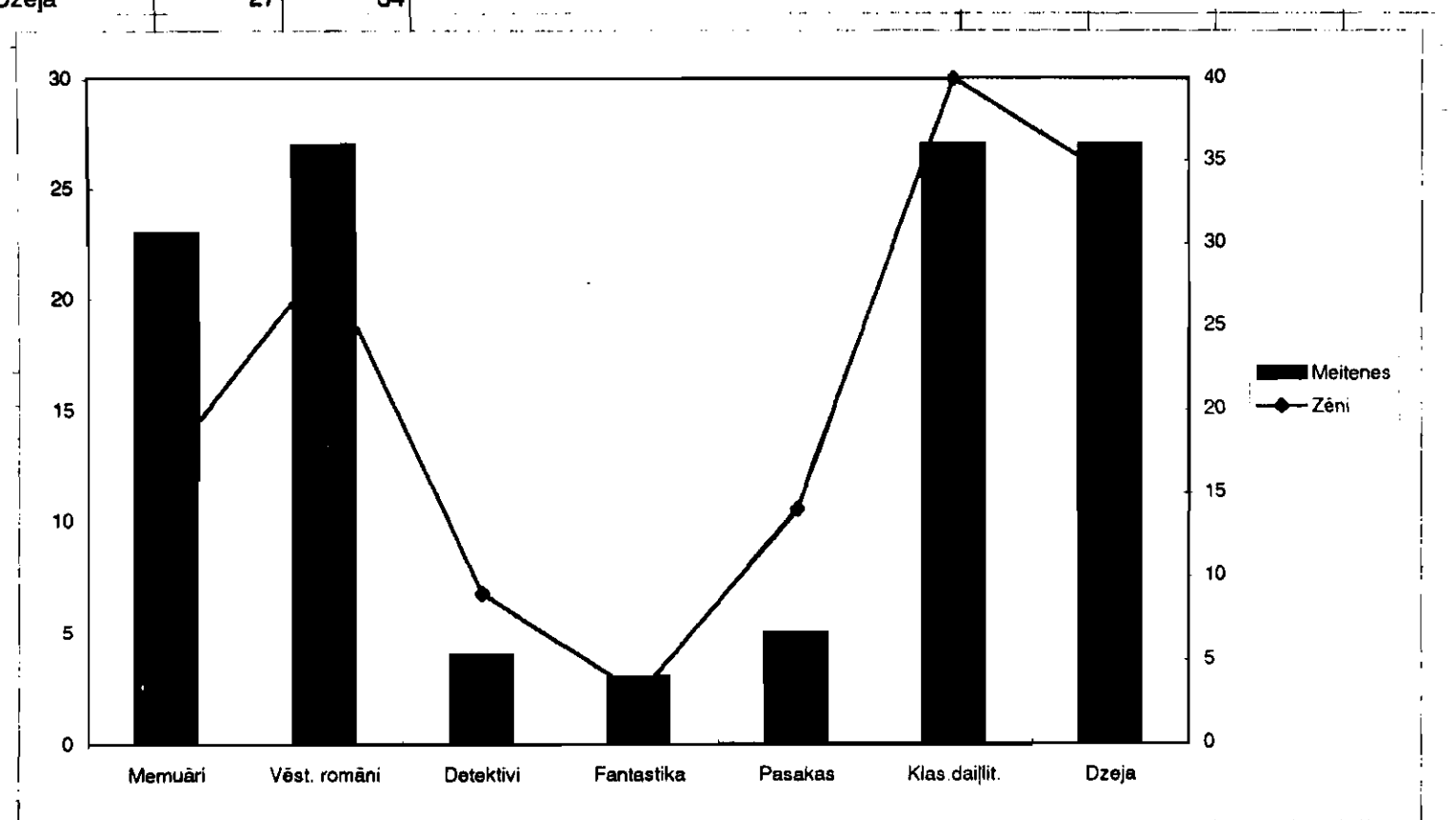

	Meitenes	Zēni
Memuāri	29	33
Vēst. romāni	26	33
Detektivi	19	12
Fantastika	6	16
Pasakas	14	16
Klas.daiļlit.	40	28
Dzeja	37	30

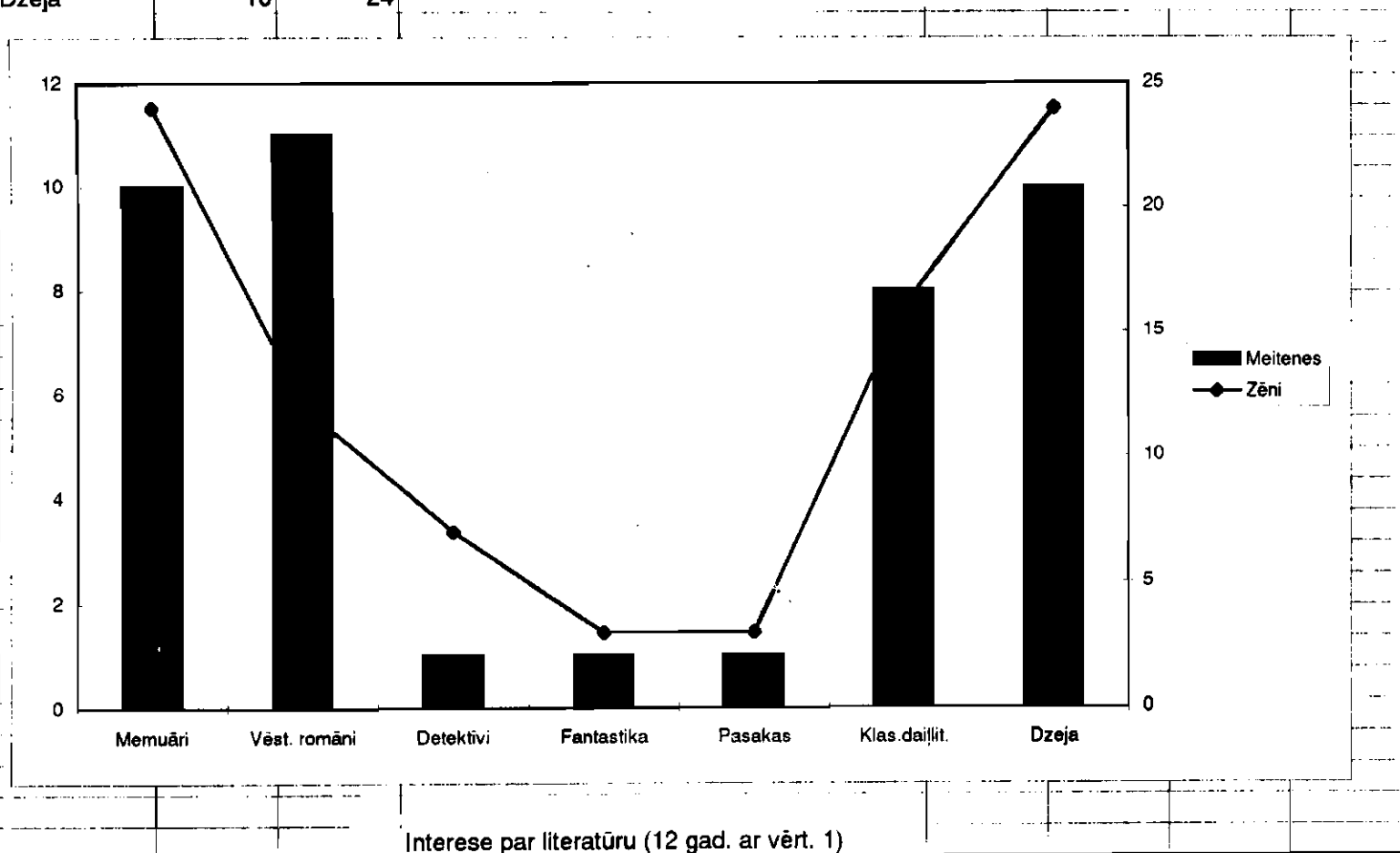
Interese par literatūru (12 gad. ar vērt. 3)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	23	17
Vēst. romāni	27	29
Detektivi	4	9
Fantastika	3	3
Pasakas	5	14
Klas. daiļlit.	27	40
Dzeja	27	34

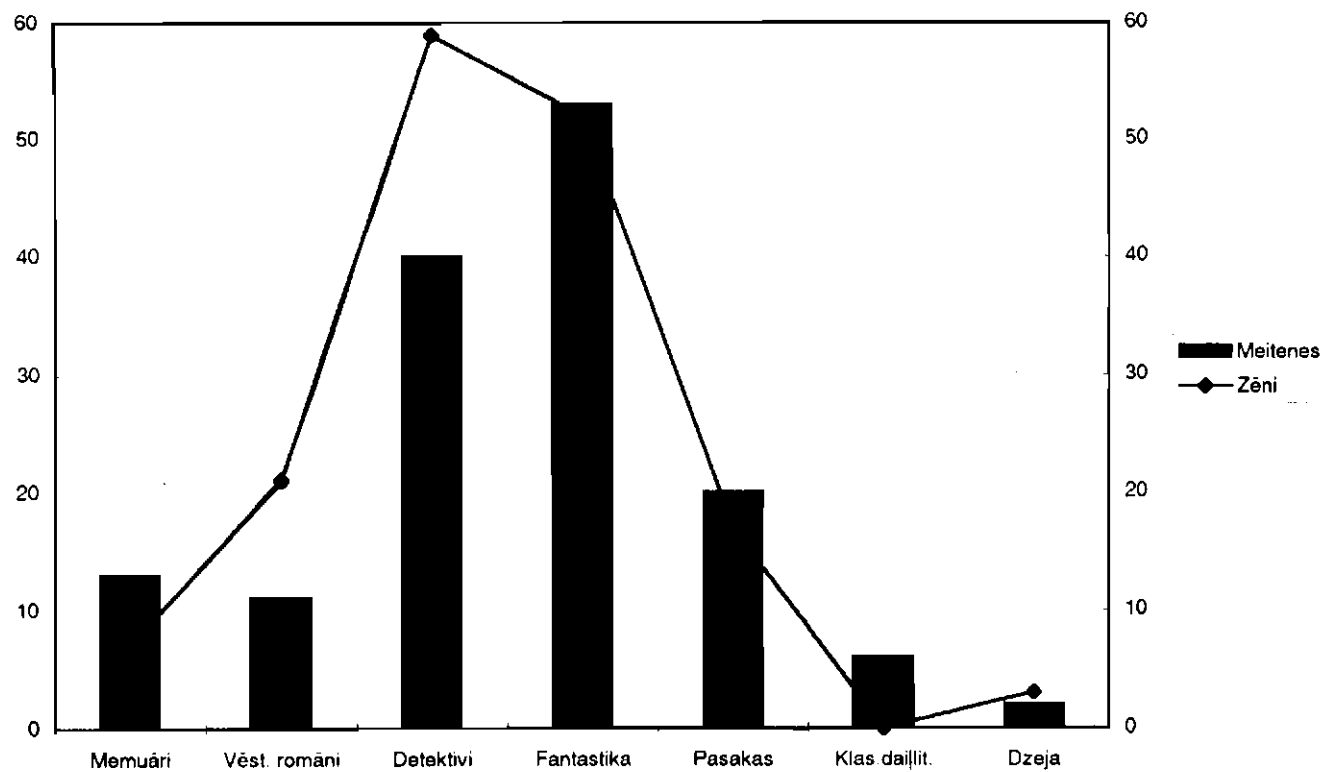

Interese par literatūru (12 gad. ar vērt. 2)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	10	24
Vēst. romāni	11	12
Detektivi	1	7
Fantastika	1	3
Pasakas	1	3
Klas.daiļit.	8	16
Dzeja	10	24

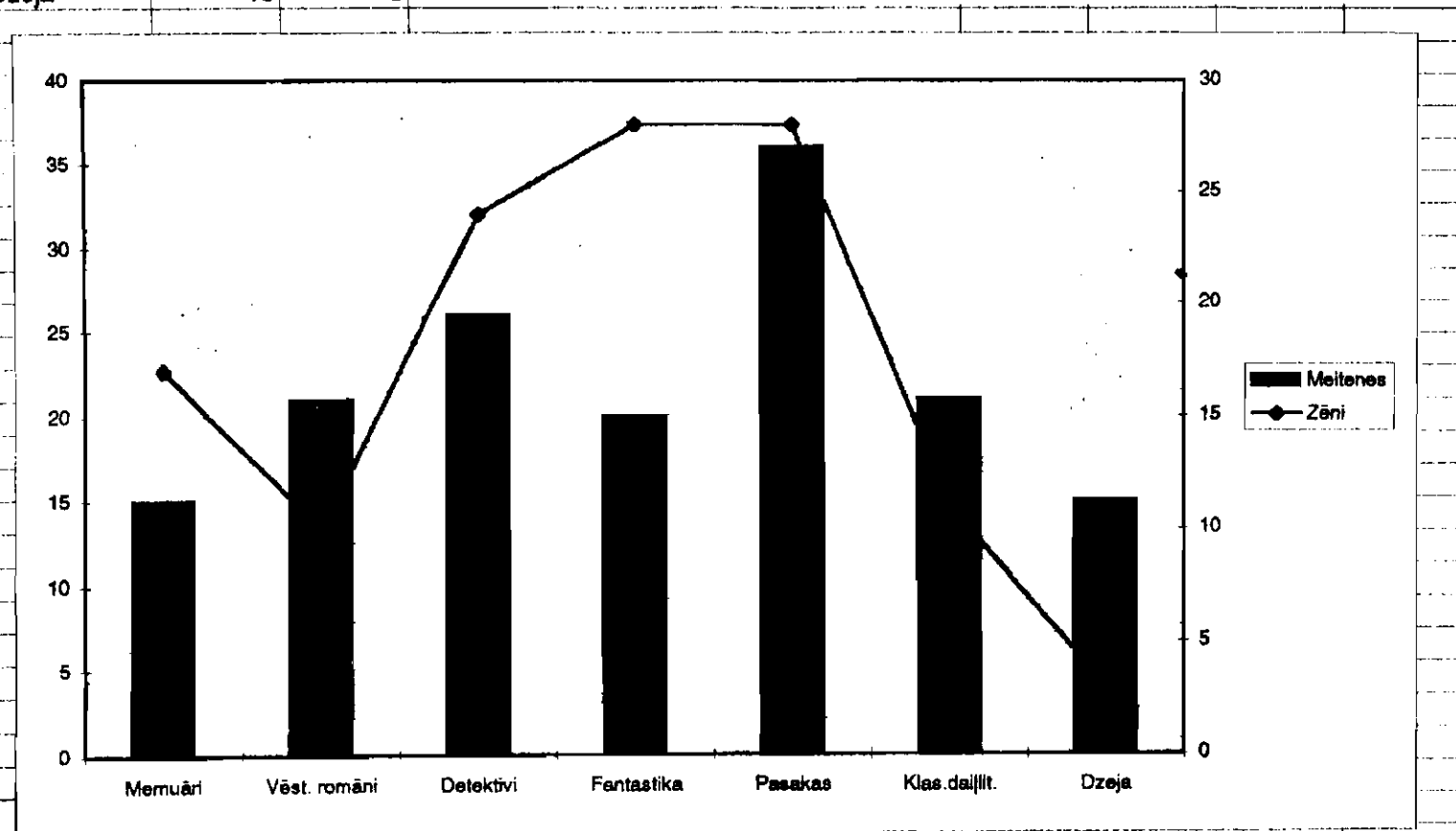

	Meitenes	Zēni
Memuāri	13	7
Vēst. romāni	11	21
Detektivi	40	59
Fantastika	53	52
Pasakas	20	17
Klas. daiļlit.	6	0
Dzeja	2	3

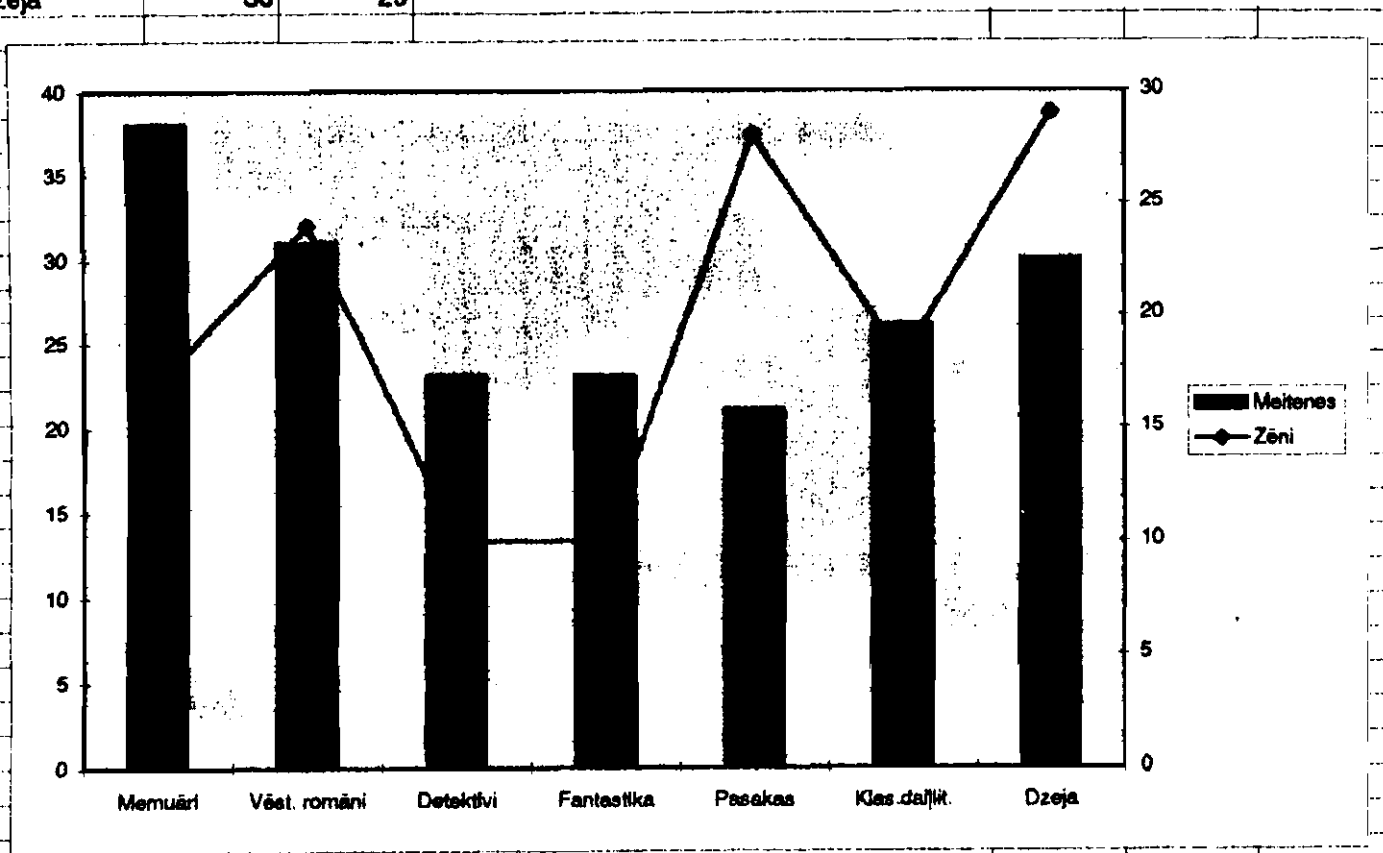
Interese par literatūru (13 gad. ar vērt. 5)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	15	17
Vēst. romāni	21	10
Detektīvi	26	24
Fantastika	20	28
Pasakas	36	28
Klas.daļlft.	21	11
Dzeja	15	3

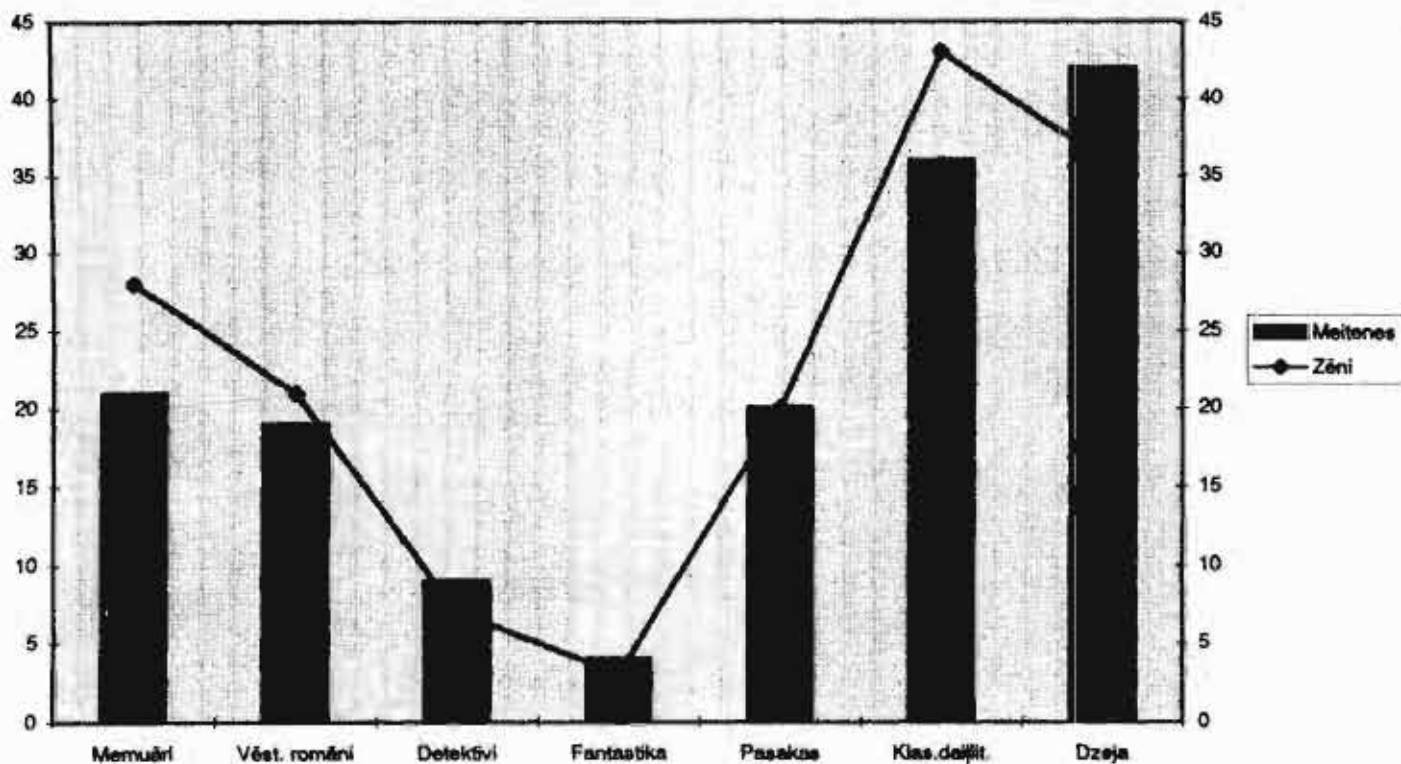
Interese par literatūru (13 gad. ar vērt. 4)

	Mēltenes	Zēni
Memuāri	38	17
Vēst. romāni	31	24
Detektīvi	23	10
Fantastika	23	10
Pasakas	21	28
Klas. daiļlīt.	26	18
Dzeja	30	29

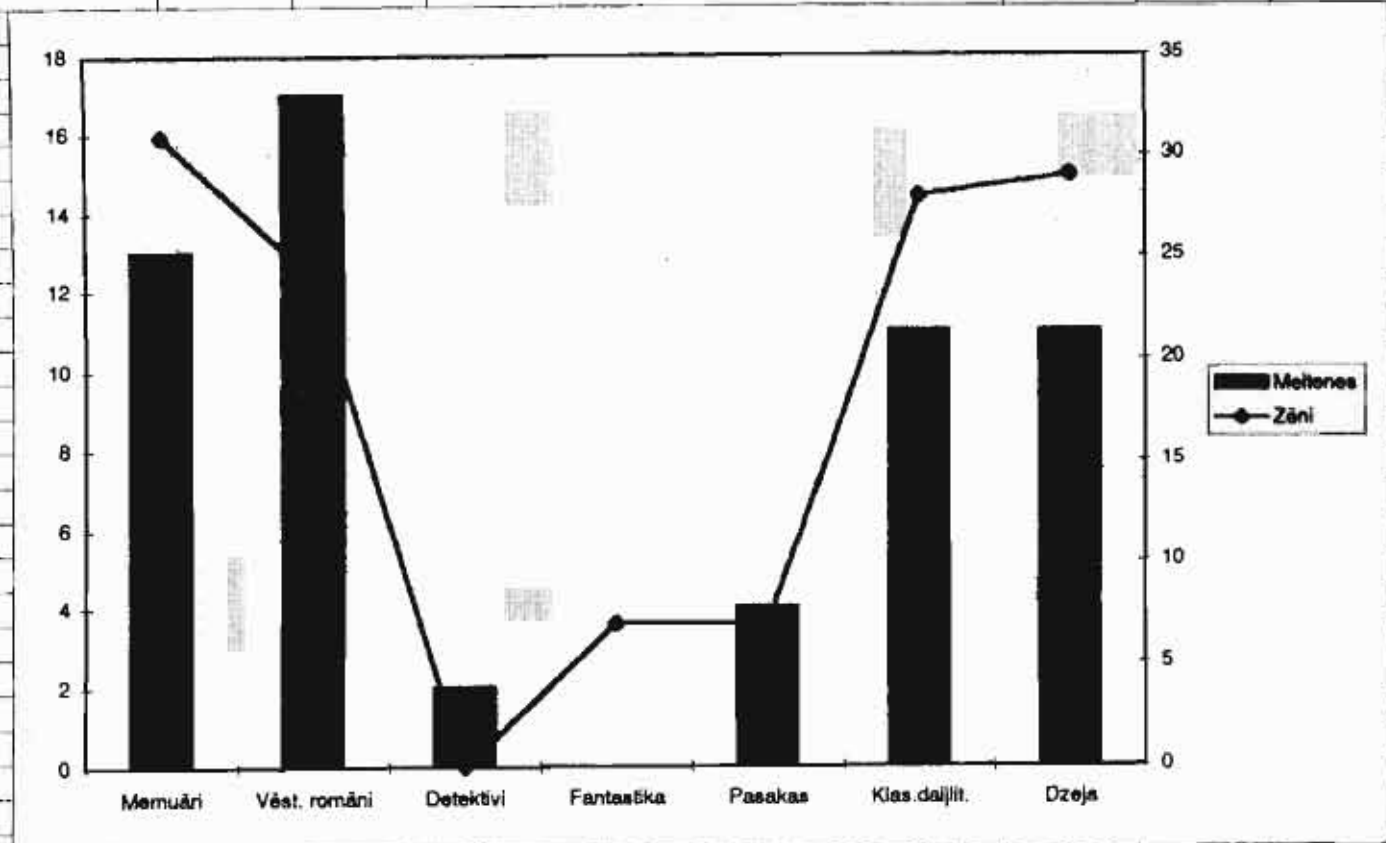
Interese par literatūru (13 gad. ar vērt. 3)

	Meitenes	Zēni
Memuāri	21	28
Vēst. romāni	19	21
Detektīvi	9	7
Fantastika	4	3
Pasakas	20	20
Klas. daiļl.	36	43
Dzeja	42	36

Interese par literatūru (13 gad. ar vērt. 2)

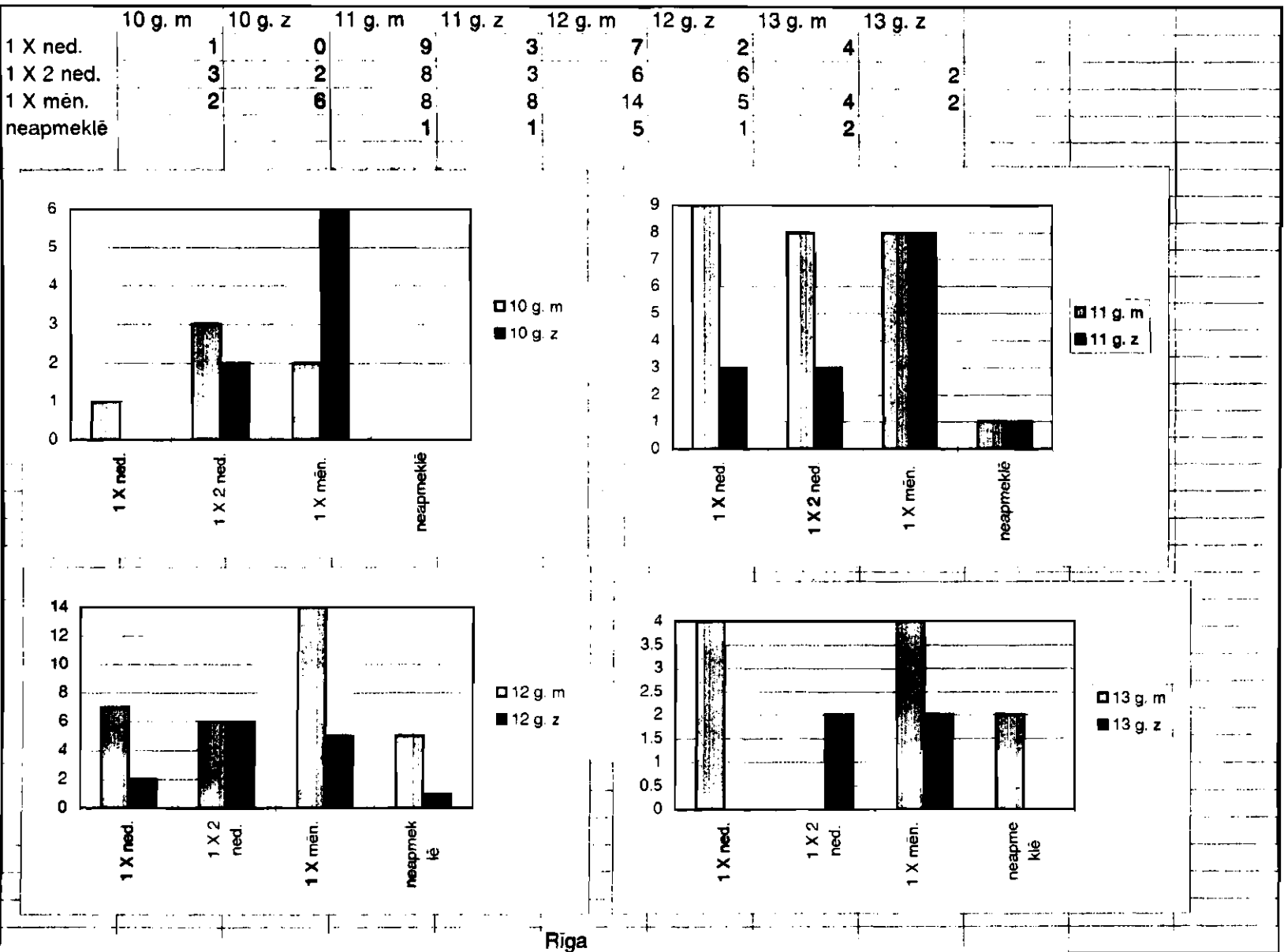
	Mēlones	Zēni
Memuāri	13	31
Vēst. romāni	17	24
Detektīvi	2	0
Fantastika	0	7
Pasakas	4	7
Klas. daiļit.	11	28
Dzeja	11	29

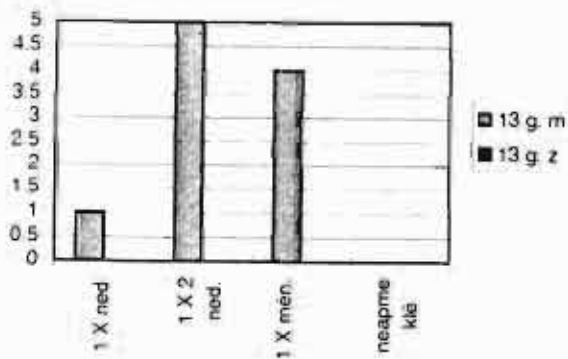
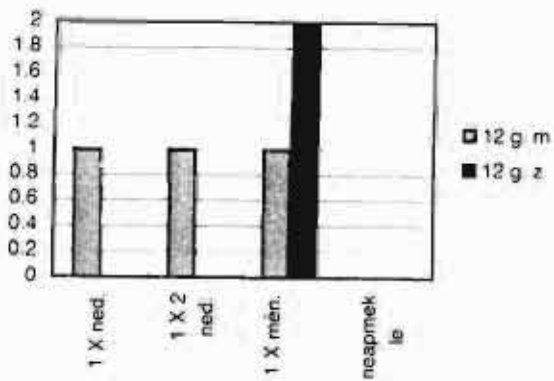
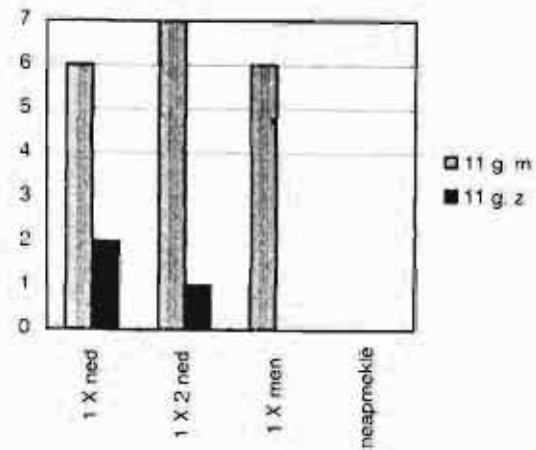
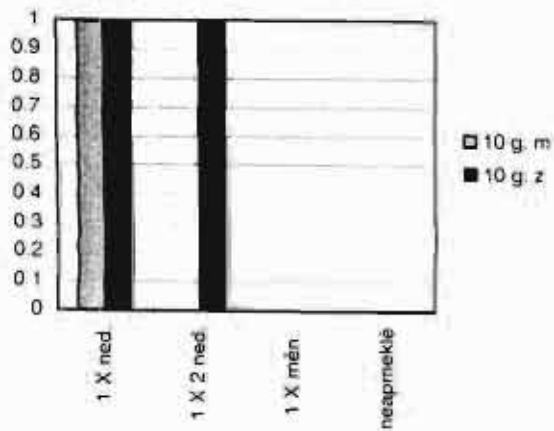
Interese par literatūru (13 gad. ar vērt. 1)

3. pielikums. Bibliotēku apmeklējumu procentuālais salīdzinājums Rīgā un Bauskā

	10 g. m	10 g. z	11 g. m	11 g. z	12 g. m	12 g. z	13 g. m	13 g. z
1 X ned.	1	1	6	2	1	0	1	
1 X 2 ned.	0	1	7	1	1	0	5	0
1 X mēn.	0	0	6	0	1	2	4	0
neapmeklē			0	0	0	0	0	

Bauska